

T. C.

BAŞBAKANLIK

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Yayın Nu: 144

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE

OSMANLI KALELERİ

İSTANBUL 2016

T. C.
BAŞBAKANLIK
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Uğur ÜNAL
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları
Sebahattin BAYRAM
Genel Müdür Yardımcısı

Dr. Önder BAYIR
Daire Başkanı

Koordinatör
Mümin YILDIZTAŞ

Yayına Hazırlayanlar
Dr. Ersin KIRCA
Vahdettin ATİK
Resul KÖSE
Kemal GURULKAN
Muzaffer ALBAYRAK
Kevser ŞEKER

Grafik-Tasarım
Vahdettin ATİK

Kapak Resmi
Limni Kalesi

Baskı
Seçil Ofset

100. Yıl Mah. Mas-Sit Matb. Sitesi 4. Cadde No:77
Bağcılar-İstanbul Tel: 0212 629 06 15

ISBN: 978-975-19-6520-2

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE

OSMANLI KALELERİ

ÖNSÖZ

Terim olarak stratejik bir yeri, bir geçidi korumak amacıyla inşa edilen askerî yapılara "kale" denmektedir. Daha çok, düşman saldırılarının gelebileceği yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda inşa edilen kaleler umumiyetle kalın duvarlı, burçlu, mazgalı yapılardır. Osmanlılar, hakimiyet tesis ettikleri memleketlerde pek çok yeni kaleler inşa etmiş, stratejik bakımdan önemli olan yerlerdeki bazı eski kaleleri onararak veya yeni ilaveler yaparak ya da birçok durumda tamamıyla tekrardan inşa ederek mevcut kaleleri birer "Osmanlı kalesi" haline getirmişlerdir. Maalesef günümüzde bu ecdat yadigarı askerî-mimarî yapılardan birçoğu kısmen ya da tamamen yok olmuştur. Bir kısmı da günümüzde yok olmaya devam etmektedir. Kurumumuz yayınları arasında çıkan "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri" adlı bu eser, işte bu sebepten geleceğe bir not düşmek amacıyla hazırlanmıştır.

Kitap, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Osmanlı Arşivi fonlarından seçilmiş kayıtlardan hazırlanmıştır. Bu çalışmada, ağırlıklı olarak Haritalar ve Plan, Proje, Kroki olmak üzere çeşitli fonlardan yararlanılmıştır.

Eserde, çoğu ülkemiz sınırları haricinde kalan 66 kalenin plan ve krokilerinden oluşan görüntülerin yanı sıra, kaleler hakkında literatür ve arşiv belgelerinden faydalanılarak ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler arasında bahsi geçen kalenin tarihi, yapılışı ve özellikleriyle, Osmanlı idaresine geçiş ve elden çıkışı hakkında bilgiler de bulunmaktadır. Çalışmaya esas teşkil eden Osmanlı Dönemi'nde hazırlanmış plan ve krokiler üzerindeki yazı ve ibareler işaretlenip çeviri yazıları metin sayfalarında verilmiştir. Kalelerin farklı zamanlara ait bulunabilen fotoğraf, gravür, minyatür gibi görsellerinin de kullanılması çalışmaya renk katmıştır. Bu haliyle mevcut kalelerin eski ve yeni hallerini görmek mümkün olabilmektedir.

Bu vesileyle kitabın tarih literatürüne ve araştırmacılara faydalı olacağı ümidiyle hayırlı olmasını temenni ederim. Ayrıca kitabın hazırlanmasında emeği geçen Genel Müdürlüğümüzün değerli personeline de teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Uğur Ünal
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	5	Gulam Kalesi.....	88
İçindekiler.....	7	Herson Kalesi.....	90
Giriş.....	9	İbrail Kalesi.....	94
Adakale.....	12	İsmail Kalesi.....	100
Akçahisar Kalesi.....	16	İşboz Kalesi.....	106
Akka Kalesi.....	20	İşkodra Kalesi.....	110
Aleksandra Kalesi.....	24	Kaçanik Kalesi.....	116
Altinköprü Kalesi.....	28	Kalkandelen Kalesi.....	120
Anapa Kalesi.....	32	Kanine Kalesi.....	124
Arap Tabya.....	34	Kilitbahir Tabyaları.....	126
Atina Kalesi.....	36	Kumkale (Sultan Hisarı).....	130
Avlonya Kalesi.....	42	Leftehor Kalesi.....	134
Aya Kalesi.....	46	Leş Kalesi.....	136
Bar Kalesi.....	48	Likur Kalesi.....	142
Belgrad Kalesi.....	52	Limni Kalesi.....	144
Berat Kalesi.....	56	Maçin Kalesi.....	148
Beşpınar Kalesi.....	60	Magosa Kalesi.....	154
Cidde Kalesi.....	64	Margiliç Kalesi.....	158
Ciyad (Ecyad) Kalesi.....	68	Narda Kalesi.....	162
Debre Kalesi.....	72	Niğbolu Kalesi.....	168
Draç Kalesi.....	74	Özi Kalesi.....	174
Elbasan Kalesi.....	78	Palermo Kalesi.....	178
Erzurum Kalesi.....	80	Parga Kalesi.....	180
Galos Kalesi.....	84	Podgoriçe Kalesi.....	184

Prizren Kalesi	188
Rodos Kalesi.....	192
Satmanis Kalesi.....	198
Selanik Kalesi.....	200
Sinop Kalesi	206
Sohum Kalesi	210
Suhzır Kalesi	214
Şakra Kalesi	218
Tepedelen Kalesi	222
Tolcı Kalesi.....	226
Toprak Tabya	232

Tuzla Kalesi	234
Ülgün Kalesi	238
Üsküp Kalesi.....	240
Varna Kalesi	246
Vivar Kalesi	250
Vodice Kalesi	254
Vulçitrın Kalesi	256
Yenikale.....	260
Yenişehir Kalesi	262
Zabyak / Jabyak Kalesi	266

GİRİŞ

Ortaçağ ve Yeniçağ'ın en önemli savunma yapıları olan kaleler, şehirlerin, önemli geçitlerin, liman ve boğazların muhafazası amacıyla yapılmış muhkem yapılardır. Daha çok, düşman saldırılarının gelebileceği yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda inşa edilen kaleler umumiyetle kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapılardır. Genellikle sarp ve güç erişilir yerlerde inşa edilen kaleler, yapılırken, kolay ve az sayıda bir kuvvetle savunulabilmesi, gerektiğinde içeridekilerin dışarı çıkabilmesi, uzun süreli kuşatmalarda su ihtiyacını sağlayacak imkânlara sahip olması, imkân nispetinde bir veya birkaç tarafında tabii engeller bulunması gibi şartlar göz önünde tutulmuştur.

Kaleler temel olarak sur duvarı ve burçlardan oluşmaktadır. Sur duvarları genellikle taştan yapılan kalın duvarlardır. Bazı kalelerde bedenlerin etekleri düşmanın kaleye yaklaşmasını önlemek için meyilli olarak şekillendirilmiştir ki bu tür duvarlara “şiv, şev” denmektedir. Kale duvarlarının üzerinde "mazgal" dediğimiz top ve tüfek yerleştirmek için kullanılan bölmeler bulunmaktadır. Sur duvarlarının üst bölümünde bulunan ve burçlar arasında askerlerin ulaşımını sağlayan yollara ise "seğirdim" denilmektedir.

Kalelerin en önemli kısımlarından biri kule de denilen burçlardır. Bu bölümler, askeri koğuş, ambar ve cephane olarak kullanıldıkları gibi bazı kalelerde zindan vazifesi de görmüşlerdir. Kalelerin bir diğer önemli bölümü ise kale kapılarıdır. Çok eski çağlardan beri kale kapılarının iki burç arasında yapılmasına önem verilmiştir. Kale kapıları ekseriyetle kalın ve kuvvetli

ağaçlardan yapılır, üzerleri demir veya bakır levhalarla kaplanırdı. Bazı kalelerin kapılarında hendek üzerinde makaralarla indirilip kaldırılan köprüler de kullanılmıştır. Bu tür köprüler daha çok Ortaçağ'da yapılmış olan kalelerde görülmektedir. Kale kapıları, mevkilerine, cihetlerine ve yaptıkları işe göre isim alırdı. Mesela Atina Kalesi'nde İskele Kapısı, Yalı Kapısı ve İstanbul Kapısı; Cidde Kalesi'nde Mekke Kapısı, Medine Kapısı, Gümrük Kapısı gibi. Bazı kalelerde bulunan ve “poterna” denilen küçük kapılar tehlike başlarken örülerek kullanılamaz hale getirilirdi. Düşmanı arkadan çevirebilmek veya dışarıya haberci gönderebilmek amacıyla yapılan küçük kapılara ise "uğrun" veya "huruç" kapıları denirdi. Kale kapılarını veya köprüyü korumak için bunların önüne siperli bir kule veya koruyucu alçak bir duvar yapıldı. Bu yapılara kale önü veya “hisarpeçe” denirdi. Bazı kalelerde dışarda dış duvar veya yine hisarpeçe adı verilen koruyucu alçak bir duvar daha vardır. Arada kalan toprak şerit “şarampol, şaranpo” olarak adlandırılmıştır.

Bazı kaleler iç kale ve dış kale dediğimiz iç içe yapılmış iki bölümden oluşmaktadır. Anapa, Bar, Erzurum, Magosa, Niğbolu, Sinop ve Üsküp kaleleri bu tür kalelere örnek teşkil etmektedir. İç kalede kale dizdarının ikamet ettiği konak, cephane ve anbar; dış kalede ise sivil halkın ve kale muhafızlarının ikameti için ev ve koğuşlar, fırın, cami, sarnıç, gibi yapılar bulunmaktadır. Nüfusu kalabalık olan bazı şehirlerde dış kaleyi çevreleyen surların dışında da mahalleler bulunmaktaydı. Bu tür yerleşimlere ise "varoş" denmektedir. Bazı merkezlerde şehri koruyan dış surlar ortadan kalktığından

iç kale müstakil bir yapı olarak kalmıştır. Liman, boğaz veya geçit yerlerini korumak amacıyla yapılan kaleler ise çoğunlukla sadece iç kaleden oluşmaktadır.

Deniz ve nehir kenarında veya düz alanlarda kurulmuş bazı şehirlerde dış kaleyi çeviren surların etrafında hendekler bulunmaktadır. Özellikle, Osmanlı döneminde, Rus tehdidi altında bulunan ve nehir kenarında düz alanda kurulmuş olan Adakale, Belgrad, İbrail, İsmail, Maçın ve Özi kalelerinin etrafı muntazam hendeklerle çevriliydi. Bunun dışında deniz kenarında yer alan Rodos, Magosa, Sinop gibi kalelerin etrafında da hendekler bulunmaktaydı. Dağlık bölgelerde yapılan kalelerde ise hendek bulunmamaktadır. Kanine, Palermo, Limni ve Gulam kaleleri gibi bazı kaleler gemilerin sığınabilecekleri tabii koyların ve limanların hâkim yerlerine kurularak limanları muhafaza etmek ve deniz ticaretini kontrol altında tutmak amacıyla yapılmıştır. Bu tür kaleler de aynı şekilde sadece iç kaleden oluşmakta ve hendek bulunmamaktadır.

Osmanlı döneminde her kalede cephane, mühimmat, harp aletlerinin yanı sıra bir dizdar, kethüdâ ve kale neferleri bulunuyordu. Kalenin ve şehrin güvenliğinden sorumlu idarecisi olan dizdarlar, görevleri gereği beylerbeyi, sancakbeyi ve kadiya karşı sorumlu ve onların denetimi altındadır. Herhangi bir başarısızlığı, görevi kötüye kullanması halinde sözü edilen yöneticilerin arzı ile azledilirlerdi. Dizdarlar aynı zamanda civarda bulunan derbentlerin de idaresine memurdu. Yaptıkları görev karşılığında timar sahibi olan dizdarlar, askerî olarak addedilmektedirler ve sefer sırasında çağrıldık-

larında orduya katılmakla yükümlüydüler. Dizdarların timar gelirleri, kalenin stratejik konumuna ve sahip olduğu askerî gücün fazlalığına göre değişirdi.

Kale Kethüdası ise "mâl-ı mîriye ve kal'aya hizmet eylemekde" dizdarın yardımcısıdır. Kale erlerinin dirlik ve düzeninin sağlanması ve diğer hizmetlerin görülmesinde dizdar ile birlikte sorumluydu. Tayinlerinde izlenen yol ve atanma ve azillerinde izlenen yol da dizdarınki ile aynıydı.

Dizdarın emrinde kethüdanın yanısıra bölükbaşılar, kale imamı, kâtip, müezzin, kapıcı, topçu, cebeci, ambarcı, cerrah, su yolcu, nöbetçi, terzi, demirci, marangoz gibi özel görevliler ve kale erleri de bulunmaktaydı.

Taştan yapılmış muhkem kalelerle birlikte sınır boylarında bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla ağaç kaleler de yapılmıştır. "Palanka" adı verilen bu müstahkem yapılar aynı zamanda Osmanlı sınır savunma sisteminin temel unsuru haline gelmiştir. Palanka, çevresi derin ve genelde içi su dolu bir hendek ile çevrili, girişte köprüsü ve girişi gözetleyen kulesi olan, dikdörtgen şeklinde, arkası toprak ile desteklenmiş tahta çit duvarlara sahip, içinde yerleşim ve garnizon barındıran kale tipidir. Palankanın dört köşesi yarım daire biçimindeki tahta kuleler, yani tabyalar ile korunur ve bu kulelerde genellikle toplar bulunurdu.

19. yüzyıldan itibaren savaş teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte kalelerin etrafına ve stratejik yerlere "tabya" denilen istihkâmlar yapılmaya başlanmıştır. Tabya kelimesi kalenin top konulan yeri, savaşta düşmana karşı savunma yapmak için askeri bir arada tutacak metris, top siperi, ayrı olarak yapılmış ve silahlarla güçlendirilmiş istihkam manalarına gelmektedir. Genel anlamda tabya; askerî, stratejik veya taktik yönden önemli bir yerin savunulması için toprak yığınları ardına gizlenmiş, kale benzeri, bağımsız tahkimli savunma yapılarıdır. Mimarî olarak da diğer askerî yapılardan farklılık gösteren tabyalar, kısmen toprağa gömülü olup uzaktan fark edilmeleri zordur. Tabya türü yapılardan özellikle Çanakkale Boğazı'nın savunmasında çokça faydalanılmıştır. Tabyalar yeni

askerî teknolojik gelişmelere paralel olarak I. Dünya Savaşı sonrasında önemini yitirmiştir.

Osmanlılar, hâkimiyet tesis ettikleri memleketlerde pek çok yeni kaleler inşa etmiş, stratejik bakımdan önemli olan yerlerdeki bazı eski kaleleri onarak veya yeni ilaveler yaparak ya da birçok durumda tamamıyla yeniden inşa ederek mevcut kaleleri birer "Osmanlı kalesi" hâline getirmişlerdir. Üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı coğrafyasında yukarıda bahsedilen türde kale ve tabyalardan oldukça fazla bulunmaktaydı. Bu kalelerden bir kısmı Osmanlılardan önce inşa edilmiş olup bilahare çeşitli dönemlerde tamir edilerek kullanılmıştır. Bir kısım kaleler ise Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Bu kalelerden bazıları günümüzde hâlen ayakta olmakla birlikte, bazıları doğal afetler, yangınlar, istilalar sebebiyle harap olmuş, bazıları ise askerî gerekçelerle yıktırılmıştır.

Kalelerin şehir savunmasındaki etkisinin azalması ve stratejik olarak önemini yitirmeye başlamasıyla birlikte pek çok kale ya yıktırılmış veya kaderine terkedilerek harap olmuştur. Bazı kaleler ise Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşlarda dönem dönem Rusların işgaline uğramıştır. Bu işgaller esnasında harap olup yeniden yapılmıştır. Bu kalelerden İbrail ve İsmail Ruslar tarafından, Anapa Kalesi ise Osmanlılar tarafından askerî gerekçelerle yıktırılmıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru bazı liman şehirlerinde bulunan bazı kalelerin sahil tarafındaki surları yıkılarak bu taşların rıhtım inşasında kullanılması gündeme gelmiştir. Selanik rıhtımı bu şekilde inşa edilmiş, Rodos ve Sinop kaleleri ise tarihi değerleri göz önünde bulundurularak bu tür bir yıkımdan kurtulmuşlardır.

Bu çalışmada Osmanlı Arşivi'nde çeşitli fonlarda yer alan kalelere ait plan ve resimler kullanılmıştır. Bu plan ve resimlerin büyük bir kısmı kalelerin tamiri veya yeniden inşası amacıyla yapılan keşifler esnasında hazırlanmıştır. Adakale, Altınköprü, İşkodra ve Şakra Kalelerine ait resimler ise bu kalelerin kuşatılması ve ele geçirilmesi hakkında bilgi vermek amacıyla yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ali Boran, "Türk Sanatında Kale Mimarisi", *Türkler*, Cilt 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 878-892
- Eftal Şükrü Batmaz, Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış, OTAM, Sayı 7, 1996, s. 3-9
- H. Yıldırım Ağanoğlu, *Tuna Nehrinde Bir Yitik Vatan: Adakale*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015
- Mark L. Stein, Osmanlı kaleleri: Avrupa'da hudut boyları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007
- Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004
- Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Cilt 1, Doğu Matbaası, Ankara 1959
- Osman Ülkü, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Savunma Sistemi Olarak Tabya Mimarisi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2007, Sayı 27, s. 245-270
- Semavi Eyice, "Kale", *DiA*, Cilt 24, s. 234-242

ADAKALE

Adakale Romanya'da Tuna Nehri üzerinde, Transilvanya Alpleri ile Balkan Dağları arasında Demirkapı Geçidi'nin 4 km. yukarısında bulunan 160.000 m²'lik alana sahip Orşova şehrinin tam karşısında bir ada idi. Ada'da ilk Türk hâkimiyeti Yıldırım Bayezid'in komutanlarından Firuz Bey tarafından sağlanmışsa da bu kalıcı olmamıştır. Osmanlıların buradaki gerçek hâkimiyeti 1521'de Belgrad'ın fethinden sonra sağlanmıştır. Osmanlı Devleti bu tarihten sonra Adakale Kalesi'ni Tuna savunma sisteminin merkezi haline getirmiş, askerî gemiler için önemli bir nehir üssüne dönüştürmüştür. Ada'ya, Türklerin yerleşimi konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte 17. yüzyıldan kalma Türk mezar taşlarına tesadüf edilmiştir. 1701 yılında II. Mustafa Dönemi'nde yeniden inşa edilen Adakale Kale'sine 1716 senesinde ise büyük savunma setleri ilave edilmiştir.

Adakale Avusturya ile yapılan 1718 Pasarofça Antlaşması ile Avusturya'ya bırakılmıştır. Avusturyalılar bu dönemde, köşelerinde dört hisar bulunan paralel kenar şeklindeki kaleyi ve içindeki önemli yapıları o zamana göre gelişmiş bir teknoloji ile kuvvetlendirmişlerdir. Bu arada kalenin bahar aylarındaki sel baskınlarından korunmasına yönelik de bazı setler inşa etmişlerdir.

Adakale 1738'de I. Mahmud Dönemi'nde tekrar Osmanlıların eline geçti. 1790'da Avusturyalılar bir kış boyunca muhasara ettiği adayı bahar aylarında ele geçirdiyse de 1791'de elli yıllık Osmanlı-Avusturya savaşını sona erdiren Zıstovi Antlaşması ile bir kez daha Osmanlılara verildi. Bu savaş esnasında oldukça hasar görmüş olan Adakale Kalesi'nde Şubat 1793'e kadar

devam eden geniş çaplı bir onarım gerçekleştirildi. Kalenin cephanelik, tabya, karakollar ve hendekleri ile kale içinde bulunan Sultan Mahmud Camii tamir edildi.

1829'da Edirne Antlaşması ile Osmanlılar, Tuna bölgesindeki kaleleri Romanya Prensiği'ne bıraktıysa da Adakale'deki Osmanlı idaresi devam etti. 1867 yılına kadar Osmanlı Devleti Adakale'nin idaresini Adakale Muhafızlığı şeklinde binbaşı rütbesindeki bir subay vasıtasıyla yürüttü. Bu tarihten sonra Adakale Müdürlüğü kuruldu ve idare sivillere devredildi.

Osmanlı Arşivi'nin muhtelif fonlarında, 1849 ve 1885 yıllarında gerek kalede ve gerekse kale içerisindeki resmî ve hususî binaların tamiratları ile ilgili olarak bazı kayıtlar bulunmaktadır. 27 Cemâziyelevvel 1288 (14 Ağustos 1871) tarihli bir belgede ise Adakale'de ikamet eden ahalinin bazılarının kale üzerinde ve bitişiğinde ev yaptıkları, evi olmayan fakir fukaranın kalenin kazemat denilen mahzenlerinde yaşadıkları ve kalede hamam olmadığı için buradaki askerlerin karakolhane ve bahsedilen kazematlarda yıkandıkları ve bütün bu uygulamaların kalenin harap olmasına sebep olduğu bildirilmekte, bu duruma karşı bir tedbir alınması ve kaleye hamam yapılması teklif olunmaktadır.

3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması ile Adakale'nin askerî ve sivil olarak boşaltılması şart koşulsaydı da bu hüküm tam olarak yerine getirilmemiştir. Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra 13 Temmuz 1878'de toplanan Berlin Kongresi'nde de Adakale'nin kime ait olduğu meselesi unutulmuş, dolayısıyla hükûken Osmanlı Devleti'ne ait olarak kalmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Adakale, İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından İstanbul Vilâyeti'ne bağlandı. 4 Ağustos 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Adakale'nin Romanya'ya verilmesi kararlaştırıldı ve Eylül 1919'da da Romanya tarafından işgal edildi. Osmanlı Devleti bu işgali tanımadı. 20 Haziran 1921'de Adakaleliler, Ankara'daki BMM Hükümeti'ne bağlanmak için başvurdular. 1923'te Adakale'ye müdür atandıysa da, müdür bu görevi yapamamıştır. 4 Haziran 1923'te Adakale'deki Türk idaresi sona ermiştir. Adakale Lozan Antlaşması madde ve eklerinde yer almamıştır. Türkiye fiilen elinde bulunduramadığı Adakale'yi alt komisyon tutanaklarıyla Romanya'ya bırakmıştır. 1963 yılında Adakale'nin yapılacak bir hidroelektrik santrali ile sulara gömüleceği belli olunca 13 Eylül 1967'de Adakale'deki Türkler, Türkiye'ye getirilmiş ve ada 1970 senesinde sulara gömülmüştür.

KAYNAKÇA

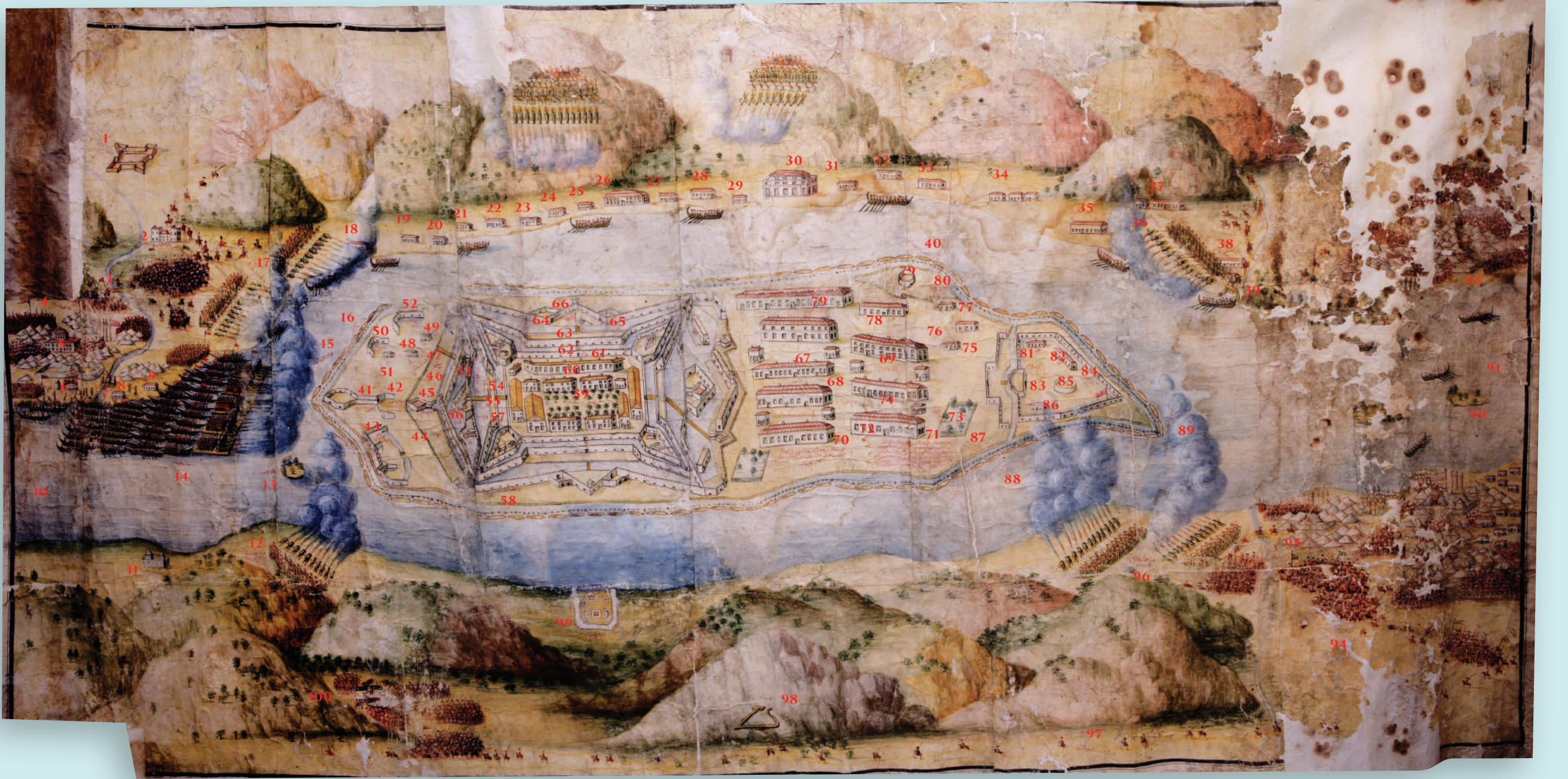
A.MKT, 218/15; A.MKT.MHM, 753/76; BEO, 1102/82621; C.AS, 507/21164; C.AS, 627/26488; HAT, 148/6230; HAT, 278/16418; HAT, 1111/44726-D, HAT, 722/34405; HR.SYS, 1/10, 1/62; HAT, 218/21; İ.HR, 55/2579; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Tuna Nehrinde Bir Yitik Vatan: Adakale*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 1, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 221; Semavi Eyice, "Kale", *DİA*, Cilt 24, s. 234-242

Adakale 1890-1905

(H. Yıldırım Ağanoğlu, *Tuna Nehrinde Bir Yitik Vatan: Adakale*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 199)

ADAKALE PLANI
- 1738 -

Avusturya tarafından işgal edilen Tuna'daki Adakale'nin 1738'de Osmanlı Donanması tarafından kuşatılması. (TSMA, E.9439)

- 1- Cihadiye toprak kalesi
- 2- Cihadiye Kalesi
- 3- Köprü
- 4- Serasker Mehmed Paşa ordusu
- 5- İrşova Manastırı
- 6- Hane
- 7- Köprü
- 8- Hane
- 9- Hane
- 10- Tuna nehrinin Belgrad tarafıdır ki aşağı Fethülislam'a doğru akar
- 11- Tekke Palangası
- 12- Tekke Palangası civarındaki Mirza Paşa metrisi
- 13- Boş bulunan küçük ada
- 14- Donanama-yı Hümayun
- 15- Adanın Bulgar tarafı
- 16- Adayı çepeçevre sarmış çam kayıklar
- 17- Yeniçeri ve cebeci serdengeçtileri metrisleri
- 18- Hane
- 19- Hane
- 20- Hane
- 21- Hane
- 22- Hane
- 23- Hane
- 24- Hane
- 25- Hane
- 26- Büyük hane
- 27- Hane
- 28- Hane
- 29- Hane
- 30- Gümrük
- 31- Hane
- 32- Hane
- 33- Hane
- 34- Haneler
- 35- Hane
- 36- Mamaluzade metrisi
- 37- Haneler

- 38- Baruthane
- 39- Köprü
- 40- Adayı çepeçevre sarmış ve sahile bağlanmış çam kayıklar
- 41- Mazgallı büyük tüfek tabyasıdır
- 42- İç kalenin topları taşra tabyaların içlerini görür
- 43- İki kat top ve bir kat tüfek tabyası
- 44- Geniş hendek
- 45- Mazgallı tüfek tabyası
- 46- Geniş hendek
- 47- Hendek üzerinde şaranpolar
- 48- Kireçhane
- 49- Kireçhane
- 50- İki kat top ve bir kat tüfek tabyası
- 51- Kireçhane
- 52- Üstü tüfek ve altı top tabyasıdır.
- 53- Altı top üstü tüfek tabyası
- 54- Geniş hendek
- 55- Büyük köprü
- 56- Hendek
- 57- Büyük hendek
- 58- İki kat top ve tüfek tabyasıdır.
- 59- İç kale içinde bulunan haneler
- 60- General sarayı
- 61- Kale kapısı
- 62- Köprü
- 63- Köprü
- 64- Kale kapısı
- 65- Kale kapısı
- 66- Tamamlanmamış tabya
- 67- Varoшта olan haneler
- 68- Çarşı
- 69- Varoшта olan haneler
- 70- Kalenin bütün tabya ve sair mahallerinde kullanılmaya elverişli yüz elli bir adet top ve yirmi dört adet humbara havanları mevcut olup muhasara günlerinde gece ve gündüz kullanılırdı.
- 71- Adanın uzunluğu Belgrad tarafındaki Büyük Tüfek Tabyası burnundan Fethülislam tarafındaki Büyük

Üçgen Tabya'nın ucuna kadar iki bin yüz iki zirâ', eni bazı yerlerde yüz altmış ve bazı yerlerde daha azdır. Keza adanın Şanis Kalesi yönünden cereyan eden Tuna nehrinin yarısının genişliği beş yüz yirmi zirâ', varoş yönünden cereyan eden diğer yarısının genişliği de dört yüz yirmi beş zirâ' olup adanın etrafını çevreleyen kenardaki şaranpolar-dan öte tarafa nakl olunan kazıklara zincirlerle bağlanmış çam kayıklardır.

- 72- Haneler
- 73- Bahçeler
- 74- Varoшта olan haneler
- 75- Hane
- 76- Hane
- 77- Hane
- 78- Mahzen
- 79- Tamamlanmamış tabya
- 80- Çepeçevre birbirine bağlanmış çam kayıklar
- 81- Mahzen
- 82- Mahzen
- 83- Adanın Fethülislam tarafındaki büyük bir tabya
- 84- Cephanelik bu yerdedir.
- 85- Tamamlanmamış tabya
- 86- Mahzen
- 87- Adayı çepeçevre saran şaranpolar
- 88- Adayı çevreleyen birbirine zincirlerle bağlı kayıklar
- 89- Adanın Fethülislam tarafıdır
- 90- Ada
- 91- Tuna Nehrinin Vidin tarafıdır.
- 92- Fethülislam Kalesi
- 93- Sadrazam ordusu
- 94- Ali Paşa ordusu
- 95- Kaleyi kontrol için yapılmış metrisler
- 96- Ali Paşa metrisleri
- 97- Dağlar üzerinden lağıma gidilen yol
- 98- Lağım suretidir.
- 99- Şanis Kalesi olan mahaldir ayrıntılı başka bir resmi vardır.
- 100- Lağıma memur olan paşaların yeridir.

AKÇAHSAR KALESİ

Akçahisar (Kruya), Arnavutluk'un orta kesiminde, Tiran'ın kuzeyinde yer almaktadır. Kasaba'nın en eski kısmı kayalık bir yüzey üzerine kurulan, her tarafı sarp kayalıklarla çevrili kaledir. Kale 800 m. uzunluğunda, yaklaşık 275 × 150 metrelik bir alanı içine alan sara sahiptir. Kalenin tarihi İmparator Justinianos (6. yüzyıl) dönemine kadar uzanmakla beraber arkeolojik bulgular bundan iki yüzyıl sonrasına aittir. 1271-1272'de Fransız Prensi ve sonradan Güney İtalya'nın yöneticisi olan Anjou Hanedanı'ndan Charles, Draç ile Kruya'yı alıp eski kaleyi yeniden yaptırdı. Kale daha sonraki dönemlerde Bizans İmparatorluğu, Sırp Krallığı ve Arnavut beylerinin eline geçti.

Akçahisar ilk defa 1418 yılında diğer Arnavutluk topraklarıyla birlikte Osmanlı hâkimiyetine geçti. Ancak Osmanlıların 1443'te İzadi'deki mağlubiyetinin ardından Arnavut Beyi İvan Kastrioti'nin oğlu İskender Bey Arnavutluk'a girerek Kruya'yı Osmanlılardan alarak mevcut kaleyi tahkim etti. Bilâhare Fatih Sultan Mehmed 1457 ve 1466 yıllarında iki defa Akçahisar Kalesi'ni kuşattı ise de çok sarp bir yerde yapılmış olması sebebi ile kalenin fethini gerçekleştiremedi. İskender Bey'in 1468'de vefatından sonra kale Venediklilerin hâkimiyetinde kaldı. Fatih Sultan Mehmed 1477'de tekrar Venedik üzerine saldırıya geçti. Bu kapsamda Evrenosoğlu Ahmed Bey tarafından kuşatılan ve Venedik tarafından savunulan Akçahisar Kalesi 16 Haziran 1478'de Osmanlı kuvvetlerine teslim olmak zorunda kaldı.

Fethin ardından kasaba bir kadılık merkezi haline getirildi. Kale içinde bir cami ile hemen onun yanında bir

hamam inşa edildi. Kasabaya bir grup Müslüman yerleştirildi ve hisar yeniden esaslı bir şekilde tamir edildi. Yapılan tahrir göre 1528-30 yıllarında Akçahisar'da 89 Hristiyan ve 65 Müslüman hane vardı. 17. yüzyılda kasabanın büyük bir kısmı eski kalenin dışında yer alan 800 haneden oluştuğu kaydedilmektedir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Kruya'daki güçlü ailelerin Tiran'a göç etmesiyle Akçahisar canlılığını yitirmeye başladı. Bu dönemde Kruya Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden Arnavut isyancıların merkezi oldu. 1831'deki büyük Arnavut isyanından sonra Reşid Paşa kumandasındaki Osmanlı birlikleri Kruya Hisarı'na hücum etti ve kasaba büyük bir tahribe uğradı.

Şemseddin Sâmî kalenin Hicrî 1248 (1832/1833) tarihinde Reşid Paşa'nın emriyle yıkıldığını, harabelerinin içinde 80 hane ile iki cami bulunduğunu bildirmektedir. Tahrip edilen II. Mehmed Camii ile Murad Bey camileri mevcut kitabelerine göre Hicrî 1253'te (1837-38) yeniden yaptırılmıştır.

Akçahisar Kalesi geçmişte ortaya çıkan iç isyanlardan kurtulmak üzere yapılmış gayri muntazam bir binadan ibaret olup, gayet yüksek olması nedeniyle istihkâmat sırasına konulmayarak olduğu gibi bırakılmış iken 19. yüzyılın ortalarında Merditalılarla mücadele etmek için kalenin tamiri ile içine top ve asker yerleştirilmesine lüzum görülmüştür. Elimizde Akçahisar Kalesi'ne ait plan ve resimler kalenin 1864-1866 tarihleri arasında yapılan tamiratın öncesinde ve sonrasında İşkodra Mutasarrıflığı tarafından hazırlatılmıştır. İlk plan Ekim 1864 tarihine aittir ve kale bu plana göre

inşa edilmiştir. Yaklaşık bir buçuk yıl süren inşaat çalışmaları, halkın ve askerlerin de yardımıyla Mart 1866'da tamamlanmış bilâhare kalenin içine top ve asker yerleştirilmiştir. Kalenin surlarının cepheden görüntüsünün yer aldığı ikinci resim inşaatın tamamlanmış halini göstermektedir.

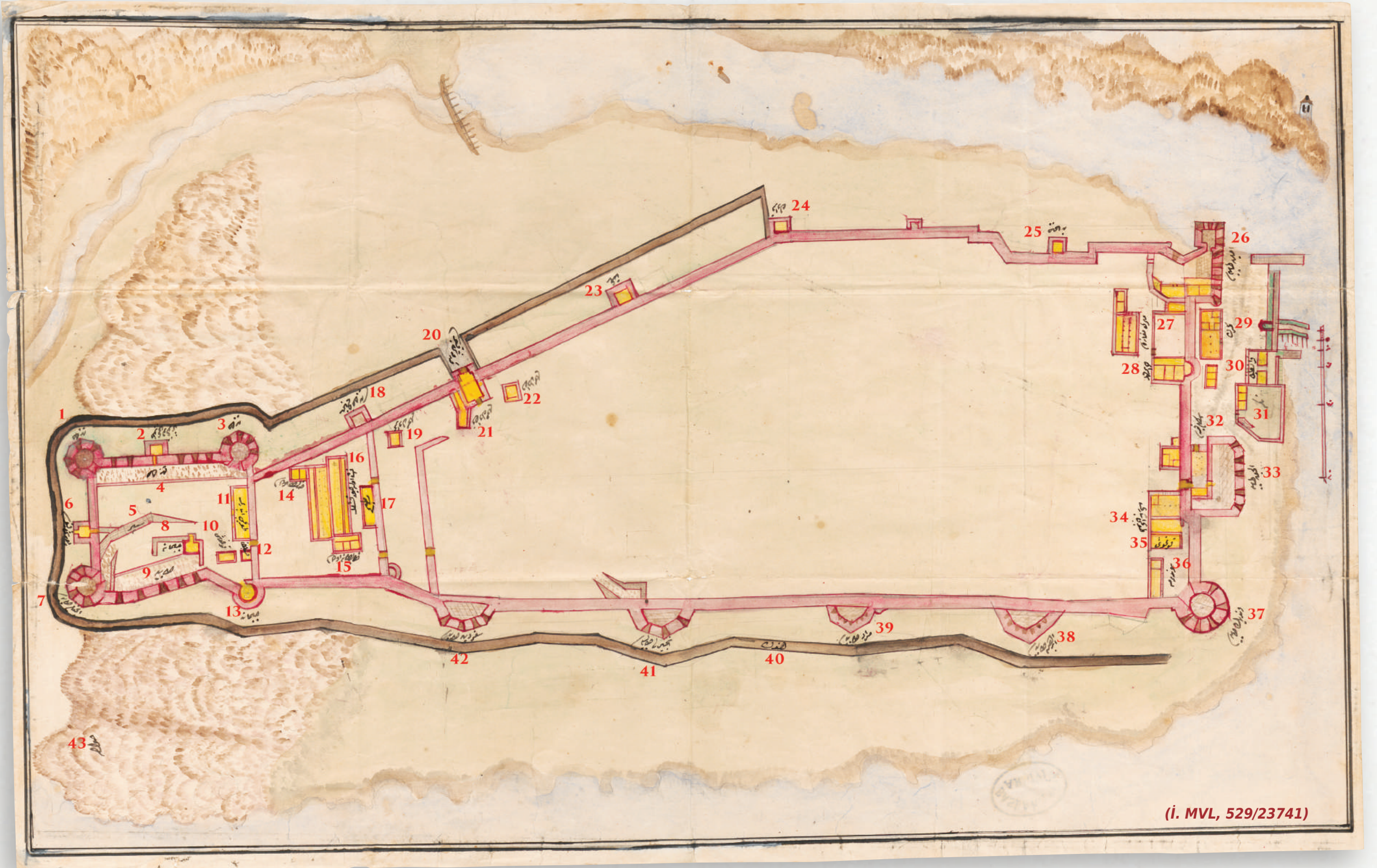
19. yüzyıl sonlarında tamamı Arnavut ve Müslüman olmak üzere yaklaşık 7500 nüfusu olan Akçahisar 1907 ve 1912 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne karşı Arnavut isyanlarına sahne oldu. Kasabadaki Osmanlı hâkimiyeti 1912 yılında Balkan Savaşı ile birlikte sona erdi. Günümüzde Krujë ismiyle anılan şehir, Arnavutluk Devleti sınırları içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

HAT, 415/21487; İ.MVL, 529/23741; İ.MVL, 534/23956; İ.MVL, 556/24968; MVL, 1016/1; Machiel Kiel, "Kruya", *DİA*, Cilt 26, s. 294-295; Mustafa Bilge, "Arnavutluk", *DİA*, Cilt 3, s. 386; Halil İnalçık, "İskender Bey", *DİA*, Cilt 22, s. 562; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 1, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306, s. 257-258

AKÇAHI SAR KALESİ PLANI

- 1865 -

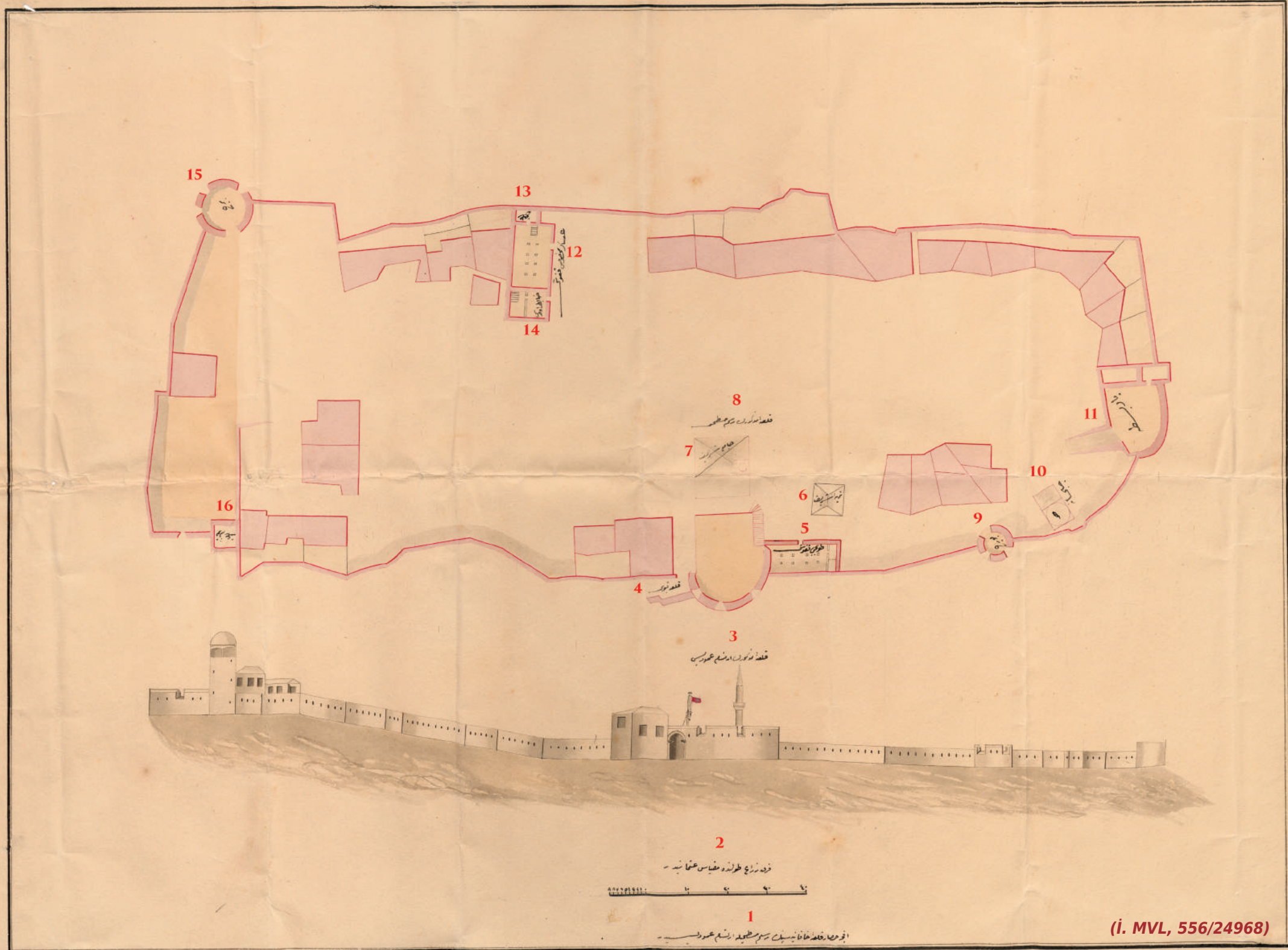

(İ. MVL, 529/23741)

1- Tabya	7- ...(?) Tabyası	13- Cephane	18- Sancak tabyası	24- Karakol	30- Karantina	36- Sundurma	42- Seferdin Tabyası
2- Topcu koğuşu	8- Cephane	14- Zabita odası	19- Karakol mahalli	25- Cephane	31- Tekke	37- Venedik Tabyası	43- Havale
3- Tabya	9- Tabya	15- Zabita odası	20- Varoş Kapısı	26- Emin Tabyası	32- İskele Kapısı	38- İbrahim Tabyası	
4- Tabya	10- Koğuş	16- İnşa olunacak	21- Karakol mahalli	27- Miri Mazası	33- Alçak Tabya	39- Murad Tabyası	
5- Siper	11- Topçu ambarı	kışla	22- Karakol mahalli	28- Eski Saray	34- Topçu ambarı	40- Hendek	
6- Yoroş(?) Kapısı	12- Zabitan	17- Matbah	23- Saat	29- Gümrük	35- Koğuş	41- İncirli Tabyası	

AKÇAHI SAR KALESİ PLANI

- 1866 -

1- Akçahisar Kalesi'nin yüzey resmi ile dikey kesitidir.

2- Kırk Osmanlı zirâ'ı yüksekliğindedir.

3- Kalenin dikey kesiti.

4- Kalekapısı

5- Topçu koğuşu

6- Türbe-i şerif

7- Cami-i şerif

8- Kalenin yüzey resmi

9- Burç

10- Cephane

11- Barista

12- Askerî koğuş

13- Mutfak

14- Zabıta odası

15- Burç

16- Saat kulesi

Akçahisar Kalesi

<http://mapcarta.com/18715842/Gallery/16246776>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Skanderbeg_Museum#/media/File:Kruje_Albania_\(3939259511\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Skanderbeg_Museum#/media/File:Kruje_Albania_(3939259511).jpg)

AKKA KALESİ

Günümüzde Akdeniz sahilinde İsrail'in kuzeyinde bulunan Akka şehri, tarih boyunca stratejik konumunu her zaman muhafaza etmiştir. Şehrin kuruluşunun miltattan üç bin yıl öncesine kadar dayandığı tahmin edilmektedir.

Akka, Bizans hâkimiyetinde iken Müslümanlar tarafından Hz. Ömer zamanında 636 yılında fethedilmiştir. Emevîler Dönemi'nde deniz seferleri için Akdeniz donanma üssü olarak kullanılmıştır. Stratejik önemine binaen Haçlı Seferleri sırasında kimi zaman Müslümanların kimi zaman da Haçlıların kontrolünde kalmış, son olarak Memlûk Sultanı Melikü'l-Eşref tarafından Haçlıların elinden alınmıştır.

Şehrin Osmanlılara geçiş tarihi ise Yavuz Sultan Selim zamanıdır (1516). Bu devirde şehir kalesi, mamlur bir durumdaydı. Bununla beraber kale burçlarındaki bazı yerlerin tamir ihtiyaçları ve sair eksikliklerin giderilmesi için civar köylerin vergi gelirleri bu amaca tahsis edilmişti. 17. yüzyılın ikinci yarısında Akka'ya gelen Evliya Çelebi, kale surlarının harap bir halde olduğunu söyler. Burayı tanımlarken de, kale muhafızlarının şehrin güney tarafında Lala Mustafa Paşa'nın yaptırdığı küçük bir kalede bulunduğunu, kalenin içinde bir cami, zahire ambarı ve limana dönük toprak olduğunu

ayrıca kalenin dışında ise bin kadar hanenin bulunduğunu belirtir.

Akka, 1750'lerden itibaren bölgede etkinliği bulunan Zahir Ömer adında bir isyancının eline geçmiştir. Zahir Ömer şehri kontrol ettiği dönemde harap durumundaki surları tamir ettirmiştir. Şehirde Osmanlı hâkimiyeti 1775 yılında tekrar tesis edilmiştir. 1799 yılında Akka Kalesi, Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız ordusunun taarruzuna maruz kalarak kuşatılmış ve yoğun bir topçu ateşine tutulmuştur. Cezzar Ahmed Paşa'nın dirayetli idaresi sayesinde Akka kuşatması Fransızlar açısından başarısızlıkla sonuçlandı. 1832'de Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından ele geçirilen Akka, 1840 yılında tekrar Osmanlı idaresine geçmiştir.

19. yüzyılda Osmanlı idaresi altında birkaç kez tamirat geçirmiş olan Akka Kalesi, son dönemlerde sürgün ve hapis için suçluların gönderildiği bir merkez haline de gelmiştir. *Kâmûsü'l-A'lâm*'da verilen bilgiye göre o dönemde nüfusu 7825 kişi olan Akka'nın, kalesi deniz tarafından harap olmakla birlikte kara tarafındaki sur ve istihkamlar yeniden tamir ve inşa olunmuştur. Akka I. Dünya Savaşı sonunda 1918'de İngilizler tarafından işgal edilerek Osmanlı idaresinden çıkmıştır.

KAYNAKÇA

A.MKT.NZD, 67/7; BEO, 376/28142; C.AS, 1049/4381; HRT.h, 525; KK.d, 4860; ML.MSF.d, 5013; MV, 42/27; Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 4, Mihran Matbaası, İstanbul 1311, s. 3164-3165; Feridun Emecen, "Akka", *DİA*, Cilt 2, s. 265-266

Akka Kalesi ve Şehri

AKKA KALESİ ve LİMANI'NIN PLANI
- 1881 -

(HRT. h, 525)

1- Akka kalesiyle limanının haritasıdır.	29- Berva	57- Bataklık	78- Fahar tepesi	100- Kaidesi sabit ve yükseklikleri iki milimetre bir metreyi gösterir AB kesiti
2- Hartı	30- Münşiye	58- Su terazisi	79- Gadirulmenten	101- C
3- Şifa-yı Ömer ovası	31- Fahar tepesi	59- Münşiye köyü	80- Aynüssit	102- D
4- Şifa-yı Ömer	32- Aynüssebt	60- Su terazisi	81- Bahçe	103- Kaidesi sabit ve yüksekliği iki milimetre bir metreyi gösterir CD kesiti
5- Şifa-yı Ömer tepesi	33- Aynülbakar	61- Havasının güzelliğinden dolayı komisyonun, mahallî ve askerî sıhhiye memurlarının seçtikleri varoş mahalli	82- Maşatlık	104- E
6- Asilüttin	34- Bataklık	62- Yüksekliği iki milimetre bir metreyi gösterir kesit	83- Kabristan	105- F
7- Mecdel	35- Menten	63- Su terazisi	84- Tasarlanan demiryolu istasyonu	106- Kaidesi sabit yükseklikleri beşer milimetre bir metre gösterir EF hattı
8- Havran yolu	36- Liman	64- Aynülbakar	85- Nebi Salih Türbesi	107- 1/5000 metre ölçeğinde
9- Tamra	37- Akka	65- Tasarlanan cephe mevkii	86- Tasarlanan tramvay hattı uzunluğu 1500 metre	108- Güney
10- Rodis	38- Kuzey	66- Fahar tepesi	87- Kerim burcu	109- Doğu
11- Tamra tepesi	39- Güney	67- Tasarlanan istihkam mevkii	88- Sancak kulesi	110- Kuzey
12- Ramun	40- Kermel burnu	68- Havran yolu	89- Rıhtım inşası gereken yekpare kaya	111- Batı
13- Çevis	41- Hayfa	69- Tasarlanan Havran demiryolu hattı	90- Kapı	112- Bu taş Akka Körfezi yolunun yarısına kadar gittiği kesindir.
14- Ebussinan	42- Prosyan mahallesi	70- Şefa Ömer ovası	91- Mevcut liman	113- Terk olunacak kapı
15- Meker	43- Makta nehri	71- Talimatta bulunan Varoş mahalli olup burası kumluk ve bataklık olduğundan havası kötüdür.	92- Kum döküşü taştan ibaret olduğu	114- Binası batı rüzgarına karşı gelecek liman rıhtımı
16- Meker tepesi	44- Tamamen kumla dolu sahil	72- Niamin suyu	93- Döğülmüş suni taş yığıntısı	115- Akka Körfezi haricinde varoş mahalli tayini hakkında komisyon tarafından resmedilen haritadır. Cemâziyelâhir 1298 [1-29 Mayıs 1881]
17- Keferyasif	45- Bataklık	73- Kulübe	94- Tamamı kumluk olduğu	
18- Gabesya	46- Niamin suyu	74- Kulübe	95- Genişletilmesi gereken liman içi bölgesi	
19- Denvek	47- Atlit	75- Değirmen	96- Rıhtım hattı	
20- Şeyh Davud	48- Kaysariyye	76- Değirmen	97- Rüzgarın denizden çıkarmakta olduğu kumun engellenmesi için yapılacak hafif rıhtım	
21- Kâbre	49- 1/50.000 metre ölçekli haritadır.	77- Abbas Efendi köşkü	98- A	
22- Nehir	50- Ebu Atebe köyü		99- B	
23- Bassa	51- Akka kasabası su yolu			
24- Zeyb	52- Abdullah Paşa bahçesi			
25- Secriye	53- Süvari ahır			
26- İzzeddin tepesi	54- Redif deposu			
27- Abdullah Paşa bahçesi	55- Su yolu			
28- Cedire	56- İzzeddin			

Komisyon Reisi
İstihkam Mirliva (Tuğgeneral)
Es-Seyid Hamdi

Komisyon Azası
Erkan-ı Harb (Kurmay) Binbaşı
Mehmed İzzet

Komisyon Azası
İstihkam Binbaşı Es-Seyid Mehmed
Sadettin

Komisyon Azası
İstihkam Kolağası (Yüzbaşı)
Es-Seyid Mehmed Hamdi

ALEKSANDRA KALESİ

Aleksandra Kalesi, İşkodra Gölü'nün kuzeyinde Vranine (Vranjina) köyünün batısında göl içinde bulunmaktadır. Günümüzde Lesandro ismiyle anılan adada kale kalıntısı ayakta. Gölün iki tarafı kara yolu ve köprü ile birleştirilmiş olup Lesandro Kalesi hemen yolun kenarında yer almaktadır. Kalenin hangi tarihte yapıldığına dair elimizde bir bilgi yoktur.

İşkodra Gölü, Karadağ-Amavutluk arasında bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'ne isyan eden Karadağ eşkıyası İşkodra Gölü'nün kenarındaki yerleşim yerlerine saldırıda bulunmaya başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti 1832 yılından itibaren gerek gölün ve gerek etraftaki köylerin güvenliğini sağlamak için İşkodra Gölü'nde içinde top bulunan iki adet vapur dolaştırmaya başladı.

Osmanlı yönetimi bu bölgeleri Karadağlı isyancılardan korumak için gölün kuzey tarafındaki yerleşim yerlerine ve adalara bazı kaleler inşa etmişti. Belgelerden anlaşıldığı üzere İşkodra Gölü'nün kuzey tarafında Aleksandra (Lesandro), Gramozur, Manastır, Maksûd, Zaim ve Vranine kaleleri bulunmaktaydı. Bu kalelere başıbozuk askerler yerleştirilmişti. Bu kalelerden Aleksandra Kalesi ile 1843 yılında Osmanlılar tarafından yapılan Gramozur Kalesi'nin kalıntısı hâlen ayakta. 1855 tarihinde fırtınadan hasar görmüş olan Aleksandra, Gramozur ve Kilise (Manastır) kaleleri tamir görmüştür.

Osmanlı Devleti bu adalardaki kalelere erzak ve mühimmat naklini de vapurlarla yapmaktaydı. 1861 yılına ait bir belgede İşkodra Gölü'nün Aleksandra Kalesi ile diğer kalelere erzak ve saire taşıyan Buyana Vapurı Hümayunu'na elli kadar kayık ile hücum eden Karadağlı eşkıyasını def' ve tenkil eden Vapur Kumandanı Ahmed Paşa ile vapurda bulunan askerlerin taltifleri istenmişti.

Eylül 1861'de iki yüz kadar Karadağlı, gölün kuzey tarafında bulunan Vranine (Vranjina) köyü ahalisiyle birleşerek yukarda bahsedilen kaleleri kuşattılar. Bu kaleler İşkodra'dan dokuz saat mesafede olup İşkodra'dan bölgeye vapurla asker gönderilene kadar on saat muharebe devam etti. Vranine Kalesi aynı isimli köyün tam ortasında bulunduğu için Karadağlılar bu kaleye ağırlık verdiler. Kale Muhafızı İşkodralı Osman Ağa, yaralı olduğu halde kuşatmaya daha fazla direnemeyeceğini anladı. Bilâhare Karadağlılar'a da teslim olmak istemediğinden kalede bulunan cephaneyi ateşe verdi. Bu sayede diğer kaleler kuşatmadan kurtuldu. Karadağlılar Vranine köyünü ateşe verip, köy ahalisini de yanlarına alarak firar ettiler. Halbuki bu köylüler emlak ve arazi sahibi kişiler olup Osmanlı yönetimi onları Karadağ saldırısından korumak için köyün ortasına kale inşa etmiş idi. Bu köyün ve kalenin yanmasından sonra, Jabyak Kalesi ile Aleksandra kaleleri arasında kalan Vranine köyüne iki adet tabya yapılması düşünülmüş ise de mevkiinin uygun olmamasından dolayı bu düşünce uygulamaya konmamıştır.

1878 Berlin Antlaşması ile Karadağ bağımsızlığını kazandı. Osmanlı Devleti ile Karadağ arasındaki sınır Buyana Nehri olarak tespit edildi. Buyana Nehri'nin İşkodra Gölü'ne döküldüğü bölgenin kuzeyi Karadağ Devleti'ne bırakıldı. Dolayısıyla Aleksandra Kalesi de bu tarihten sonra Karadağ Devleti sınırları içinde kaldı.

KAYNAKÇA

A.AMD, 29/22; A.MKT.MHM, 351/18; A.MKT.NZD, 144/62; A.MKT.NZD, 193/83; A.MKT.NZD, 388/49; A.MKT.UM, 157/50; A.MKT.UM, 261/19; A.MKT.UM, 506/9; A.MKT.UM, 519/23; BEO, 3125/234301; C.AS, 101/4588; C.AS, 501/20909; HAT, 1247/48347-M; İ.MVL, 167/4962; İ.MVL, 199/6199, Nenad Moacanin, "Karadağ", *DĀ*, Cilt 24, s. 384-385

ALEKSANDRA KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 828)

1- Aleksandra Kalesi
2- Kule altı cephanesi
3- Kule
4- Taşlık
5- Karadağ sınırı

6- Tabya
7- Kule
8- Kule
9- Başibozukların memuru dairesi
10- Fırın

11- İşkodra Gölü
12- Osman Paşa'nın yeniden inşa ettiği kule
13- Aleksandra Adası
14- Kapı

15- Başibozuk kulesi
16- Kahve ocağı
17- Kule
18- 20 Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

Aleksandra Kalesi

<https://ssl.panoramio.com/photo/11701271>

Aleksandra Adası'nın harita üzerindeki konumu

ALTINKÖPRÜ KALESİ

Altinköprü Kerkük ile Erbil arasında, Kerkük'ün yaklaşık 42 kilometre güneybatısında, Küçük Zab Nehri üzerinde bulunan bir kasabadır. Altinköprü kasabasında bulunan ve aynı adı taşıyan kale, nehrin dirsek yaptığı noktadaki bir adacık üzerinde çokgen planlı, duvarlarında kuleler bulunan bir tarzda inşa edilmiştir.

Altinköprü 1836 yılında Revanduz eşkıyası tarafından işgal edilmişti. Revanduz eşkıyası üzerine görevlendirilen Bağdat Valisi Ali Paşa emrindeki askerlerle Altinköprü Kalesi'ni dört taraftan kuşatıp, kalenin surlarını etrafa yerleştirdiği obüs ve havan toplarıyla tahrip etti. Sekiz saat süren kuşatmadan sonra şehir ele geçirildi. Elimizde bulunan Altinköprü Kalesi'ne ait resim 4 Temmuz 1836 tarihinde şehrin ele geçirilmesinin ardından Bağdat Valisi Ali Paşa tarafından çizdirilerek, kalenin fethini anlatan şukka ile birlikte merkeze gönderilmiştir.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre Altinköprü 19. yüzyılda Musul Vilâyeti'nin Şehrizol Kazası'na bağlı bir nahiye merkeziydi. Musul-Bağdat yolu üzerinde Zap-ı Eşfel veya Köprüsuyu isimli nehrin ortasında bulunan bir adanın üzerinde kurulmuştur. Şehrin iki

tarafından akan nehrin güney kolu üzerinde kemerli güzel bir köprü vardır. Belgelerden anlaşıldığına göre bu köprü "Altinköprü" ismiyle anılmakta olup kasabaya ismini vermiştir. Âsâr-ı atîkadan sayılan ve hazine tarafından işletilen köprünün tamirine dair 1895 ve 1908 yıllarına ait yazışmalar vardır. Yine *Kâmûsü'l-A'lâm*'da bildirildiğine göre nehrin kuzey kolundaki köprü ise yüz sene evvel yıkılmış ve yaptırılmamıştır. Şehrin yaklaşık 10 bin nüfusu olup halkın büyük çoğunluğu Türkçe konuşmaktadır. Kürdistan dağlarından inen mahsulat ve saire Altinköprü'ye kadar hayvanlarla getirilip buradan kelek Dicle'ye indirilip Bağdat'a götürüldüğünden ticareti hayli gelişmiştir.

Nisan 1911 tarihinde Küçük Zap (Zab-ı Sagir) Nehri'nin taşması ve şiddetli yağmur neticesinde meydana gelen selden Altinköprü Kasabası'nda elli kadar hane, yirmi han, on dükkan ile bir mescit ve hisar hasar görmüştür. Bölgede yaklaşık dört yüz yıl süren Osmanlı egemenliği I. Dünya Savaşı sonunda 1918'de sona ermiştir. Günümüzde de aynı isimle anılan Altinköprü Irak Devleti sınırları içerisindedir.

KAYNAKÇA

BEO, 694/52010; BEO, 3887/291470; HAT, 1264/48949; HAT, 1264/48949-D; HAT, 1264/48949-E; HAT, 1264/48949-F; HAT, 1264/48949-G; İ.ML, 15/56; DH.MKT, 2617/99; DH.MKT, 2663/72; DH.MKT, 2695/9; DH.MTV, 52-1/11; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 1, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 307; Ali Cevad, *Memâlik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lugati*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1313, s. 572; Ahmet Gündüz, "Kerkük", *DİA*, Cilt 25, s. 290-292

ALTINKÖPRÜ KALESİ PLANI

- 1836 -

(HAT, 1264/48949-H)

1- Altinköprü'nün planıdır.

2- Cezire

3- Büyük obüs

4- Balyemez

5- Obüs

6- Şat

7- Harabeler

8- Havanlar

9- Ziyaret

10- Çeşitli toplar

11- Köprü

12- Kapı

13- Kale

14- Evler

15- Kuzey

16- Doğu

17- Güney

18- Batı

19- Kapı

20- Hane

21- Şat

22- Obüs

23- Kanpana

Altinköprü 1- Nisan 1911 (Gertrude Bell arşivinden)

http://www.gerty.ncl.ac.uk/images/Q_212.jpg

Altinköprü 2- Nisan 1911 (Gertrude Bell arşivinden)

http://www.gerty.ncl.ac.uk/images/Q_213.jp

ANAPA KALESİ

Anapa, Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan Kerç Boğazı'nın hemen doğusunda Karadeniz sahilinde yer almaktadır.

Anapa Kalesi, Ruslar tarafından işgal edilen Kırım'ı geri almak maksadıyla Osmanlılar tarafından 1783-1786 yılları arasında inşa edilmiştir. Bununla beraber kalenin inşa edildiği mahalde Cenevizliler Dönemi'nden kalma kale ve bina kalıntıları mevcuttu. Kırım'a en yakın müstahkem mevki konumundaki Anapa'da bir kale inşa edilmesiyle aynı zamanda Kuzey Kafkasya'nın denetimi ve Rusya hududunun güvenliğinin sağlanması da amaçlanıyordu. Diğer bir amaç ise Rusya baskısından kaçan Abaza ve Çerkes kabileleri ile Rusya'ya terkedilen Kerç, Taman, Açu ve Açe gibi yerlerden gelen göçmenlerin bu bölgeye kolaylıkla iskân edilebilmesiydi.

Anapa Kalesi'nin inşasında en önemli kişi Soğucak Muhafızı Ferah Ali Paşa'ydı. Kale ilk yapıldığında iç kale, kale giriş kapıları ve dört tabyanın birleşmesinden meydana geliyordu. Daha sonra iskele tabyası da ilave edilerek tabya sayısı beşe çıkartılmıştı. Anapa Kalesi'nin çevresi hendeklerle çevrilmiş, bilâhare kalenin içine cami, han, kahvehane, değirmen, fırın, yeniçeri kışlası, cephane ve tophane kışlası ile konaklar, evler ve hamamlar yaptırılmış, böylece Anapa Kalesi, sade bir kale durumundan çıkarak bir şehir görünümü almıştı. İskelede yeniden düzenlenen gümrük kapısıyla birlikte ticaret gelişmiş ve birkaç yıl içinde Anapa cazibe merkezi haline gelmişti.

1788 yılında Anapa Kalesi'nin istihkâmının arttırılması için Anapa İskelesi'nin bulunduğu yere toprak bir kale daha yapılmıştır. Yapılan bu kale hendek, şarango, üç adet kapı, dört tabya ve kale içinde kâgir bir cephanelikten oluşmaktaydı. Anapa Kalesi, 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusya tarafından işgal edilmiş; savaştan sonra imzalanan Yaş Antlaşması'yla tekrar Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir. 16 Haziran 1828'de Rus orduları tarafından kuşatılıp alınan şehir 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmış ve Rusya'ya terkedilmiştir.

1853-56 Kırım Savaşı'nda Haziran 1855 tarihinde Ruslar Anapa'yı boşalttılar ve şehir Osmanlı-İngiliz ve Fransız müttefik orduları tarafından ele geçirildi. İngiliz ve Fransız komutanların ortak görüşleri sonucunda kalenin muhafazası için kara surlarının tamir edilmesi ve deniz tarafındaki surların yıkılmasına karar verildi. Savaş sonunda 30 Mart 1856'da imzalanan Paris Antlaşması'yla Anapa tekrar Rusya'ya bırakıldı. Osmanlılar Haziran 1856'da şehri tahliye ederken Anapa'da bulunan asker ve ahali ile kaledeki bütün top ve sair mühimmatı gemilere yüklediler. Çerkes zaptiyeleri ve yerli halk kalenin işe yarar kerestelerini arabalar ile alıp götürdüler geriye kalanı ateşe verdiler. Askerler gemiyle şehirden ayrılırken bütün Anapa'nın alevler içinde olduğunu gördüler.

Günümüzde de Anapa ismiyle anılan şehir Rusya Devleti sınırları içerisinde.

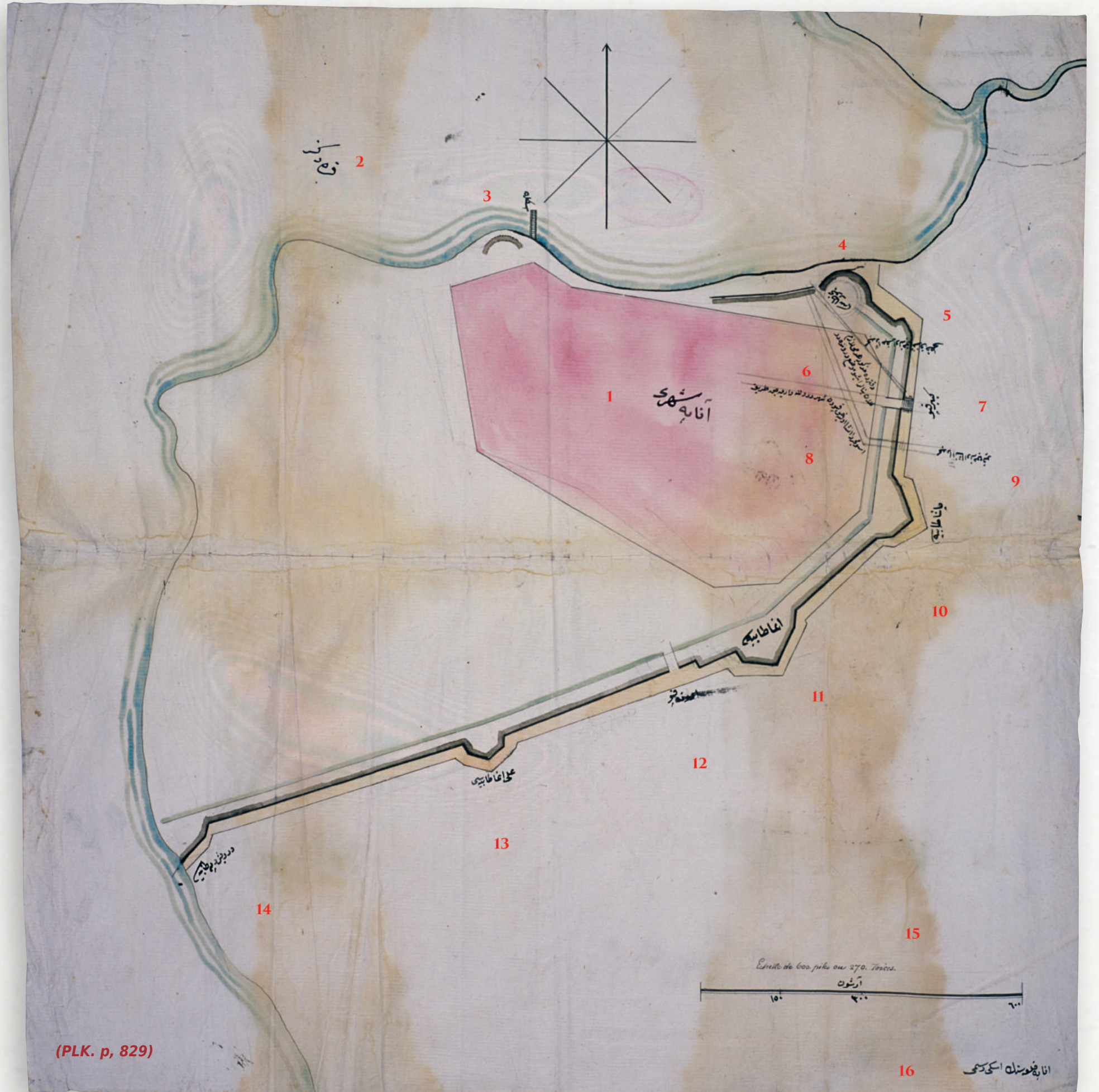
KAYNAKÇA

A.AMD, 68/39; AE.SABH.I, 168/11271; A.MKT.MHM, 75/14; C.AS, 190/8193; C.AS, 301/12466; C.AS, 364/15064; C.AS, 473/19730; C.AS, 544/22812; C.AS, 1009/44174; C.AS, 1036/45460; C.DH, 69/3431; C.DH, 147/7314; D.BŞM. BNE.d, 16036; D.BŞM.BNE.d, 16044; D.BŞM.BNE.d, 16071; HAT, 601/29354; HAT, 1006/42200; HAT, 1029/42835; HAT, 1042/43115-P; HAT, 1088/44267; HAT, 1090/44291-A; HAT, 1104/44592E; HR.MKT, 114/74; İ.DH, 327/21924; İ.DH, 352/23196; İ.HR, 122/6065; Kesbî Haşim Mehmed Efendi, *Ahvâl-i Anapa ve Çerkes*, haz. Mustafa Özsaray, Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul 2012; Cengiz Fedakar, "1787-1791 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi Kuzey Kafkasların Tahkimi: Anapa Kalesi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, Sayı 4, s. 46-48; Cengiz Fedakar, *Anapa Kalesi: Karadeniz'in Kuzeyinde Son Osmanlı İstihkâmı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2010

ANAPA KALESİ PLANI

- 1793 -

- 1- Anapa Şehri
- 2- Karadeniz
- 3- İskele
- 4- Buhur tabyası
- 5- Yeniden kazılacak hendek hattı
- 6- Defterde adı geçen yıkılması gerekli binalar buradadır.
- 7- Büyük kapı
- 8- Yeniden inşa olunacak kapıdan şehir içine giden yol
- 9- Yeniden inşa olunacak kapı
- 10- Paşa tabyası
- 11- Ağa tabyası
- 12- Orta kapı
- 13- Ali Ağa tabyası
- 14- Derviştepe tabyası
- 15- Ölçek 600 arşın
- 16- Anapa Kalesi'nin eski resmi

ARAP TABYA

Kars ve yöresi Ortaçağ'dan sonra Anadolu'nun Kafkasya'ya ve doğuya açılan sınır kenti olmuş bu yüzden de çeşitli dönemlerde Anadolu'ya yönelik savaşlar bu bölgede gerçekleşmiştir. Osmanlılar Anadolu'yu savunabilmek için bu yörenin korunmasına önem vermiş, bundan ötürü de bir takım savunma tesisleri yapılmıştır. Bu çerçevede 18. yüzyıldan itibaren yörede birçok tabya inşa edilmiştir.

Kars ilinde 23 tabya bulunmakta olup, bunlardan 13'ü büyük ölçüde tahrip olmuş ise de 10 tanesi iyi bir durumda günümüze ulaşmıştır. Kars tabyalarının belli başlıları; İnönü Tabyası, Karadağ Tabyası, Hafız Paşa Tabyası, Arap Tabyası, Gaziler Tabyası, Kerim Paşa Tabyası, Kanlı Tabya, Cenub Tabyası, Çukur Tabya, Fevzi Paşa Tabyası, Hüseyin Paşa Tabyası, Thomson Tabyası, Dik Tabya, Veli Paşa Tabyası, Şimendifer Tabyası, Çakmak Tabyası, Çifte Göğüs Tabyası, Muhlis Paşa Tabyası, Churcil Tabyası, Süvari Tabyası ve Çim Tabya'dır.

Kars şehrinin kuzeydoğusunda şehre hâkim Karadağ Tepesi'nin üzerinde yer alan Arap Tabya, Sultan Abdülmecid zamanında Erzurum Valisi Zarif Mustafa Paşa

başkanlığında kurulan bir komisyon tarafından projelendirilerek 1848-1852 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Bu tabyanın 250 kişilik bir kapasitesi olup, Kırım Savaşı (1853-1856), 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi), 1918-1920 Osmanlı-Ermeni Savaşları esnalarında etkin olarak kullanılmıştır.

Tabya'nın çevresi hendek ile çevrili olup bir bölümü uçuruma dayandırılmıştır. İçinde bir de kışla bulunmaktadır. Çevresindeki İnönü ve Karadağ tabyaları ile birlikte bulundukları bölgenin savunulmasında etkili müstahkem mevki konumundadır.

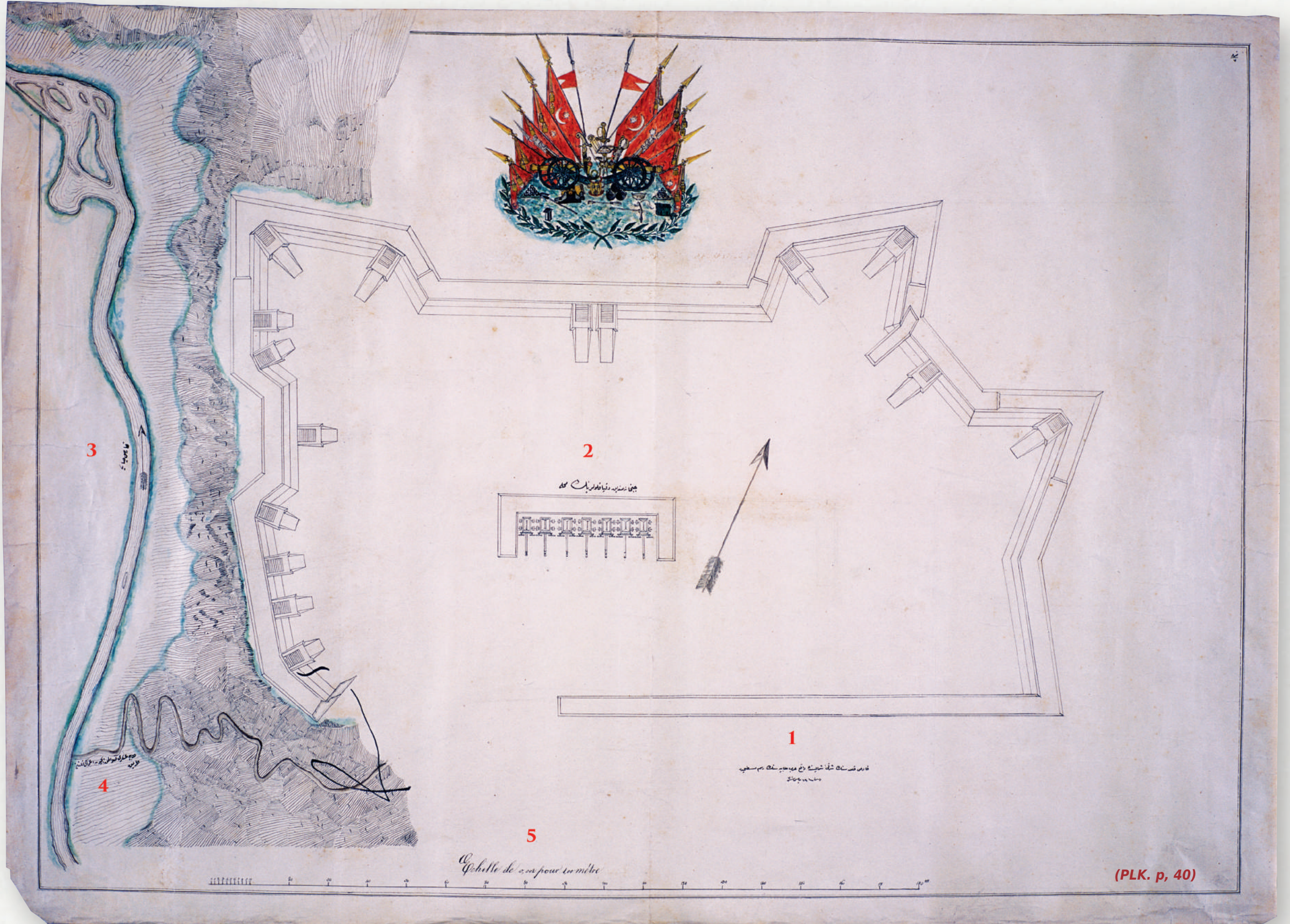
İnşasında Şam'dan gelen Arabistan Ordusu'na mensup askerlerin çalışması nedeniyle "Arap Tabyası" ismi verildiği rivayet edilmektedir. Ancak Tabya dahilinde 1856 senesinde Ruslarla yapılan muharebede şehit düşen Mehmed Haşim Konevî'nin türbesi bulunmaktadır. Mehmet Haşim, aynı zamanda büyük İslâm Âlimi Seyid Sadreddin Konevî'nin torunlarından. Bilâhare bölge halkı, bu saygın şahsiyeti de Tabya'nın adıyla yâd etmeye başlamış ve tabyanın adı artık "Arap Baba Tabyası"na dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Osman Ülkü, *Ardahan ve Kars Tabyaları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2006; Erkan Karagöz, "Kars Tabyaları Üzerine Zorunlu Bir Yazı", *Serhat Kültür Dergisi*, Eylül-Ekim 2013, s. 32-32

ARAP TABYA PLANI

- 1854 -

ATINA KALESİ

İlkçağ'da sarp kayalık bir tepenin üzerine Akropolis adıyla kurulan Atina, Ortaçağ'da bir kale haline getirilmiştir. Atina şehri ve kalesi Fatih Sultan Mehmed zamanında 1456 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı devrinde Akropolis iç kaleyi teşkil ediyordu. Bu dönemde bu iç kale tamir ve takviye edilmiş ve bir de kule yapılmıştır. 16. yüzyılın hemen başlarında nüfusu on bin civarında olan şehirde, Türk nüfusu yok denecek kadar azdı. Sayısı yalnızca 80 civarında olan Türkler kalede görevli ve burada ikamet eden Osmanlı kale muhafızlarından ibaretti.

18. yüzyıl ortalarında ise yine şehir nüfusu 10.000 dolaylarında idi. Ancak bu kez nüfusun 1/3'ü Müslüman'dı. Osmanlı Arşiv belgelerinden kalenin 1687 yılında ve 1786-1805 yılları arasında tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi'ye göre Atina Kalesi; geniş bir sahra ortasında, havalesiz bir yalçın kızıl kaya üzerinde daire

şeklinde doğudan batıya uzunca bir kadim binadır. Çok dayanıklı ve sağlam bir yapıdır. Kalenin taşları parlak beyaz mermerden birbirine geçme taşlardır. Kireç ve alçı yoktur. Kayadan yukarıya taş binanın uzunluğu elli arşından fazla olup çevresi üç bin adımdır. Her tarafı kesme kaya, kuyu misali uçurumlu kayalardan ibaret olduğu için etrafında ayrıca hendek sistemine ihtiyaç duyulmamıştır. Batı tarafına bakan üç kat demir kapıları vardır ve biri birinden geçer. Her kapının arası ellişer adımdır. Hisar mahallinin iki kapısı arası tophanedir.

Yine Evliya Çelebi'ye göre o dönemde kale içinde üç Müslüman mahallesi, üç cami, yedi mahalle mescidi, bir medrese, üç sıbyan mektebi, iki tekke, üç hamam, iki han, yüz beş dükkân vardı. 1821'deki Yunan İsyanı sırasında Atina Kalesi âsiler tarafından işgal edildiyse de sonradan geri alınmıştı. Kale 1833 yılında Atina şehri ile birlikte Yunanistan'a bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

C.AS, 1014/44414; C.AS, 240/10131; İE.ML, 21/2019; Machiel Kiel - Semavi Eyice, "Atina", *DİA*, Cilt 4, s. 74-79; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 113-115

ATİNA KALESİ PLANI

- 1827-

- 1- Atina Kalesi
- 2- Altta mağaza
üstte ambarlar
- 3- Ambar
- 4- Mahzen
- 5- Belkis Sarayı
- 6- Sarnıç
- 7- Sarnıç
- 8- Cephane
- 9- Sarnıç
- 10- Değirmen
- 11- Kule
- 12- Sarnıç
- 13- Sarnıç
- 14- Sarnıç
- 15- Sarnıç
- 16- Cami-i Şerif
- 17- Sarnıç
- 18- Mahzen
- 19- Sarnıç
- 20- Sarnıç
- 21- Mahzen
- 22- Ambar
- 23- Kapı
- 24- Kapı
- 25- Kapı
- 26- Kapı
- 27- Kapı
- 28- Kapı
- 29- Kapı
- 30- Kule
- 31- Kapı
- 32- Tabya
- 33- Yol
- 34- Sarnıç
- 35- Sarnıç
- 36- Büyük kule

- 37- Altında mahzen bulunan tabya
- 38- Ambarlar
- 39- Tabya
- 40- Kapı
- 41- Kule

- 42- Mağaza
- 43- Büyük sarnıç
- 44- Su Kulesi
- 45- Kapı
- 46- Mağaza

(HAT, 40721)

47- Manastır	81- Kapı	118- Kule	155- Manastır	192- Kule
48- Yol	82- Kapı	119- Yol	156- Manastır	193- Yalı Kapısı
49- Humbara tabyası, tüfekçi tabyası	83- Su kuyusu	120- Kule	157- Manastır	194- Atina Kalesi'nin havaleye nazır olan tabyaları ve arkada varoşa nazır seğirdimiyle sarnıç ve mahzenleri gösteren iki taraflı resmidir.
50- Yol	84- Su kuyusu	121- Manastır	158- Manastır	
51- Metris	85- Sarkıtma	122- Kule	159- Manastır	
52- Manastır	86- Su kuyusu	123- İstanbul Kapısı	160- Kule	
53- Humbara tabyası	87- Kule	124- Manastır	161- Kule	
54- Top tabyası	88- Havale-i sagir	125- Yol	162- Varoşu çeviren hisar duvarı	195- Arka tarafı
55- İçinde havan ile tüfekçi tabyası	89- Kule	126- Manastır	163- Kule	196- Havle tarafı
56- Manastır	90- Kule	127- Manastır	164- Kule	197- Sarnıç
57- Tüfekçi tabyası	91- İskele Caddesi	128- Manastır	165- Top tabyası	198- Mahzen
58- Tüfekçi tabyası	92- İskele Kapısı	129- Yol	166- Kule	199- Boy ölçeği
59- Tüfekçi tabyası	93- Kule	130- Manastır	167- Kule	200- Allah'ın yardımıyla bu defa fethedilen Atina Kalesi'nin varoşu ve havalisiyle beraber bir adet planıdır. Fî 11 Zilkade Sene 1242 (6 Haziran 1827)
60- Tüfekçi tabyası	94- Kırkdirek Manastır	131- Cami-i Şerif	168- Çingene Kapısı	
61- Tüfekçi tabyası	95- Manastır	132- Manastır	169- Havuz	
62- Metris	96- Manastır	133- Manastır	170- Kuzey	
63- Top tabyası	97- Tüfekçi metrisi	134- Hamam	171- Güney	
64- Top tabyası	98- Manastır	135- Cami-i Şerif	172- Doğu	
65- Humbara tabyası	99- Manastır	136- Hamam	173- Batı	201- Osmanlı zirâ'ı ölçeğiyledir
66- Havale-i kebir	100- Manastır	137- Manastır	174- Manastır	
67- Tüfekçi tabyası	101- Manastır	138- Manastır	175- Manastır	
68- Dikilitaş	102- Manastır	139- Manastır	176- Manastır	
69- Top tabyaları	103- Manastır	140- Manastır	177- Kule	
70- Top tabyası	104- Yol	141- Manastır	178- Manastır	
71- Yol	105- Manastır	142- Tüfekçi metrisi	179- Manastır	
72- Top tabyası	106- Kule	143- Manastır	180- Kule	
73- Atina Kalesi'nin etrafını çevreleyen tüfekçi metrisleri	107- Kule	144- Manastır	181- Manastır	
74- Kuru dere	108- Kule	145- Manastır	182- Manastır	
75- Yol	109- Manastır	146- Humbara tabyası	183- Manastır	
76- Kırk direkli mağazalar	110- Manastır	147- Manastır	184- Manastır	
77- Top tabyası	111- Manastır	148- Manastır	185- Manastır	
78- Kule	112- Manastır	149- Manastır	186- Manastır	
79- Hisar duvarı	113- Manastır	150- Manastır	187- Manastır	
80- Kule	114- Manastır	151- Manastır	188- Manastır	
	115- Manastır	152- Manastır	189- Manastır	
	116- Manastır	153- Yol	190- Kullanılmayan büyük kapı	
	117- Manastır	154- Yol	191- Kule	

Atina Kalesi

P. Moravsky

**(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu,
779/21_0001, 779/21_0037, 779/21_0036**

AVLONYA KALESİ

Arnavutluk'un batısında Adriyatik Denizi kenarında yer alan Avlonya, 1417 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlılar burada bir tersane kurarak Akdeniz'de girişecekleri fetih faaliyetleri için Avlonya'yı önemli bir üs konumuna getirmişlerdi. Avlonya'da kale inşası 1537'de Kanunî'nin emriyle başlamış ve muhtemelen 1542-43'te tamamlanmıştır. Bu kale sekizgen şeklinde olup dört hektarlık bir sahayı kaplamaktaydı. Ayrıca kale içine büyük bir kule inşa edilmiş, buraya da toplar yerleştirilmişti.

Evliya Çelebi "*Osmanlı kale inşa edemez*" diyenlere Segedin Kalesi, Turla Nehri üzerindeki Bender Kalesi ile beraber Avlonya Kalesi'ni de görmelerini tavsiye eder. Evliya Çelebi'nin anlatımına göre o zamanlar Avlonya Kalesi'nin ortasında yer alan iç kalede Sultan Süleyman Han Camii ve kurşun örtülü külah kubbeli bir kule bulunmaktaydı. Etrafı dokuz yüz adımlık bir mesafeydi. Dış kale içinde kiremitli, bağ ve bahçesiz ve avlusuz birbirine sıkışık üç yüz adet hane bulunuyordu. Ayrıca kalenin dışında elli adım genişliğinde hendekler, doğuya ve batıya bakan iki kale kapısı önünde kaleye zincir makara ve kantaralarla bağlı köprüler mevcuttu. Kalede irili ufaklı beş yüz adet top ve toplam dört yüz

kişilik askerî birlik bulunuyordu. Arşiv belgelerinden Avlonya Kalesi'nin 1790-1791 ve 1880 yıllarında esaslı bir şekilde tamir edildiği anlaşılmaktadır.

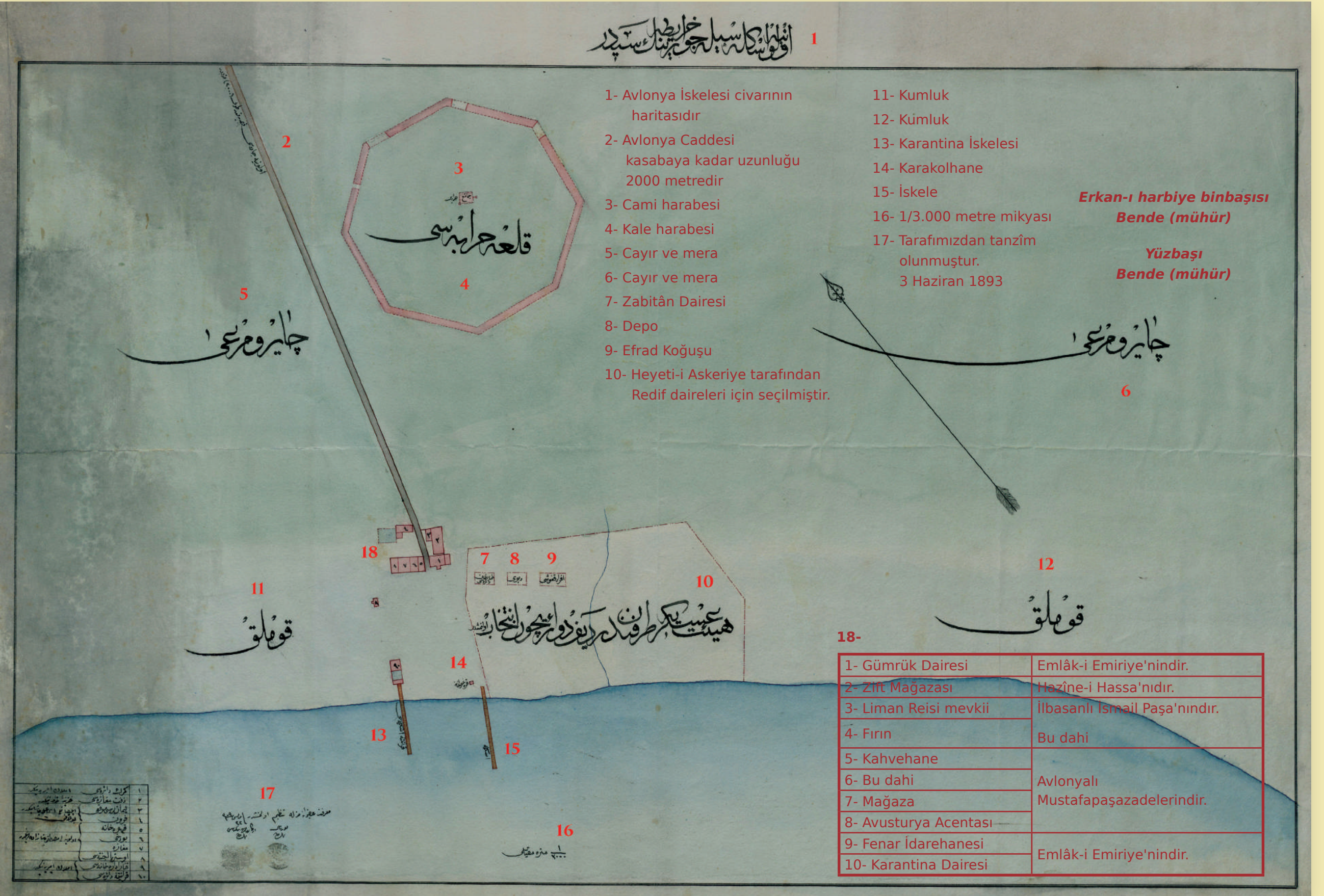
Avlonya, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Yanya Vilayeti'ne bağlı Berat Sancağı'nda kaza merkezi statüsünde bir kasaba idi. Adriyatik Denizi'nde olan iskelesi hayli işlek olmakla Arnavutluk coğrafyasının ticarî açıdan en gelişmiş mahalleri arasında yer almaktaydı. Yaklaşık nüfusu 6500 civarında olup nüfusun büyük ekseriyetini Müslümanlar teşkil ediyordu. Avlonya'da dört camii, bir rüşdiye mektebi, dördü Müslümanlara, ikisi de Hristiyanlara mahsus olmak üzere altı ilkokul, 160 dükkan ve 9 han mevcuttu. Balkan Savaşları esnasında burası Arnavut milliyetçilerinin merkezi oldu. Avlonya I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar da Arnavutluk'un merkezi olarak kaldı. Savaştan sonra İtalyanlar burayı Balkanlar'a yayılmak yolunda önemli bir üs olarak gördülerse de Arnavut milisler tarafından sık sık taciz edildiler. Bilâhare yapılan milletlerarası antlaşmalar, Avlonya'nın Arnavutluk'a iadesini sağladı. Bu gün Vlorë ismiyle anılan Avlonya Arnavutluk Cumhuriyeti sınırları içerisinde.

KAYNAKÇA

C.AS, 94/4312; 1100/48605; C.AS, 1132/50242; YB.04, 7/30; Machiel Kiel, "Avlonya", *DİA*, Cilt 4, s. 118; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 311-314; Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 1, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 493-494

AVLONYA İSKELESİ VE CİVARININ PLANI

- 1893 -

AVLONYA (1573)

[http://oldmapsco.com/cities/albania/3238-2849-valona\(-vlore\)-simonpinargenti_1573](http://oldmapsco.com/cities/albania/3238-2849-valona(-vlore)-simonpinargenti_1573)

AYA KALESİ

Aya (Agia) Kalesi, Yunanistan'a bağlı Parga şehrinin 5 km. kuzeybatısında bugünkü Anthoussa isimli köyün yakınında bulunmaktadır. Bulunduğu tepenin zirvesinde kurulu olan kale, Parga şehrine ve limanına hâkim bir noktadadır.

1810'lu yıllarda Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa tarafından inşa edilen kale bu yüzden Ali Paşa Kalesi (Ali Pasha Castle) ismiyle anılmaktadır. Ayrıca Anthoussa Castle adıyla da bilinen kale günümüzde de turistik açıdan önemli bir ziyaret yeridir.

KAYNAKÇA

OsmanliBalkanlar_Europaischen Turkei_1855.sid

<https://www.google.com/maps/@39.2983048,20.3684338,288m/data=!3m1!1e3>

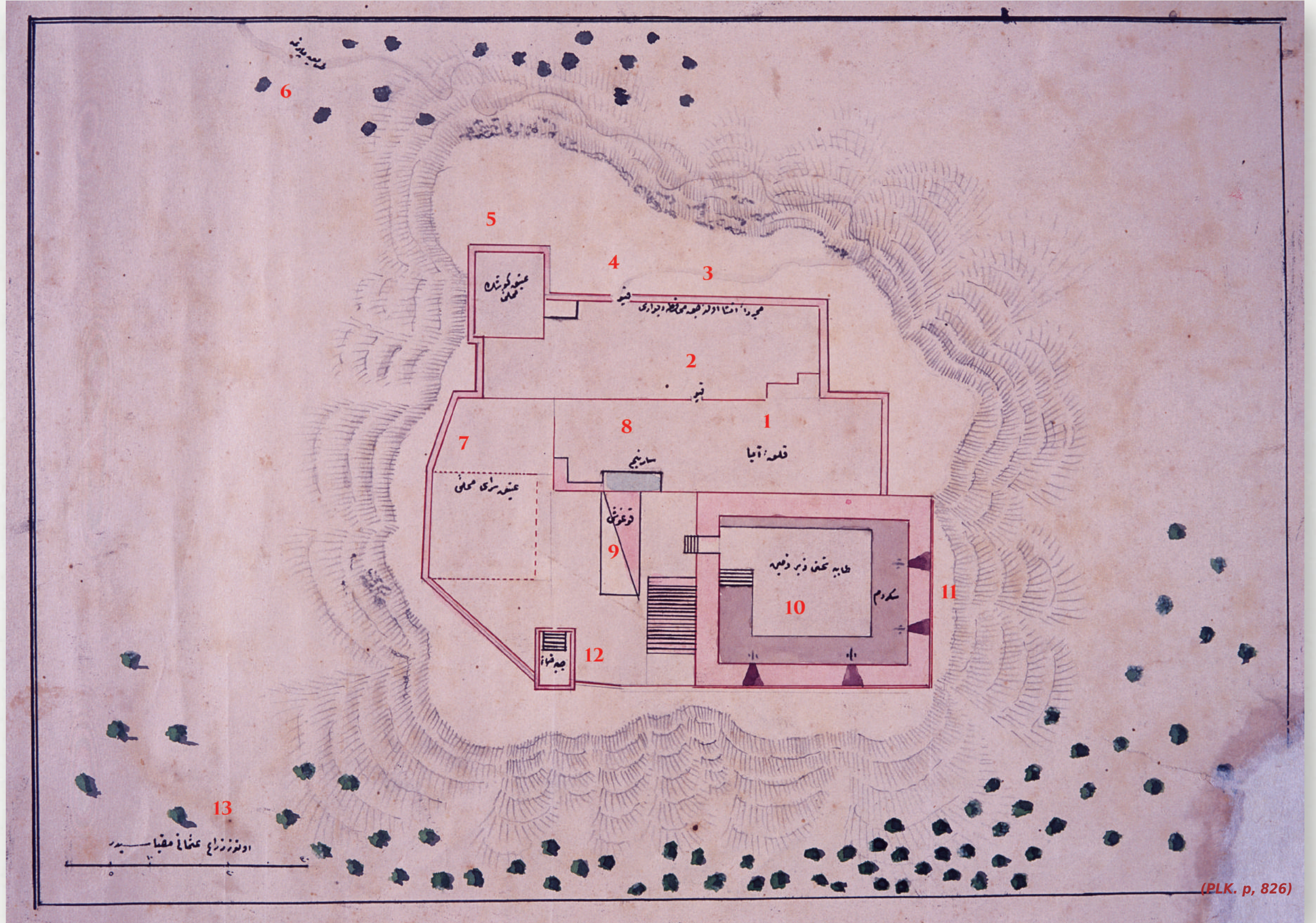
Aya Kalesi

<http://www.feelgreece.com/en/ali-pasha-castle/m43838>

© www.feelgreece.com

AYA KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 826)

1- Aya Kalesi

2- Kapı

3- Yeniden inşa olunacak muhafaza duvarı

4- Kapı

5- Eski köşk yeri

6- Parga yolu

7- Eski saray yeri

8- Sarnıç

9- Koğuş

10- Tabya altı mahzen

11- Yol

12- Cephanelik

13- 30 Osmanlı zirâ'ı
ölçeğindedir.

BAR KALESİ

Adriyatik kıyılarında bir sahil yerleşkesi olan Bar ismine kaynaklarda ilk olarak 10. yüzyılda rastlanmaktadır. İsmi o dönem Antivareos'tur. Stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca sık sık el değiştirmiştir. En son 1571 yılında Osmanlılar tarafından ikinci kez fethedildiğinde Venediklilere aitti. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde, Bar hakkında "İskenderiye Sancağı'nda Voyvodalıktır. Ülgün nahiyelerinden olup naibliklidir. Kale dizdarı ve silahlı gazi yiğitleri vardır. Şahbaz Arnavut yiğitleridir ki, fırkateleri ile daima Pulya vilayetleri (İtalya) ve İspanya ve Kloro kıyılarını, âsi Venedik kalelerini, Karadağ ve Klimente haydutlarını kırıp, avlanıp asla boş dönmezler." şeklinde bir bilgi vardır. Kalenin ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde "Bânîsi Pulya kral binasıdır." denmektedir. Ancak korunmuş olan en eski kale duvarlarının tarihi XII. yy sonlarına kadar uzanmaktadır.

Bar Kalesi'nin kuzey ve kuzeydoğusu yüksek gelişmez dağlar, diğer kısımları ise kuvvetli surlarla tahkim edilmiştir. Kuzeyde daha yükseklerde ve dikey kayalıklar üstünde askerî işlevi olan Tatarovica Kulesi vardır. Bu kulenin kaleye ait en eski parçalardan biri olduğu tahmin edilmektedir. 14. yüzyıl sonlarına doğru

kasabanın boyutu genişleyince surlar kuzeydoğusundaki banliyöyü de içine alacak şekilde uzatılmıştır. Aynı zamanda yeni bir kale kapısı daha inşa edilmiştir. Kaleye 15. yüzyıl ortalarında bir kule daha eklenerek tahkim edilmiştir. Venedikliler zamanında 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyıl ilk yarısında başka kuleler de inşa edilerek biraz daha genişletilmiştir.

Bar Kalesi'nde Osmanlılar zamanında da bir takım yenileme ve ihtiyaca göre eklemeler olmuştur. Burası Osmanlılar açısından İskenderiye (İşkodra) Sancağı'nda "intiha-i serhad (uç)" bir mahaldi. Bu sebeple gerek Venedik, Avusturya ve Karadağ tarafından, gerekse bunların kışkırtmasıyla harekete geçen âsi Arnavutların sık sık tecavüzüne maruz kalmaktaydı. Hatta 1801 senesinde kısa bir süreliğine de olsa Fransızlar tarafından işgal edilmiş bilâhare kurtarılmıştı. Osmanlı belgelerinden anlaşıldığına göre kalede 1698, 1710, 1732, 1770 ve 1859 senelerinde esaslı tadilatlar yapılmıştır. Yine Osmanlı belgelerinden anlaşıldığına göre kale içerisinde iki selâtin camii¹ (Sultan Selim Camii-Sultan Murad Camii), bir hamam (y. 1710), bir tekke (Hasan Dede Tekkesi) ve bir de mektep bulunuyordu.

Bar kasabası ve kalesi 1877 senesinde Karadağlılar tarafından kuşatılmış, bu sırada beş-altı yüz silahlı

ahali Bar Kalesi'ni cansiperane bir şekilde müdafaa etmişler, dışarıdan atılan top mermileri altında birçok sivil kaybı ve telefata rağmen altmış dört gün bu direnişlerini sürdürmüşlerdir. Ancak en nihayet kaleyi Karadağlılar'a teslim etmek zorunda kalmışlardır. Bu savunma esnasında, devam eden Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sebebiyle devlet, askerî açıdan pek destek verememiştir. Bilâhare ahalisinin bir kısmı İstanbul'a, bir takımı Draç ve Kavaye kasabalarına hicret etmek zorunda kalmıştır. Bar Kalesi, günümüzde Karadağ sınırları içinde, Eski Bar anlamına gelen Stari Bar olarak geçen küçük bir kasabadır.

KAYNAKÇA

AE.SAMD.III, 534/41; C.AS, 115/5161; HAT, 198/10008; İ.HR, 276/16803; Y.MTV, 5/40; Mirko Kovačević, "Stari Bar, Yugoslavia", *Secular Medieval Architecture in the Balkans 1300-1500*, s. 88-90; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2002, s. 60; Süleyman Sönmez, "Eski Bir Osmanlı Şehri ve Kalesi: Bar", *Yeni Asya Gazetesi*, 17.01.2013

¹ Arşiv belgelerinde Sultan Selim ve Sultan Murad camileri ayrı ayrı zikredilmesine rağmen kale planında tek bir cami

gösterilmiştir. Muhtemelen planın hazırlandığı safhada caminin birisi yıkılmış olabilir (Bk. C.EV. 205/10224). Bununla

beraber Evliya Çelebi kale içinde "Sultan Mehmed Camii ve Mektep ve Medresesi"nden bahseder.

BAR KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Bar Kalesi

2- Cami

3- Bu kayanın boyu 36 zirâ'dır.

4- İç kale

5- Su kemeri

6- Cephane

7- Mühimmat ambarı

8- Kapiüstü tabyası

9- Katlıkule

10- Karadağ hududu

11- Katlıkule tabyası

12- Kipti mahallesi

13- Haneler

14- Mütesellim tabyası

15- Üçtoplar tabyası

16- Tabya

17- Haneler

18- Tabya

19- Yonar köprüsü

20- Zeytin ağaçları

21- Mütesellim konağı

22- Köprü

23- Su kuyusu

24- Bahçeler

25- Altmış Osmanlı zirâ'ı ölçөгindedir.

Bar Kalesi ve etrafı

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, 91243/114)

BELGRAD KALESİ

Belgrad Kalesi, Sava ve Tuna nehirlerinin kesişme noktasına bakan bir tepe üzerinde bulunmaktadır. 2. yüzyılda bir Roma lejyonunun oluşturduğu istihkâmlar üzerine inşa edilmiştir. Ancak 15. yüzyıl başlarına kadar birçok kez yapıp saldırı ve istilalar sonucu tekrar yıkılan Belgrad surları, Belgrad'ın Sırbistan'ın başkenti olmasının akabinde Despot Stefan Lazarevic (1404-1427) Dönemi'nde daha sistemli bir şekilde tahkim edilmiştir. Söz konusu dönemde surların kapladığı alan öncekilere nazaran hemen hemen on kat artarak 16 hektara ulaşmıştır. Böylelikle kale, şehrin genel savunma sisteminde her biri farklı roller oynayan ve farklı işlevlere sahip üç bağımsız savunma surlarıyla çevrili hale getirilmiştir. Ana savunma kavramı, şehrin Osmanlı saldırılarının beklendiği güneyden çoğunlukla tehdit edildiği varsayımına dayandırılmıştır. Osmanlıların buradaki hâkimiyetinden önce, Belgrad, Hristiyan Avrupa'nın en büyük savunma kalelerinden biri durumundaydı. Bu dönem boyunca kasabanın surları genişlemiş ve ateşli silah kullanımına uygun hale getirilmişti.

Belgrad Osmanlılar tarafından ilk defa II. Murad zamanında kuşatıldı. 1441 yılında karadan ve Tuna Nehri'nden başlatılan ve altı ay süren kuşatma, karşılaşılan mukavemet ve orduda görülen salgın hastalık gibi sebeplerle kaldırıldı. İkinci kuşatma ise 1456'da Fatih Sultan Mehmed tarafından yapıldı. Bizzat padişahın da

katıldığı ve yaralandığı savaşta Osmanlı ordusu bir sonuç alamadı.

1441'deki ilk Osmanlı kuşatmasının ardından, doğu şehir kapısının önüne, yedi toplu bir gözetleme kulesi kompleksi yapılmıştır. 1456'da ikinci kuşatmadan sonra şehir duvarlarının yenilenmesi esnasında doğu tarafına çıkıntılı silah kulesi, aynı şekilde şehrin liman girişine üç katlı kule inşa edilmiştir.

Nihayet şehir 1521'de Kanunî'nin Macaristan'a yaptığı sefer sonunda fethedildi. Ahalisinin bir kısmı İstanbul'a gönderilerek bugün Belgrad ormanları ve Belgrad Kapısı adıyla bilinen yerlere iskân edildi.

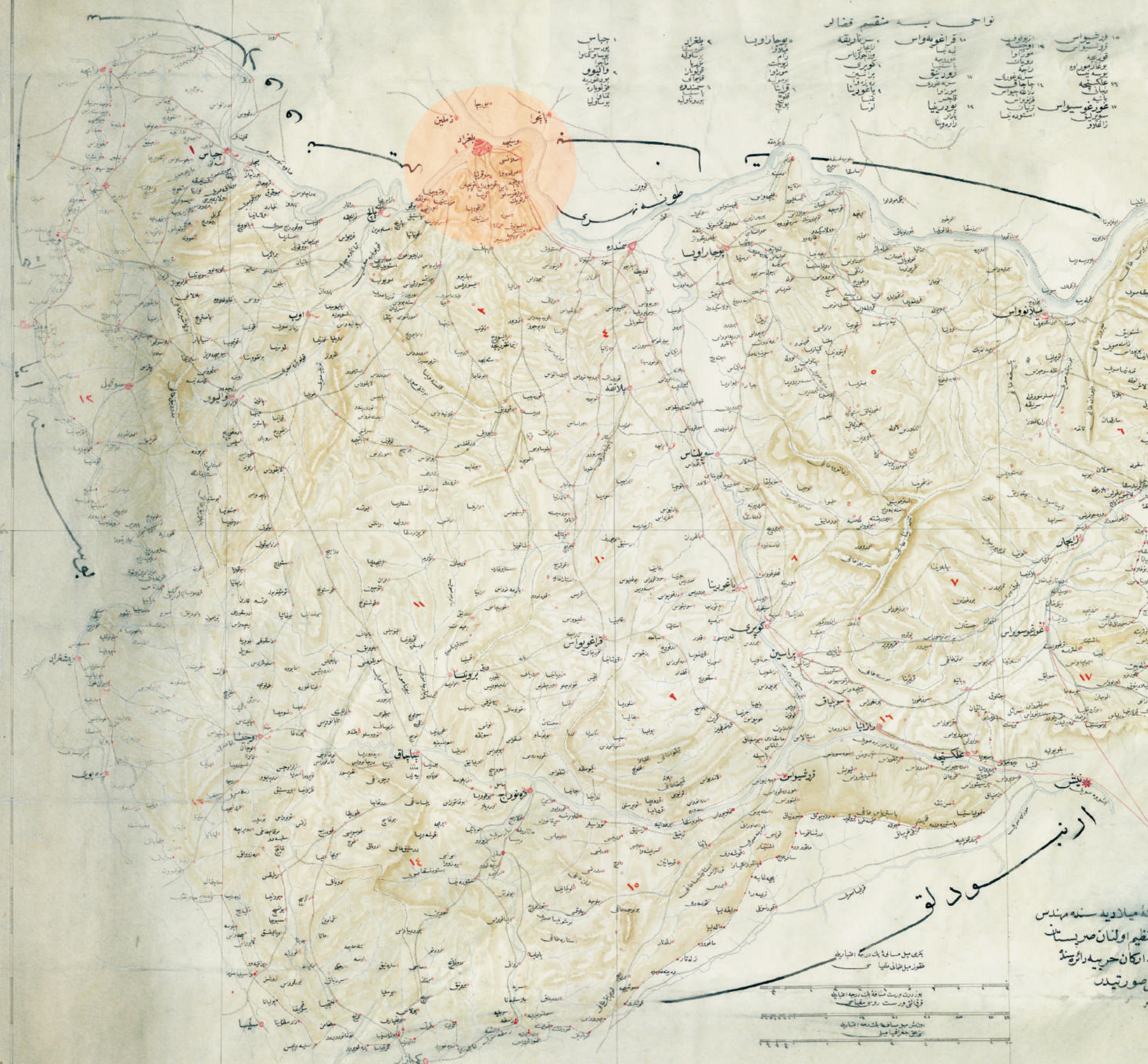
Evliya Çelebi, kaleyi şöyle tanımlar: *Cümle dokuz kat bölmesi şekl-i muhammes beşgen) binâ olup dâ'iren-mâdâr (çepeçevre) cümlesi beş bin yüz adımdır ve dokuz kat kal'a duvarlarının köşelerinde cümle yüz on altı kullelerdir ve cümle dokuz kat bölme hisar duvarları üzre beş bin altmış aded dendân-ı bedendir(girintili-çıkıntılı)*. Osmanlı Devleti, şehri fetih-ten sonra askerî bir üs ve ticaret merkezi haline getirmiştir. 17. yüzyılın bitiminde ve 18. yüzyıl süresince Belgrad Kalesi, ağır silahlar ve tabya istihkâmları prensiplerine göre yeniden tamamen inşa edilmiş, böylece bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Belgrad ve kalesi 1688-1690, 1717-1739, 1789-1791 yılları arasında üç

kez Avusturya tarafından işgal edilmiş ve her seferinde Osmanlılar tarafından geri alınmıştır. Belgrad Kalesi'nin Avusturyalılar tarafından son kez alınışında kalenin ana girişi olan İstanbul Kapısı üzerinde bulunan Osmanlı kitabesi, Avusturyalı Başkumandan Gideon Von Laudon tarafından söktürülerek Viyana'ya götürülmüştür. 1804 senesinden itibaren başlayan Sırp ayrılıkçı isyanları ve Sırbistan'ın yarı bağımsızlık dönemi hariç tutulursa Belgrad Kalesi Osmanlı hâkimiyetinden tam olarak 1882 senesinde çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Marko Popovic, "Fortifications of Belgrade", *Secular Medieval Architecture in the Balkans (1300-1500)*, s. 128-130; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 191-195; Semavi Eyice, "Kale", *DİA*, Cilt 24, s. 234-242; Divna Djuric-Zamolo; "Belgrad"; *DİA*, Cilt 5, s. 407-409

نمبره	اسم	تاریخ
۱	شیراز	۱۰۰۰
۲	تهران	۱۰۰۰
۳	اصفهان	۱۰۰۰
۴	مشهد	۱۰۰۰
۵	قزوین	۱۰۰۰
۶	گلستان	۱۰۰۰
۷	سمنان	۱۰۰۰
۸	مازندران	۱۰۰۰
۹	گیلان	۱۰۰۰
۱۰	کربلا	۱۰۰۰
۱۱	کربلا	۱۰۰۰
۱۲	کربلا	۱۰۰۰
۱۳	کربلا	۱۰۰۰
۱۴	کربلا	۱۰۰۰
۱۵	کربلا	۱۰۰۰
۱۶	کربلا	۱۰۰۰
۱۷	کربلا	۱۰۰۰
۱۸	کربلا	۱۰۰۰
۱۹	کربلا	۱۰۰۰
۲۰	کربلا	۱۰۰۰

یک سزوز قرق بش سیدلادیه سده مهندس
 یوان بوقاریسکی معرقه تنظیم اولمان صریستان
 خریطه سنک بود قیحه ارکان خریه رانق
 بالبحمد ترسیم اولش صورتید

Belgrad'ın harita üzerindeki konumu

BELGRAD KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Belgrad Kalesi'yle hendek dahilinde bulunan varoşun haritasıdır.	35- Bahçe	72- Zindan Kapısı	112- Çeşme	151- Bayram Bey Kütüphanesi
2- Müslümanlara ait hane ve dükkânlar	36- Köprü	73- Karakolhane	113- Büyük İzdanya	152- Türbe
3- Müslüman, Sırp ve Yahudilere ait bahçeler	37- Vidin Kapısı	74- Köprü	114- Yol	153- Demirçeşme
4- Sırlara ait hane ve dükkanlar	38- Karakolhane	75- Cephane	115- İzdanya	154- Dış Vidin kapısı
5- Tuna ve Sava nehirleri	39- Aşağı Tabya	76- Zindan kuleleri	116- Aleksandr Bahçesi	155- Karakolhane
6- Yahudilere ait hane ve dükkanlar	40- Hendek	77- Köprü	117- Çeşme	156- Karakolhane
7- Tuna üzerindeki adalar	41- Çifte Tabya	78- Karakolhane	118- Mayor Mişo Konağı	157- Karakol
8- 300 Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.	42- Bahçe	79- İcadiye Tabyası	119- Çeşme	158- Karakol
9- Su kapısı	43- Köprü	80- Zindankapı Köprüsü	120- Defterdar Camii	159- Top tabyası
10- Karakolhane	44- Vidin Kapısı	81- Hendek	121- Çeşme	160- Mezarlık
11- Merdiven	45- Cami	82- Yukarı Tabya	122- Karakolhane	161- Tekke
12- Hendek	46- Aşağı kalede bulunan hane ve dükkanlar	83- Mühimmat ambarı	123- Dış Varoş Kapısı	162- Çeşme
13- Bahçe	47- Karakolhane	84- Karakolhane	124- Karakolhane	163- Hamam
14- Mühimmat ambarı	48- Büyük cephane	85- Yesar Tabyası	125- Karakolhane	164- Sahra şevi
15- Karakolhane	49- Cephane	86- Hendek	126- Karakolhane	165- Hendek
16- Sultan Mustafa tabyası	50- Meydan karakolhanesi	87- Sahra şevi	127- Top tabyası	166- Karakolhane
17- Merdiven	51- Baştabya	88- Köprü	128- Karakol	167- Yahya Paşa Camii
18- Zahir e ambarı	52- Şerif Paşa Tabyası	89- İstanbul Kapısı	129- Karakol	168- Hamam
19- Redif kışlası	53- Sava Kapısı	90- Saat kulesi	130- Köprü	169- Çeşme
20- Hendek	54- Köprü	91- Karakolhane	131- Karakolhane	170- Zeyrek Caddesi
21- Su kapısı	55- Yeni Tabya	92- Bahçeler	132- Dış İstanbul Kapısı	171- Bayraklı Camii
22- Karakolhane	56- Karakolhane	93- Köprü	133- Sahra şevi	172- Dört yol Caddesi
23- Güney kule	57- Aziz Paşa Tabyası	94- Türbe	134- Hendek	173- Çeşme
24- Merdiven	58- Tarassud kulesi	95- Karakolhane	135- Laz Hacı Mahmud Camii	174- Çeşme
25- Harap kule	59- Çifte Sava	96- Köprü	136- Yol	175- Reis Efendi Camii
26- Tophane denilen mühimmat ambarları	60- Köprü	97- Hendek	137- Önceden mezarlık olup şimdi Pazar meydanıdır.	176- Hamam
27- Mutfak	61- Kral Kapısı	98- Karakohane	138- Tekke	177- Ali Paşa Camii
28- Nizamiye kışlası	62- Yeni inşa olunan muhafız konağı	99- Karakolhane	139- Sırp polisi	178- Tekke
29- Liman	63- Şehid Ali Paşa Türbesi	100- Müfrez Tabya	140- Karakolhane	179- Çeşme
30- Karakolhane	64- Karakolhane	101- Yemin Tabyası	141- Kızlarağa Camii	180- Tekke
31- Mecidiye Tabyası	65- Karakolhane	102- Hendek	142- Asâkir-i Şahane koğuşu	181- Sultan Mustafa Camii
32- Hendek	66- Mutfak	103- Karakolhane	143- Bayram Bey Camii	182- Hamam
33- Liman Tabyası	67- Topçu kışlası	104- Sultan Tabyası	144- Karakolhane	183- Hamam
34- Karakolhane	68- Cami	105- Sahra şevi	145- Karakolhane	184- Havra
	69- Maliye	106- Karakolhane	146- Hendek	185- Güney
	70- Cephane	107- Dış Sava Kapısı	147- Sahra şevi	186- Kuzey
	71- Hastane	108- Mektep	148- Karakol	187- Asâkir-i Şahanenin talim meydanı
		109- Kilise	149- Karakol	
		110- Metropolit Konağı	150- Top tabyası	
		111- Sırp Rüşdiye Mektebi		

BERAT KALESİ

Berat, Arnavutluk'un kuzeydoğusunda Semen Nehri'nin Osum kolu üzerinde ve Tomorrit Dağı'nın batı eteklerinde yer almaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Sırp-lar'ın buraya Belgrad demelerinden dolayı şehir "Arnavut Belgradı" olarak da anılmıştır. Berat 1417 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmişse de şehrin İslamlaşması ve İslamî görünüm alması II. Bayezid'in Arnavutluk seferi (1492) sonrasına rastlar. Zira II. Bayezid, burayı ziyaret etmiş ve Berat'ın bir İslâm şehri görünümü alması için bazı mimarî eserlerin ve bu arada kendi adını taşıyacak olan caminin yapılmasını emretmiştir.

Berat Kalesi şehrin yukarısında kayalık bir tepe üzerinde yer almaktadır. Şehri çevreleyen surlar, kesme taş yatay katmanlardan oluşan antik temeller üzerinde yükseliyordu. Yirmi dört kule, bir ana kapı ve üç girişi bulunmaktaydı. Kuzey tarafındaki ana kapı bir gözetleme kulesi tarafından kontrol edilmekteydi. Tepenin en üstündeki platform, kuzeyde hafifçe eğimli beş kule ile güçlendirilen kaleyi oluşturur. Kale kuleleri avluya bakan bir duvar ile bölünmüştü. Kalenin iki duvarı, nehir kıyısına kadar aşağı uzanıyordu. 15. yüzyılda Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra mevcut surlar sağlamlaştırılıp restore edilmiştir. Araştırmalar, güneydeki yarım silindirik şeklindeki kule ve duvarlar ile siperlerin bu dönemde yapıldığı noktasında toplanmaktadır.

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre surlarla çevrili olan iç kalede 40-50 ev, Bayezid Han Camii, cep-hane, ambarlar ve su sarnıçları bulunmaktaydı. Bunun

dışındaki Büyük Hisar kesiminde ise 200 kadar ev ve bir harap cami, biri mamur sekiz kilise yer almaktaydı. Buranın güney tarafındaki kayalığın altında, nehir kıyısındaki Aşağı Hisar kesiminde 70-80 ev, 80 dükkân, çarşılar, asıl şehir kısmını teşkil eden Büyük Varoş'ta mahalleler, birçok cami ve mescit bulunuyordu. Ayrıca kalenin içinde Bizans Dönemi'nden kalma bir kilise mevcuttu. Yine Evliya Çelebi'nin ifadesine göre kalede bulunan sarnıç çok büyük ve mimarî bakımdan oldukça haşmetliydi.

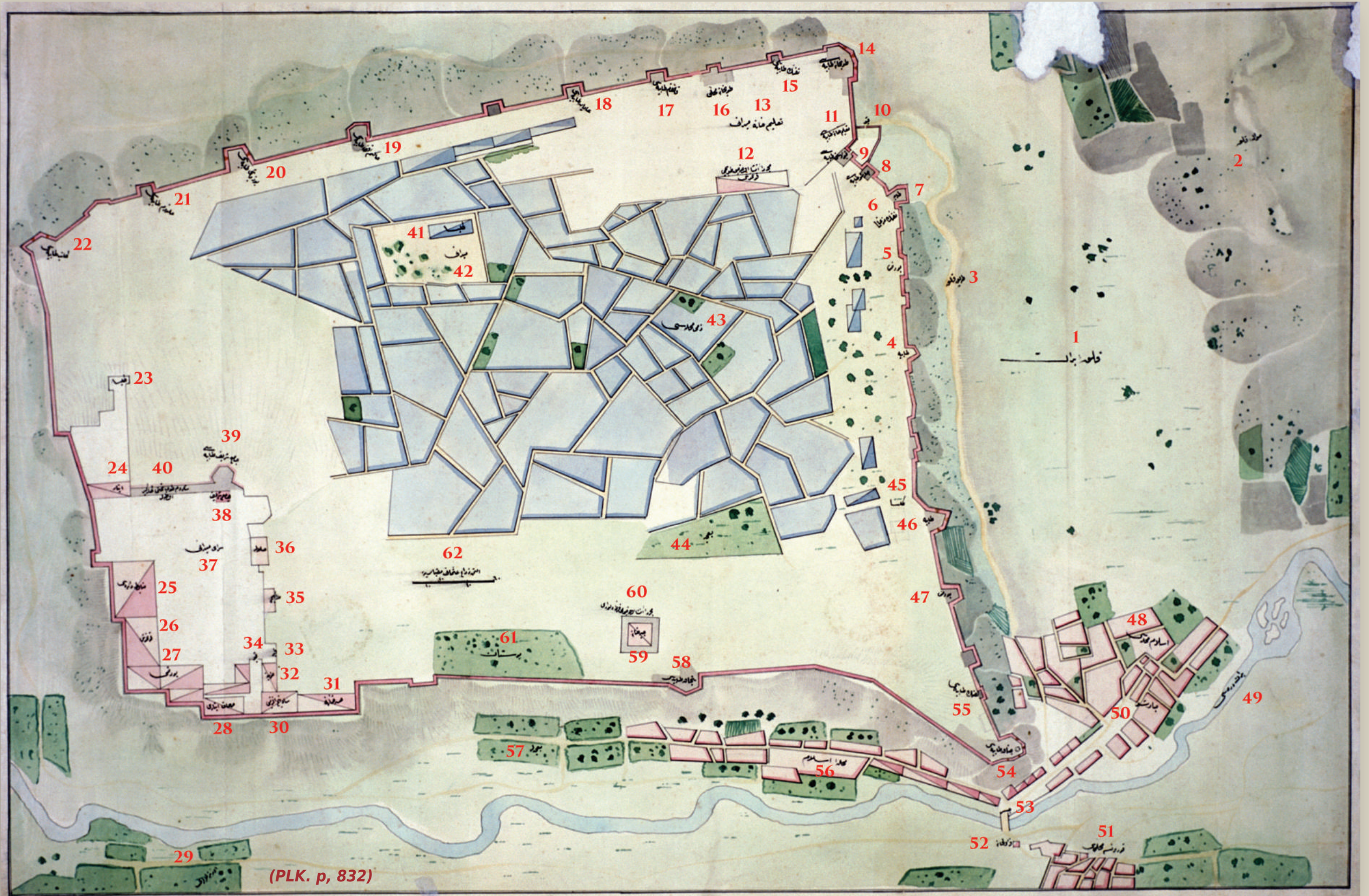
Berat'taki tahkimat çalışmaları 19. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. 1768'de Kurt Ahmet Paşa duvar çalışmalarını 450 işçi ile ve beş aylık bir süre boyunca üstlenmişti. Daha sonra Ali Paşa iki yeni kule daha ekleyerek mevcut duvarları ve kuleleri, dönemin savunma tekniklerine göre yeniden düzenlemiştir. Arşiv belgeleri, Berat Kalesi'nde 1848-1856 tarihleri arasında da bir takım inşa ve tamirat çalışmalarının yapıldığını göstermektedir. 1848 yılında kaledeki askeri kışlalar tamir edilmiştir. 1851 yılında Berat'ta meydana gelen deprem neticesinde Berat Kalesi'nin bazı duvarları ile kale içindeki cephaneye zarar görmüş, cephanenin duvarlarında gedikler oluşmuştur. 1853 yılında kaleye bir topçu koğuşu inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. 1856'da Berat Kalesi'nde bir takım tamirat yapılması düşünülmüş ise de "kalenin lüzumlu bir yerde olmadığı" gerekçesiyle ve "ileride icabına bakılmak üzere" bu tamirattan vaz geçilmiştir.

1894 tarihinde Berat Kalesi'nde yer alan ve içinde mühimmat-ı askeriye ve sair maddeler bulunan cephanede yangın çıkmış, bu yangının kaledeki diğer yerlere sıçraması engellenmiş ise de cephanelik tamamen kül olmuştur. Berat, Balkan Savaşı sırasında Osmanlı hâkimiyetinden ayrılarak bağımsızlığını ilân eden Arnavutluk Devleti'nin sınırları içinde kalmıştır.

KAYNAKÇA

A.AMD, 34/10; A.MKT.MVL, 10/4; A.MKT.MVL, 47/7; A.MKT. MHM, 94/88; ŞD, 2110/28; İ.MVL, 111/2608; İ.MVL, 125/3201; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 311; Gjerak Karaiskaj, "Fortifications of Berat, Albania", *Secular Medieval Architecture in The Balkans (1300-1500)*, s. 114; Muhteşem Giray, "Berat", *DİA*, Cilt 5, s. 474; Semavi Eyice, "Kale", *DİA*, Cilt 24, s. 234

BERAT KALESİ PLANI
(19. Yüzyıl)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berat_Albania_15.jpg

1- Berat Kalesi	17- Kaymakam Tabyası	33- Kapı	49- Berat Deresi
2- Kaleye hakim mevki	18- Ayan Tabyası	34- Kapı	50- Çarşı
3- Kale yolu	19- Hakim Efendi Tabyası	35- Mutfak	51- Fronsa mahallesi
4- Tabya	20- Yüzbaşı Tabyası	36- Helâlâr	52- Karakolhane
5- Tabya	21- Mülazım Tabyası	37- Saray meydanı	53- Köprü
6- Tüfek mazgalı	22- Kâtib Tabyası	38- Cami	54- Çanak Tabyası
7- Tabya	23- Kilise	39- Cami Tabyası	55- Tüfenk Tabyası
8- Çarşı Tabyası	24- Ambar	40- Top yolu, altında kârgir odalar	56- İslâm mahallesi
9- Kapiüstü Tabyası	25- Subay dairesi	41- Kilise	57- Bahçeler
10- Kapı	26- Koğuş	42- Kilise meydanı	58- Sancak Tabyası
11- Talimhane Tabyası	27- Koğuş	43- Gayrimüslim mahallesi	59- Cephanelik
12- Yeniden İnşa olunacak topçu koğuşu	28- Mühimmat ambarı	44- Bahçe	60- Yeniden inşa olunacak muhafaza duvarı
13- Talimhane meydanı	29- Pirinç tarlaları	45- Kilise	61- Bostan
14- Tophane Tabyası	30- Sarnıç	46- Tabya	62- Altmış Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.
15- Tüfek Tabyası	31- Cephane	47- Tabya	
16- Tophane mahalli	32- Hazine	48- İslâm mahallesi	

BEŞPINAR KALESİ

Beşpınar, Yunanistan'da Preveze'nin kuzeyinde Filippada beldesinde bir yerleşim yeridir. Osmanlı Dönemi'nde bu bölge, Yanya Vilayeti'ne bağlı bulunuyordu. Aslen Beşpınar (Pend Pigadya) (Pes Puse) denilen yani beş adet kuyudan ibaret mahal bu kalenin cennetinde ve bir çâr-ı yek (çeyrek) saat mesafededir.

Yanya'nın Ekim 1430'da Osmanlı topraklarına katılmasıyla bölgede Türk hâkimiyeti başlamıştır. 1856 tarihli bir Osmanlı arşiv belgesinde Beşpınar Kalesi'nin Narda ile Yanya arasında bulunduğu ve Yunan Vakası'nda (1821-1829) Abdi Paşa'nın nezareti altında Rumeli Ordusu mühendislerinden Ferhat Efendi tarafından inşa edildiği bildirilmektedir. Çokgen sistemde inşa edildiği gözlenen Beşpınar Kalesi'nde ana strateji olarak geniş bir alanın savunması düşünülmüş ve bu sebeple kale, müstakil tabyalardan oluşturulmuştur. Kalenin formu Batı Avrupa barok tarzındadır. Taş işçiliği ise oldukça itinalıdır. Ana giriş doğu tarafında yer almaktadır.

1857 yılına ait bazı Osmanlı Arşivi kayıtlarında kalenin sağlam yapılmadığından beş on top atıldığı

da tabyanın top mahallerinin yıkılma ihtimalinin olduğu vurgulanarak yeniden elden geçirilmesi gerektiği rapor edilmektedir. Bu kayıtların birinde ise, kalenin yarım daire şeklinde olan bir burcuyla çevre duvarının bazı yerlerinin yıkıldığı ve içinde bulunan askerlerin tehlike içinde olduğu, tamir olunmaz ise ileride daha büyük masraflara yol açacağı bildirilmektedir. Bununla beraber 1865 senesine kadar her hangi bir restorasyonun icra edilmediği, Üçüncü Ordu Merkezi'nin burayla ilgili vermiş olduğu bir karardan anlaşılmaktadır. Söz konusu kararda Beşpınar Kalesi'nin, fennen sağlam olmaması sebebiyle burada sadece bir dağ topu, az cephan ve biraz asker bırakılarak kalan top ve cephanenin kaldırılması gereğinden bahsedilmektedir. 1877 senesine gelindiğinde ise mevkiin önemine binaen buranın mutlak tamiri için padişah tarafından irade çıkarılmıştır. Buna göre kalenin eksikleri tamamlanacaktır.

Arşiv belgelerinden, içinde bir değirmenin de yer aldığı anlaşılan Beşpınar Kalesi, Osmanlı dönemi boyunca Yanya-Narda yolunun kavşak noktası olan Kleisoura Geçidi'ni ve Amvrakikos Körfez limanlarını kont-

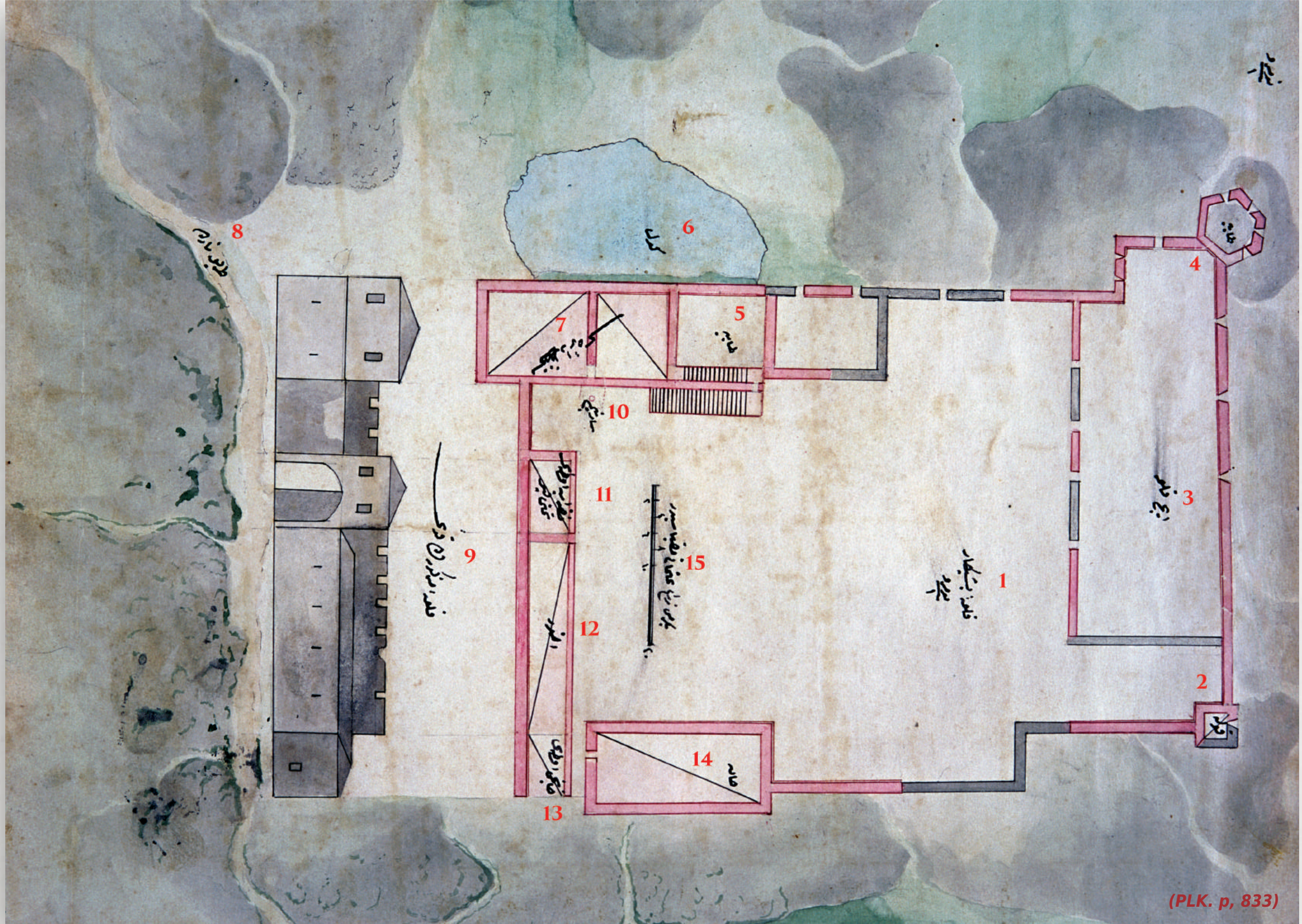
rol etmekteydi. Yanya'nın Balkan Savaşı sırasında 6 Mart 1913'te Yunan ordusu tarafından ele geçirilmesiyle Beşpınar Kalesi Yunan Krallığı'nın bir parçası olmuş ve Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır.

KAYNAKÇA

A.MKT.MHM, 88/66; A.MKT.MHM, 95/81; A.MKT.MHM, 103/85; A.MKT.MHM, 122/43; A.MKT.MHM, 335/83; İ.DH, 391/25875; İ.DH, 760/61974; HRT.h, 351_1; MVL, 1031/83; Machiel Kiel, "Yanya", *DİA*, Cilt 43, s. 317-321

BEŞPINAR KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Beşpınar Kalesi

2- Kule

3- İç Kale

4- Tabya

5- Tabya

6- Göl

7- Muhafız dairesi

8- Narda yolu

9- Kalenin boyu

10- Sarnıç

11- Askerlerin odası altında kapı

12- Ahır

13- Hancı odası

14- Han

15- Yirmi Osmanlı zirâ'ı
ölçeğindedir.

Beşpınar Kalesi

(http://www.visit-preveza.com/castle_pente_pigadia)

CİDDE KALESİ

Cidde, Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz sahilinde önemli bir liman kentidir. Mekke-i Mükerrreme'nin 90 kilometre batısındadır. Cidde Kalesi 1511 yılında Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin Cidde'ye naib olarak tayin ettiği Hüseyin el-Kürdî tarafından dokuz ay gibi kısa bir sürede inşa edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Memlûklular Devleti'ne son vermesiyle birlikte Hicaz Bölgesi 1517 yılında Osmanlı hâkimiyetine girdi. Bölge Osmanlılar'a geçtiğinde bu kaleden çok faydalanıldı. 1774 ve Fransızların Mısır'ı işgal dönemi olan 1798 yıllarında Cidde Kalesi'nin tamirâtı ile ilgili bazı yazışmaların kayıtları Osmanlı Arşivi'nde mevcut ise de tamiratların ne ölçüde gerçekleştiğine dair ayrıntılar bulunmamaktadır. Cidde 1803-1811 yılları arasında Vehhabîlerin kontrolü altına girmiş, 1811 yılında Mısır askerleri tarafından geri alınmıştır. Yine arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Cidde Kalesi 1844, 1851, 1854 ve 1895 yıllarında tamirat görmüştür. 1851 yılında kalenin surları ile kaledeki Asâkir-i Nizamiye Hasta-

nesi, 1854 tarihinde ise kalenin batı tarafında bulunan ve âcilen tamiri gereken Mecnun Burcu tamir görmüştür. Cidde Kalesi'nin surlarının pek harap bir vaziyette olması ve şehrin muhafazasına elverişli olmaması nedeniyle Cidde'de bulunan yabancı konsolosların da tavsiyesiyle 1895 yılında surların âcilen tamir edilmesi kararlaştırılmıştır.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre Cidde Kalesi'nin altısı deniz, üçü kara tarafında olmak üzere dokuz kapısı bulunmaktadır. Cidde'nin toplam nüfusu 25 bin civarındadır. Bu sayı hac zamanlarında 160 bine ulaşmaktadır. Limanı sayesinde ticaret gelişmiştir. Avrupa, Afrika ve Hint Okyanusunda bulunan devlet ve adalarla pek işlek bir ticareti vardır.

Cidde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı yönetiminden çıkıp Arabistan sınırlarına dahil oldu. Cidde Kalesi 1948 yılında Suudi Arabistan yönetimi tarafından yıktırıldı.

KAYNAKÇA

BEO, 641/48028; BEO, 641/48030; C.AS, 873/37465-7; C.DH, 58-2883; HAT, 160/6664-C; HAT, 160/6664-E; İ.MVL, 227/7258; İ.MVL, 310/12882; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, Cilt 3, s. 1774; Mustafa L. Bilge, "Cidde", *DİA*, Cilt 7, s. 524

Cidde şehri

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, 90749/0033, 90749/0034)

CİDDE KALESİ PLANI

- 1851 -

Cidde Kalesi

Selman Reis komutasındaki Memlûkler ve Osmanlılar Cidde'yi Portekizlilere karşı savunurken (1517)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/26/Portuguese_attack_on_Jiddah_1517.jpg

1- Cidde Kalesi sur ve burçlarının şimdiki halini gösterir plandır.
Tarih: 25 Ca 1267 (28 Mart 1851)	10- Gümrük Kapısı	20- Nizamiye askeri kışlası	30- Şeyh Apderos Burcu
2- Süveyş Denizi	11- Zale	21- Medine Kapısı ve Yenikapı	31- Orta Burç
3- El-Mecnun Burcu	12- Tersane	22- Şeyh Said Burcu	32- Kasap Burcu
4- Mecnun Burcu	13- (Bâbü'l-garbî) Batı Kapısı	23- Cephane Karakolu	33- Orta Burç
5- Topçu Kışlası	14- Tabya	24- Kapı	34- Bâbü'ş-Şerif
6- Cidde valisi divanı (saray, meclis)	15- Tosun Paşa Köşkü denilen piyade ve topçu askeri hastanesi	25- Cephanelik	35- Şerif Tabyası
7- Vezir Kapısı	16- Şehitler Kapısı ve Başkapı	26- Havva Burcu	36- Orta Burç
8- Zale Tabyası	17- Arnavut Burcu	27- Hadramî Burcu	37- Havatîn (hatunlar) Burcu
9- Şevne (ambar) Kapısı	18- Yeldeğirmenleri	28- Mekke Kapısı	38- Tabya Burcu
	19- Hz. Havva Validemiz (R.A)'in kabridir.	29- Yüksek Burç	39- Havatîn (hatunlar) Burcu
			40- Beş yüz mimarî zirâ'ı ölçeğindedir.

CİYAD (ECYAD) KALESİ

Ciyad (Ecyad) Kalesi Mekke-i Mükerrreme'de Harem-i Şerif'in sağ tarafında yer alan Cebel-i Büleyl veya Ciyad isimli dağda yer alan büyük ve sağlam bir kaledir. Ciyad kalesi, 1781 yılında Sultan I. Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilmiştir. 1843 yılında Mekke'de bulunan La'lâ', Cebel-i Hindiye ve Ecyad kalelerinin tamiri için keşif defteri hazırlanmıştır. Bu defterde belirtilen tamire ihtiyaç duyulan yerler bize aynı zamanda kalenin içinde ne gibi yapılar olduğunu da bildirmektedir. Hazırlanan keşif defterine göre Ciyad Kalesi'nin kadim kapısının tamamen yıkılarak yeniden yapılması, kalede bulunan dört adet kapının demir kanatlarının tamiri, kale kapısının üstünde yer alan caminin ve minaresinin halis harç ile tamiri ve çatının tuğla ile yapılması, kale içinde bulunan nöbetçi odalarından ikisinin tamiri ve üçünün yeniden inşası, kalenin büyük duvarının üzerinde bulunan yedi adet top mazgallarıyla duvarın tamamen yıkılarak yeniden inşası, giriş kapısının solunda bulunan küçük duvar ve merdivenin tamiri, Harem-i Şerif'e bakan sol tarafında bulunan top mazgalları ve dört

köşeli burcun tamiri, doğu tarafında bulunan burcun yıkılarak yeniden inşası, top konulacak mahallerinin beylik ve çarşı tuğlası ve kereste döşenmek suretiyle tamiri, kale cebehânesinin tamiri, kale içindeki sarnıç ve su yolların tamiri, kalenin bütün duvarlarının ve konakta olan burçlarının halis harçla tamiri, kale içinde olup askerlerin iskânı amacıyla kullanılan büyük konanın yıktırılması ve diğer konakların kısmen tamiri ön görülmüştür.

Mekke'de iklim şartları ve yaz kış çadır altında kalmalarından dolayı asker ölümleri artış göstermekteydi. Ecyad Kalesi büyük ve sağlamlığı ile beraber yüksek ve havası latif bir mevkide idi. Dolayısıyla askerlerin ikameti için çok uygun bir yerdi. Bu nedenle Nisan 1864 tarihinde kale içinde üç dört tabur askerinin ikamet edebilmesi için kalenin kışla şeklinde genişletilmesine karar verildi.

1883 yılı Mart ayında Mekke'de askerî binalar yapılması için Ciyad Kalesi'nin içindeki binaların yıkılıp

kale duvarlarının ve burçlarının muhafaza edilmesi suretiyle kalenin içinde piyade ve topçu sınıfına mahsus koğuşlar, cebehâne, depo ve hapishane-i umumiden oluşan bir askerî kışla inşası düşünüldü. Elimizde bulunan Ciyad Kalesi'ne ait plan da bu amaçla hazırlanmıştı. Ciyad Kalesi içinde bulunan hapishane 1894 yılına gelindiğinde harap bir halde olduğundan hapishanenin âcilen tamirine lüzum görülmüştü.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan Devleti topraklarında kalan Ecyad Kalesi 2002 yılında Suudi yönetimince yıktırılmıştır.

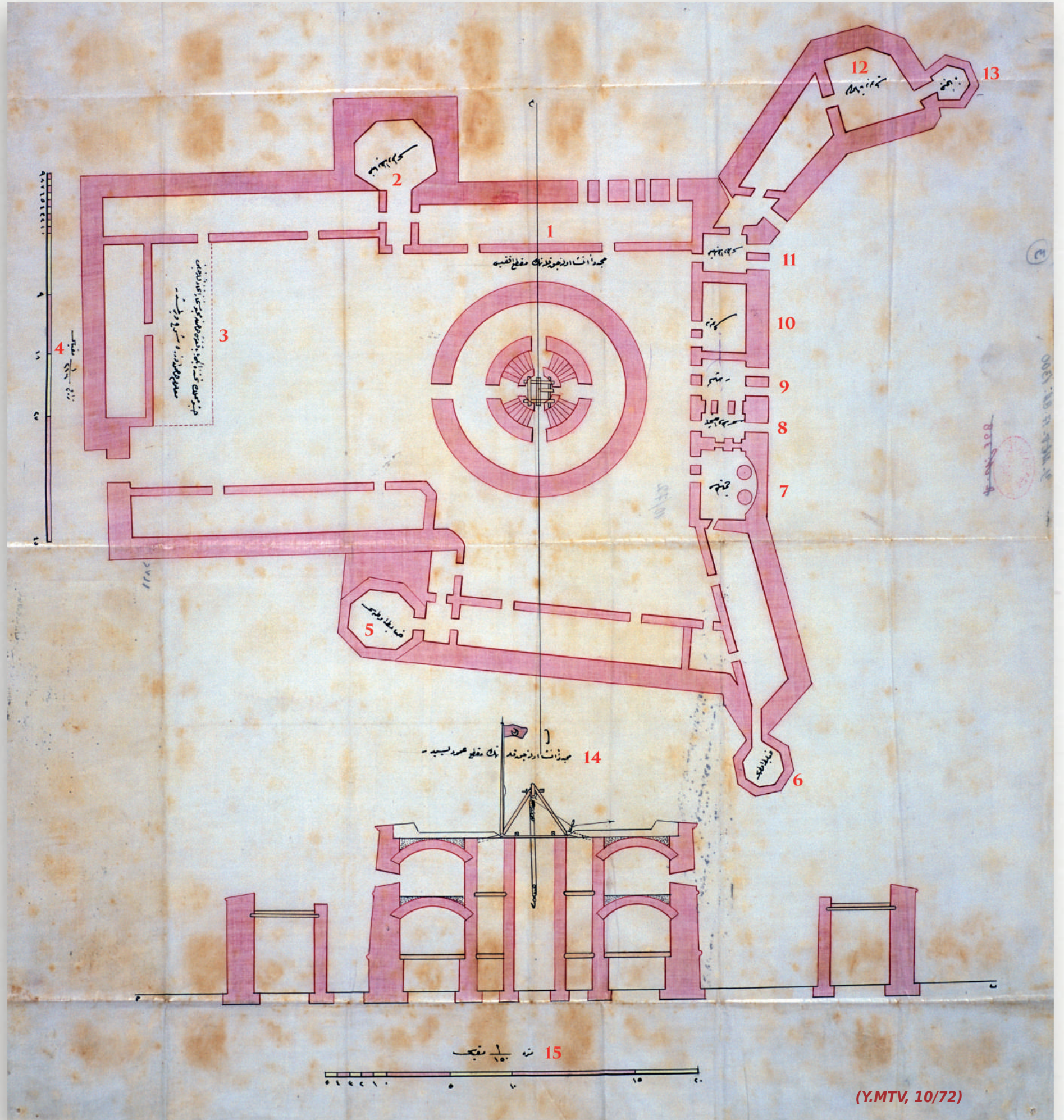
KAYNAKÇA

C.AS, 874/ 37504; MVL, 770/102; İ.MVL, 505/22850; Y.MTV, 10/72; ŞD, 2262/35; DH.MKT, 343/47

CİYAD KALESİ PLANI

- 1883 -

- 1- Yeniden inşa olunacak kalenin planıdır.
- 2- Subay odası
- 3- Bu mahallin altında iki adet koğuş olup hapishane olarak kullanılacağı bildirilmek üzere açıklama yapılmıştır.
- 4- Ölçek 1/216 zirâ'
- 5- Subay odası
- 6- Subay odası
- 7- Mutfak
- 8- Aşçı odası
- 9- Kiler
- 10- Depo
- 11- Subay odası
- 12- Mühimmat deposu
- 13- Cephanelik
- 14- Yeniden inşa olunacak kalenin kesitidir.
- 15- Ölçek 1/150 metre

Ciyad Kalesi

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, 90748/0025)

Ciyad Kalesi

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, 90748/0038)

DEBRE KALESİ

Debre, Makedonya'nın batısında Arnavutluk sınırında, Radika Nehri üzerindeki Debre Gölü'nün hemen kuzeyinde yer almaktadır. 19. yüzyılın sonlarında şehrin yaklaşık 20 bin nüfusu vardır. Nüfusun tamamı Arnavut olup, büyük çoğunluğu Müslümandır. Debre'nin kuzey batısında yer alan köyler öteden beri ayrıca bir kaza veya nahiye suretinde idare olunarak "Debre-i Zîr" ismiyle anılmış, buna mukabil asıl Debre şehri ve kazasına ise "Debre-i Bâlâ" denilmiştir.

Debre Kalesi aslında kale olmayıp eski dönemde Debre Müslümanlarına mahsus konağın bir köşesine üç adet mazgal açılarak üç adet de top konulmak suretiyle yapılmış bir yapıdır. 1850 yılında "mevkiinin

önemsiz" olması ve büyük kısmının harap olmuş olması gibi sebeplerden dolayı söz konusu mazgalların yıkılmasına karar verilmiştir. Mazgalların yıkılmasıyla kale eskisi gibi yine konak hükmüne gireceğinden bahsedilen mazgalların yıkılması ve kalenin içinde bulunan top ve mühimmatın Rumeli Ordu-yı Hümayunu merkezine, askerlerin ise İşkodra tarafına gönderilmesine dair irade yayınlanmıştır.

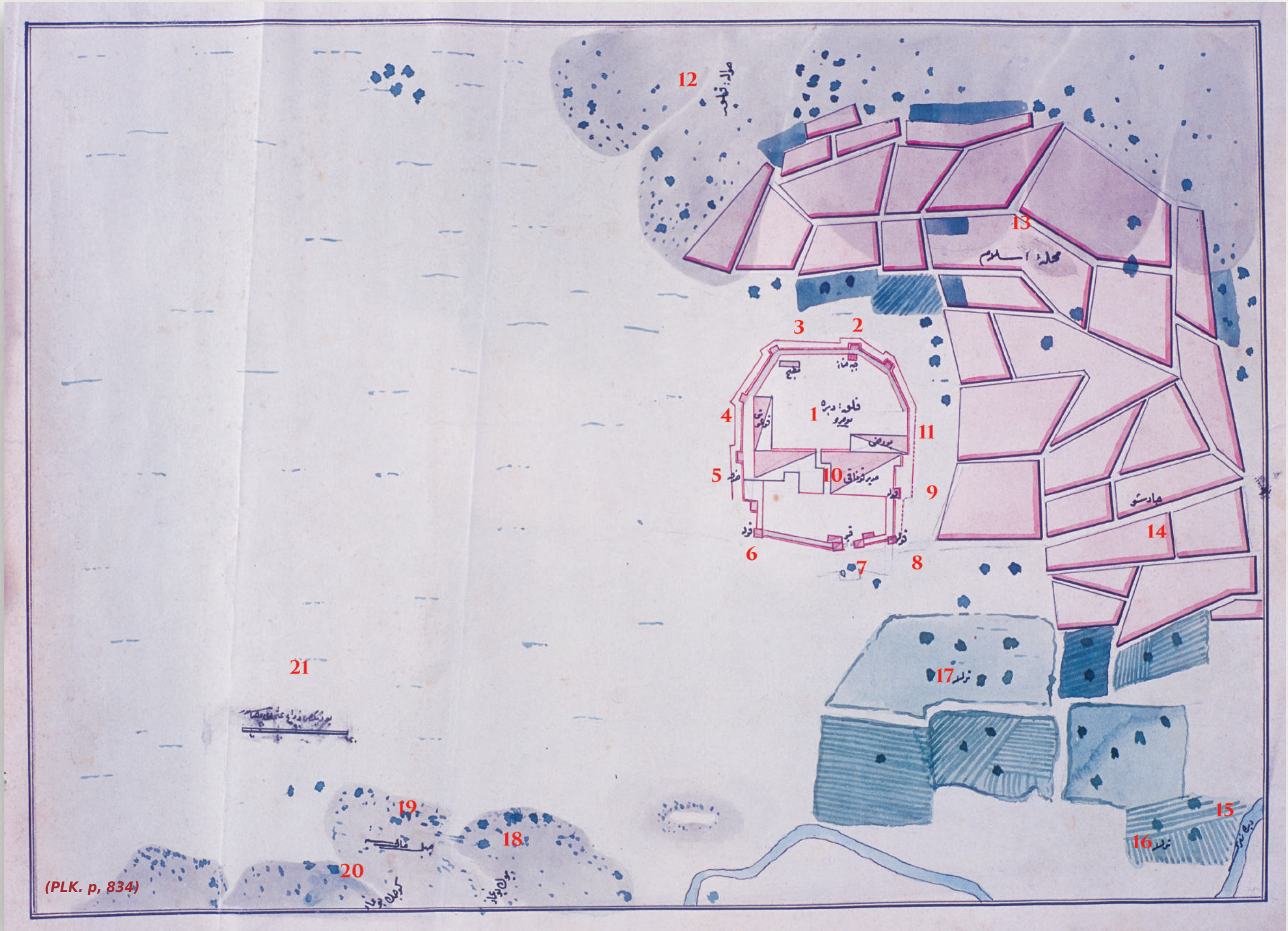
Burası 1912-1913 Balkan Savaşı'nda Sırp Krallığı tarafından ilhak edilmiş ve bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir. Debre günümüzde Makedonya'ya bağlı olup Debar ismiyle anılmaktadır.

KAYNAKÇA

İ.MVL, 193/5882; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 3, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 2117

DEBRE KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 834)

1- Debre Kalesi
2- Cephanelik
3- Mutfak
4- Koğuş

5- Hendek
6- Kule
7- Kapı
8- Kule

9- Kule
10- Müdür Konağı
11- Bu da
12- Kaleye hakim mevki

13- Müslüman mahallesi
14- Çarşı
15- Debre nehri
16- Tarla

17- Tarla
18- Büyük boğaz
19- Boş dağlık arazi
20- Küçük boğaz

21- Yüz yirmi Osmanlı
zirâ'ı ölçeğindedir.

DRAÇ KALESİ

Draç (Durrës, Durazzo) Arnavutluk'un batısında Adriyatik Denizi kenarında yer alan önemli bir liman kentidir. Osmanlı hâkimiyetinde bulunduğu dönemlerde (1501-1912) Elbasan Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olarak müstahkem kalesiyle, Balkanlar'ın içlerine kadar uzanan önemli ticaret yollarından birinin başlangıç noktasında yer alıyordu.

Roma Dönemi'nde 345 yılındaki depremde harap olan şehir, kendisi de Draçlı olan Doğu Roma İmparatoru Anastasios tarafından yeni baştan imar edilmişti. Draç'ın bilinen tarihine bakıldığında kentin 1273 yılında da büyük bir sarsıntı geçirdiği görülür. Bu kez şehre yeni surlar yapılırken eski surların alanı yarıdan daha aza indirilmiştir. Böylece eski şehrin kuzey yarısı tamamen sur dışında bırakılmıştır. Aynı zamanda limanı bir deniz saldırısına karşı korumak için deniz kenarında yeni bir kale yapılmıştır.

Osmanlılar 1389 Kosova Zaferi'nden sonra bölgede hâkim siyasî güç oldular. Savunmasız kalan Draç, Arnavut Beyi Charles Thopia tarafından Venedik'e bırakıldı. Onun şehir surlarını tamir ettirmesi sırasında Draç biraz daha küçüldü (1403). 1426'da surların durumu çok kötüydü. 1441'de ise kalenin yıkılmak üzere olduğu tespit edilmişti.

Draç 1501 yılında Osmanlı Devleti topraklarına katıldı. Osmanlılar harap bir vaziyette bulunan şehri imar etti. Bu sırada Adriyatik Denizi'nin kenarındaki limanın güvenliğini sağlamak için kurulmuş bulunan kale de yeniden inşa edildi. Evliya Çelebi dörtgen şeklindeki Draç Kalesi'nin eski zamanlarda şaşıalı ve azim

bir kale olduğunu fakat zamanla İspanya, Venedik ve Osmanlılar arasında el değiştiren kalenin muhafazası mümkün olmayarak harap olduğunu bildirir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre II. Bayezid zamanında kalenin kible tarafında bir köşesi bölünüp dörtgen şeklinde küçük bir kalecik bina edilmiştir. Draç Kalesi'nin iki kapısı vardır. Biri doğu tarafında Elbasan Kapısı diğeri batıda deniz kenarındaki İskele Kapısı'dır. Kale içinde yüz elli kadar alçak binalı ve kiremitli ev ve kiremit çatılı ve kârgir minareli II. Bayezid Camii vardır. Kalenin yüz elli kadar neferâtı ve on bir adet ufak topu vardır.

Deniz kenarında bir serhad kalesi sayılan Draç Kalesi belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1709, 1785, 1863 ve 1864 tarihlerinde tamir görmüştür. 1835 yılındaki tamirat için hazırlanan keşif defterine göre kalenin tabya, mazgallar, gözetleme kuleleri ve kapılarının tamiri gerekmektedir. 1859 yılında Avusturya Elçisi Baron Prokesch, Draç Kalesi'nin tamire ihtiyaç duyduğunu gündeme getirmiş, Eylül 1863 tarihinde ise mevkiinin önemine rağmen harap bir halde bulunan kalenin müstahkem bir şekilde tamiri için keşif yapılması kararlaştırılmıştır.

Bu kitapta yayınladığımız Draç Kalesi'ni gösteren resim Hicrî 1280 (1863) yılında Draç'ta gümrük binası yapılması düşünülen dört adet binanın tamiri için Kolağası Rahmi Bey tarafından keşif defteriyle birlikte hazırlanmıştır. Draç'ta şehrin surlarla çevrili kısmında bina yapımına ruhsat verilmemektedir. Bu durum ticaretle uğraşan nüfusunun artmasına, ticaretin gelişmesine ve şehrin genişlemesine engel olmaktadır. Hem bu sebeple hem de kalenin ziyadece harap olması nedeniyle

1864 yılında Draç Kalesi'nin yıkılarak münasip mevkilere tabyalar inşasıyla sur dışında kalan bölgenin bina yapılmak üzere ahaliye satılması gündeme gelmiştir.

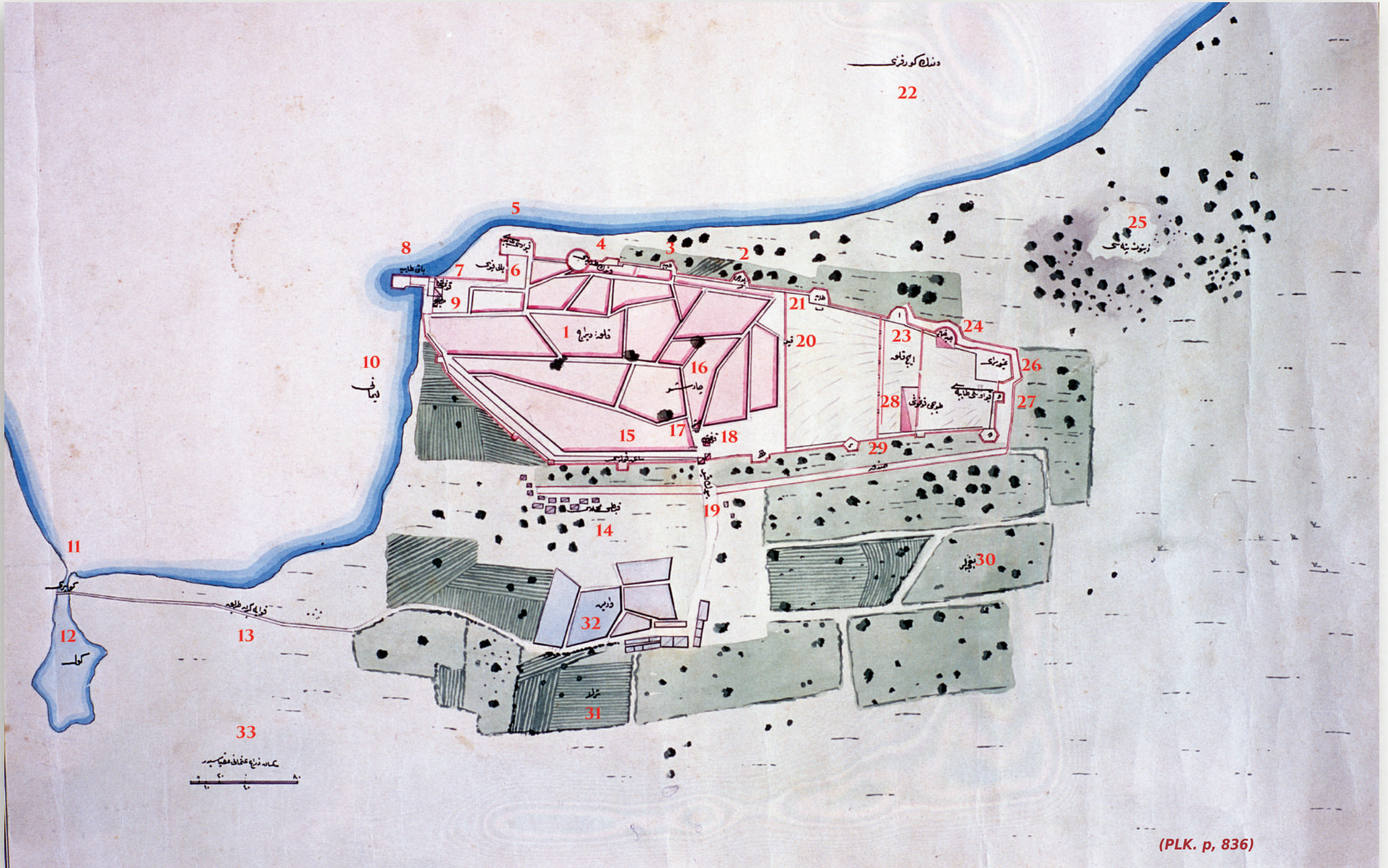
Yapılan tamirat ve girişimlere rağmen 19. yüzyılın sonlarında Draç Kalesi harap bir vaziyetteydi. 1904 yılında surları tahribata uğramış olan Draç Kalesi'nin askeriye devredilmesi için girişimler oldu. Draç 1912 yılında Balkan Savaşı neticesinde Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak yeni kurulan Arnavutluk Devleti'ne bağlandı. Draç'taki Osmanlı surlarının büyük kısmı 1927'deki şiddetli zelzele sırasında yıkıldı.

KAYNAKÇA

AE.SAMD.III, 105/10342; A.MKT.MHM, 279/17; A.MKT.MHM, 293/9; A.MKT.MHM, 320/45; A.MKT.MHM, 105/10342; C.AS, 726/30451; C.AS, 1203/53868, DH.MKT, 901/21; HAT, 599/29337-D; HAT, 599/29337-C; HR.SYS, 121/32-4; İ.DH, 516/35133-8; MAD.d, 16219; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, s. 315, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 186; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 3, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 2124; Machiel Kiel, "Draç", *DİA*, Cilt 9, s. 522-523; Ali Boran, "Türk Sanatında Kale Mimarisi", *Türkler*, Cilt 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 878-892

DRAÇ KALESİ PLANI

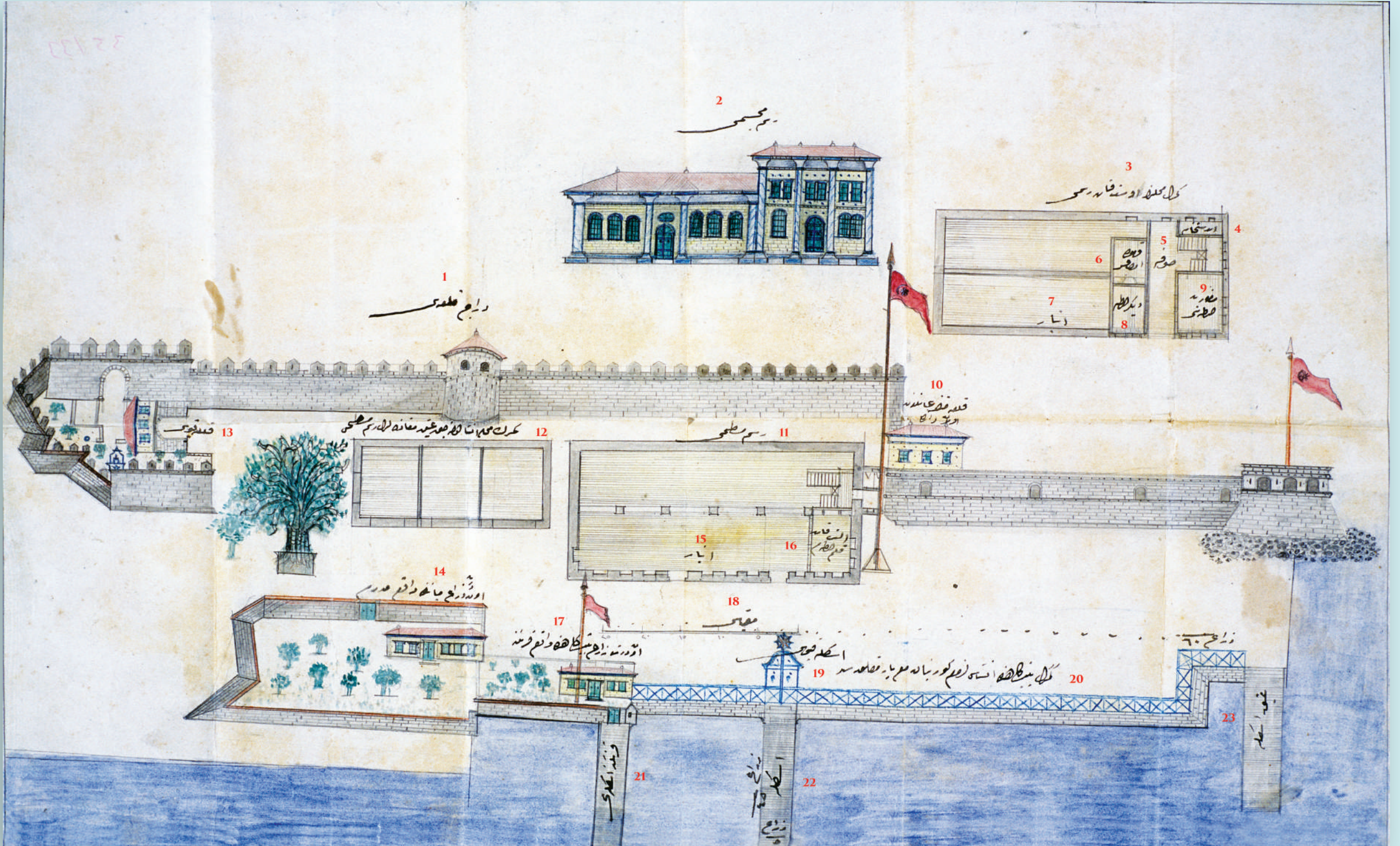
(19. Yüzyıl)

1- Draç Kalesi	7- Koğuş	13- Kavaye[ye] giden yol	19- Büyük kapı	25- Zeytin Tepesi	31- Tarla
2- Tabya	8- Baştabya	14- Kıbtî mahallesi	20- Kapı	26- Eski saray	32- Vadit (sulak alan)
3- Tabya	9- Mutfak	15- Saat kulesi	21- Tabya	27- Kapıüstü Tabyası	33- Seksen Osmanlı zirâ'ı
4- Venedik Tabyası	10- Liman	16- Çarşı	22- Venedik körfezi	28- Topçu koğuşu	ölçeğindedir.
5- Kapıüstü Tabyası	11- Köprü	17- Çeşme	23- İçkale	29- Hendek	
6- Yalı kapısı	12- Göl	18- Koğuş	24- Cephanelik	30- Bahçeler	

DRAÇ KALESİ PLANI

- 1863 -

(i. DH, 35133)

Draç Kalesi

<https://plus.google.com/photos/photo/109770170059932984562/6037081628990646930>

1- Draç Kalesi	8- Diğer oda	13- Kale kapısı	18- Ölçek: 60 zirâ'
2- Yapılacak binanın resmi	9- Memurlar odası	14- On dört zirâ' yanında bulunan medrese	19- İskele Kapısı
3- Gümrük mahallinin üst katının resmi	10- Kalenin bölümlerinden olan daire	15- Ambar	20- Gümrük önünde inşası gereken parmaklık
4- Abdesthane	11- Binanın planı	16- Alt katı kalem odası	21- Karantina iskelesi
5- Sofa	12- Gümrük mahalli inşa olunacak eski mağazaların planı	17- On dört zirâ' önünde bulunan karantina	22- İskele (en) 5, (boy) 45 zirâ'
6- Kahve ocağı			23- Eski iskele
7- Ambar			

ELBASAN KALESİ

Elbasan (İlbasan) Arnavutluk'un orta kesiminde Shkumbini Nehri üzerinde yer almaktadır. Elbasan, 1466'da Fâtih Sultan Mehmed tarafından Osmanlılara karşı isyan eden İskender Bey'in faaliyetlerini kontrol etmek ve ülkenin kuzeyine giden yolların emniyetini sağlamak amacıyla bir kale olarak kurulmuştur. Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı bu kale, miladî 6. yüzyıldan beri boş ve harap durumda bulunan antik Scamba şehrinin kalıntıları üzerinde yükselmiştir. Fatih, şehri kurduktan sonra buraya etraftan göç getirip yerleştirmiş ve kalede 400 kadar muhafız bırakmıştır. Daha sonraki yıllarda etrafta bulunan sarp dağlarda yaşayan Hristiyan gruplar da ovaya inerek kalenin civarında mezralar ve köyler kurmuşlar böylece şehrin nüfusu ve canlılığı artmıştır.

Evliya Çelebi Elbasan Kalesi'ni düz bir ovada Uşkumbi Nehri kenarında dörtgen şeklinde kadim bir kale olarak tarif eder. Kalenin mazgalları gayet sanatlı olup elli adet burçları vardır. Etrafında iki adam boyu kadar hendeği vardır. Çevresinin uzunluğu 2400 adımdır. Kalenin, doğu, batı ve güney taraflarında olmak üzere üç adet demir kapısı bulunmaktadır. Güney tarafında-

ki kapı çarşıya işlek bir caddeye açılmaktadır. Bu kapı üzerinde Fatih dönemine ait beyaz mermer üzerine yazılmış kitabe ve yine kapının üzerinde kiremit çatılı fevkanî bir hünkâr camii bulunmaktadır. Bu caminin yanında saat kulesi yer almaktadır ve saati doğru olarak çalışmaktadır. Kale içinde bağısız ve bahçesiz 460 adet kiremit çatılı ev bulunmaktadır.

1675 yılında meydana gelen zelzelede Elbasan Kalesi'nin Süleymaniye Mahallesi tarafındaki kulesiyle mescit harap olmuştu. 1769 yılındaki zelzeleden dolayı kalede bulunan Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı Hünkâr Camii'nin bazı kısımlarında da gedikler açılmıştı.

Diğer Arnavut şehirleri gibi Elbasan da 19. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine karşı meydana gelen ayaklanmalardan olumsuz yönde etkilenmiştir. 1832'deki olaylar sırasında kale tahrip edilmiştir. Elbasan Kalesi, top ile muharebeye elverişli bir kale olmaması ve şahsî davaları olan kişilerin muharebe etmek üzere sığındıkları bir yer haline gelmesi sebebiyle Mart 1832 tarihinde yıktırılmış ve kalenin hendeklerinin bulunduğu arsa bölgenin ileri gelenlerinden Seyfeddin Bey'e satılmıştır.

Kâmûsü'l-A'lâm'da yer alan bilgilerden kalenin surlarının tamamen yıkılmadığını öğrenmekteyiz. Şemseddin Sâmî 19. yüzyılın sonlarında şehrin kısmen eski bir surla çevrili olduğunu bildirmektedir.

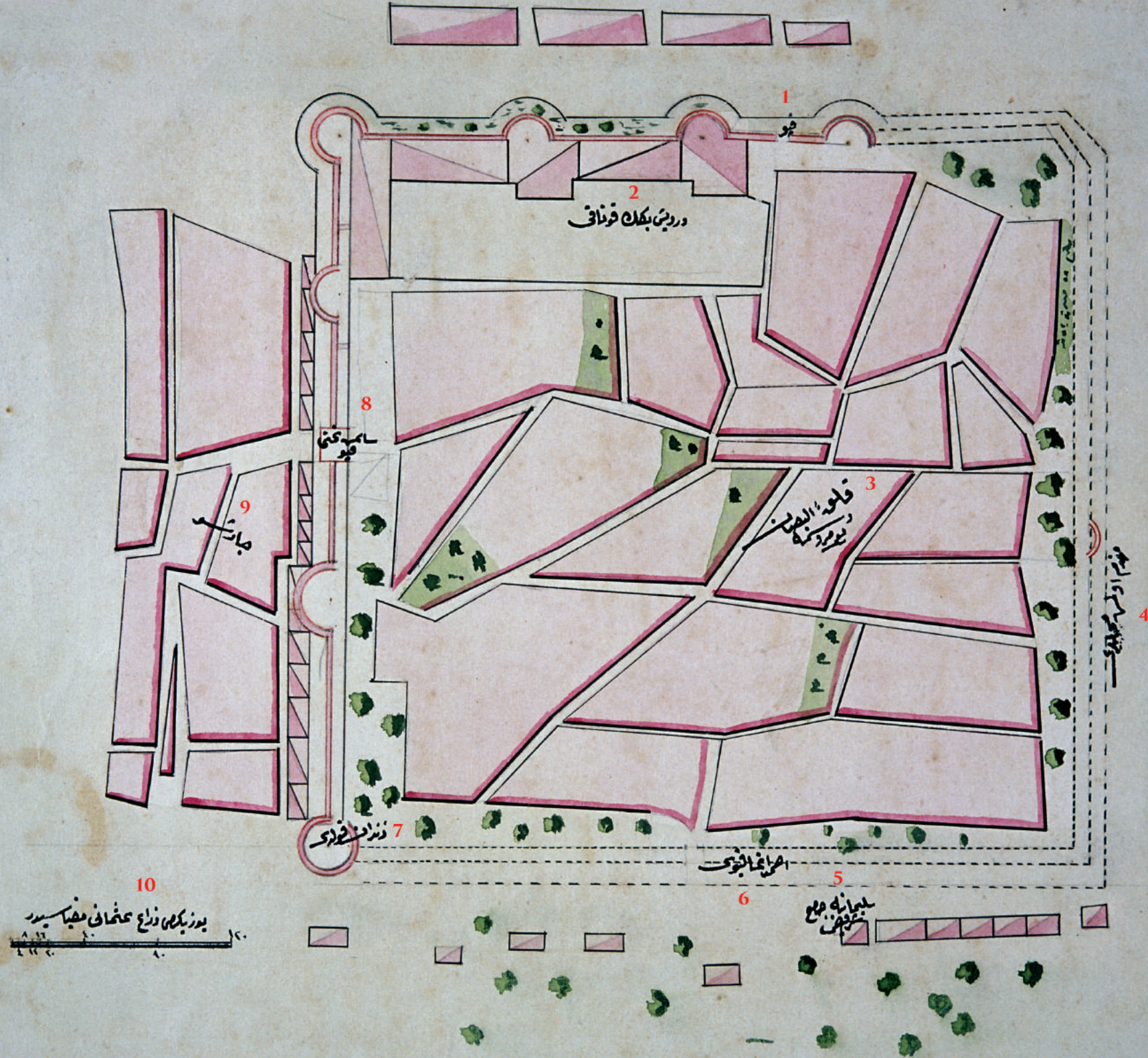
Kale içinde bulunan Hünkâr Camii 1891-1894 yılları arasında tamir görmüştür. Elbasan 1912 yılında Balkan Savaşı sonucunda Osmanlı idaresinden çıkmıştır. Şehir günümüzde Arnavutluk Devleti sınırları içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

HAT, 432/21953; C.AS, 404/16704; C.DH, 228/11381; İE.EV, 21/2479; Y.MTV, 51/59-2; Y.A.HUS, 293/47; Machiel Kiel, "İlbasan", *DİA*, Cilt 22, s. 79-80; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 316-319; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 1157

ELBASAN KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 837)

1- Kapı

2- Derviş Bey'in konağı

3- Elbasan Kalesi

4- Yıkılmış yerleri

5- Süleymaniye Camii

6- Ahmed Ağa Kapısı

7- Zindan Kulesi

8- Saat altı kapı

9- Çarşı

10- Yüz yirmi Osmanlı zirâ'ı
ölçeğindedir.

ERZURUM KALESİ

Erzurum şehri, Kafkasya ve İran'dan gelen büyük yolların Anadolu'ya açılan kapısı konumundadır. Aynı zamanda Karadeniz'den güneye inen yolların da kavşak noktasındadır. Bu yüzden stratejik bir öneme sahip şehri koruyan Kale, Anadolu'nun kapısı ve kilidi olma özelliği taşımaktadır. Erzurum Kalesi yüksekçe bir höyük durumunda olan iç kale ve daha geniş bir alanı çevreleyen surlardan oluşmuştu.

Erzurum şehri, kendi adıyla anılan ovanın güneydoğu kenarına, Palandöken Dağı'nın eteklerinde Evliya Çelebi'nin tarifiyle "bir top menzili uzaklıkta", bayırlı kayalı bir zemin üzerine kurulmuştur. Etrafını dış kale çevirmektedir. Dış kale şehrin topografyasına uygun şekilde yapılmıştır. İç kale şehrin ortasındaki tepede düzgün olmayan dikdörtgen planlı olarak kurulmuştur. Kalenin ilk inşaat tarihi tartışmalıdır. Bazı kaynaklarda şehrin II. Theodosius'un generali Anatolius tarafından 5. yüzyılın başlarında kurulduğu söylenmektedir. Ancak şehrin bulunduğu mevkiin öneminden dolayı burada bu tarihten önce de bir tahkimat olduğu düşünülmektedir. Nitekim şehrin ve çevresindeki tahkimatın Milattan önceye uzandığı görüşü de kabul görmektedir.

Erzurum, 7. yüzyılın ortasında Müslümanların hâkimiyetine girmiştir. Ortaçağ başlarından itibaren Hazar ve Oğuz Türkleri şehre yerleşmeye başlamıştır. Tarih boyunca çok sık el değiştiren Erzurum, Osmanlılar'ın eline ise Yavuz Sultan Selim zamanında geçmiştir.

Kale, uzun tarihi boyunca çeşitli tarihlerde tahribata uğramış, yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Mesela 1048'de uğradığı tahribat, 1080 yılında kurulan Saltukogulları tarafından yenilenerek giderilmiştir. Kalenin Kanunî Sultan Süleyman'ın İran seferleri (1534-1548) sırasında da iki kez tamir geçirdiği bilinmektedir. 1827'de Erzurum'u işgal eden Ruslar, dış kalenin taşlarını sökerek "Rus Kalesi" denilen yeni bir kale yapmışlardır. 1853-1856 Kırım Harbi öncesi Erzurum Tabyaları'nın yapımında da dış kalenin taşları kullanılmıştır. 1867-1874 yıllarında kale tekrar onarılmıştır. Ancak iki kat duvar sistemiyle inşa edilmiş olan dış kaleden günümüze çok az iz kalmıştır. İç kale ise, günümüze sağlam olarak gelmiş ve 1976-2002 yılları arasında onarımdan geçmiştir.

Evliya Çelebi, kalenin, 17. yüzyılda üç kapısının olduğunu söyler. Yüz zirâ' boyundaki yüksek bir kulesi Kesik Kule adıyla ünlüdür. İç kale duvarının boyu alt-

mış, diğer duvarları kırkar ellişer zirâ' yüksekliğindeydi. Ayrıca kale duvarlarının dışı hendekle çevriliydi. Kale, bayır üzerinde dört köşeli, küfeki taşlı, iki kat olarak inşa edilmişti. Hendek yer yer değişmek üzere çoğunluğu seksen adım eninde, yirmi zirâ' derinliğindeydi. Uzunluğu sekiz bin adımdı. Kalede bin yedi yüz hane vardı ve bunlar toprak örtülü eski evlerdi.

KAYNAKÇA

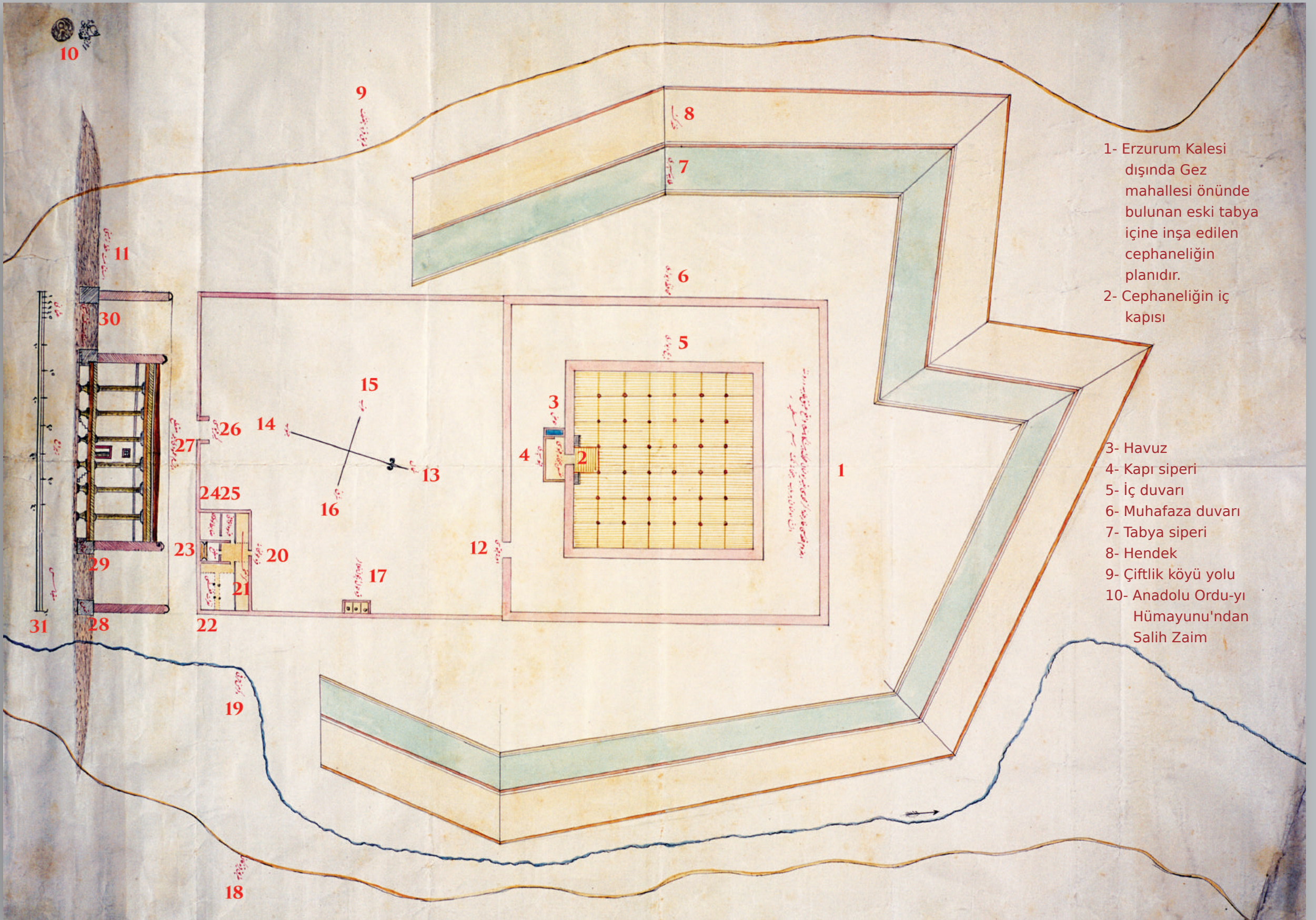
Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2. Kitap, haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 1999, s. 106; Gürsoy Solmaz, "Ortaçağ'da Erzurum Kalesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, 1999; s. 231-249; Cevdet Küçük, "Erzurum", *DİA*, Cilt 11, s. 321-329; Sevgi Parlak, *Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 210-237; Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Cilt 1, Doğu Matbaası, Ankara 1959, s. 104-122

Erzurum'da İçkale'nin Hükümet caddesi cihetinden görünüşü

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, 90505/0023)

ERZURUM KALESİ HARİCİNDEKİ CEPHANELİK PLANI
(19. Yüzyıl)

1- Erzurum Kalesi dışında Gez mahallesi önünde bulunan eski tabya içine inşa edilen cephaneliğin planıdır.

2- Cephaneliğin iç kapısı

3- Havuz
4- Kapı siperi
5- İç duvarı
6- Muhafaza duvarı
7- Tabya siperi
8- Hendek
9- Çiftlik köyü yolu
10- Anadolu Ordu-yı Hümayunu'ndan Salih Zaim

11- Hattın yerüstündeki yönü

12- Orta kapı

13- Kuzey

14- Güney

15- Batı

16- Doğu

17- Karakol için helâlar

18- Kân köyü yolu

19- Değirmen harkı

20- Karakol

21- Koridor

22- Asker koğuşu

23- Mutfak

24- Subay odası

25- Kahve ocağı

26- Büyük kapı

27- Dikey kesit

28- Temel

29- Temel

30- Hattın yeraltındaki yönü

31- Ölçek altmış Osmanlı zirâ'idir.

GALOS KALESİ

Galos, Yunanistan'da Teselya'nın doğu sahilinde, Galos Körfezi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Galos'un içinde bulunduğu bölge, Yıldırım Bayezid Dönemi'nde 1393 sonu 1394 başında fethedilmiştir. Osmanlı idaresinin ilk yarısında Tırhala Sancağı'na bağlı olan Galos, 16. yüzyılın ortalarına doğru yapılan idari düzenlemelerde İnebahtı Sancağı'na bağlanmıştır.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Galos Kalesi 1709, 1785, 1822 ve 1863 yıllarında tamir gördü. 1774 yılındaki muharebede Galos Kalesi'nin harap olan bazı yerleri 1785 yılında tamir edildi. Ayrıca bu tarihte Galos Kalesi büyük topraklarla tahkim edildi. 1821 yılındaki Yunan İsyanı esnasında bir süre isyancılar tarafından denizden ve karadan muhasara edilen Galos Kalesi 4 Haziran 1821 tarihinde Rumeli Valisi Hurşid Paşa'nın birlikleri tarafından kurtarıldı. Bu muharebe esnasında hasar gören kale 1822 yılında tamir edilerek top ve mühimmatla tahkim edildi. Yunan Krallığı'nın teşkil edildiği 1830 yılında, Galos Osmanlı tarafında kalmıştı. Bu dönemde Galos, Tırhala sancağı ile birlikte Yanya Eyaleti'ne bağlandı.

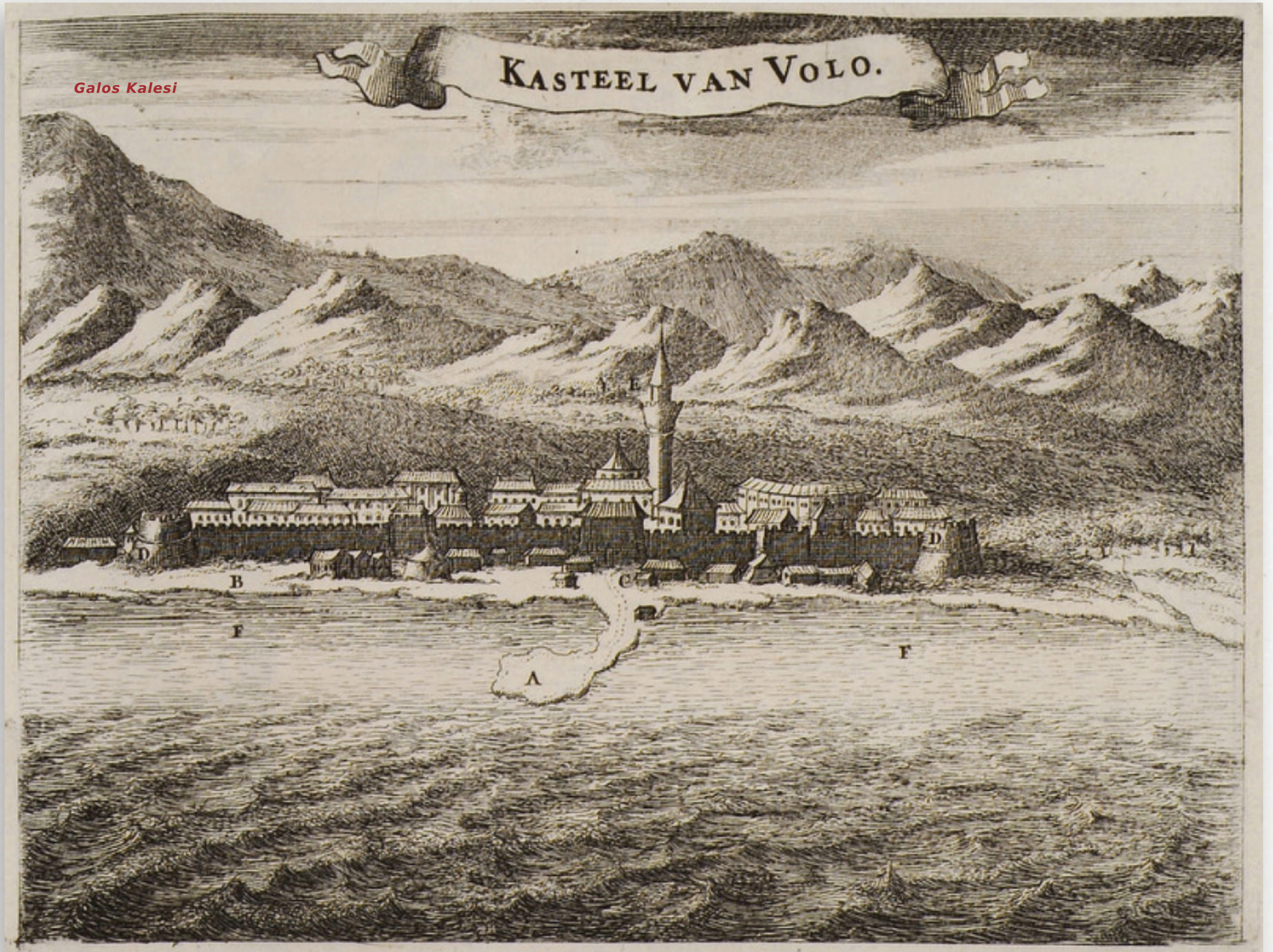
1853 yılında Galos Kalesi'ne topçu askerlerinin ikameti için kışla inşa edildi. 1863 yılında ise kalenin içindeki mühimmat ambarı ile kale dışındaki Kum Tabya ve asker koğuşunun tamiri için irade yayınlandı. Bu yıllarda Galos şehrinin büyümeye başladığını ve kale ile liman arasında yeni evler, dükkanlar ve mahalleler oluşturulduğunu görmekteyiz. 19. yüzyılın sonlarında Galos Kalesi'nin içinde 130 hane, bir cephanelik, bir ambar, bir ahır, bir iç kale, iki cami, bir hamam ve bir topçu kışlası bulunmaktaydı. Şehrin nüfusu ise 4000 civarındaydı.

1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında, 1881'de, Osmanlı Devleti, Avrupalı büyük güçlerin baskısıyla Teselya'yı Yunan Krallığı'na terk etmek zorunda kaldı. Teselya toprakları üzerinde cereyan eden 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Teselya Osmanlı kuvvetlerince ele geçirilmişse de yine büyük güçlerin müdahalesiyle Yunanistan'a iade edilmiştir. Galos günümüzde Volos ismiyle anılmakta olup Yunanistan'ın önemli liman şehirlerinden biridir.

KAYNAKÇA

AE.SABH.I, 150/10142; AE.SAMD.III, 43/4301; A.MKT.MHM, 256/10; A.MKT.MHM, 756/48; A.MKT.MVL, 5/35; HAT, 401/21064; HAT, 867/38583-E; İ.MVL, 236/8271; İ.MVL, 481/21791; Machiel Kiel, "Tırhala", *DİA*, Cilt 41, s. 114-116; Machiel Kiel, "Teselya", *DİA*, Cilt 40, s. 522-526; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 5, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3247

Galos Kalesi

- 1- Galos Kalesi limanında ruhsatlı olarak deniz sahilinde inşa edilen ve edilmekte olan kârgir yeni mağaza ve bina yerleri A, B, C, D, E, F, G, H harfleriyle gösterilerek yeniden hazırlanan mevzi haritasıdır.
- 2- Karantina
- 3- Kule
- 4- Galos Körfezi
- 5- Sıgılık olup gemilerin bu hattan ileriye yanaşmadıkları işaret olunmuştur.
- 6- Merhum Yakup Ağa mağazası
- 7- Ahon köyü yolu
- 8- Tarla ve bahçeler
- 9- Yeni mağazalar
- 10- Yol
- 11- Yeni mağazalar
- 12- İskele
- 13- Binaların temeli atılmakta iken engellenen mahal
- 14- Bina yapımında sınır kabul edilmek üzere sâbık ordu müşiri müteveffa Reşid Paşa'nın diktirdiği işaret
- 15- 740 Osmanlı zirâ'ı ölçüsündedir
- 16- 890 Osmanlı zirâ'ı ölçüsündedir
- 17- Kovalık diye bilinen ve Müslüman ahalinin kendi arazileri olup bina yapılmasını istedikleri mahal
- 18- Hurşid Paşa'nın küçük bahçe diye bilinen kuleleri
- 19- 750 Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir
- 20- Galos bahçeleri
- 21- Hark
- 22- Kovalık diye bilinen mahal
- 23- Kıptî Mahallesi
- 24- Hane ve dükaân
- 25- Kum Tabya
- 26- İskele
- 27- Karantina
- 28- Yenişehir yolu
- 29- Dükkânlar, haneler, mağazalar, karakolhaneler ve meyhaneler
- 30- Dükkanlardan oluşan Galos Çarşısı
- 31- Güney
- 32- Kuzey
- 33- Doğu

34- Batı

35- Galos Kalesi'nin içinde bulunan binalar; yüz otuz hane, bir cephanelik, bir ambar, bir ahır ve bir harabe iç kale, iki cami, bir hamam ve bir topçu kışlasından ibarettir.

36-

1	Sancak Tabyası
2	Koltuk cephaneliği
3	Halil Ağa Tabyası
4	Koltuk cephaneliği
5	Uzun Çarh Tabyası
6	Ali Kerç Tabyası
7	Manoş oğlu Tabyası
8	Altında cephanelik olan Ağa Kulesi
9	Ömer Ağa Tabyası
10	Yeni Tabya
11	Buyrukçu Arif Tabyası
12	Koltuk cephaneliği
13	Karakapı
14	Ali Efendi Tabyası
15	Koltuk cephaneliği
16	Yusuf Ağa Tabyası
17	Koltuk cephaneliği
18	Ali Dayı Tabyası
19	Kara Mehmed Tabyası
20	Mehmed Efendi Tabyası
21	Koltuk cephaneliği
22	İbrahim Efendi Tabyası
23	İdrisoğlu Tabyası
24	Koltuk cephaneliği
25	Azab Tabyası
26	Küçük Ali Tabyası
27	Yalı Kapısı

GULAM KALESİ

Gulam Kalesi, Arnavutluk'un Vivar Kalesi'nin 2,5 km batısında, Vivar Kanalı'nın batı ucunda bulunmaktadır.

Arnavutluk'un güneybatısında bulunan antik Butrint (Buthrotum) kenti, günümüzde Arnavutluk'un Sarande şehrinin güneyinde yer alır. Bir kanalla (Vivar Kanalı) denize bağlanan Butrint Gölü'nün kenarında kurulmuş olan antik kent, 2. yüzyılda Roma hâkimiyetine girdi. 6. yüzyılda Gotlar tarafından işgal edilen Şehir, 11. yüzyıldan itibaren Venedikliler'in eline geçti.

1797'de Venedik Devleti'nin ortadan kalkmasıyla bu devletin hâkimiyetinde bulunan yerlerden olan

Butrint, Tepedelenli Ali Paşa tarafından 1799'da zaptedilerek Osmanlı idaresine girdi.

Butrint'in Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle 1800'lü yılların başında Tepedelenli Ali Paşa tarafından Vivar Kanalı'nın denize açılan ağzında bir hisar inşa edilmiştir. Gulam Kalesi'nin Tepedelenli Ali Paşa'nın yaptırdığı hisar olması ihtimali yüksektir.

Butrint ve Gulam Kaleleri 1912-13 Balkan Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nden ayrılarak yeni kurulan Arnavutluk Devleti'ne bağlanmıştır.

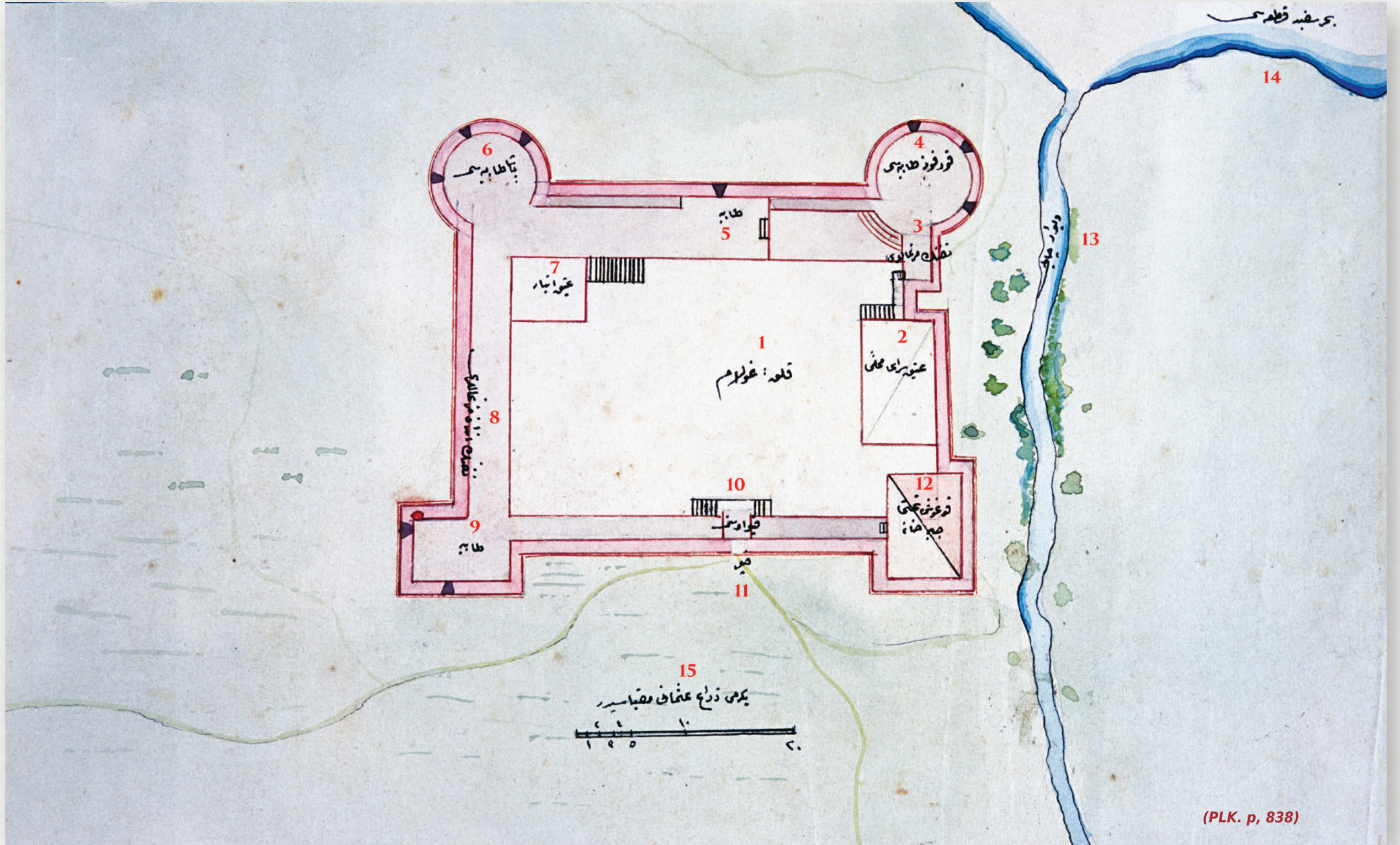
KAYNAKÇA

Kemal Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa", *DİA*, Cilt 40, s. 476-479

<http://www.arnavutum.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=195>

GULAM KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 838)

- 1- Gulam Kalesi
- 2- Eski saray mahalli
- 3- Tüfek mazgalları
- 4- Korfoz Tabyası

- 5- Tabya
- 6- Paşa Tabyası
- 7- Eski ambar
- 8- Tüfek atış mazgalları

- 9- Tabya
- 10- Kapı üstü
- 11- Kapı
- 12- Koğuştaltı cephanelik

- 13- Vivar Çayı
- 14- Akdeniz kıtası
- 15- Yirmi Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

HERSON KALESİ

Herson (Kherson), Ukrayna'nın güneyinde, aşağı Dinyeper Nehri'nin sağ yakasında, nehir ağzından 25 km. içeride yer alan bir şehirdir.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'a bağımsızlık verilmiş ve Osmanlı hâkimiyetinden çıkan bu topraklara Ruslar nüfuz etmişlerdir. Ruslar, Kırım Hanlığı'ndan ele geçirdikleri Karadeniz cephesini koruyacak bir kale olarak ve aynı zamanda Osmanlı kalesi Özi'ye ve Kırım Hanlığı'na yakın olmasından dolayı 1778'de Herson (Kherson) şehrini kurmuşlardır. Herson Kalesi'de bu esnada Rus komutan ve devlet adamı Grigori Potemkin tarafından yaptırılmıştır. Böylece Herson Rusların Karadeniz'deki ilk deniz üssü ve tersanesi olmuştur. Osmanlı kaynaklarına göre Ruslar "Kebir Herson Kalesi'ni" altı senede inşa etmişlerdir. Bu dönemde Herson Kalesi'nde on bin amele ile on iki bin asker bulunmaktadır.

Ruslar 1783'te Kırım'ı işgal ettikten sonra Osmanlılar Kırım'ı geri almak için bir takım hazırlıklar yapmış-

lardı. Bu hazırlıklar kapsamında bölgeden haber alma faaliyetleri de söz konusu olmuştu. Nitekim 1787 tarihli bir Osmanlı arşiv belgesinde Özi Valisi ve Muhafızı İsmail Paşa, Herson Kalesi'nde Rusların on beş bin askeri olduğuna dair iki Kazak casusunun verdiği bilgiyi rapor etmektedir.

1787'de Osmanlılar Ruslar'la savaş kararı almışlar ve savaş, Osmanlı donanması ile kara ordusunun Rus gemileri ve sınırdaki yerleşim yerlerine saldırısı ile başlamıştır. Daha sonra çatışmalar, Herson-Kinburun (Kılburun) taraflarında devam etmiştir.

Günümüzde Herson Kalesi'nin dört kapısından ikisi ayakta. Kale Aziz Katherina Katedrali'nin arkasında oldukça geniş bir alanda kurulmuştur. Kale etrafındaki kurganlar (eski mezarlar) Osmanlı-Rus savaşlarının izlerini taşımaktadır. Saray, darphane ve kalenin altında askerlerin barınması için bir sığınak bulunmaktadır. Yerin 47 m. kadar altından giriş yapılabilen sığınaklara geçişi sağlayan üç tünelden bir tanesi ziyarete açıktır.

KAYNAKÇA

AE.SABH.I., 19/1671; AE.SABH.I., 310/20842; HAT, 24/1223A; Cengiz Fedakâr, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri ve Hocabey Muharebeleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2015, Sayı 46, s. 119-136; Sinan Yüksel, *Rusya'nın Karadeniz Devleti Olma Süreci Ve Bu Süreçte Rus-Osmanlı İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2011

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Herson>

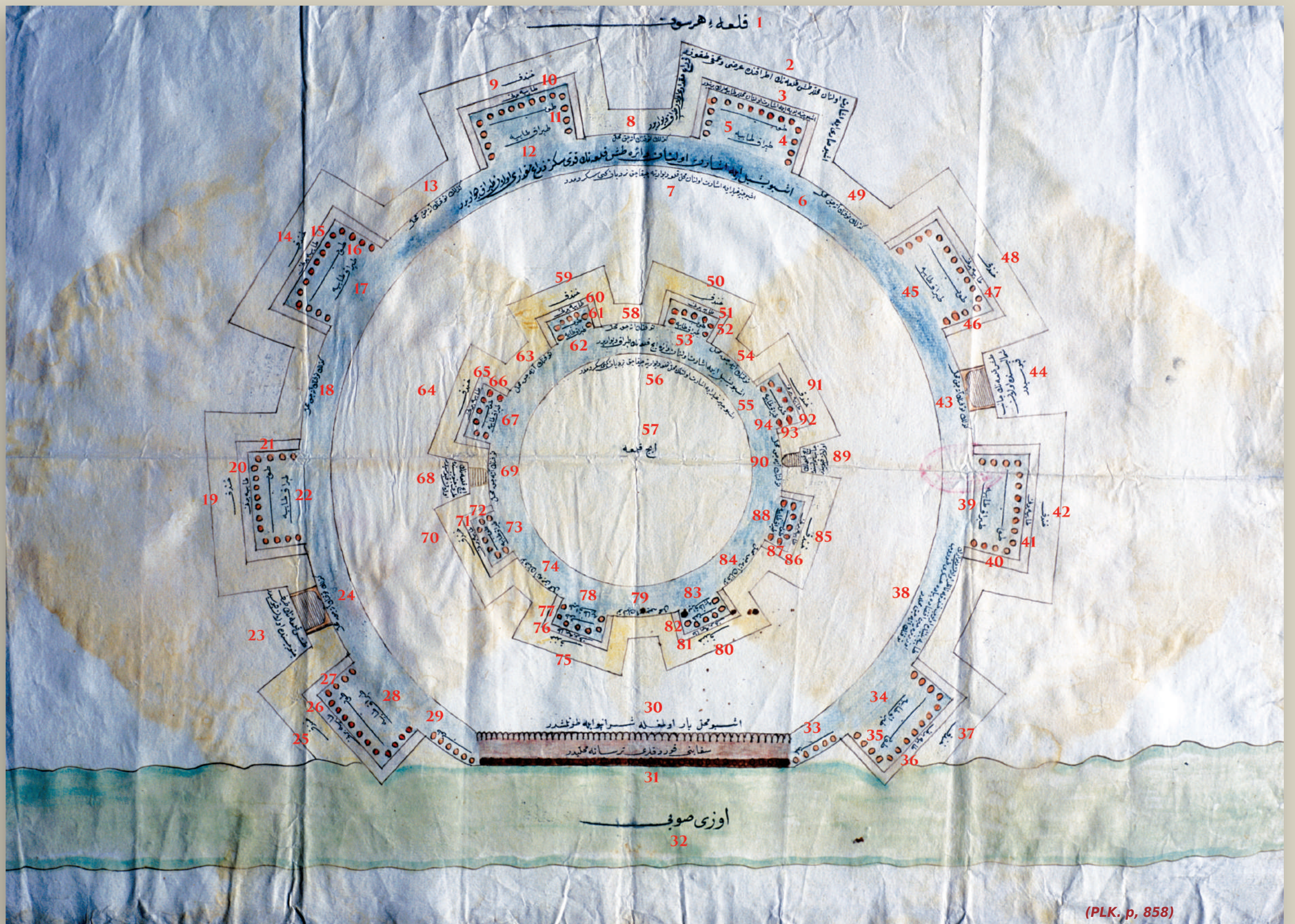
<https://yoldaolmak.com/ukrayna-herson-gezilecek-yerler.html>

Herson Kalesi

(19. Yüzyıl)

(19. Yüzyıl)

1- Herson Kalesi
2- Sarı ile işaretlenen yerler dış kalenin etrafında eni ve derinliği dokuzar zirâ’ olan toprak duvardır.
3- Pembe ile işaretlenen yerler tabya bedenleridir.
4- Top
5- Toprak Tabya
6- Yeşil ile işaretlenen daire, dış kalenin, boyu sekiz zirâ’ olan toprak duvarıdır.
7- Bu çizgiler ile işaretlenen yer kale duvarına çıkacak merdiven gibi irtibat yoludur.
8- Tüfek atacak yer
9- Hendek
10- Tabya bedeni
11- Top
12- Toprak tabya
13- Tüfek atılacak yer
14- Hendek
15- Tabya bedeni
16- Top
17- Toprak tabya
18- Tüfek atılacak yer
19- Hendek
20- Tabya bedeni
21- Top
22- Toprak tabya
23- Dış kalenin güney tarafındaki kapısı
24- Tüfek atılacak yer
25- Hendek
26- Tabya bedeni
27- Top
28- Toprak tabya
29- Top
30- Bu yer uçurum olduğundan şaranpo (tahta kazıklar) ile tutulmuştur.
31- Gemileri kurdukları tersane yeri
32- Özi suyu
33- Top

34- Toprak tabya
35- Top
36- Tabya bedeni
37- Hendek
38- Tabya bedeninde olup hendeğe bakan duvarın üzerinde gerektiğinde piyade askerinin durup tüfek atacağı yer
39- Toprak tabya
40- Top
41- Tabya bedeni
42- Hendek
43- Tüfek atılacak yer
44- Dış kalenin kuzey tarafındaki kapısı
45- Toprak tabya
46- Top
47- Tabya bedeni
48- Hendek
49- Tüfek atılacak yer
50- Hendek
51- Tabya bedeni
52- Top
53- Toprak tabya
54- Tüfek atılacak yer
55- Yeşil ile işaretlenen daire, iç kalenin toprak duvarıdır.
56- Bu çizgiler ile işaretlenen yer kale duvarına çıkacak merdiven gibi irtibat yoludur.
57- İç Kale
58- Tüfek atılacak yer
59- Hendek
60- Tabya bedeni
61- Top
62- Toprak tabya
63- Tüfek atılacak yer
64- Hendek
65- Tabya bedeni
66- Top

67- Toprak tabya
68- İç kalenin güney tarafındaki kapısı
69- Tüfek atılacak yer
70- Hendek
71- Tabya bedeni
72- Top
73- Toprak tabya
74- Tüfek atılacak yer
75- Hendek
76- Tabya bedeni
77- Top
78- Toprak tabya
79- Tüfek atılacak yer
80- Hendek
81- Tabya bedeni
82- Top
83- Toprak tabya
84- Tüfek atılacak yer
85- Hendek
86- Tabya bedeni
87- Top
88- Toprak tabya
89- İç kalenin kuzey tarafındaki kapısı
90- Tüfek atılacak yer
91- Hendek
92- Tabya bedeni
93- Top
94- Toprak tabya

İBRAİL KALESİ

İbrail, Romanya'nın doğusunda başkent Bükreş'e 165 km. uzaklıkta olup Aşağı Tuna ve birçok ticaret yolunun üzerinde yer alan önemli bir liman şehridir. Tuna'nın kilidi makamında olan bu şehir Kanunî zamanında Osmanlı hâkimiyetine girdiyse de 1538 veya 1540 yılları üzerinde tartışma vardır. Fetihten hemen sonra Osmanlı usulünde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Bu doğrultuda Rumeli Eyaleti'nin Silistre Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi haline getirilmiş ve bir de taş kale inşa edilmiştir. Bir Polonya raporunda kale inşasının 1546 yılında da devam ettiği belirtilmektedir. İbrail'de Osmanlı yönetimi tesis edildikten sonra buraya ilk saldırı 1574 yılında Boğdan Voyvodası Ioan (İvan) tarafından gerçekleşmiş ve şehir büyük oranda tahrip edilmiştir. İbrail, bilâhare 1595 yılında Eflak Voyvodası Cesur Mihal tarafından zaptedilmiş ve 1601 senesinde yeniden Osmanlı idaresine girmiştir. Bu saldırı ve işgal esnasında tahrip edilen kale ve şehir Osmanlılarca bilâhare tamir edilmiştir. 1659'da Erdel Kralı Rakoczy ile birleşen Eflak Voyvodası Mihrea'nın isyanı sırasında da İbrail tekrar tahrip edilmiştir.

Osmanlılar ordu sefere çıkmadan evvel hudut boylarındaki kalelerin takviye ve tahkimine önem vermekteydiler. Savaş döneminde muhasaraya veya işgale uğrayıp hasar gören kaleler savaş bittikten sonra tekrar elden geçirilmekteydi. Osmanlı Arşivi belgeleri

arasında İbrail Kalesi'nin Prut seferinin hemen öncesinde (1710) ve sonrasında (1718) yeniden tamir edildiğine dair kayıtlar mevcuttur. İbrail Kalesi bu tarihten sonra sürekli olarak Rus tehdidi, saldırıları ve işgallerine maruz kaldığından sık sık tamirat ve ilaveler görmüştür. 1736, 1760 ve 1769 tamiratları bu çerçevede gerçekleşmiştir. 1770 senesinde Ruslar tarafından işgal edilen İbrail Kalesi, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş, akabinde bir kez daha onarılmıştır. 1782-1790 yılları arasındaki savaşta İbrail Kalesi yine Ruslar tarafından kuşatıldıysa da alınamamıştır. İbrail, 1796'dan sonra bir ara Bulgaristan'ın batısı ile Doğu Sırbistan bölgelerini denetimi altına alan isyancı Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman Ağa'nın nüfuzu altına girmiş ancak bu isyan kısa süre sonra bastırılmıştır. İbrail Kalesi, 1810 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı'nda "bir avuç dilaverin müthiş savunmasına hatta 15.000 Rus askerini helak etmesine" rağmen Ruslar'a daha fazla direnememiş, yiyecek sıkıntısı yüzünden teslim olmak zorunda kalmıştır. Ardından, 1812 Bükreş Antlaşması ile Osmanlılar'a iade edilince 1814-1819 yılları arasında kalede teferruatlı bir onarım ve yenileme gerçekleşmiştir. Osmanlı Arşivi'nde yer alan ve bu yenileme esnasında gerçekleşen yazışmaların belgeleri, kale zemininin oldukça yumuşak olduğunu vurgulamaktadır. Kitabımızda kullanılan planlar da bu

onarımlar esnasında hazırlanmıştır. İbrail Kalesi'nin Osmanlılar'dan nihaî çıkışı ise 1826-1829 Osmanlı-Rus Savaşı iledir. Mayıs 1828'de toprağın yumuşaklığından istifade eden Ruslar, üç yerinden lağım açarak kaleye girmeyi başarmışlar, bu esnada kadın, çocuk bir çok sivil de katletmişlerdir. Bilâhare kale tamamen yıkılmıştır.

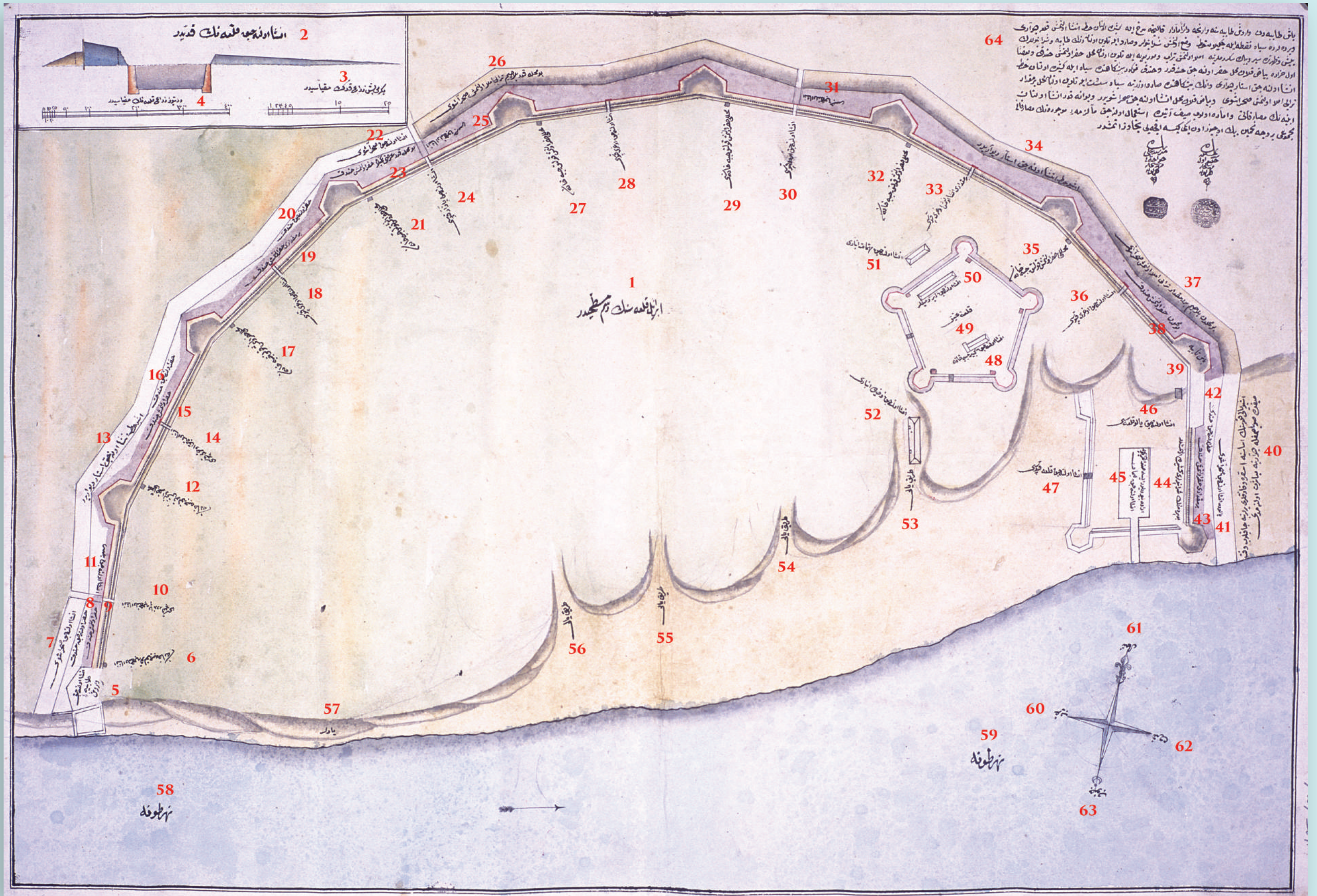
KAYNAKÇA

AE.SAMD.III, 23/2142; C.AS, 770/32578; C.AS, 820/34871; C.AS, 851/36426; C.AS, 979/42659; C.AS, 1215/54511; D.BŞM.d, 1970; D.BŞM.d, 3364; HAT, 144/59400; HAT, 643/31543-C; HAT, 1087/44258; HAT, 1092/44309-Ç; İE.ML, 113/10777; Hakan Engin, İbrail Kalesi'nin Modernizasyonu: Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre (1736-1819), Muzeul Brailei Editura Istors, Braila 2012; Mihai Maxim, "İbrail" *DIA*, Cilt 21, s. 363-366; Kemal Beydilli, "Prut Antlaşması", *DIA*, Cilt 34, s. 359-362

İBRAİL KALESİ PLANI

- 1816 -

(HAT, 29349)

- 1- İbrail Kalesi'nin planıdır.
- 2- İnşa olunacak kalenin boyudur.
- 3- 25 zirâ' ölçeğindedir.
- 4- Dört yüz zirâ' kalenin ölçeğidir.
- 5- Kalenin varoşunda inşa olunacak tabya
- 6- İnşa olunacak koltuk cephanesi
- 7- İnşa olunacak sahra şevi
- 8- Kazılacak hendek
- 9- Kazılmış hendek
- 10- İnşa olunacak pandur kapısı
- 11- İnşa olunacak köprü
- 12- Yeri kazılmış koltuk cephanesi
- 13- Bu hatta inşa olunacak astar (perde) duvarıdır.
- 14- İnşa olunacak Uğru kapısı
- 15- Kazılmış hendek
- 16- Kazılacak hendek
- 17- Mahalli kazılmış koltuk cephanesi
- 18- İnşa olunacak Uğru kapısı
- 19- Bir miktarı kazılmış hendek
- 20- Kazılacak hendek
- 21- Yeri kazılmış koltuk cephanesi
- 22- İnşa olunacak sahra şevi
- 23- Buraya kadar eni tamamen kazılmış hendek
- 24- İnşa olunacak pazar kapısı
- 25- İnşa olunacak köprü
- 26- Buraya kadar çimsiz toprak doldurulmuş sahra şevi
- 27- Mahalli kazılmış koltuk cephanesi
- 28- İnşa olunacak Uğru kapısı
- 29- Mahalli kazılmış koltuk cephanesi
- 30- İnşa olunacak ordu kapısı
- 31- İnşa olunacak köprü
- 32- Mahalli kazılmış koltuk cephanesi
- 33- Bir miktarı inşa olunmuş uğru kapısı
- 34- Bu hatta inşa olunacak astar (perde) duvarıdır.
- 35- Yeri kazılmış koltuk cephanesi
- 36- İnşa olunacak uğru kapısı
- 37- Bu mahalden çimsiz bir miktar toprak doldurulmuş sahra şevi

Bende
Seyyid Hüseyin
Mühendishane-i Hümayun Halife-i evveli

- 38- Bu mahalden kazılmış hendek
- 39- Baş tabya
- 40- Bu Yalı (sahil) kalesinin temeline ızgara ve kazıkları çakılıp yaz mevsiminde su bastığından duvarına başlanamadı.
- 41- Yalıda (sahilde) inşa olunacak sahra şevi
- 42- Kazılacak hendek
- 43- Bir miktarı kazılmış hendek
- 44- Bu perdenin şaranpoları açılmıştır.
- 45- İrade buyurulur ise sandallar için inşa olunacak liman
- 46- İnşa olunacak yalı (sahil) kalesi
- 47- İnşa olunacak kale kapısı
- 48- İnşa olunacak büyük cephane
- 49- Eski kale
- 50- İnşa olunacak mahzenler
- 51- İnşa olunacak mühimmat ambarı
- 52- İnşa olunacak zahire ambarı
- 53- Sahil yolu
- 54- Sahil yolu
- 55- Sahil yolu
- 56- Sahil yolu
- 57- Yarlar (uçurumlar)
- 58- Tuna Nehri
- 59- Tuna Nehri
- 60- Batı
- 61- Kuzey
- 62- Doğu
- 63- Güney
- 64- Baş tabyadan varoş tabyasına varıncaya kadar çepeçevre kalınca kırmızı çizgi ile çekilen hat, inşa olunmuş kale duvarı ve perdelerde siyah nokta ile çekilen çizgi, konulmuş şaranpoları ve sarı renkli çizgi tabya ve şaranpoların önünde ve arkasında piyadelerin yürüyüş ve koşmaları için doldurulmuş toprağı ve mor renk ile gösterilen mahal kazılmış hendek ve bazen o hizada beyaz kalan mahal kazılacak hendehtir ve mezkûr hendeğin önünde siyah ile çekilen çizgi, inşa olunacak astar duvarı ve onun önünde sarı üzerine siyah ile boyanan mahal bir miktar toprak ile doldurulmuş sahra şevi ve beyaz kalan mahal inşa olunacak sahra şevidir. Bu ana kadar inşa olunan binaların masrafı ve hazır olup gelecek yaz kullanılacak mevcut malzemenin masrafları toplamı tahminî bin üç yüz on iki kese akçeyi geçmiştir.

Bende
Mir Seyyid Ali
Mühendishane-i Hümayun Hoca-i sâni

İBRAİL KALESİ PLANI

- 1819 -

(C.AS, 52/2405)

1- Yeniden inşa olunan İbrail Kalesi’nin Mühendishane-i Hümayun’dan Seyyid Ömer tarafından çizilmiş resmidir. Ramazan 1234. (Haziran-Temmuz 1819)

2- Kalenin bir perdesinin karşı bakış resmidir

3- Kalenin boyu

4- Boy ölçeği

5- Kalenin ölçeği, mimarî zirâ’ ile

6- Dayama duvar

7- Tabya

8- Koltuk cephanesi

9- Varoş kapısı

10- Tabya

11- Sahra şevi

12- Hendek

13- Uğru kapısı

14- Tabya

15- Koltuk cephanesi

16- Sahra şevi

17- Uğru kapısı

18- Hendek

19- Tabya

20- Tabya

21- Yeniçeri kışlası

22- Sahra şevi

23- Uğru kapı

24- Hendek

25- Tabya

26- Ordu kapısı

27- Köprü

28- Tabya

29- Koltuk cephanesi

30- Uğru kapı

31- Sahra şevi

32- Hendek

33- Tabya

34- Tabya

35- Koltuk cephanesi

36- Yalı Tabyası

37- Tabya

38- Tabya

39- Köprü

40- Geçit başı

41- Zahir ambarı

42- Köprü

43- Ağa konağı

44- Topçular kışlası

45- Büyük cephane

46- Mühimmat ambarı

47- Mahzen

48- Hendek

49- Şark (doğu)

50- Şimal (kuzey)

51- Garb (batı)

52- Cenub (güney)

53- Baştanbaşa şaranpo

54- Şolopelerin mühimmat ambarı

55- Başbuğ konağı

56- Zahir ambarı

57- Tuna Nehri

58- Salhane Adası

59- Karla

60- Şolopeler

61- Baştanbaşa şaranpo

62- Taş Tabya

63- Muhafız paşa dairesi

64- Ahır

65- Muhafız paşa hazretlerinin otuz odalı etbâ’ı dairesi

İSMAİL KALESİ

İsmail şehri, Ukrayna-Romanya sınırında Tuna Nehri'nin kuzey kıyısında Karadeniz'in 80 km. içerisinde yer alır. Tuna Nehri burada ikiye ayrılır. Bölgenin II. Bayezid'in Kili ve Akkirman seferleri (1484) esnasında Osmanlı hâkimiyetine girdiği tahmin edilmektedir. Bu dönemlerde küçük bir Tatar köyü olduğu tahmin edilen İsmail, 1590'dan sonra ticaretin yoğunlaşması sebebi ile bir kasaba haline dönüşmüştür. Bilâhare artan Kazak saldırılarına karşı emniyetin sağlanması için burada küçük bir askerî istihkam, ayrıca bir iskele olması sebebiyle de bir gümrük oluşturulmuştur.

1592'deki tahririnden İsmail'in, Bender Sancağı'na bağlı, kalesi olan bir kaza merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre kalede 36 muhafız, kale dışında ise 53 süvari bulunuyordu. Sivil yerleşim kısmında, kalenin önündeki gölün diğer yakasında yeni kurulmuş Şehreküstü adlı Müslüman mahallesinde 67 erkek nüfus kaydedilmişti. Bunların önemli bir kısmı Tatar asıltıydı. Yine kale dışında olduğu anlaşılan, Hristiyanların yaşadığı 10 mahalle vardı. Bu mahallelerde 1008 erkek nüfus kayıtlıydı. Bu verilere göre 16. yüzyılın sonlarında İsmail'in nüfusu 4-5 bin civarındaydı.

İsmail Kalesi, 17. yüzyıl başlarında Osmanlı-Habsburg savaşları esnasında Eflak ve Boğdan voyvodalarının müşterek birlikleri tarafından kuşatılıp ele geçirilmiş ise de daha sonra Osmanlılar kaleyi tekrar geri almışlardır. Evliya Çelebi'ye göre bu dönemde kasabada üç Müslüman mahallesi yer almakta, 2000 hane ve 800 dükkanın mevcut olduğu kasabada birçok Rum, Ermeni ve Yahudi de burada ikamet etmekteydi.

İsmail'in askerî açıdan önemi, 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Rus savaşlarının başlamasıyla giderek artmıştır. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında

Akkirman, Bender, Kili ve İsmail kaleleri Ruslar tarafından işgal edilmişse de bu kaleler Küçük Kaynarca Antlaşması ile tekrar Osmanlılar'a bırakıldı. İsmail Kalesi 1780'den itibaren Rus tehdidine karşı tahkim edildi. Böylelikle İsmail, Ruslar'a karşı Osmanlı ordusunun başlıca askerî üslerinden biri haline gelmiş oldu. 1787-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya Harbi'nde, özellikle 1789'da Özi Kalesi'nin düşmesinden sonra İsmail Kalesi askerî bakımdan ön plana çıktı. Ancak Ruslar 1790'da büyük katliamlar yaparak İsmail Kalesi'ni işgal ettiler.

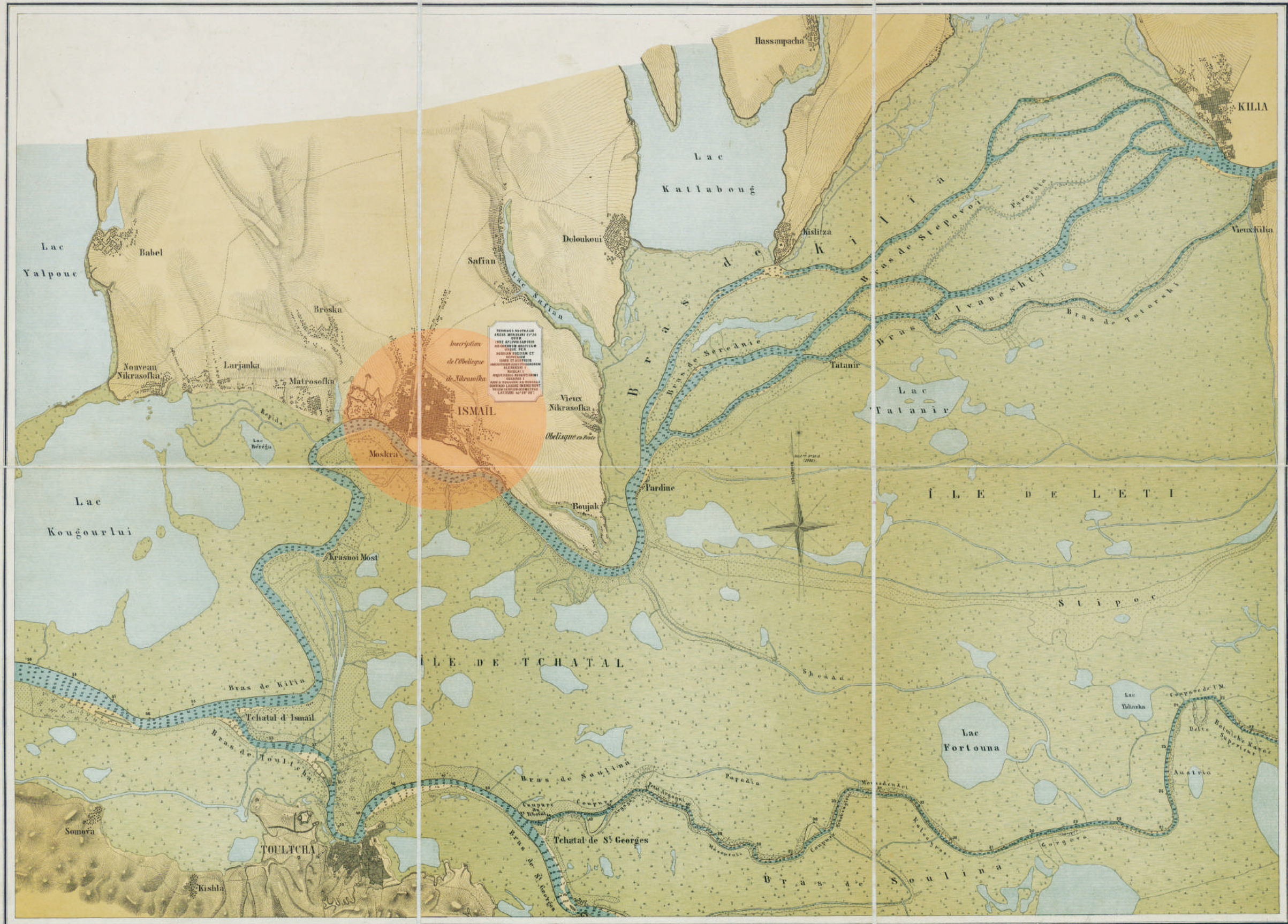
1792 Yaş Antlaşması ile İsmail Osmanlılar tarafından geri alındı ve 1794'te kalesi yeni bir tarzda genişletilip sağlamlaştırıldı. Kasabanın şenlendirilmesi için de işgalden kaçanlarla birlikte birçok Kırım muhaciri buraya iskân edildi. Kitapta kullanılan İsmail Kalesi'ne ait resim bu dönemde hazırlanmıştır.

İsmail 1809-1812 Osmanlı-Rus savaşında 26 Eylül 1809 Rus orduları tarafından bir kez daha zabtedildi ve bu durum 1812 tarihli Bükreş Antlaşması ile tescil edildi. Buralarda yaşayan Müslüman halkın mallarıyla birlikte Osmanlı topraklarına göç etmelerine izin verildi. Ruslar Kasaba'daki bütün camileri yıktılar, buraya yeni göçmenler iskân ettiler. Kırım Harbi'nden sonra imzalanan Paris Muahedesi (1856) ile İsmail şehri Osmanlı hâkimiyeti altında kalmak şartıyla Boğdan Beyliği'ne bırakıldı. Ruslar İsmail'i terk etmeden evvel kaleyi tahrip edip içindeki mirî binaları yıktılar. Şehir 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi esnasında yeniden Rus idaresi altına girdi. Bu dönemde İsmail'in nüfusu 16330 kişi civarındaydı.

İsmail günümüzde Ukrayna'nın Odessa Oblastı'na bağlı bir kent olup "İzmail" ismiyle anılmaktadır.

KAYNAKÇA

AE.SABH.I, 59/4144; AE.SABH.I, 166/11156; AE.SSLM. III, 56/3293; C.AS, 1179/52531; C.AS, 910/39281; C.HR, 12/599; C.HR, 76/3757; HAT, 146/6179; HAT, 193/4958; HAT, 254/14499; HAT, 256/14710; HAT, 1006/42204; HAT, 1403/56728; D.BŞM.BNE.d, 16035, D.BŞM.BNE.d, 16062; İ.HR, 132/6780; KK.d, 4802; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 59, 92; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 944-945; L.İnciciyan - H.D.Andereasyan, *Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası*, Kubbealtı-Sahaf Yayınları, İstanbul 1974; Kemal Karpat, "Bucak", *DİA*, Cilt 6, s. 341-343; Feridun Emecen, "İsmail", *DİA*, Cilt 23, s. 82-84

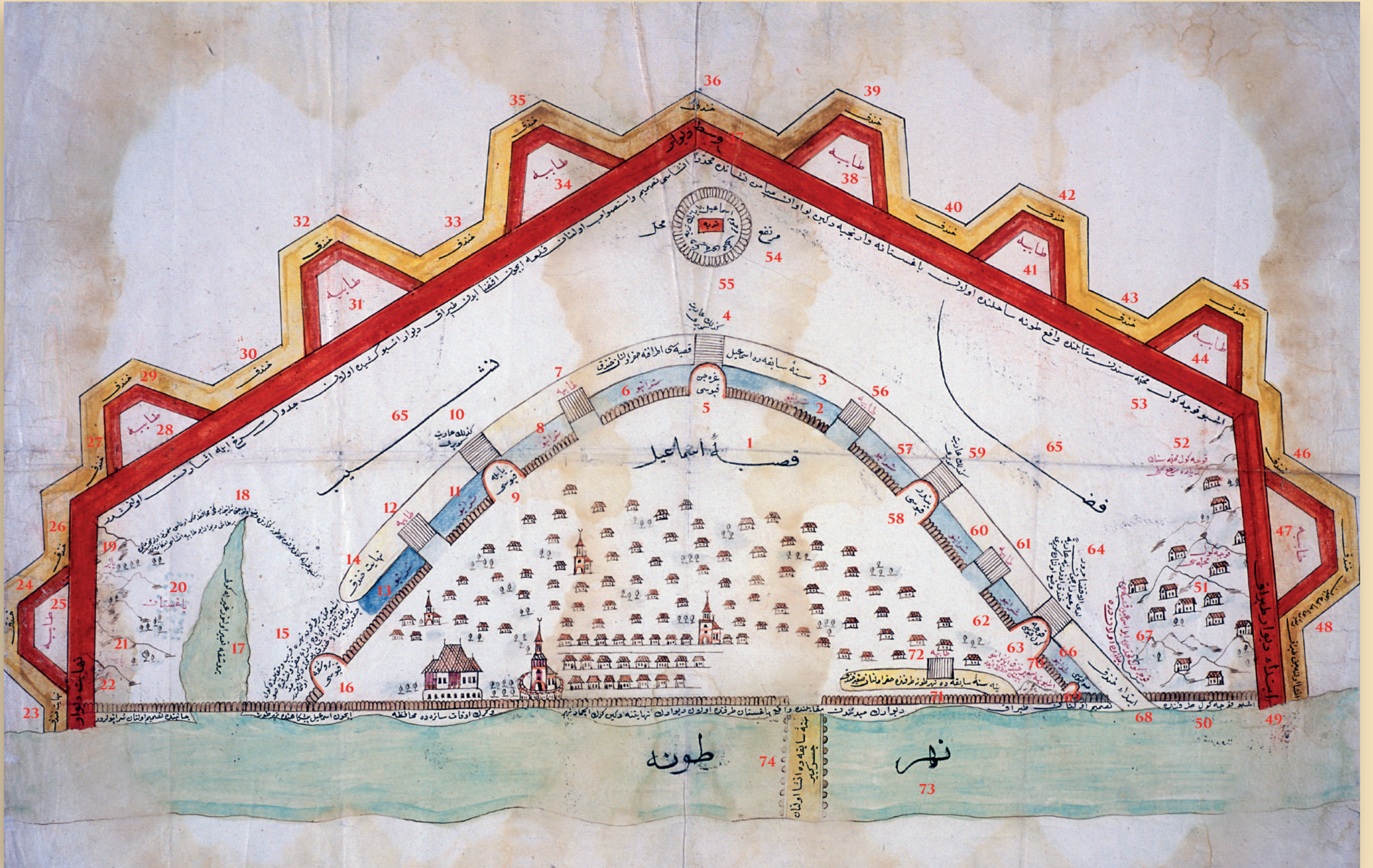

(HRT. h, 0179_2)

İsmail'in harita üzerindeki konumu

İSMAİL KASABA VE KALESİ PLANI

- 1863 -

(PLK. p, 839)

- 1- İsmail Kasabası
- 2- Şaranpo
- 3- Önceki senelerde İsmail kasabası etrafına kazılmış olan hendek
- 4- Eğreti köprü
- 5- Graçin(?) kapısı
- 6- Şaranpo
- 7- Tabya
- 8- Şaranpo
- 9- Yayla Kapısı
- 10- Eğreti Köprü
- 11- Şaranpo
- 12- Tabya
- 13- Şaranpo
- 14- Hendek sonu
- 15- Bu yer bir taraftan nehre yakın ve karşısında göl olması dolayısıyla iki üç zirâ‘ kazılınca su çıktığından hendek bu mahalle kadar uzatılmamıştır.
- 16- Bruşka Kapısı
- 17- Bruşka olarak adlandırılan Gırla Gölü
- 18- Gırla Gölü tarafından Tuna Nehri kenarına yapılacak şaranpo ile daha fazla muhafaza mümkün olmayacağı düşünüldüğü takdirde bir taş duvar ile tabya inşası imkânı vardır.
- 19- Bayır
- 20- Bağistan
- 21- Bayır
- 22- Duvar sonu
- 23- Hendek sonu
- 24- Hendek
- 25- Tabya
- 26- Hendek
- 27- Hendek
- 28- Tabya
- 29- Hendek
- 30- Hendek
- 31- Tabya
- 32- Hendek
- 33- Hendek
- 34- Tabya
- 35- Hendek
- 36- Hendek
- 37- Orta duvar
- 38- Tabya

- 39- Hendek
- 40- Hendek
- 41- Tabya
- 42- Hendek
- 43- Hendek
- 44- Tabya
- 45- Hendek
- 46- Hendek
- 47- Tabya
- 48- İnşa olunacak toprak duvarı çevirmek için hendek
- 49- İptidaî toprak duvar
- 50- Kocagöl tarafında kararlaştırılan toprak duvarın başlangıcından karşısında bulunan bağistan tarafındaki duvarın sonuna kadar gerek nehrin donması ve gerek diğer zamanlarda muhafaza için İsmail önlerinde Tuna Nehri tarafında tasarlanan şaranpolar
- 51- Kocagöl Mahallesi
- 52- Kocagöl Mahallesi’nin en yüksek yeri
- 53- Kocagöl Mahallesi'nden karşısında bulunan Tuna sahilindeki bağistana varınca-ya kadar yeniden inşası tasarlanan kale için gerekli toprak duvar, kırmızı ile işaretlenmiştir.
- 54- Yüksek yer
- 55- İsmail Baba türbe ve tekkesinin yeri
- 56- Tabya
- 57- Şaranpo
- 58- Bender Kapısı
- 59- Eğreti köprü
- 60- Şaranpo
- 61- Tabya
- 62- Şaranpo
- 63- Kocagöl Kapısı
- 64- Gerektiğinde gidiş geliş için hendek üzerine eğreti konmuş olan köprü
- 65- Nişib Kazası
- 66- Şaranpo
- 67- Kocagöl Mahallesi ile İsmail kasabası arasında olan dere
- 68- Hendek başlangıcı
- 69- Su Kapısı
- 70- Bu tepe küçük hendek ile şaranpo arasını korur.
- 71- Önceki senelerde Tuna Nehri tarafında kazılan küçük hendek
- 72- Tabya
- 73- Tuna Nehri
- 74- Daha önceki senelerde inşa olunan büyük köprü

- 1781-82-

İsmâil Kuşatması'nın tasvîri

http://www.stejka.com/ukr/odesskaja/izmail/fortress/krepost_izmail/

1- İsmail Baba Tekkesi

2- Bundan önce 1195 senesi Ramazan'ının dokuzuncu (29 Ağustos 1781) gecesini İsmail tarafından gelen yazı ve İstanbul'dan tertip olunan resimlere göre yeniden keşfi için fenninde mahir bir halife irsali ve resimler o tarafa ulaştığında marifet-i şer' ve bütün belde ahalisi ve Eflak ve Boğdan voyvodaları taraflarından birer nefer duruma vakıf boyarân hazır bulundukları halde gönderilen mimar halifesi marifetiyle görülüp ve resimler arasından hangisi seçilip tercih olunur ise tek tek keşfedilip, ölçülerek ve iktizasına göre mahallinde tertibatı tanzim ve imzalı ve mühürlü defteri İstanbul'a gönderilmesi ferman buyurulduğundan Allah'ın yardımıyla İsmail kasabasına vusulünde yeniden ihya ve inşasına padişah tarafından emir verilen çimden yapılma toprak kaleye bina emini nasb ve tayin buyurulan Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşlarından Mirahur-ı evvel pâyesiyile Bostancıbaşı-yı esbak izzetli El-Hac Ahmed Ağa ve belde kadısı ve keşfine memur Mehmed Emin

Halife ve belde ahalisi topluca ve Eflak ve Boğdan voyvodaları tarafından üç nefer boyarân ve bina resmetmeye kabiliyeti olan erbab-ı vukuf hazır oldukları halde mahal be mahal muayene ve resmolunan haritaya tatbik ve etrafının düşmana siper olacak bir mahal kalmamak ve Allah esirgesin bir mahalden kale içine havalesi olmayacak vecihleri mülâhaza olunarak işbu çizilen resme mutabık olan yeşil sandala? bağlı harita mahallinde ibka ve hâlâ bina emininde mevcut olmakla oy birliği ile mahalline göre yapılmasını uygun gördükten sonra gerek tertibatı ve gerek amelesi cümleten bu resim üzerinde tertip olunmuştur. Zira bundan büyük olduğu surette muhafazasında zorluk olacağı ve bundan küçük olduğu surette içine havale hatırı melhuz bu dahi palanka şeklinde kale mülâhaza buyurulmayıp on iki bin askere muhtaç kalelerden olduğu malum-ı devletleri buyuruldukda her halde emir ve ferman devletli inayetli efendim sultanım hazretlerindir.

İŞBOZ KALESİ

İşboz (Spuz), günümüzde Karadağ'da Danilovgrad Belediyesi'ne bağlı küçük bir kasabadır. Zeta Nehri'nin üzerinde, Podgoriçe'den on dakika mesafede bulunmaktadır. Osmanlılar'ın Karadağ bölgesini fetihleri 15. yüzyılın ortalarına rastlamaktadır. Fetihten sonra burası bir kaza olarak İşkodra Sancağı'na bağlanmıştır. İşboz Kalesi, Yeşil Bjelopavlici Vadisi'nin ortasında yükselen Glavica adlı konik şeklindeki bir tepenin üzerinde inşa edilmiştir. Kale, bereketli ve stratejik olarak önemli Bjelopavlici Ovası'nı ve Podgoriçe ve Niksic arasındaki yolu kontrol etmek amacıyla yapılmıştır. Türkler kaleyi 17. yüzyılın sonunda tahkim etmeye başlamışlar ve tahkim çalışmaları 1704'te Hüdaverdi Paşa tarafından bitirilmiştir. O zaman kalenin, bazıları bugün hâlâ görülebilen 24 kulesi vardı. Belgelerde daha çok Kule-i Bâlâ ve Kule-i Zîr şeklinde iki kulesinden bahsedilmektedir. Kalede toplam 55 nefer muhafız bulunmaktaydı. Aynı dönemde İşbozi Kalesi'nin karşısında bulunan Ada-i Kebir'deki "Adakulesi" de denen Taşkule ve tabyaya toplam 80 nefer muhafız yerleştirilmişti.

1861-1864 Karadağ İsyanı esnasında İşboz Kalesi harap olmuştur. İsyanın bastırılmasının ardından İşbozi ve Podgoriçe bölgeleri Karadağ hatt-ı imtiyazını teşkil etmekteydi. Bu nedenle 1865 yılından itibaren bölgedeki kalelerin takviyesine önem verilmiştir. İşbozi Kalesi ve köprüsü 1865'te tamir edilmiş; aynı dönemde kasabanın kuzey doğusuna inşası düşünülen üç adet kuleden ikisi tamamlanmıştır. Arşiv belgelerinden takip edilebildiği kadarıyla 1866 tarihinde yeni kuleler inşasıyla İşbozi'nin tahkimine devam edilmiştir.

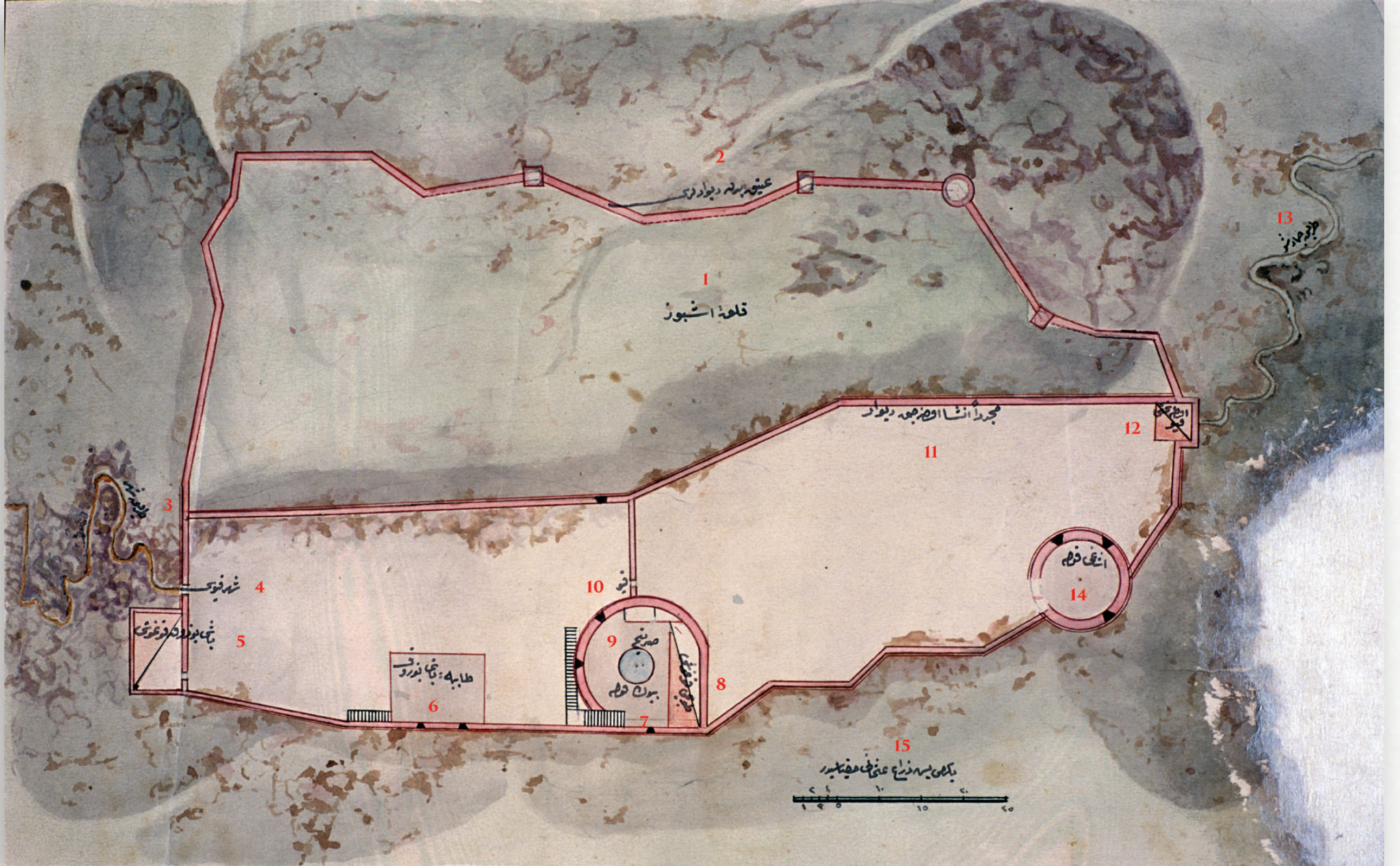
Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre İşbozi kasabası bazı kuleleri hâvî bir surla çevrili olduğu gibi, karşısında bir eski kalesi daha vardı. 1000 kadar nüfusu olan kasaba ile kale arasında bir tahta köprü ile ulaşım sağlanıyordu. İşboz Kalesi 1878'de Karadağlılar bölgeyle geçirdiklerinde tamamen yıkılmıştır. İşboz 1878 Berlin Antlaşması'yla Karadağ'a terk edilmiştir. Bugün kaledeki eski taş duvarlar, yer altı odaları ve koridor kalıntıları ayaktaadır.

KAYNAKÇA

AE.SAMD.III, 118/11651; A.MKT.MHM, 387-A/2; İ.DH, 561/39082; İ.MVL, 532/23863; İ.MVL, 588/25047; İE.AS, 64/5814; İE.AS, 64/5815; MVL, 1008/20; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 972; Marianne van Twillert, *The Forgotten Fortress of Spuz*, 23/03/2015, <http://montenegro-for.me/tag/spuz/>; Rahman Ademi, *Karadağ Vakıfları Hukuksal Perspektif*, <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1353/Ademi.pdf?sequence=1>

İŞBOZ KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- İşboz Kalesi

2- Eski beden duvarları

3- Şehir yolu

4- Şehir kapısı

5- Başibozuk koğuşu

6- Başibozuk Tabyası

7- Büyük Kule

8- Topçu koğuşu

9- Sarnıç

10- Kapı

11- Yeniden inşa olunacak duvar

12- Oda altı kapı

13- Çarşı yolu

14- Aşağı Kule

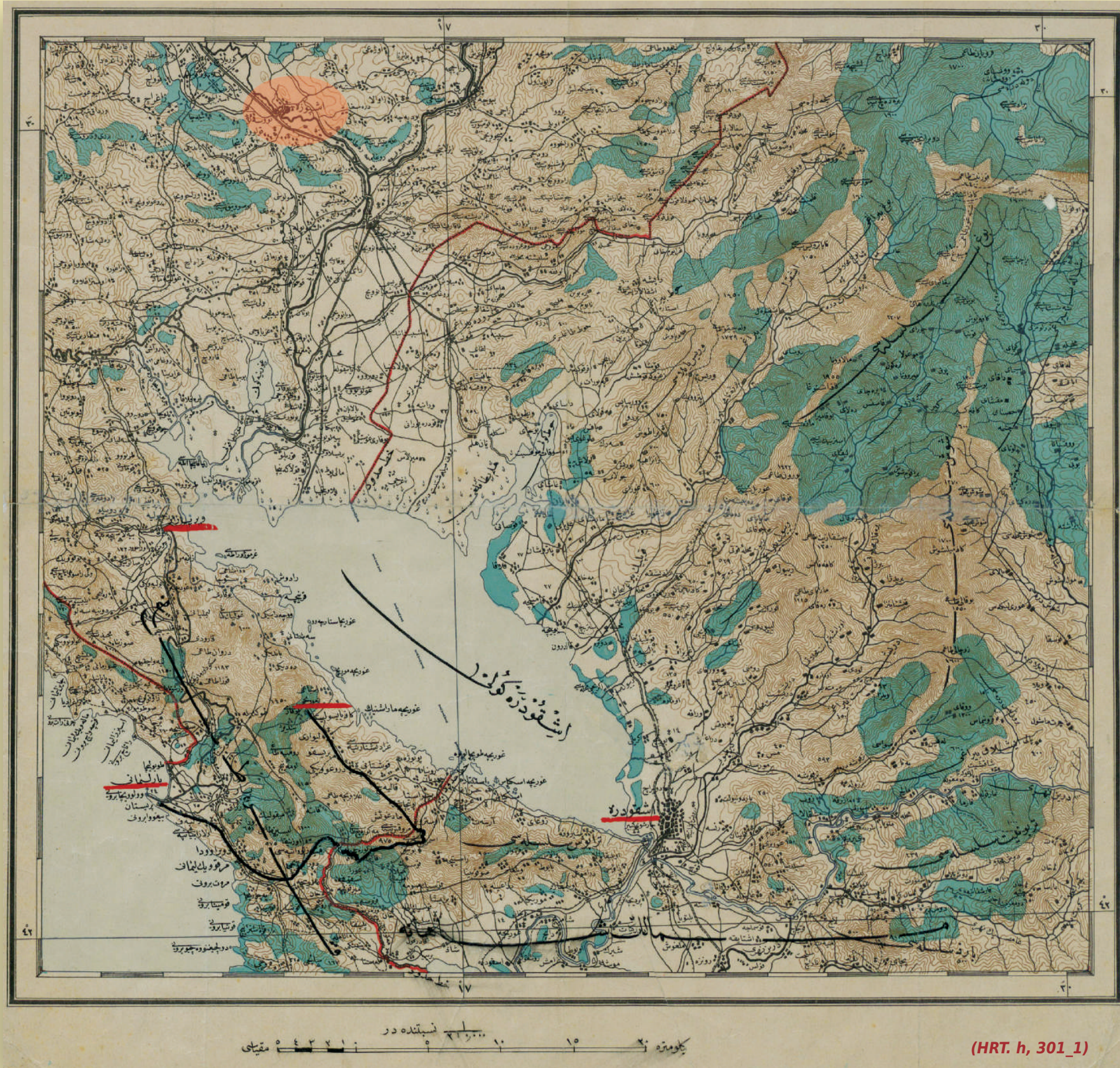
15- Yirmi beş Osmanlı zirâ'ı
ölçeğindedir.

(PLK. p, 840)

İşboz Kalesi

<https://ssl.panoramio.com/photo/70783706>

İşboz'un harita üzerindeki konumu

İŞKODRA KALESİ

İşkodra Kalesi Drinassa ve Buna (Drina ve Buyana) nehirleri arasında yer alır ve bugünkü İşkodra'nın dışında yüksek kayalık bir tepeyi çevreler. İşkodra'dan ilk kez M.Ö. 3. asırdaki tarihi kayıtlarda Ardian Krallığı'nın başkenti ve Ilirya krallarının ikametgâhı olarak bahsedilir. M.Ö.168'de Romalıların eline geçen şehir sırasıyla Bizans, Sırp ve Venedikliler'in idaresinde kalmıştır. 1479 yılında Fatih Sultan Mehmed zamanında Venedik'le yapılan antlaşma neticesi Osmanlı hâkimiyetine giren İşkodra'ya Osmanlı yönetiminin ilk zamanlarında İskenderiye de denilmiştir.

İşkodra Kalesi düzensiz üçgen formuna sahiptir. Sur duvarları kaleyi üç parçaya böler. En yüksek kısmı kaledir ve kasabanın merkezidir. Kale şehre ve Buyana Nehri'nin mecrasına hâkim 150 metre yüksekliğinde bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Kaleyi şehrin diğer kısmından ayıran duvarda üç yapım döneminin izleri görülür. Üç yapının her birinin duvar kalınlığı gittikçe artan bir özellik gösterir. 18. ve 19. yüzyıllarda kale batıya doğru genişletilmiştir. 14. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen surlar şehrin sonraki bütün surları için temel teşkil etmiştir.

Orijinal surlar en iyi şekilde kuzey taraftaki "U" şeklindeki kuleler tarafından temsil edilir. Burada tuğla kemerlerin yanı sıra kapı üzerinde muhasara durumunda düşmanın üzerine sıcak sıvıların döküleceği dikdörtgen bir delik açıkça görülebilir. Şehrin merkez kısmını bölen ikinci çevre duvar, kulesiz basit bir duvardır ve Venedikliler'den önceki döneme aittir. Bu duvar 18. yüzyılda yıkılmıştır. Orijinal duvarın iç yüzüne yakın kapılı yeni bir duvar inşa edilmiştir. İkinci çevre duvarın içinde dört büyük sarnıç ve bir hapishane, bir katedral kilise olarak kullanılan eski bir yapı vardı. Bu yapı 1479'da camiye dönüştürülmüştür. Altı istih-

kam sarnıçları 1397'den 16. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde inşa edilmiştir. Bunların büyüğü 1474-1479'dan İşkodra'nın iki kuşatma arası döneme aittir. 1407-16 yılları arasında Venedikliler ana girişin önüne, kapıya giden yolda savunma amaçlı eserler ve duvar önü sistemlerinden oluşan bir gözetleme kulesi inşa etmişlerdir. Ayrıca yine Venedikliler tarafından bu kompleks girişin merkezinde giriş savunma operasyonlarının komuta edildiği çok köşeli bir de kule inşa edilmiştir. 1479'da İşkodra'yı ele geçirdikten sonra Türkler tepeyi savunmak amacıyla nehrin güney kıyısı istihkamları boyunca uzanan duvarı yeniden inşa etmişlerdir. Bununla beraber kale içindeki su sarnıcı yine Türk fethinden sonra âcilen silah deposuna dönüştürülmüştür.

18. yüzyılda İşkodra'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, doğudan batıya uzanan kalenin çepeçevre büyüklüğünün on bir "mil-i kebir" olduğunu, belirtir.

İşkodra 1793-1796 yılları arasında devlete karşı isyan eden İşkodra Mutasarrıfı Kara Mahmud Paşa'nın zaptı altında kaldı ise de Mahmud Paşa'nın 1796'daki vefatından sonra devlet hâkimiyeti yeniden tesis edildi. Ancak kale 1831 yılında bu kez İşkodra Mutasarrıfı Mustafa Paşa isyanına sahne oldu. Mustafa Paşa ve beraberindeki isyancıların sığındığı kale humbara ve top atışlarıyla bir hayli tahrip edildi. Bu çatışmalar sürerken Mustafa Paşa'nın konağının harem tarafında olan cephaneliğe de bir yıldırım isabet etti. Mustafa Paşa bir süre sonra emân isteyerek affedildiyse de bu esnada "Kalenin ruhu mesabesinde" olan Venedik Tabyası, kalenin burçları, bazı binalar ve sarnıçlar tamamen harap olmuştu. Kitapta verilen İşkodra Kalesi'ne ait çizimler bu badireli zamanın akabinde hazırlanmıştır. 1832-33 yıllarında kalenin harap olan kısımları yeniden inşa edilmiştir. İşkodra Kalesi'ndeki askerî kışla ise

bilâhare deprem ve şiddetli rüzgarlar sebebiyle harap olması sebebi ile 1846 yılında yeniden inşa edilmiştir. 1864 yılında ise İşkodra Kalesi'ne büyük bir hapishane ile asker koğuşları yapılması kararlaştırıldı. Osmanlı Arşivi belgelerinden anlaşıldığına göre Nisan 1875 ve Temmuz 1895 tarihinde de kale düşen yıldırımlardan zarar gördü. Her iki olaydan sonra kalede büyük çaplı tamiratlar gerçekleştirildi.

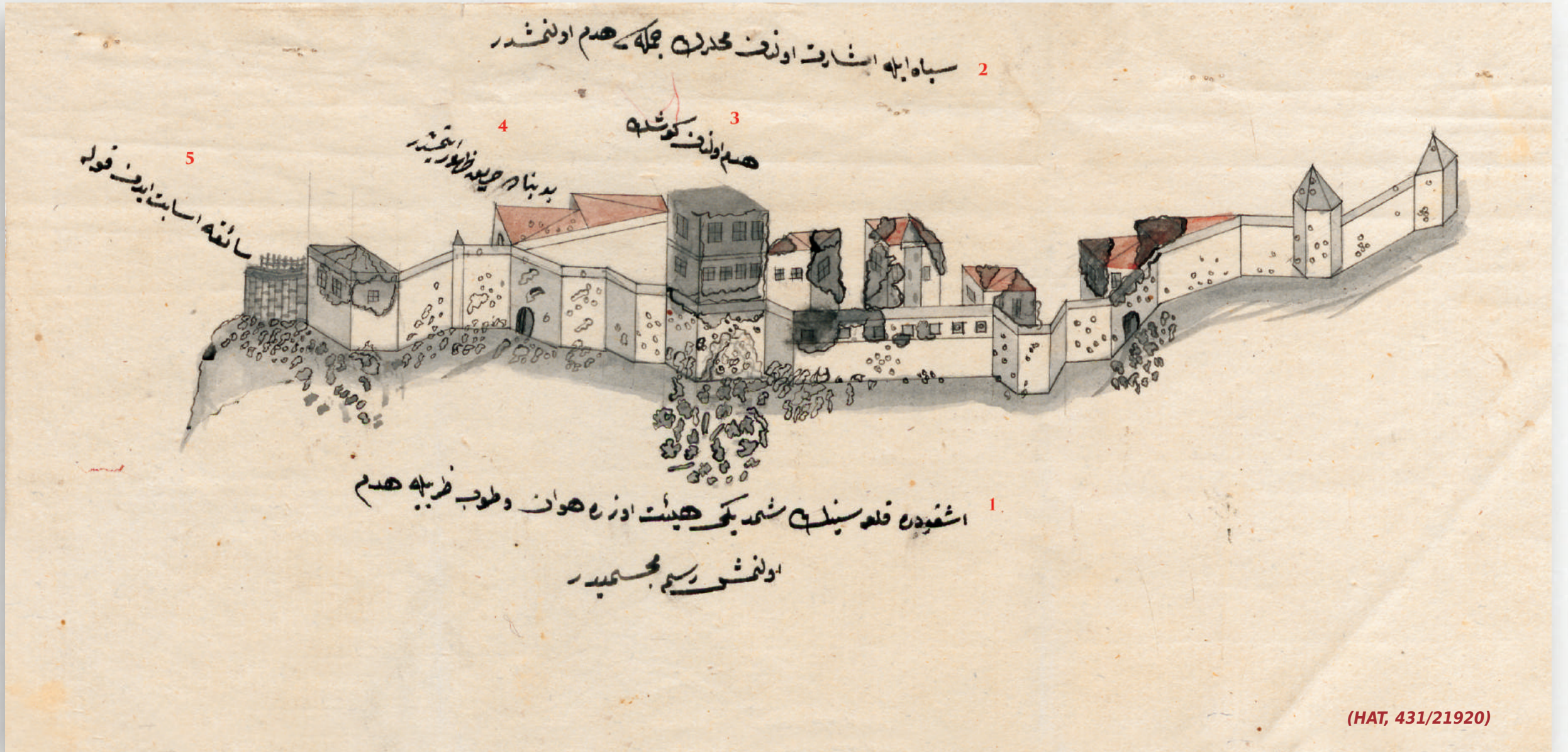
Osmanlı Devleti'nin 433 yıl süren Arnavutluk'taki idaresi 1912 Balkan Savaşı ile sona erdi. Günümüzde Shkodër, Shkodra gibi isimlerle anılan şehir Arnavutluk'un önemli kentlerinden biridir. İşkodra Kalesi'nin kalıntıları günümüzde hâlâ ayaktadır.

KAYNAKÇA

A.MKT.MVL, 2/59; C.AS, 262/10905; C.DH, 98/4900; C.DH, 288/14375; C.DH, 159/7042; C.DH, 300/14994; HAT, 127/5239-C; HAT, 239/13380; HAT, 80/3320; HAT, 235/13091-A; HAT, 405/21178-A; HAT, 406/21187-A; HAT, 408/21250; HAT, 433/21975; HAT, 431/219269; HAT, 436/22055; HAT, 443/22221-A; HAT, 596/29250; HAT, 600/29340-B; İ.DH, 701/49036; İ.MVL, 498/22525; Y.MTV, 124/35; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 2002, s. 56-59; Gjerak Karaiskaj, *Fortifications of Shkodra, Secular Medieval Architecture in The Balkans (1300-1500)*, <http://omnilib.com/Topics/Collections/Albania/Albanian-Early-Photos/Franz-Nopcsa-Photo-Collection-Albania-1903-1916.pdf>

İŞKODRA KALESİ PLANI

- 1831 -

1- İskodra Kalesi'nin şimdiki heyet üzere havan ve top darbesiyle yıkılmış resmidir.

2- Siyah ile işaret olunan mahallerin tamamı yıkılmıştır.

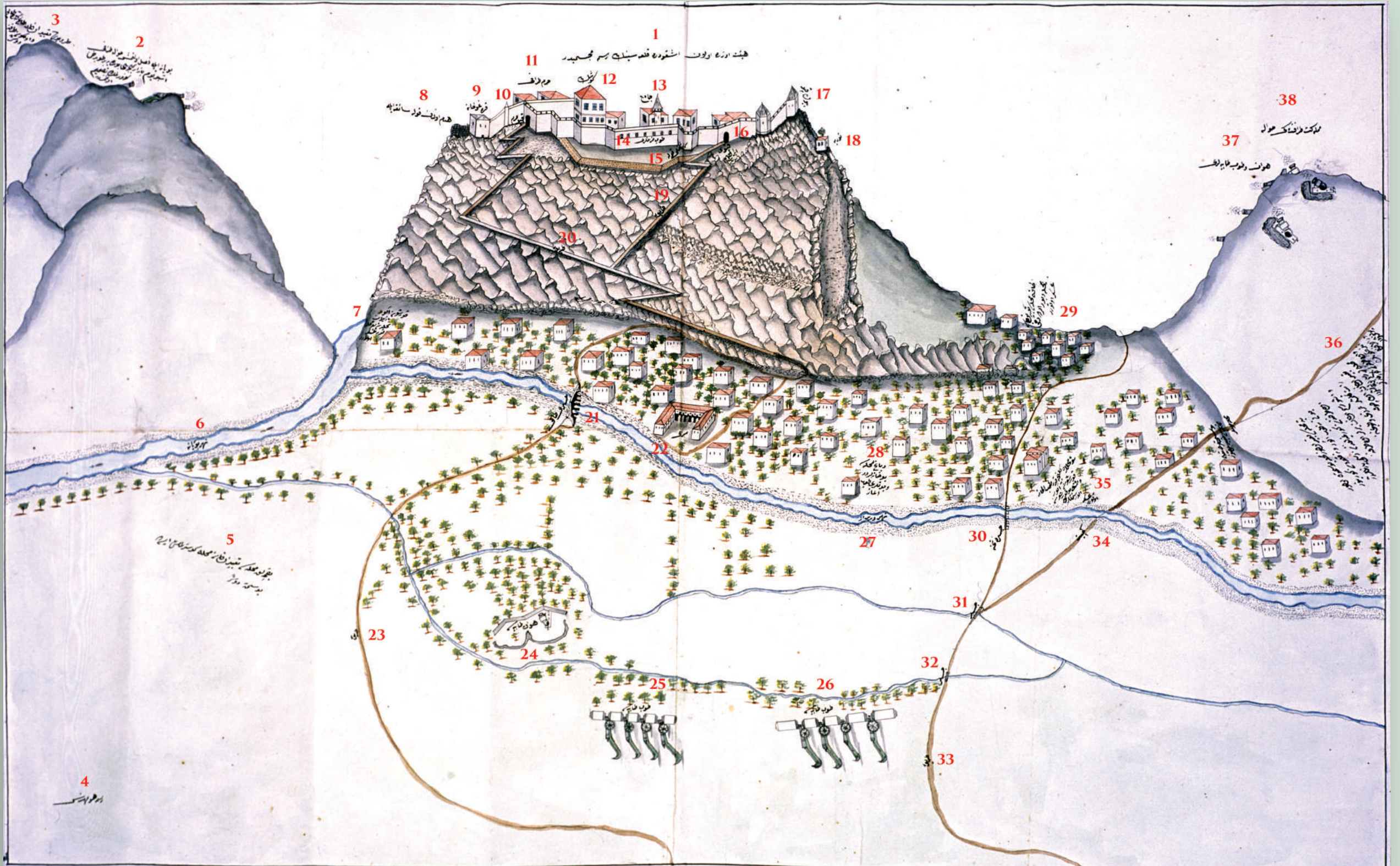
3- Yıkılan köşk

4- Bu binada yangın çıkmıştır.

5- Yıldırım isabet eden kule.

İŞKODRA KALESİ PLANI

- 1831 -

(HAT, 21920)

İşkodra Kalesi

<http://www.pbase.com/bmcmorrow/image/134945610>

- 1- İşkodra Kalesi'nin resmidir.
- 2- Boyana Nehri ile ayrılmış olan hâkim noktaya bu Pazar gecesi bir top daha gönderilmesi kararlaştırılmıştır.
- 3- Troboş(Taraboshit) tabir olunan dağ Ülgün tarafına düşer.
- 4- Mühendis tarafından resmedilmiştir.
- 5- Bahçelik Mahallesi denilen mahalle gösterilmemiş ise de bu semte düşer.
- 6- Buyana Nehri
- 7- Kurşun alır yazılan mahalden bu mahalle kadar asker oturur.
- 8- Yıldırım ile yıkılan kule
- 9- Karakolhane
- 10- Harem kapısı
- 11- Harem tarafı
- 12- Köşk
- 13- Cami
- 14- Top mazgalları
- 15- Sarmaşıklı Kule
- 16- Bâb-ı İbrahim Kapısı
- 17- Büyük Kapı
- 18- Türbe
- 19- Yol
- 20- Yol
- 21- Dağ köprüsü
- 22- Saray
- 23- Yol
- 24- Havan tabyası
- 25- Top tabyası
- 26- Top tabyası
- 27- Drin Nehri
- 28- Debbağ Mahallesi bu evlerdir. Bunları top almaz.
- 29- Kâfe Mahallesi tabir olunan mahalle. Buralarda da asker oturur.
- 30- Tahta köprü
- 31- Köprü
- 32- Köprü
- 33- Yol
- 34- Geçit
- 35- Bu mahallere gelinceye kadar top almaz, kurşun alır. Ve işte bu kurşun alır semtlerde asker oturur.
- 36- Tepe Mahallesi denilen mahalle bu semtte bulunur. Bu mahalleyi ne top alır ne de kaleden görünür. Ova tarafından görünmediğinden resmi yapılmamıştır. Bu resmolunan yerler ova tarafına rast gelmişler. Terzi ve Tophane diye adlandırılan evi çok mahalleler resmolunmamışlardır. Ve ova tarafından görünmezler. Onlar kalenin arka tarafında bulunmuşlardır.
- 37- Havan ve top tabyaları
- 38- Memleket tarafındaki havale (hâkim nokta)

İşkodra Kalesi

<http://www.pbase.com/bmcmorrow/image/134945627/>

<http://www.pbase.com/bmcmorrow/image/134945629>

KAÇANIK KALESİ

Kaçanik Kalesi, bugün Kosova'da Kačanik Boğazı girişinde, Nerodimska Deresi'nin sağ yakasında bulunmaktadır. Priştina-Üsküp yolu üzerinde bulunan Kačanik kasabası, 1382 yılında Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa tarafından fethedilerek Osmanlı Devleti topraklarına katıldı. Kačanik Osmanlı Dönemi'nde, Kosova vilâyeti merkez sancağı Üsküp kaza merkezine bağlıydı. Kačanik Boğazı bir arşiv belgesinde ifade edildiği üzere "hırsız ve haramî yatağı" bir derbentti. Buradan geçen yolcu ve askerlerin güvenliğinin sağlanması için Osmanlı yönetimi 31 Ekim 1582'de buraya bir kale yapılmasına karar vermiştir. Kalenin inşaatına 1583 yılında başlandı. 1586 senesine gelindiğinde kalenin üç tarafı yapılmışsa da sancakbeylerinin her sene sefere gitmelerinden dolayı kale inşası tamamlanamamıştı. Ayrıca bölgede 500-600 civarında eşkıya faaliyetlerine devam etmekteydi. Hatta Kačanik Derbendi'nde bir kadı ile ailesi katledilmişti. Bunun üzerine Temmuz 1586'da Üsküp Paşası Yusuf Paşa'ya yazılan fermanla kendisinin Şark Seferi'nden alıkonulduğu ve emrindeki sipahilerle

birlikte kaleyi bir an önce ikmal etmesi emredilmiştir. Kale binasının ne zaman tamamlandığına dair başka bir belgeye ulaşılamamıştır. Bu dönemde Koca Sinan Paşa tarafından Kačanik'te cami, han, hamam ile imaret inşa ettirilmiştir.

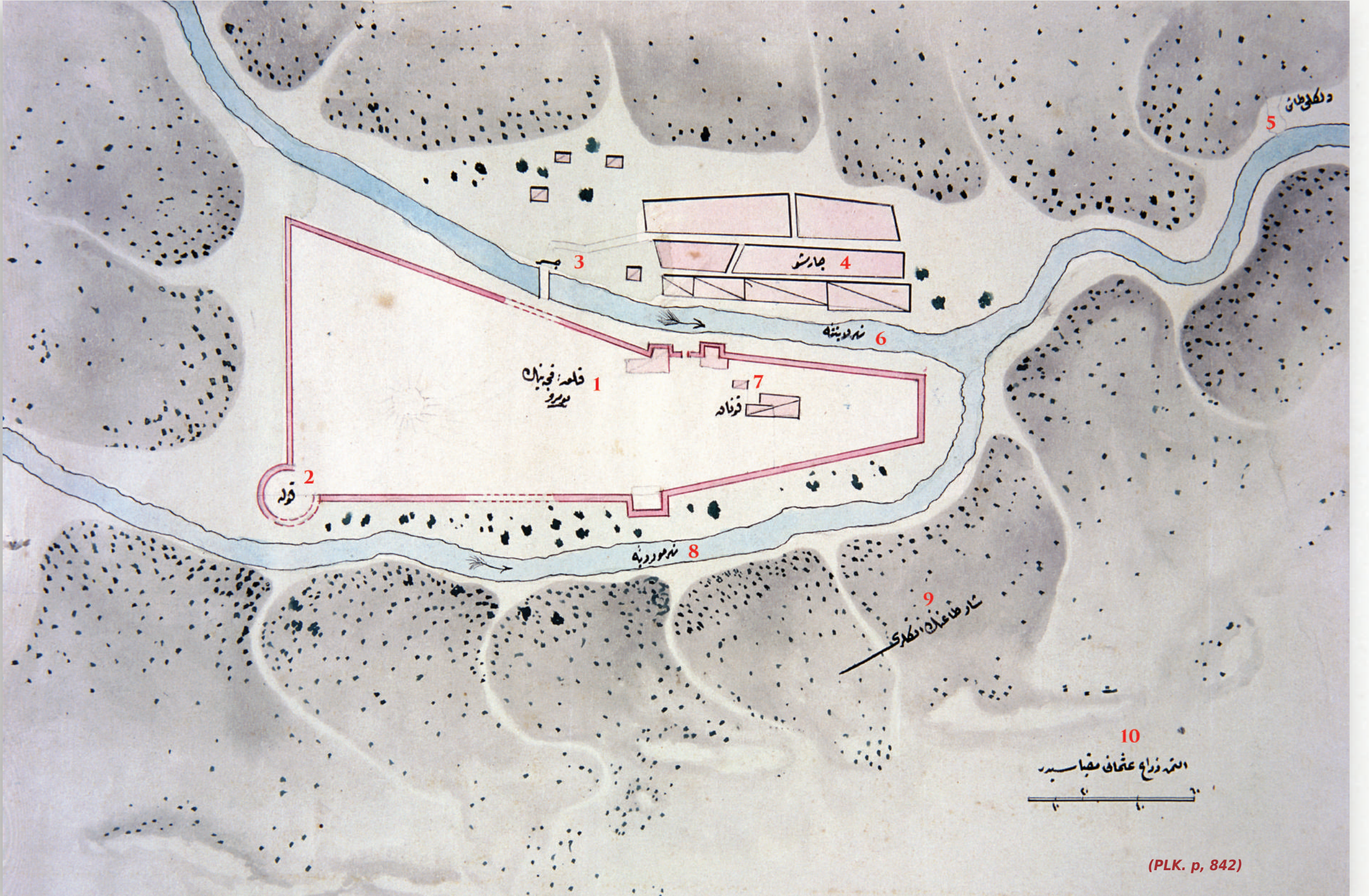
Osmanlı Dönemi'nde Kačanik'in esas yerleşim yeri kale içidir. 1660 yılında Kosova'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, seyahatnamesinde dörtgen şeklinde, taştan yapılan ve 800 adım genişliğinde olan kalede 150 asker, 2 top ve 40-50 ev, bir Bektaşî Tekkesi, bir sıbyan mektebi, büyük bir han ile küçük bir hamamın yer aldığını kaydeder. 1685 yılında kalede 70 kişilik bir birlik bulunmaktaydı. Günümüzde Kačanik'te Osmanlı dönemine ait bu eserlerin hiçbiri kalmamışsa da Sinan Paşa'nın yaptırdığı Sinan Paşa Camii ayakta. 1912 yılına kadar Osmanlı egemenliği altında kalan Kačanik'in, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kalesinin içerisine bir otel ve yüzme havuzu yapılmıştır. Günümüzde moloz taştan yapılmış kapısı ile surlarının bir kısmı ayakta.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 48/411; A.DVNS.MHM.d, 48/956; A.DVNS.MHM.d, 49/417, A.DVNS.MHM.d, 61/92; C.EV, 624/31746; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul 2007, s. 295; Neval Konuk, Mehmed Z. İbrahimgil, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, Cilt 1, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 245-246; Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri (1520-1596)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 126-128

KAÇANIK KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 842)

1- Kaçanik Kalesi

2- Kule

3- Köprü

4- Çarşı

5- Delikli taş

6- Lapenşe (Lepenci) Nehri

7- Konak

8- Morodine (Nerodimja) Nehri

9- Şar Dağı'nın etekleri

10- 60 Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

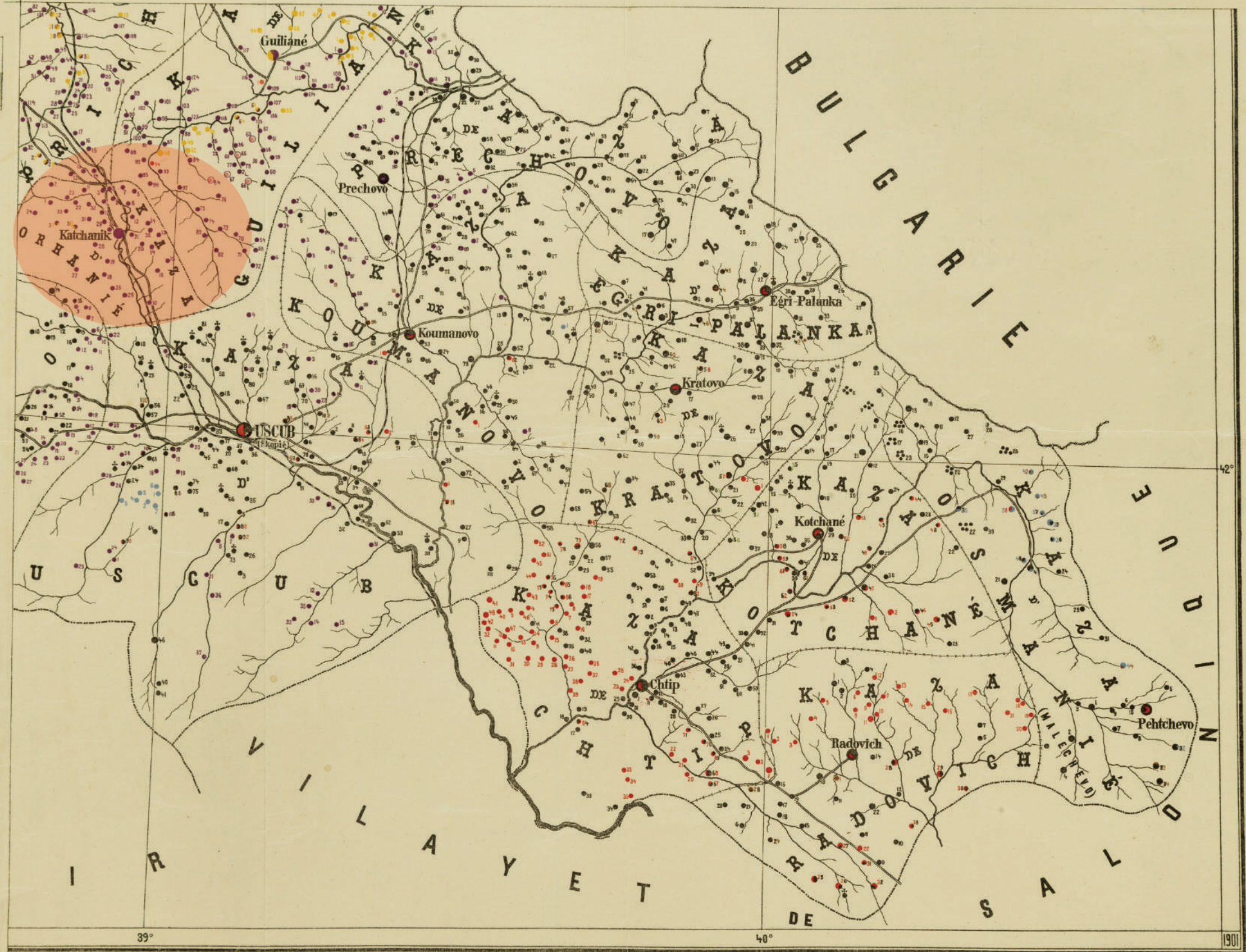
Kaçanik

*RUMELİ DEMİRYOLLARI
Selanik ve Üsküp ve Mitroviçe Hattı*

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu, 90635/0001)

1	2
3	4

(HRT. h, 302_A_4)

Kaçanik'in harita üzerindeki konumu

KALKANDELEN KALESİ

Kalkandelen, Makedonya'nın kuzey batısında, Üsküp'ün batısında, Polog Vadisi'nde yer alır. M.Ö. 5000'li yıllarda kurulduğu tahmin edilen Şehir, Avarlar, Bizans ve Sırp'ların hâkimiyeti altında kaldı. Bölge I. Kosova Savaşı'nın ardından 1390 yılında kesin olarak Osmanlı egemenliğine girdi. Kalkandelen Osmanlı idaresinde gelişerek bir kasaba halini aldı. 1455'te burada 60 hane Müslüman, 153 hane Hristiyan bulunmaktaydı. Buna göre toplam nüfus 1000 kişi dolayındaydı. 1468'e doğru Kasaba Kalkandelen adıyla anılmaya başlandı. 16. yüzyılın ortalarında Kasaba'da toplam 191 hane mevcuttu ve bunun 98'i Müslümanlara aitti. 1582'den sonra şehrin nüfusu yaklaşık üç kat arttı. Bu tarihte toplam 462 hane nüfusun 320 hanesi Müslümandı. 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın başlangıcında Kalkandelen ile köylerinde özellikle Hristiyan Arnavutlar arasında yoğun bir İslamlaşma olmuştur. Ayrıca bölgeye Türk göçleri yoğunluk kazanmıştır. Temettuât defterinde verilen bilgilere göre 1846'da Kalkandelen kazası 9 mahalleden oluşmaktadır ve toplam 1172 hane vardır. 1894 yılına ait Kosova salnamesinde ise bütün Kalkandelen kazası için verilen nüfus 30.348'i Müslüman, 5528'i Rum ve 10.175'i Bulgar (Makedon ve Sırp) olmak üzere toplam nüfus 46.051 kişidir. Kâmûsü'l-A'lâm'da Kalkandelen'in kaza merkezinin 15.000 nüfuslu bir kasaba olduğu, ka-

zanın ise tahminen 40.000 olan nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olup Türkçe ve Arnavutça konuştukları belirtilir.

18. yüzyılın başlarında Receb Paşa ve oğlu Abdurrahman Paşa'nın idarecilikleri döneminde Kalkandelen'de önemli değişiklikler meydana geldi. Kalkandelen Kalesi de bu dönemde inşa edildi. Receb Paşa'nın oğlu, Abdurrahman Paşa tarafından 1820 yılında inşa edilen kale, travertit taşlardan oluşan dört metre yüksekliğinde duvarlarla çevriliydi. Kalkandelen Kalesi Ağustos 1832 tarihinde Gegalık bölgesinde bulunan İpek ve Akçahisar kaleleri ile birlikte yıkılmıştır.

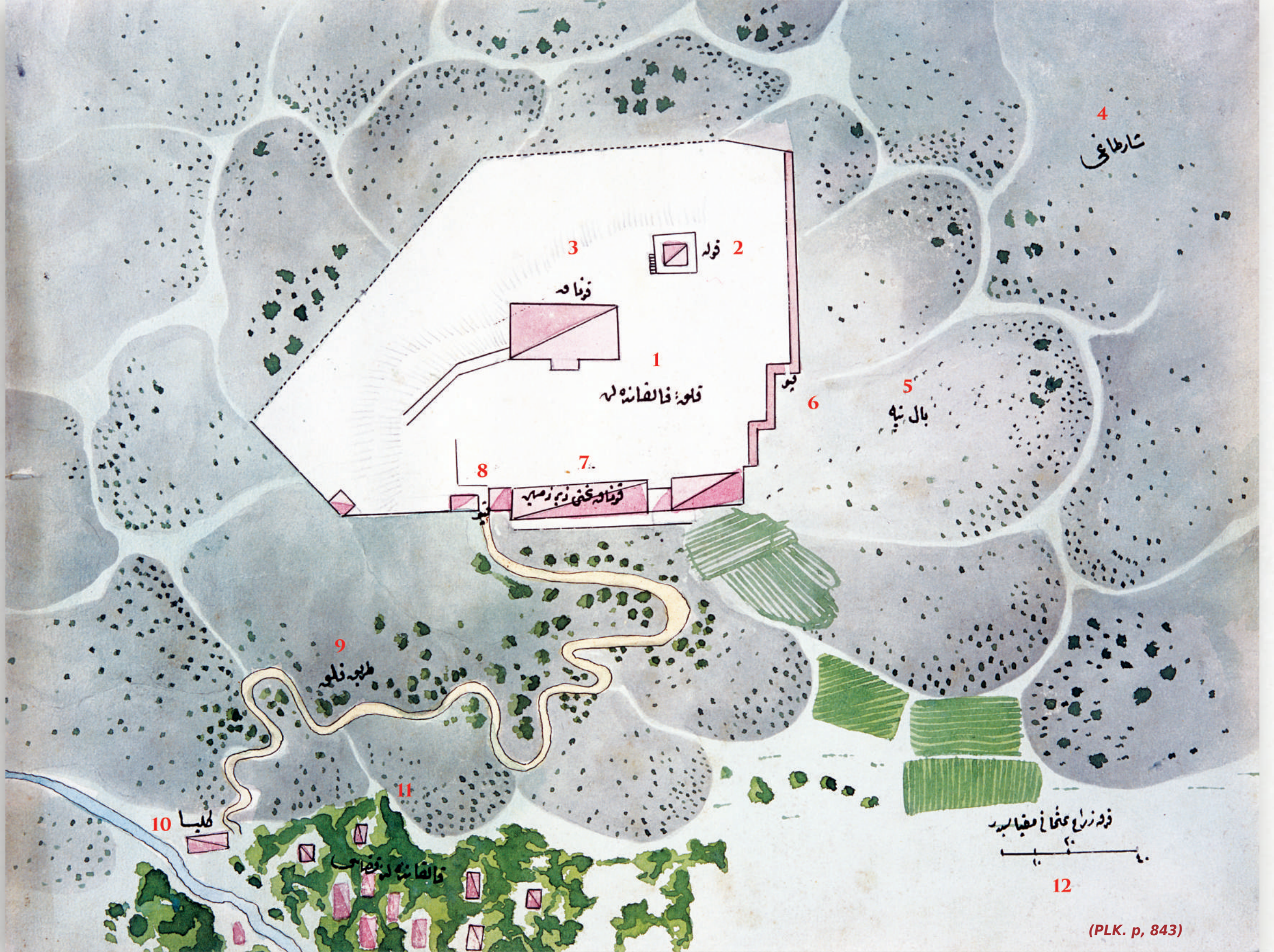
1870 yılına gelindiğinde bölgenin dağlık olmasından faydalanan eşkıyanın yerel halka saldırıları artmıştı. Bölgenin güvenliğinin sağlanması ve halkın eşkıya saldırısından korunması için Kalkandelen'e altı adet kule inşası ve Kalkandelen ahalisinden altı yüz nefer ihtiyat askeri oluşturulması kararlaştırıldı. Fakat bu kulelerin yapılıp yapılmadığına dair elimizde başka bir belge bulunmamaktadır. Bölge Balkan Savaşı'nda (1912-1913) Sırp'ların eline geçmiştir. Kalkandelen günümüzde Tetovo ismiyle anılmakta olup Makedonya Devleti sınırları içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

HAT, 415/21487; ŞD, 1997/16; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 5, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3556; Muhammed Aruçi, "Kalkandelen", *DİA*, Cilt 24, s. 262-263; Ayhan Doğan, H. 1261 (M. 1845) "Tarihli Kalkandelen Kazası Temettuât Defteri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*. 17-19 Mayıs 2013, Saraybosna 2013

KALKANDELEN KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Kalkandelen Kalesi
2- Kule
3- Konak

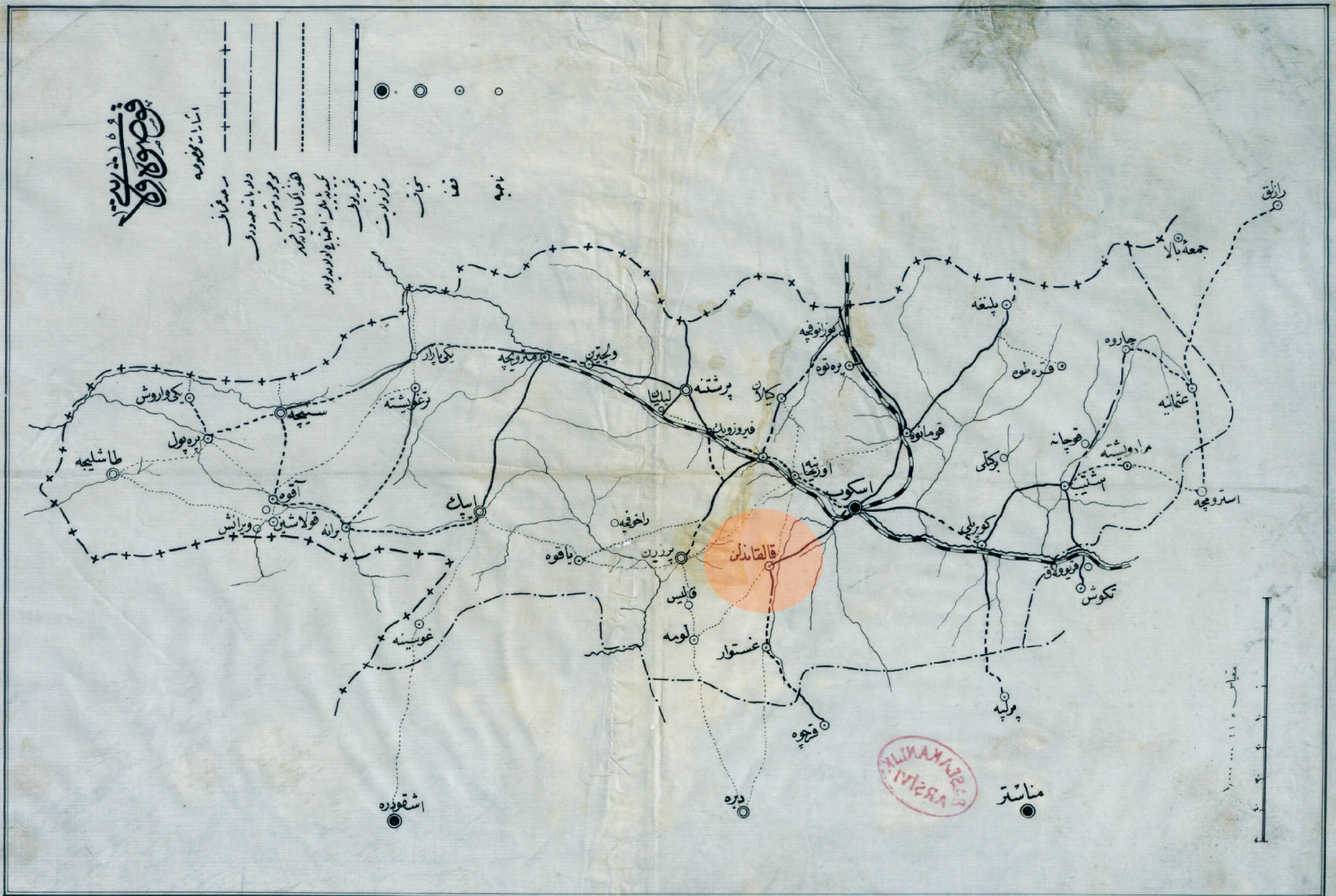
4- Şar Dağı
5- Baltepe
6- Kapı

7- Konak altında mahzen
8- Kapı
9- Kale yolu

10- Kilise
11- Kalkandelen kazası
12- Kırk Osmanlı zirâ'ı ölçüğindedir.

<http://travel2macedonia.com.mk/tourist-attraction/baltepe-fortress-tetovo>

(HRT. h, 2073_1)

Kalkandelen'in harita üzerindeki konumu

KANİNE KALESİ

Kanine Kalesi Avlonya'nın 6 km. güneyinde 370 metre yüksekliğindeki Shushica Dağı'nın tepesinde yer alır. Kalenin ilk olarak M.Ö. 3. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kanine Kalesi M.S. 6. yüzyılda Roma İmparatoru I. Justinyan tarafından yeniden inşa edildi. Kale ortaçağda Avlonya ile birlikte önemli bir geçit mevkii olarak ön plana çıktı. Bu bölge Ortaçağ'da Normanlar, Bizans ve Sırplar'ın, 1378'den sonra da İskenderiyeli Balşa Beyleri'nin eline geçti. Osmanlılar, 1417'de Kanine Kalesi'ni fethetti. Fetihden sonra 1432 yılında tutulan tahrir defterine göre Kanine'de 216 hane bulunmaktaydı. 16. yüzyılın başlarında Kanine Kalesi'nde bir Osmanlı askerî garnizonu bulunuyordu. Kalede ayrıca bir cami vardı. Kanine Kalesi Avlonya Limanı ve kasabasının muhafazası için önemli bir mevkideydi. 1537 yılında Avlonya Kalesi'nin inşa edilmesiyle Kanine Kalesi önemini kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte Osmanlılar ileriki yıllarda bu kaleyi tamir ederek kullanmaya devam ettiler. Kanine Kalesi ve içinde bulunan cami Kanunî Sultan Süleyman zamanında 1549 yılında tamir edildi.

Evliya Çelebi "Kanye" ismiyle bahsettiği Kanine Kalesi'ni "gökyüzünün zirvesine baş çıkarmış yüksek bir kale" olarak tarif eder. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre üç bin adım çevresi olan binanın etrafı ka-

yalık ve uçurumdu. Kale içinde ise kiremitle örtülü ve minareli Sultan Mehmed Han Camii ve Gazi Sinan Paşa Sarayı, kalenin kible, poyraz ve güney taraflarında üç adet kapısı, Poyraz tarafındaki kapının üzerinde Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait tamir kitabesi, ayrıca üç yüz adet kârgir bina bulunmaktaydı. Güney tarafındaki kapı iç kalenin yanındaydı, iç kalede ise yirmi adet kiremitli bina ile zahire ambarı, cephane ve su sarnıcı bulunuyordu. Kalenin güney tarafındaki varoшта üç yüz adet bağ ve bahçeli, kiremitli kat kat binalar ile Gazi Sinan Paşa Camii, türbesi ve bir Bektaşî Tekkesi bulunuyordu. Kalede bulunan dizdar ve muhafızların sayısı 400 civarındaydı.

1683 II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Avlonya ile birlikte Kanine Kalesi de Venediklilerin eline geçmiş ise de 1691 yılında tekrar geri alınmıştır. Arşiv belgelerinden her iki kalenin 1790-1791 yıllarında tamir gördüğü anlaşılmaktadır.

Kanine'de Sinan Paşa'nın soyundan gelen ve son dönem Osmanlı bürokrasinde önemli görevler üstlenen devlet adamları yetişmiştir. Bunlar Avlonyalı Hanedanı olarak meşhur olmuşlardır. Avlonyalı Ferid Paşa, Süleyman Paşa ve İsmail Kemal bunlar arasında sayılabilir. Avlonyalı Ferit Paşa'nın mezarı bugün yine Kanine Kalesi'nin varoşundadır.

Kanine Kalesi I. Balkan Savaşı'nda Avlonya ile birlikte Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Arnavutluk Devleti'nin sınırlarına dahil olmuştur.

KAYNAKÇA

C.AS, 1100/48605; C.AS, 1132/50242; C.AS, 94/4312; Machiel Kiel *Ottoman Architecture in Albania*, IRCICA, İstanbul 1990; Machiel Kiel, "Avlonya", *DİA*, Cilt 4, s. 118-119; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 311-312; Abdulkadir Özcan, "Süleyman II.", *DİA*, Cilt 38, s. 75-80; Halil İnalçık, *Hicrî 835 tarihli Suret-i Defter-i Arvanid*, TTK Basımevi, Ankara 1954

KANİNE KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

- 1- Kanine Kalesi
- 2- Saat kulesi
- 3- Kanine köyü
- 4- Kapı
- 5- Tabya
- 6- Kale yolu
- 7- Tabya
- 8- Kapı
- 9- Eski cephane
- 10- İç kale
- 11- Altmış Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

(PLK. p, 844)

KİLİTBAHİR TABYALARI

Kilitbahir Kalesi Çanakkale Boğazı'nın Rumeli yakasında deniz geçişini kontrol altında tutmak üzere Kal'a-i Sultâniye'nin karşısında Fâtih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Kale Kanunî Sultan Süleyman Dönemi'nde 1541 tarihinde tamir edilerek genişletilmiş ve bu tamirat esnasında bir de kule inşa edilmiştir.

Evliya Çelebi, 1069'da (1659) gördüğü Kilitbahir Kalesi'nin içinde kiremit örtülü evlerden oluşan bir mahalle ile Hünkâr Camii adını verdiği bir camiden bahsetmektedir. Ayrıca burada buğday ambarları ve cephanelik, han, hamam ve çarşı bulunmaktadır. Kıyıya Mora yarımadasındaki Modon ve Koron kalelerinden getirilmiş topraklar ile Kanunî devrine ait daha başka topraklar yerleştirilmiştir. Kilitbahir Kalesi iki bölümden oluşmuştur. Bunlardan yüksek ve gösterişli bir mimarisi olan iç kale askerî mimaride başka bir benzerine rastlanmayan bir şekilde üç yapraklı yonca biçimindedir. Bunun etrafında daha alçak bir duvar halinde ikinci tahkimat bulunmaktadır. Kanunî devrinde yapılan ilâve ile bu duvar güneye doğru uzatılmış, ucunda yuvarlak bir kule yapılmıştır.

Çanakkale Boğazı'ndaki kaleler, I. Mahmud Dönemi'nde (1730-1754) Humbaracı Ahmed Paşa tarafından tahkim edilmiştir. 1800'lü yıllara gelindiğinde bu istihkâmların çoğu harap bir vaziyetteydi. III. Selim Dönemi'nde (1789-1807) Çanakkale Boğazı'nın hayli uzun olmasından dolayı münasip mahallere yeni tabyalar inşa olunup bu tabyaların denize bakan tarafına kızgın güllerle atabilen siperli toprak konulması ve mevcut olan kale ve tabyaların tahkim edilmesi kararlaştırıldı. Bu amaçla 1799 yılında İngiliz Generallerinden Keller

ve maiyetinde bulunan ressam ve mühendislerle bir rapor hazırlattırıldı ve bu rapor doğrultusunda tahkimat çalışmaları başlatıldı. 1806 yılında Çanakkale Boğazı'nda Nara Burnu, Kepez ve Kilitbahir tarafında yeni tabyalar ile Sultan Hisarı Kalesi civarındaki tahkimatların inşasına başlandı.

Kitapta resmi verilen iki adet tabya 1807 yılı Şubat ayı başlarında Kilitbahir muhafızı olan Ali Paşa tarafından 3-5 gün gibi kısa bir sürede inşa edilmiştir. Bu tabyalardan 7 toplu olan tabya Kilitbahir Kalesi'nin Sarıkule isimli kulesinin hemen yanında olup üç günde inşa edilmiştir. Günümüzde bu tabyanın yerinde Namazgâh Tabyası'nın kuzey ucu bulunmaktadır. 14 toplu olan tabya ise Namazgâh Tabyası ile Mecidiye Tabyası arasındaki bölgede bulunmakta idi ve beş günde yapılmıştı. Günümüzde yerinde Rumeli, Hamidiye ve Mecidiye tabyaları bulunmaktadır. Sultan III. Selim bu tabyaların inşası üzerine yazdığı hatt-ı hümayunda "*Ali Paşa'nın iki günde yaptığı tabyalar işe yaramaz, vakit kazanıldıkça bir taraftan elden geçmelidir. Bunlara dikkat olun*" yazmıştır ki padişahın bu konuda haklılığı birkaç gün sonra anlaşılacaktır. Nitekim Boğaz'da tahkimat çalışmaları devam ederken 1807 yılı Şubat ortalarında bir İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine geldi. İngiliz filusunun Çanakkale Boğazı'nı bu kadar kolay geçmesi boğazlardaki savunma zafiyetini ortaya çıkarmıştı.

II. Mahmud'un tahta çıkışının ardından Çanakkale Boğazı'nda Kilitbahir ve Sultaniye kalelerinin sağında ve solunda ve Iodos ve poyraz taraflarında yeniden yedi adet kârgir palanga inşa edildi. 1832 yılına gelin-

diğinde Çanakkale Boğazı'nda Sultan Hisarı (Kumkale), Sultaniye Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Seddülbahir Kalesi, Bozcaada Kalesi; Aktabya, Şahin Tabyası, Bigalı Tabyası, Naraburnu, Köseburnu, Çamlıburnu, Değirmenburnu, Namazgâh ve Eskihişarlık tabyaları bulunmaktaydı. Bu tabyalara Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) Karanlık Liman Tabyası, Topçamlar Bataryası, Çakaltepe ve Çimenlik tabyaları, Sultan Abdülhamid zamanında (1876-1909) ise Dardanos (Hasan-Mevsuf), Hamidiye, Mecidiye, Orhaniye, Ertuğrul, Domuzdere ve Yıldız Tabyası isimli tabyalar eklenmiştir. Bu tabyalar I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri'nde etkin olarak kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

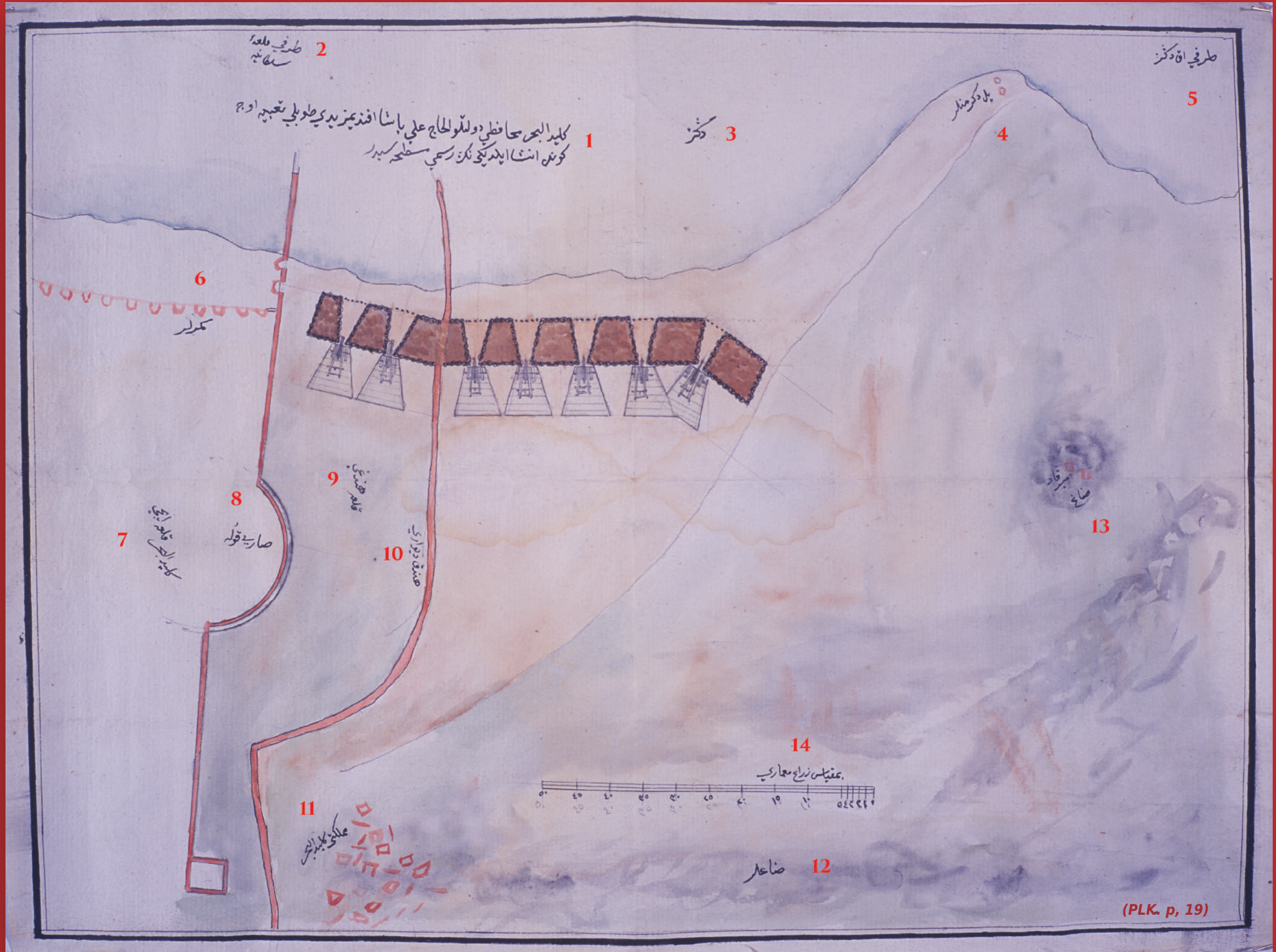
C.AS, 419/17373; C.AS, 547/22939; C.AS, 1156/51425; HAT, 36/1847; HAT, 175/7598; HAT, 1591/18; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 96; Semavi Eyice, "Kilitbahir Kalesi", *DİA*, Cilt 26, s. 22-23; Osman Ülkü, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Savunma Sistemi Olarak Tabya Mimarisi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2007, Sayı 27, s. 245-270; Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasî ve Askerî Anatomisi", *Nizam-ı Kadîmden Nizam-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 391-494

$20,000 : 1$
 10000 5000 2500 1250 625 312.5 156.25 78.125 39.0625 19.53125 9.765625 4.8828125 2.44140625 1.220703125 0.6103515625 0.30517578125 0.152587890625 0.0762939453125 0.03814697265625 0.019073486328125 0.0095367431640625 0.00476837158203125 0.002384185791015625 0.0011920928955078125 0.00059604644775390625 0.000298023223876953125 0.0001490116119384765625 0.00007450580596923828125 0.000037252902984619140625 0.0000186264514923095703125 0.00000931322574615478515625 0.000004656612873077392578125 0.0000023283064365386962890625 0.00000116415321826934814453125 0.000000582076609134674072265625 0.0000002910383045673370361328125 0.00000014551915228366851806640625 0.000000072759576141834259033203125 0.0000000363797880709171295166015625 0.00000001818989403545856475830078125 0.000000009094947017729282379150390625 0.0000000045474735088646411895751953125 0.00000000227373675443232059478759765625 0.000000001136868377216160297393798828125 0.0000000005684341886080801486968994140625 0.00000000028421709430404007434844970703125 0.000000000142108547152020037174224853515625 0.0000000000710542735760100185871124267578125 0.00000000003552713678800500929355621337890625 0.000000000017763568394002504646778106689453125 0.0000000000088817841970012523233890533447265625 0.00000000000444089209850062616169452667236328125 0.000000000002220446049250313080847263336181640625 0.0000000000011102230246251565404236316680908203125 0.00000000000055511151231257827021181583364541015625 0.000000000000277555756156289135105907916822705078125 0.0000000000001387778780781445675529539584113525390625 0.00000000000006938893903907228377647697920567626953125 0.000000000000034694469519536141888238489602838134765625 0.0000000000000173472347597680709441192448014190673828125 0.00000000000000867361737988403547205962240070953369140625 0.000000000000004336808689942017736029811200354766845703125 0.0000000000000021684043449710088680149056001773834228515625 0.00000000000000108420217248550443400745280008869171142578125 0.000000000000000542101086242752217003726400044345585712890625 0.0000000000000002710505431213761085018632000221727928564453125 0.00000000000000013552527156068805425093160001108639642822265625 0.000000000000000067762635780344027125465800005543198214111328125 0.0000000000000000338813178901720135627329000027715991070556640625 0.00000000000000001694065894508600678136645000138579955352783203125 0.000000000000000008470329472543003390683225000692899776763916015625 0.0000000000000000042351647362715016953416125003464498883819580078125 0.00000000000000000211758236813575084767080625017322494419097900390625 0.000000000000000001058791184067875423835403125086612247095489501953125 0.0000000000000000005293955920339377119177015625043306122477447509765625 0.00000000000000000026469779601696885595885078125021653062387237548828125 0.000000000000000000132348898008484427979425390625010826511936187744140625 0.0000000000000000000661744490042422139897126953125054132559680938720703125 0.00000000000000000003308722450212110699485634765625027066278404693603515625 0.000000000000000000016543612251060553497428173828125013533392023468017578125 0.0000000000000000000082718061255302767487140869140625006766696011730087890625 0.00000000000000000000413590306276513837435704345703125003383348005650439453125 0.000000000000000000002067951531382569187178521728515625001691670028252197265625 0.0000000000000000000010339757656912845935892608642578125000845835014110986328125 0.00000000000000000000051698788284564229679463043212539062500042291750704931640625 0.000000000000000000000258493941422821148397315216062695312500021145875374658203125 0.0000000000000000000001292469707114105741986576080313476562500010572937687326015625 0.00000000000000000000006462348535570528709932880401567382812500005286468834380078125 0.000000000000000000000032311742677852643549664402007836914062500002643234416900390625 0.00000000000000000000001615587133892632177483220100391845703125000013216172084501953125 0.0000000000000000000000080779356694631608874161005019592285156250000066080860422509765625 0.0000000000000000000000040389678347315

Kilitbahir Kalesi ve bölgedeki tabyaların harita üzerindeki konumu

KİLİTBAHİR TABYASI PLANI

- 1807 -

(PLK. p, 19)

1- Kilitbahir muhafızı El-Hac Ali Paşa'nın üç günde inşa ettiği yedi toplu tabyanın planıdır.

2- Kale-i Sultaniye tarafı

3- Deniz

4- Yel değirmenleri

5- Akdeniz tarafı

6- Kemerler

7- Kilitbahir kale içi

8- Sarı Kule

9- Kale hendeği

10- Hendek duvarı

11- Kilitbahir memleketi

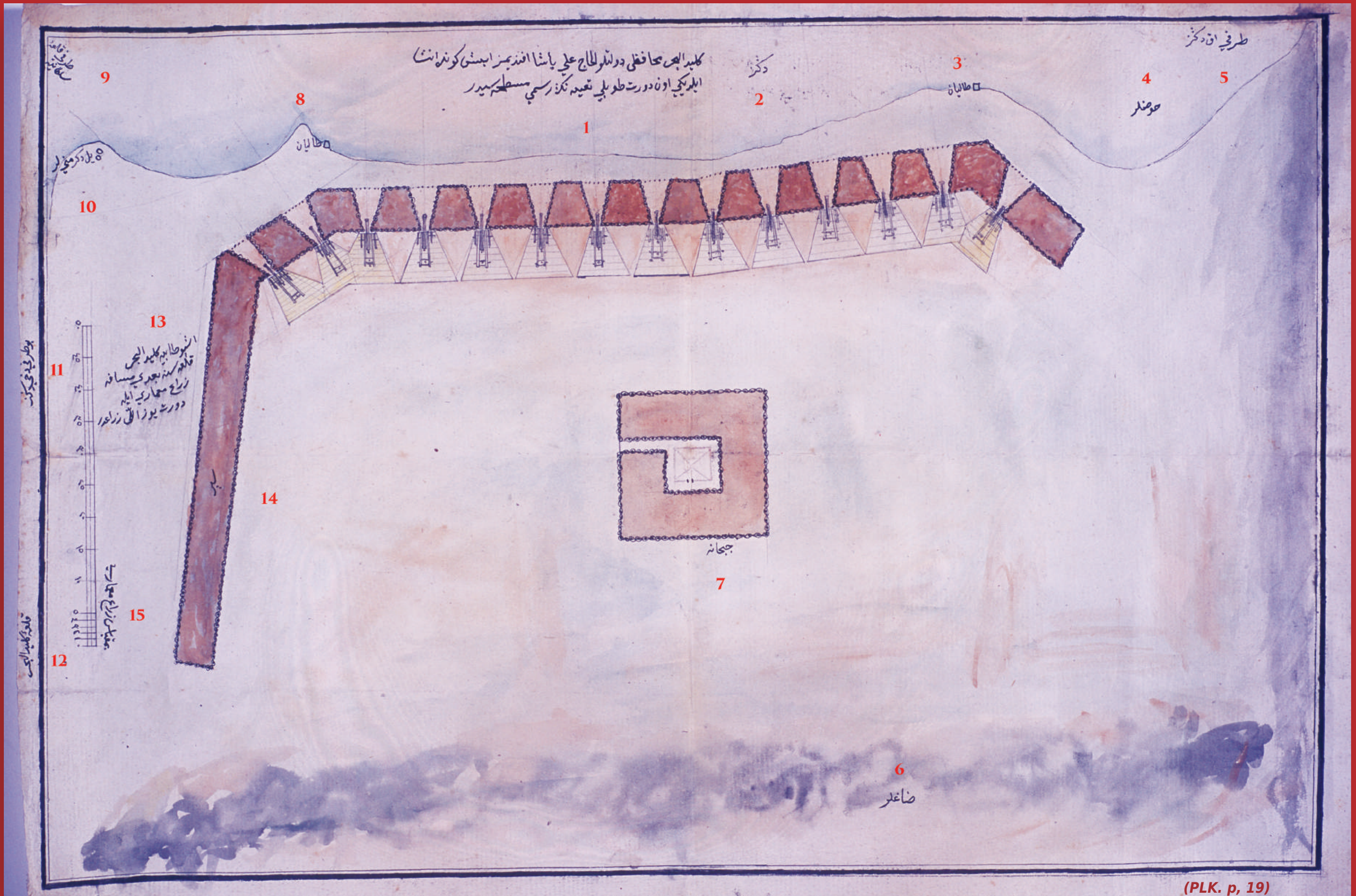
12- Dağlar

13- Mirkad Dağı

14- Ölçek elli mimarî zirâ'

- 1807 -

- 1807 -

KUMKALE (SULTAN HİSARI)

Çanakkale Boğazı'nın Ege girişinde Anadolu yakasında bulunan Kumkale, tam karşısında Gelibolu Yarımadası'nın en güney ucunda bulunan Seddülbahir Kalesi ile birlikte Çanakkale Boğazı'nı savunan iki müstahkem mevkidir.

Kumkale ve Seddülbahir kaleleri, 1656-57 Osmanlı-Venedik Harbi esnasında Venedikliler'in Çanakkale Boğazı'nı tehdit etmeleri üzerine savaştan hemen sonra 1659 yılında inşa edilmiştir. Kumkale'nin inşa masrafları Sultan IV. Mehmed'in validesi Hatice Turhan Sultan tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle kaleye "Sultan Hisarı" denmiştir. Yapımını Köprülü Mehmed Paşa'nın denetlediği kaleler Frenk Ahmed Paşa'ya yaptırılmıştır. Anadolu yakasındakine Sultan Hisarı (Kumkale), Avrupa yakasındakine ise Seddülbahir adı verilmiştir.

Belgelerden takip edebildiğimiz kadarıyla Sultan Hisarı Kalesi'nin 1737, 1761, 1769, 1784, 1790 ve 1810 yıllarında tamir görmesi ile ilgili yazışmalar yapılmıştır. Kalenin içinde bulunan Valide Sultan Camii, mektep ve çeşmeler ile kale varoşundaki cami ise 1766 yılında onarılmıştır. Sultan Hisarı Kalesi ve içinde bulunan cami, mektep, hamam ve su yolları ile varoşunda bulunan cami 7 Şubat 1809 tarihinde meydana gelen depremde hasar görmüş ise de 1810 yılı Mayıs ayına gelindiğinde kale ve hasar gören yapılar tamir edilmiştir.

Çanakkale Boğazı'ndaki kaleler, I. Mahmud Dönemi'nde (1730-1754) Humbaracı Ahmed Paşa tarafından tahkim edilmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısında savaş gemilerinde ve savaş teknolojisinde meydana gelen gelişmeler, savunma sistemlerindeki değişimi de beraberinde getirdi. Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerin yanı sıra boğazın çeşitli yerlerine içine top konulan tabyalar

inşa edilmeye başlandı. 1788 yılında Sultan Hisarı civarında Kesek, Yeniköyaltı ve Kumburnu mevkiilerinde, Seddülbahir Kalesi civarında İlyas Burnu, Muarız (Saros) Körfezi tarafında Kemikliburun ve Kabana tabyaları inşa edildi.

III. Selim Dönemi'nde (1789-1807) Çanakkale Boğazı'nın hayli uzun olmasından dolayı münasip mahallere yeni tabyalar inşa olunup bu tabyaların denize bakan tarafına kızgın gülleler atabilen siperli toplar konulması, mevcut kale ve tabyaların tahkim edilmesi kararlaştırıldı. Bu amaçla 1799 yılında İngiliz Generallerinden Keller ve maiyetinde bulunan ressam ve mühendislerle bir rapor hazırlattırıldı ve bu rapor doğrultusunda tahkimat çalışmaları başlatıldı. III. Selim Dönemi'nde yapılan tabyalar o dönemin savaş gemilerini durdurabilecek özellikte değildi. Nitekim Şubat 1807 yılında bir İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine geldi. İngiliz savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan bu kadar rahat geçebilmesi boğazlardaki tahkimatın yetersizliğini ortaya çıkarmıştı. II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) Çanakkale Boğazı'nda mevcut olan tabyalar tahkim edilip toprak olan tabyalar yıkılarak yerlerine kârgir tabyalar yapıldı. Sultan Abdülaziz (1861-1876) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) zamanlarında mevcut tabyalara yenileri eklenerek Çanakkale Boğazı tahkim edildi.

Kitapta kullanılan Kumkale'ye ait resim Şubat 1807 tarihine aittir. Bu dönemde Kumkale'nin doğusunda bulunan nehirden denize doğru bir kanal açılarak Kumkale'nin kara tarafında bir hendek oluşturulmasına karar verildi. Kalede bulunan askerler ve civar köylerden toplanan amelelerle birlikte toplam 2000 kişi ile 26 Zilkade 1221 (4 Şubat 1807) tarihinde kanalın kazımı-

na başlandı. O dönemde inşaat çalışmalarının dört-beş günde bitirilmesi planlanmıştı. Günümüzde bu kanal mevcut değildir.

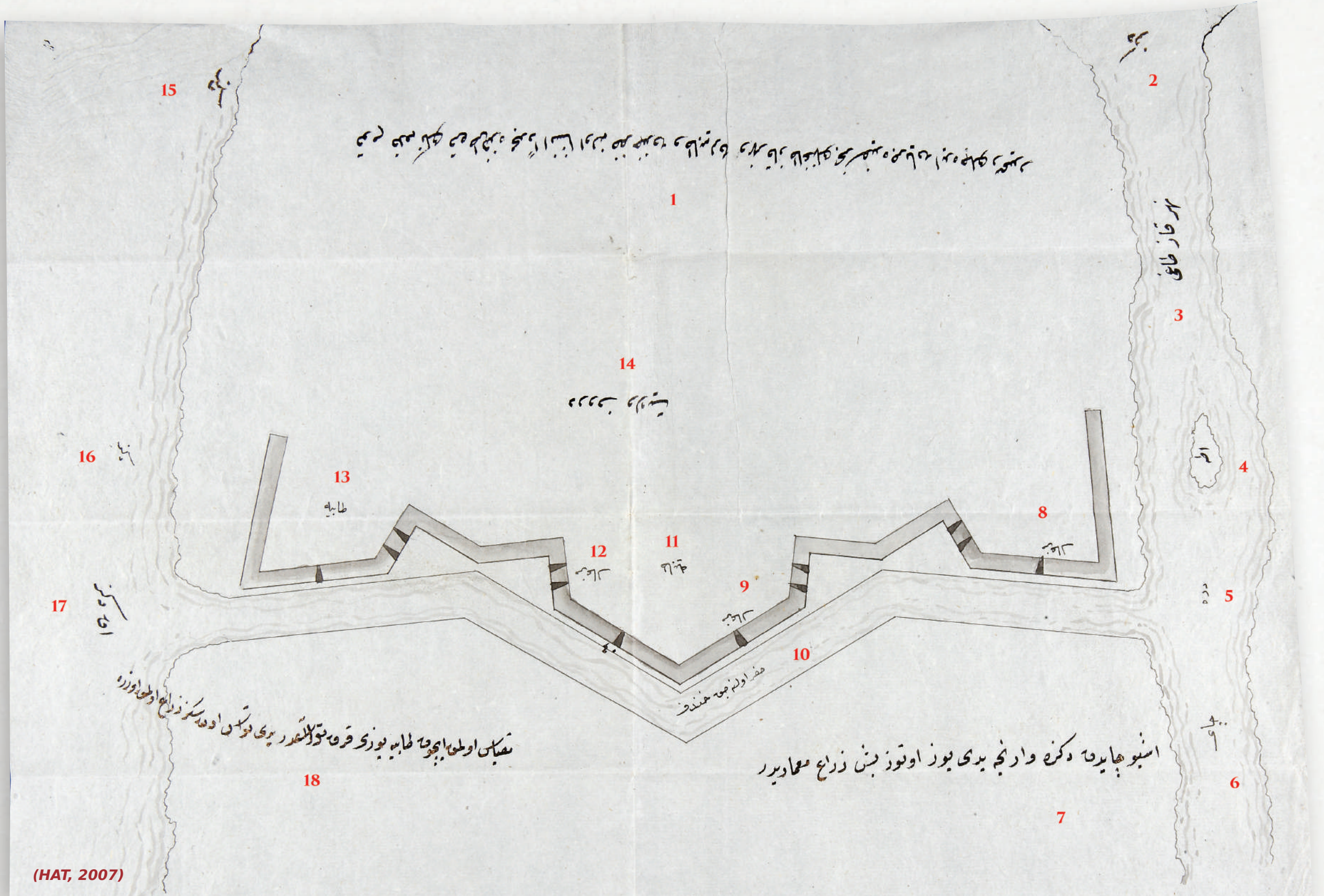
Kumkale I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri esnasında İngiliz-Fransız müttefik donanmasına karşı boğazı savunmuş, 25 Şubat 1915'te düşman donanmasının bombardımanı neticesi topları kullanılamayacak hale gelmişti. Günümüzde büyük ölçüde sağlam olan kalede on iki bonet, bonetlerin arasında kalan on bir top yeri ve bonetlerin gerisinde bir cephanelik bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

C.AS, 44/2016; C.AS, 47/2193; C.AS, 49/2271; C.AS, 51/2394; C.AS, 186/8051, C.AS, 574/24132; C.AS, 616/25989; C.AS, 1087/47946; C.AS, 1198/53584; D.BŞM.d, 7661; D.BŞM.BNE.d, 16054; D.BŞM.BNE.d, 16141; D.BŞM.BNE.d, 16393, D.BŞM.BNE.d, 16419, D.BŞM.BNE.d, 16469; EV.HMH.d, 5533; HAT, 40/2007-A; HAT, 116/4694-B; HAT, 309/18268; HAT, 1591/18; Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Cilt 1, Ankara, 1959, s. 89-96; Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı Savunma Yapıları, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Çanakkale 2013*; Yusuf Acioğlu, *Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2006*

KUMKALE

- 1807 -

1- Kumkale'nin kara tarafında yeniden inşa olunacak hendek ve tabyaların ve Kazdağı Nehri'nin Akdeniz'e akış yönünü gösteren resmidir

2- Deniz
3- Kazdağı Nehri
4- Ada
5- Dere
6- Çay

7- Bu çaydan denize varınca 735 mimarî zirâ'dır.
8- Mazgal
9- Mazgal
10- Kazılacak hendek

11- Tabya
12- Mazgal
13- Tabya
14- Vilâyet içi
15- Deniz

16- Deniz
17- Akdeniz
18- Ölçek olmak üzere tabya yüzü 40 tevasıktır(?), yedi tevas(?) on sekiz zirâ'dır.

(HAT, 2007)

Kumkale

Kumkale

LEFTEHOR KALESİ

Leftehor, Epir Yarımadası'nın batısında Yanya'nın 43 km güney batısında, Paramite (Paramythia / Aydonat) antik kenti ile Yanya arasında yer almaktadır.

Leftehor Kalesi yarı bağımsız Paramite ve Margiliç (Margarition) beylerinin bölgesi ile Tepedelenli Ali Paşa'nın nüfuz alanları sınırında bulunmaktaydı. Kale Tepedelenli Ali Paşa tarafından Paramite Ovası'ndan ve Dodona üzerinden Yanya'ya açılan, Mt. Korila ve Mt. Chionistra arasındaki geçidi korumak amacıyla 1809 yılında inşa edilmiştir. Kale mazgallı iki hattan ve tozlu sığınaklardan oluşmaktadır. Ana kapısı iki kule ile korunmaktadır.

1848 yılında Toskalık havalisinde bulunan bazı kalelerin yıktırılması ve bazılarının da tamir edilerek içine topçu askeri konması gündeme gelmiştir. Buna göre o havalide bulunan Delvine, Ergiri, Filat ve Paramite kalelerinin içinde asker olmadığından yıkılması uygun bulunmuş ise de mevkiinin önemine binaen Paramite Kalesi'ne bir saat mesafede boğazda bulunan Leftehor Kalesi'nin tamiriyle yerinde bırakılmasına lüzum görülmüştür.

Leftehor günümüzde Yunanistan'a bağlı küçük bir yerleşim yeri olup Eleftherochóri ismiyle anılmaktadır.

KAYNAKÇA

A.MKT.MVL, 7A/68; İ.MSM, 18/404; Elevating and Safeguarding Culture Using Tools of the Information Society, Dusty traces of the Muslim Culture, http://earthlab.uoi.gr/escutis/Books/ESCUTIS_Greece_study.pdf, s. 349), http://www-ioa.epcon.gr/hypertour/epirus/html_refs/rf_85.html, <https://www.gtp.gr/LocInfo.asp?Infold=9&Code=EGRETS30PRMPRM00002&PrimeCode=EGRETS30PRMPRM00002&Level=10&PrimeLevel=10>

LEFTHOR KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

- 1- Leftehor Kalesi
- 2- Cephane
- 3- Seğirdim
- 4- Ambar
- 5- Koğuş
- 6- Eski konak yeri
- 7- Kapı
- 8- Kule
- 9- Kale yolu
- 10- Koğuş
- 11- Karakolhane
- 12- Yanya[ya] giden yol
- 13- Boğaz
- 14- Yirmi Osmanlı zirâ'ı ölçөгиндедир.

LEŞ KALESİ

Leş, Kuzey Arnavutluk'ta, İşkodra'nın hemen güneyinde, Drin Nehri üzerinde ve Adriyatik Denizi'ne yakın bir noktada yer almaktadır. Şehir iki tepenin eteğinde kurulmuş olup bu tepelerden daha yüksek olanında eski Ilirya şehri olan Lisi'nin (Lissos) kalıntıları, diğerinde ise tarihî Kanunî Sultan Süleyman Kalesi mevcuttur. Kanunî Sultan Süleyman Dönemi'nde yapılan kalenin olduğu yerde eskiden bir Bizans kalesi bulunuyordu. 13. yüzyılda Sırbistan'a dahil olan Leş, Çar Duşan'ın Sırp İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra 1355-1393 yılları Balşić ve Arnavut Dukakin prenslerinin idaresinde kaldı. Bölgede Osmanlı baskısının artmasıyla Dukakin prensleri, Venedik Devleti'ne tabi oldular. 1404-1430 yılları arasında Venedikliler nehrin kenarındaki şehrin aşağı kısımlarını surlarla çevirdiler. Bizans'tan kalma kaleyi de harabe halde terk ettiler.

1468 yılında Fatih Sultan Mehmed'in İşkodra seferi sırasında Leş, Venedikliler'den alındı. Şehir fethedildikten sonra kale tahrip edildi. 1501 yılında kısa süren Osmanlı-Venedik Savaşı'nda Venedikliler Leş'e yeniden hâkim oldular. Barış yapıldığında da şehrin surlarını yıktılar. 1521-1522 yıllarında Kanunî Sultan Süleyman şehri ele geçirince tepedeki harap kaleyi tekrar yaptırdı. Kaleye ve içindeki camiye ait Arapça inşa kitabesi hâlen şehir müzesinde mevcuttur. Kanunî Dönemi'nde İşkodra Sancakbeyi olan Kukli Mehmed Bey, Leş Kalesi varoşunda iki kervansaray ile elli adet dükkan inşa ettirdi. 1570-1571 yılında Osmanlı-Venedik Savaşı esnasında İşkodra'nın Hristiyan ahalisi Venedikliler'le ittifak ederek Leş Kalesi'ni muhasara etmişler ise de alamamışlardı.

Yapılan tahrirlere göre 1531 yılında Leş'te 144 hane, 1591 yılında ise 141 Hristiyan ve 6'sı Müslüman

olmak üzere 147 hane bulunmaktaydı. 17. yüzyılda Şehir çok hızlı bir gelişme kaydetmiştir. 1614'te Leş'i ziyaret eden Katolik Piskopos Marino Bizzi şehirde 500 Türk evini gördüğünü belirtir. 17. yüzyılın ilk yıllarında artan Müslüman nüfusun ihtiyacı dolayısıyla şehrin eski katedrali camiye çevrildi. 18. yüzyılın son çeyreğinde III. Selim daha sonra Selimiye Camii olarak bilinen camiyi inşa ettirdi.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Leş Kalesi'nin Drin Nehri kenarında bir kaya üzerine dörtgen şeklinde yapılmış bir küçük kale olduğunu, fakat mamur olmadığını ve ilk bânîsinin Venedikliler olduğunu yazmaktadır. 1714 yılında Dukakin Sancağı'na bağlı Leş Kalesi'nin toplam 292 nefer askeri bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin merkezî otoritesinin zayıfladığı ve yerel ayanların güç kazandığı 19. yüzyılın ilk döneminde Leş Kalesi 1831 ve 1835 tarihlerinde yerel ayanlar ve dağlı Arnavut eşkiyasının eline geçti. Osmanlı yönetimi bunların üzerine asker sevk ederek her defasında kaleyi geri aldı.

1839 yılında Leş Kalesi'nin dışında yıkılmış olan eski kale duvarının karşısına askerlerin ikameti için bir kışla yapılması kararlaştırıldı. Bu kışlaya ait hazırlanan keşif defteri ile yapılması düşünülen kışlanın plan ve resimleri elimizde mevcuttur. Bu kışlanın yapılıp yapılmadığına dair elimizde başka bir bilgi yoktur.

Tanzimat Dönemi'nde eski Dukakin Sancağı lağvedildi. Leş de İşkodra Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi oldu. Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre Leş'te dört cami ve 5300 kişi bulunmaktadır. Asıl kasabanın mahalli Drin Nehri'nin taşmasıyla oluşan bataklıktan dolayı havası ağır olup ahalinin büyük kısmı Murgine

Tepesi'nin yamaçlarında güzel ve bahçeli evlerde ikamet etmektedirler. Asıl kasaba ile bu kısmın arasında piramit şeklinde bulunan tepede Venedikliler'den kalma eski bir kale ve içinde birkaç sarnıç bulunmaktadır.

Leş 1912 yılında Balkan Savaşı ile Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. Günümüzde Lezhe ismiyle anılan şehir Arnavutluk Devleti sınırları içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 14/1102; A.DVNS. MHM.d, 14/1163; A.DVNS.MHM.d, 14/1216; A.DVNS.MHM.d, 14/1217; A.DVNS.MHM.d, 26/636; D.KKL.d, 32881; HAT, 417/21610; HAT, 421/21709-A; HAT, 600/29350-B; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, haz. Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 2002, s. 55-56; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 5, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3991-3992; Machiel Kiel, "Leş", *DİA*, Cilt 27, s. 141; Raif Virmiş, *Kukli Mehmed Bey Vakfiyesi*, Atatürk Kültür Merkezi 2010

LEŞ KALESİ PLANI
(19. Yüzyıl)

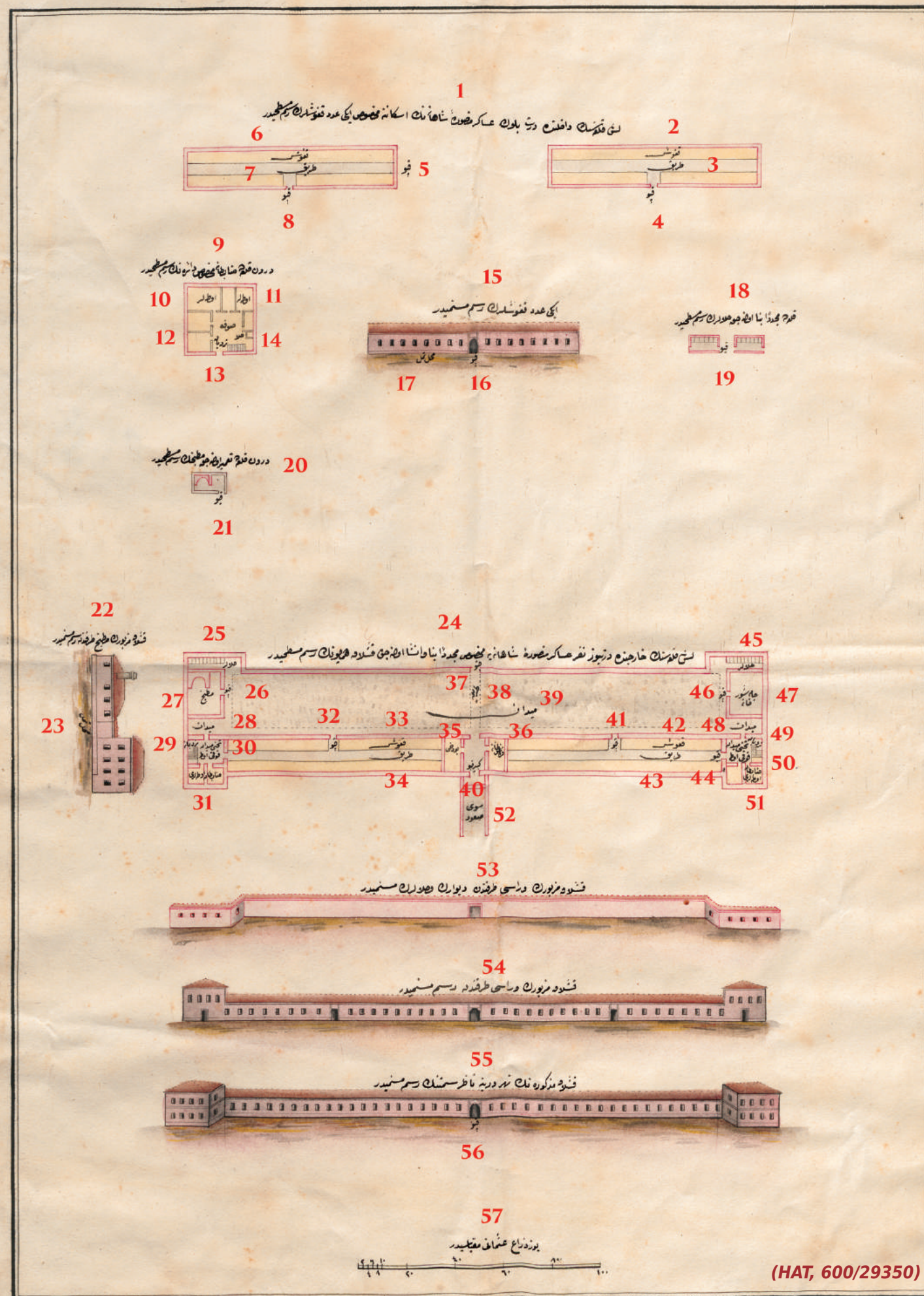
(PLK. p, 849)

- 1- Leş Kalesi
- 2- Koğuş
- 3- Bu dahi
- 4- Kapı üstü
- 5- Kapı siperi

- 6- Türbe
- 7- Bu dahi
- 8- Kule
- 9- Bu dahi
- 10- Topçu koğuşu

- 11- Cami
- 12- Cephane
- 13- Ambar
- 14- Koğuş
- 15- Kapı

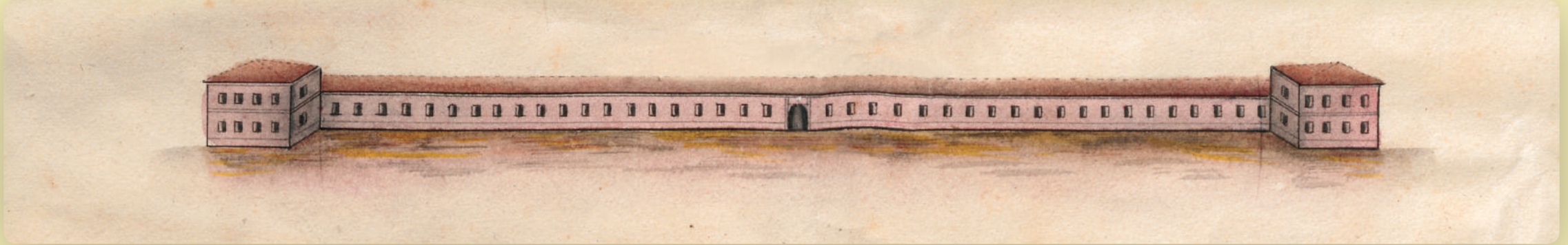
- 16- Çarşı Tabyası
- 17- Çarşı
- 18- Drin Nehri
- 19- (Ölçek) 20 zirâ'

(HAT, 600/29350)

LEŞ KALESİ'NDE YAPILACAK ASKERİ KIŞLA'NIN PLANI

- 1839 -

1- Leş Kalesi içinde dört bölük Asâkir-i Mansûre-i Şahane'nin iskânına mahsus iki adet koğuşların planıdır.

2- Koğuş

3- Yol

4- Kapı

5- Kapı

6- Koğuş

7- Yol

8- Kapı

9- Kale içinde subaylara mahsus dairenin planıdır.

10- Odalar

11- Odalar

12- Sofa

13- Merdiven

14- Hela

15- İki adet koğuşların resmidir.

16- Kapı

17- Temel mahalli

18- Kalede yeniden bina olunacak helâların planıdır.

19- Kapı

20- Kale içinde tamir olunacak mutfakın planıdır.

21- Kapı

22- Kışlanın mutfak tarafından resmidir.

23- Temel mahalli

24- Leş Kalesi'nin haricinde dört yüz nefer Asâkir-i Mansûre-i Şahane'ye mahsus yeniden yapılacak Kışlak-ı Hümayun'un planıdır.

25- Helâlar

26- Kapı

27- Mutfak

28- Meydan

29- Merdiven

30- Meydanın alt katındaki oda

31- Subay odaları

32- Kapı

33- Koğuş

34- Yol

35- Karakolhane

36- Karakolhane

37- Kapı

38- Yol

39- Meydan

40- Büyük kapı

41- Kapı

42- Koğuş

43- Yol

44- Kapı

45- Helâlar

46- Kapı

47- Çamaşırhane

48- Meydan

49- Merdiven

50- Meydanın alt katındaki oda

51- Subay odaları

52- Üst taraf

53- Kışlanın arka tarafından duvarın ve helâların resmidir.

54- Kışlanın arka taraftan resmidir.

55- Kışlanın Drin Nehri'ne bakan tarafının resmidir.

56- Kapı

57- Yüz Osmanlı zirâ'ı ölçeklidir.

LEŞ KALESİ PLANI
(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 841)

Leş Kalesi

http://www.panoramio.com/photo_explorer#user=4131278&with_photo_id=37364157&order=date_desc

1- İşkodra yolu	15- Fırın	29- Taşlık	44- Haneler
2- İşkodra yolu	16- İki bölük Mansûre Askeri	30- Taşlık mahalleri	45- Yarım tabur Mansûre Askeri için
3- Çalılık	yerleştirilecek koğuşlar mahalli	31- Çalılık mahalleri	kışla yapılacak mahal
4- Çeşme	17- Subayların dairesi	32- Tiran yolu	46- Reaya hanesi
5- Kasaba yolu	18- Yol	33- Bahçeler	47- Yıkılmış eski kale duvarı
6- Bahçeler	19- Taşlık	34- Kabristan	48- Drin Nehri
7- Tarlalar	20- Sarnıç	35- Harap cami	49- Kuzey
8- Kale yolu	21- Cami	36- Han	50- Doğu
9- Yol	22- Cephane	37- Han	51- Güney
10- Kule	23- Mutfak	38- Çarşı	52- Batı
11- Taşlık	24- Helâlâr	39- Yol	53- Rumeli Eyaleti'ne bağlı Dukakin
12- Seğirdim	25- Kapı	40- Çarşı	Sancağı dahilinde olup İşkodra
13- Kapı	26- Top seğirdimi	41- Cami	sancağı ile hemhudut bulunan Leş
14- İki bölük Mansûre Askeri	27- Helâlâr	42- Çarşı mahalli	Kalesi ve etrafının bir adet mevzi
yerleştirilecek koğuşlar mahalli	28- Kule	43- Çarşı	haritasıdır.
			54- İki yüz Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

LİKUR KALESİ

Likur, güneybatı Arnavutluk'un Avlonya bölgesinde bulunan Sarande'ye 3-4 kilometre uzaklıkta bir köydür. Likur Kalesi de bu köyden bakıldığında Sarande kasabasına hâkim stratejik bir noktada bulunmaktadır. 1537 yılında Korfu seferi sırasında Sarande Limanı ve Butrint yolunu kontrol etmek amacıyla Kanunî Sultan Süleyman tarafından inşa edilmiştir. Kare şeklindeki kalenin kuzeybatı ve güneydoğusunda iki yuvarlak kulesi bulunmaktadır. 1520 tarihli Avlonya Livası Tahrir

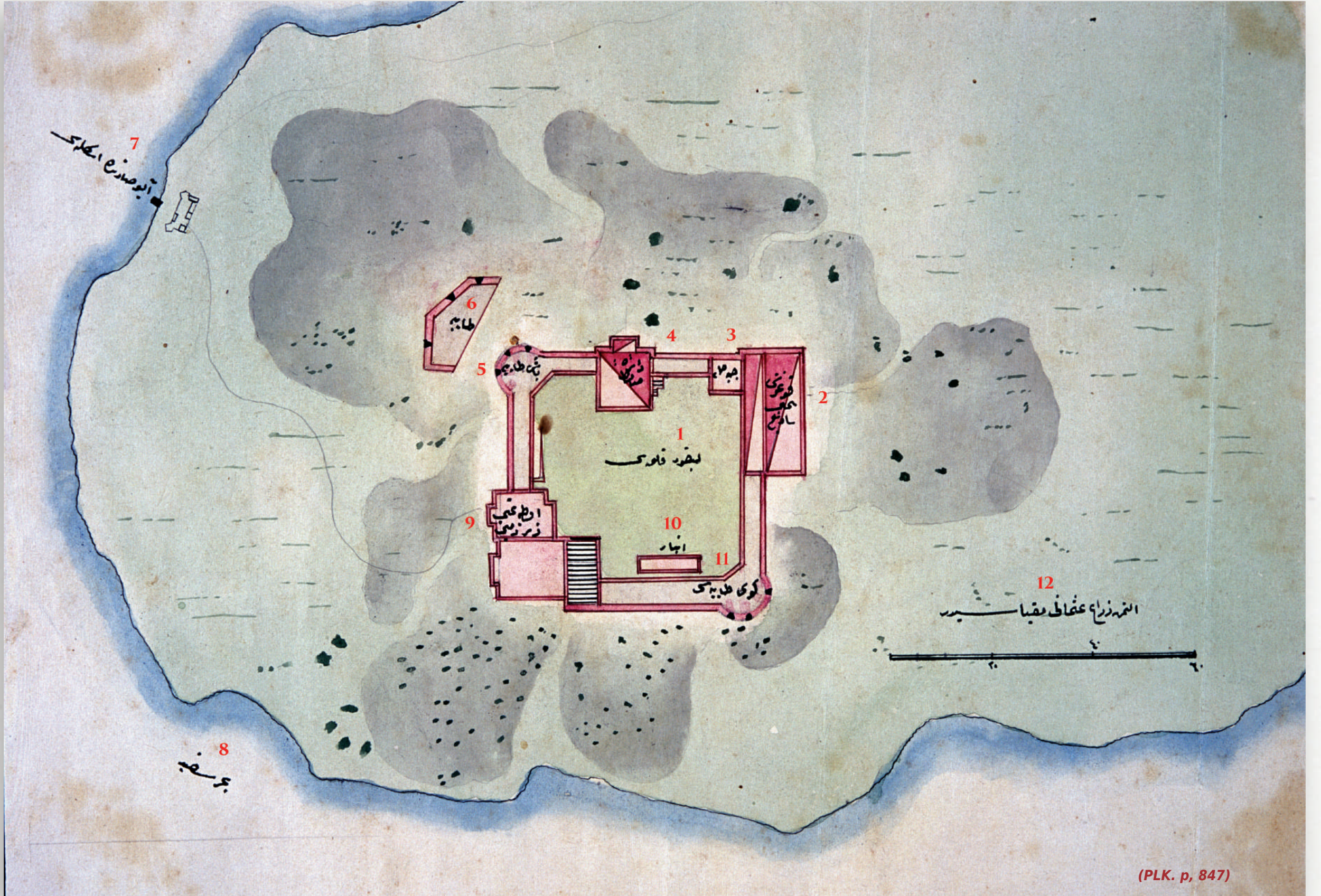
Defterine göre, Likurs/Likursi, Avlonya sancağına bağlı Ergirikasrı Kazası'nın bir nahiyesi idi. Bölge, Balkan Savaşı ile birlikte milliyetçi Arnavutlar'ın eline geçti ve Arnavutlar bu savaşın sonunda bağımsızlıklarını ilân ettiler. I. Dünya Savaşı'ndan sonra da bölge Arnavutluk Devleti'nin elinde kaldı. Günümüzde hâlen ayakta bulunan ve Lëkurësit ismiyle anılan kale turistlik amaçla bar-restoran olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

367 nolu Muhasebe-i Vilâyet-i Rum-ili Defteri ile 94 ve 1078 nolu Avlonya Livâsı Tahrir Defterleri, Devlet Arşivleri Yayını, Ankara 2007, s. 3-4; Machiel Kiel, "Avlonya", *DİA*, Cilt 4, s. 118-120

LİKUR KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 847)

1- Likur Kalesi
2- Koğuş altı sarnıç
3- Cephane

4- Subay dairesi
5- Baş Tabya
6- Tabya

7- Ayo Sarande İskelesi
8- Akdeniz
9- Oda altında mahzen

10- Ambar
11- Köy Tabyası
12- 60 Osmanlı zirâ'ı ölçөгindedir.

LİMNİ KALESİ

Limni, Ege Denizi'nin kuzey kesiminde Çanakkale Boğazı'na 61 km. uzaklıkta bulunan bir adadır. 1453'te İstanbul'un fethinin hemen ardından Osmanlı idaresine giren Limni'nin 1479 Osmanlı-Venedik Antlaşması'yla Osmanlılara aidiyeti kabul edilmiştir. Pîrî Reis, Kitab-ı Bahriye adlı eserinde Limni Kalesi'nin sarp bir kayalığın üzerinde yer aldığını ve ayrıca adada üç kalenin daha bulunduğunu bildirmektedir. Bu kalelerden biri ilk dönem Mühimme kayıtlarında "Ballıkasrı" şeklinde geçen "Paleokastro" kalesidir ki bu kale Limni'nin kuzey doğu ucunda bugün "Plaka" olarak bilinen bölgedeydi. Burası günümüzde eski kale "old castle" olarak anılmaktadır. Bu çalışmada ele alınan ve elimizde resmi bulunan Limni Kalesi adanın batı sahilinde "Mýrina" bölgesinde bulunmaktadır. 1186 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından yapılan bu kale günümüzde ayakta.

1670 yılında Limni'yi ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre Limni'nin, denizden bir ok menzili uzaklığında bayır üzerinde köhne bir kalesi vardır. Çevresi beş yüz adımdır. Kârgir olarak inşa edilmiş haneleri bulunmaktadır. Ağaçtan kapıları olan kalenin hendeği yoktur. Kalenin dışında mamur taş binalı köyü vardır. Burada yel değirmenleri çok olduğundan Değirmenlik adası derler. Bütün evlerde su sarnıçları bulunur.

Osmanlı Dönemi'nde kalenin muhtelif zamanlarda (1709, 1734, 1748, 1759, 1762, 1770, 1772, 1784,

1787, 1797, 1819, 1824, 1834, 1847, 1867, 1897 yıllarında) çok sayıda tamir gördüğüne dair kayıtlar bulunmaktadır. Limni Kalesi 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında üç ay Ruslar tarafından muhasara edildi. Bu muhasara esnasında kalenin harap olan bazı kısımları 1772 yılında tamir edildi. 1819 yılında kaledeki cephaneye ve tabyalar esaslı bir şekilde tamir görmüştür. 17 Ekim 1819 yılında tamamlanan bu tamiratın keşif defteri Osmanlı Arşivi'nde mevcuttur.

Kitapta kullanılan Limni Kalesi'ne ait resim 1824 yılına aittir. Bu dönemde Limni Muhafızı Mehmed Paşa, kasaba içinde bulunan ve iki taraftan iki limana nâzir olan Limni Kalesi ile kasabanın düşman saldırısından korunması için resimde görüldüğü üzere kalenin karşısına 6 mazgallı kârgir bir tabya inşa ettirmiş ve bu tabyaya üç adet top yerleştirmiştir. Tabya inşası tamamlandıktan sonra resmini yaptırarak 23 Şevval 1239 (21 Haziran 1824) tarihinde padişaha göndermiştir. Sultan II. Mahmud bu resme göz atmış ve resme göre altı tane top konabilecek tabyaya neden üç adet top konduğunun Limni Muhafızı Mehmed Paşa'dan sorulmasını istemiştir.¹

Limni Adası Balkan Savaşlarıyla 21 Ekim 1912'de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, 1915'te Çanakkale Savaşları sırasında müttefik güçlerin ana üssü olmuştur. Limni'nin tarihimizdeki önemli özelliklerinden biri

Mondros Mütarekesi'nin Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirlemiş olan Agamemnon zırhlısında imzalanmış olmasıdır. Limni Adası, Lozan Antlaşması ile Yunanistan'a bırakıldı. Kalenin kalıntıları günümüzde hâlâ mevcuttur.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 18/61; A.DVNS.MHM.d, 31/847; AE.SA-BH.I, 78/5409; AE.SMST.III, 7/483; AE.SSLM.III, 10/486; A.M-KT.MHM, 387B/58; BEO.; 989/74150; C.AS, 178/7727; C.AS, 184/7968; C.AS, 204/8760; C.AS 214/9147; C.AS, 334/13827; C.AS, 876/37583; C.AS, 922/39876; C.AS, 929/40181; C.AS, 1097/48444; D.BŞM.BNE.d, 16243; HAT, 620/30699-A; İ.MVL, 95/1992-3; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul, 2003, s. 257; Feridun Emecen, "Limni", *DİA*, Cilt 27, s. 191; *Atlas of the Christian Monuments of the Aegean, From the early Christian Years To The Fall of Constantinople*, Athens, 2014, s. 317

¹ "Gösterilen resme nazaran üç adet top vaz' olunmuş ise de üç adet dahi vaz' olunmak iktizâ ediyor, acaba tez elden

mevcuttan tedarik olunamadığından mı şimdilik üç adedi vaz' olunmuş, şurası dahi yazılacak cevabnameye derc

olunarak isti'lâm oluna" HAT., 620/30699

LİMNİ KALESİ PLANI
- 1824 -

- 1- Limni Kalesi
- 2- Cephane
- 3- Kale içindeki cami
- 4- Kale kapısı yakınında lonca
- 5- Kale altında bulunan sengistan (taşlık) dağ
- 6- Kaleye giden cadde
- 7- Rum Limanı
- 8- Anderonya Dağı
- 9- Rum Mahallesi
- 10- Türbe
- 11- Hazret-i Mısırî Camii
- 12- Gümrük
- 13- Fener
- 14- Müslüman Limanı
- 15- Çeşme
- 16- Çeşmeler Dağı
- 17- Karakolhane
- 18- Liman evleği
- 19- Varoş kapısı
- 20- Çimenlik
- 21- Paşa Limanı tarafından gelen yol
- 22- Varoşu çevreleyen sur
- 23- Çarşı Mahallesi
- 24- Diğer yol
- 25- Yeni inşa olunmuş tabya
- 26- Tabyanın yolu
- 27- Varoş suru
- 28- Varoş kapısı
- 29- Bağ ve bahçe
- 30- Kondiye Limanı caddesi
- 31- Mondros Limanı yolu

LİMNİ KALESİ'NİN KARŞISINA İNŞA EDİLEN TABYA

Limni Muhafızı Mehmed Paşa'nın iki taraftan iki limana nâzır olan Limni Kalesi ile kasabanın düşman saldırısından korunması amacıyla kalenin karşısındaki tepeye 6 mazgallı kârgir bir tabya inşa ettirip bu tabyaya üç adet top yerleştirdiği ve Limni Kalesi ile birlikte inşa ettirdiği tabyanın resmini çizdirip gönderdiğine dair kaimesi ve bu kaime üzerine Sultan II. Mahmud'un inşa edilen tabyaya 6 adet top konması gerekirken neden 3 adet top konduğunun öğrenilmesine dair hatt-ı hümayunu.

21 Haziran 1824

Muhafız-ı müşârunileyhîn işbu kaimesiyle Cezîre-i Lîmnî'de inşa etmiş olduğu tabyanın resmî manzûr-ı hümayunum olmuştur. Vâkı'a merasîm-i hâzım u ihtiyâta riâyeten tahrîr ve irsâl oluna. Ancak gösterilen resme nazaran üç adet top vaz' olunmuş ise de üç adet dahi vaz' olunmak iktizâ ediyor. Acaba tiz elden mevcuddan tedarîk olunamadığından mı şimdîlik üç adedi vaz' olunamamış şurası dahi yazılacak cevabnameye derc olunarak isti'lâm oluna.

Limni Muhafızı Mehmed Paşa kullarının vârid olan kaimesidir. Cezîre-i mezkûrede inşa etmiş olduğu tabyanın irsâl eylediği bir kıt'a resmi ile beraber manzûr-ı meâlî-mevfûr-ı mülûkâneleri buyurulmak için arz ve takdim kılındığı suret-i iş'ârına nazaran tabya-i mezkûrun ol vechile inşası vâkı'a mahz-ı isabet ve merasim-i hâzım u ihtiyâta riâyeyet kabilinden olmakla bu bâbda vâkı olan hareketini tahsîn zımnında iktizasına göre cevabname tahrîr ve isrâ kılınacağı muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Devletli, inayetli, mürüvvetli, veliyyü'l- himem, kerîmü's-şiyem sultanım hazretleri

Memur-ı muhafazası olduğum Limni Ceziresi Kasabası kenarında etraf suruna karîb ve kalesi muhâzîsinde yüksek ve taşlık bir tepe olup esfâr-ı sâbıkada Rusyalu ve sair düşman-ı din zuhuruyla mahâll-i mezbûra top ihrac ederek kale-i mezbûreyi muhasara ve derûnunda mahsûr ibadullahı tazyik ve taciz etmiş-

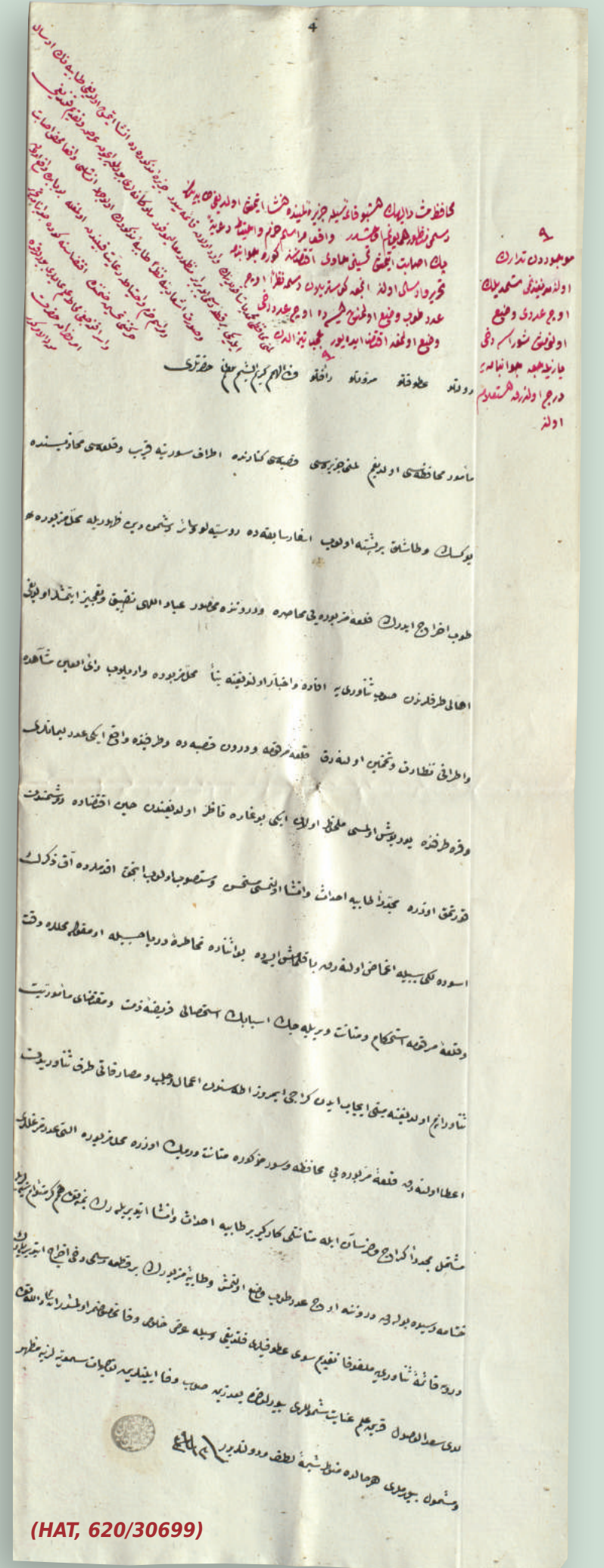
ler olduğu ahali taraflarından savb-ı senâverîye ifade ve ihbar olunduğuna binâen mahâll-i mezbûra varılıp re'yü'l-ayn müşahede ve etrafı nezaret ve tahmin olunarak kale-i merkûme ve derûn-ı kasabada ve tarafeynde vâkı iki adet limanları ve kara tarafında yürüyüş olması melhûz olan iki boğaza nazır olduğundan hîn-i iktizada düşmandan korunmak üzere müceddeden tabya ihdâs ve inşa olunması müstahsen ve müstasveb olup ancak akdemlerde Akdeniz'in asudeliği sebebiyle iğmâz olunarak bakılmamış ise de bu esnada muhâtara-i derya hasebiyle o makûle mahallere dikkat ve kale-i merkûma istihkam ve metânet verilecek esbâbın istihsâli farîza-i zimmet ve muktezâ-yı memuriyet-i senâverânem olduğuna mebnî icab eden kireci İmroz Adası'ndan imal ve celb ve masarifâtı taraf-ı senâverîden i'tâ olunarak kale-i mezbûreyi muhafaza ve sur-ı merkûma metânet vermek üzere mahâll-i mezbûra altı adet mazgalları müştemil müceddeden kireç ve horasan ile metanetli kârgir bir tabya ihdâs ve inşa etdirilerek bi-mennihî Teâlâ himem-i kerem-tev'em-i seniyyeleriyle hitama resîde bularak derûnuna üç adet top vaz' olunmuş ve tabya-i mezbûrun bir kıt'a resmî dahi ihrac etdirilerek derûn-ı kaime-i senâverîye melfûfen takdim-i sûy-ı atufîleri kılındığı vesile-i arz-ı hulûs-ı vefâ-muhsusumuz olmuştur. İnşallahu Teâlâ lede's-sade'l-vusûl karîn-i ilm-i inâyet-şümûlleri buyuruldukda ba'd-ezîn savb-ı vefâ-âyinlerin teveccühât-ı samediyyelerine mazhar ve meşmûl buyurmaları her halde menût-ı şîme-i lutf-i devletleridir.

Fî 23 L. Sene [12]39 [21 Haziran 1824]

[mühür]

Mehmed

HAT, 620/30699

(HAT, 620/30699)

MAÇIN KALESİ

Maçın, Romanya'da Tuna Nehri'nin Karadeniz'e dökülmeden önce kollara ayrıldığı deltada, İbrail'in hemen doğusuna yer almaktadır. Bölge 1484 yılında II. Bayezid'in Boğdan Seferi esnasında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlandı. Bu bölge 17. yüzyılın ilk yarısında zaman zaman Eflak ve Boğdan beyleri ile Kazakların saldırısına uğradı. Sultan II. Osman Dönemi'nde (1618-1622) Kazaklar mağlup edildikten sonra buradaki kaleler tahkim edilerek halkın güvenliği sağlanmış ise de daha sonra yine özellikle deniz yoluyla Kazak saldırıları devam etmiştir. Evliya Çelebi Maçın Kalesi'nin ismini zikretmekle beraber ne yazık ki kale hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir.

18. yüzyılda Rus Çarlığı'nın büyük bir devlet olarak ortaya çıkması ve özellikle 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra bu bölge savaş alanı oldu ve sık sık Rus işgaline maruz kaldı. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusu 9 Temmuz 1791'de Maçın Sahrası'nda düzenli Rus ordusu karşısında büyük bir bozguna uğradı. Bu mağlubiyetle düzenli ordulara karşı yeniçerilerle başarı kazanılamayacağı, mutlaka askerî alanda ıslahat yapılması gerekliliği anlaşıldı. Savaşın ardından 10 Şubat 1792 yılında imzalanan Yaş Antlaşması'yla Turla Nehri sınır kabul edildi, Maçın Osmanlı Devleti'nde kaldı.

1809-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Bükreş Antlaşması'yla Prut Nehri Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır kabul edildi. İbrail, Yergöğü ve Kule kaleleri haricindeki kaleler Rusya'ya bırakıldı. Osmanlı Devleti Rusya'ya bırakılan kalelere mukabil gerekli mahallere daha müstahkem yenilerini yapma ihtiyacı hissetmiştir. Buna göre Kili Kalesi'ne mukabil Dunaves Boğazı'na, İsmail Kalesi'ne mukabil Tolcu'ya, Bender Kalesi'ne mukabil İsakçı'ya, Akkirman Kalesi'ne mukabil Maçın'e ve Hotin'e mukabil Hırsova'ya yeniden sağlam birer kale inşası ile Tuna boyunda yer alan Silistre, Ruscuk ve Niğbolu kalelerinin istihkam edilmesi yoluna gidildi.

Bu bağlamda Maçın Kalesi 1813-1817 yılları arasında yeniden inşa edildi. Kaleye altı adet tabya, top mazgalları, top döşemeleri, kalenin baştan başa bütün duvarları, siper ve hendekleri, kale kapıları ve kale içindeki büyük cephane yapıldı ve kale kapıları üzerine kitabeler yerleştirildi. Ocak 1817 tarihinde Maçın Kalesi içindeki mescide minber konarak burası camiye çevrildi.

1826-1829 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında kalenin tamire muhtaç olan kısımları onarıldı. Fakat kaledeki askerlerin firarı nedeniyle Haziran 1828'de Maçın Rusların eline geçti. Savaştan sonra imzalanan Edirne

Antlaşması'yla (14 Eylül 1829) Maçın, tekrar Osmanlı hâkimiyetine girdi. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Romanya bağımsızlığını kazandı. Maçın bu antlaşma ile Romanya Devleti'ne bırakıldı. Maçın günümüzde aynı isimle anılmakta olup Romanya Devleti sınırları içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

C.AS, 136/6029; C.AS, 183/7929; C.EV, 249/12410; D.BŞM.BNE.d, 16195; D.BŞM.BNE.d. 16324; HAT, 597/29311-A; HAT, 985/41699; HAT, 1074/43934-C; HAT, 1074/43934-İ; HAT, 1092/44309; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Karaman, İbrahim Sezgin, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 173; Kemal H. Karpat, "Dobruca", *DİA*, Cilt 9, s. 484-486; Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *DİA*, Cilt 43, s. 343-347; Mihai Maxim, "İbrail", *DİA*, Cilt 21, s. 363-366

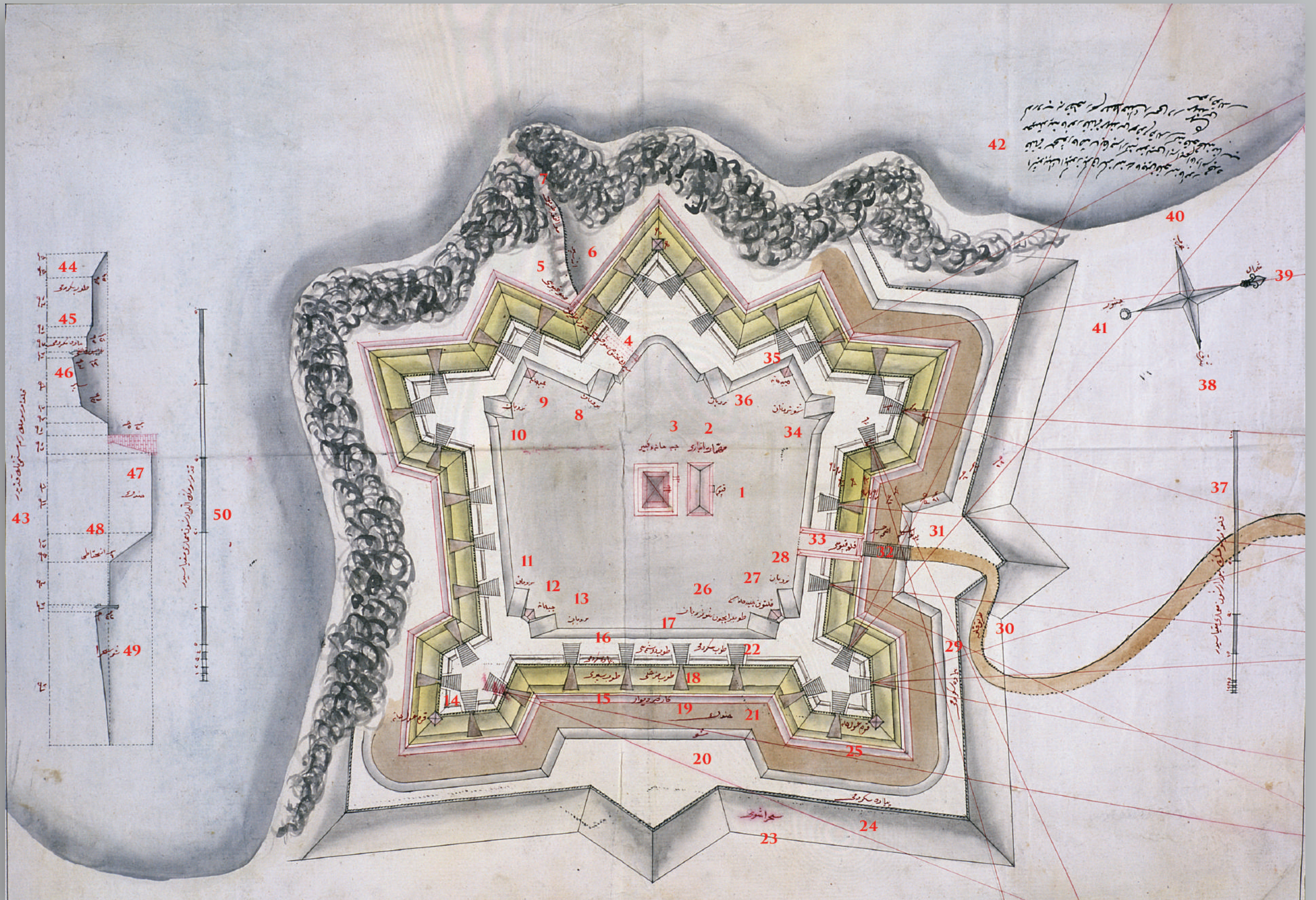

MAÇİN KALESİ PLANI (Tarihsiz)

- 1- Maçin Kalesi'nin krokisidir.
- 2- Zahire mağazaları
- 3- Maçin kasabası
- 4- Değirmenler mahalli
- 5- Kabristan
- 6- Hendek muhafazası için bend-i mahsus.
- 7- Bu hendek içi doldurularak düzleştirilecektir.
- 8- Harap cami
- 9- Kale
- 10- İç kale tüfek müdafaası için imal olunmuştur.
- 11- Maçin Tunası
- 12- Eflak kordon (kıyı) karakolu
- 13- Bu defa inşa olunan iki topluk tabya
- 14- Mağazalar
- 15- Sekiz yüz Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

MAÇİN KALESİ PLANI

- 1813 -

(PLK. p, 850)

- 1- Kapı
- 2- Mühimmat ambarı
- 3- Büyük cephanes
- 4- Siperin altında su kapısına giden yol
- 5- Su kapısı
- 6- Siper
- 7- Su alma yolu
- 8- Merdiven
- 9- Cephanes
- 10- Merdiven
- 11- Merdiven
- 12- Cephanes
- 13- Merdiven
- 14- Karakolhanes
- 15- Top siperi
- 16- Piyade yolu
- 17- Top döşemesi
- 18- Top mazgalı
- 19- Kârgir duvar
- 20- Şev
- 21- Hendek
- 22- Top seğırdimi [kale duvarında yol]
- 23- Sahra şevi
- 24- Piyade yolu
- 25- Karakolhanes
- 26- Toplar için şev merdiven

- 27- Koltuk cephanesi
- 28- Merdiven
- 29- Piyade seğırdimi
- 30- Kale yolu
- 31- İskele yolu
- 32- Asma köprü
- 33- Kale kapısı
- 34- Şev merdiven
- 35- Cephanes
- 36- Merdiven
- 37- Kale planı yüz mimarî arşın ölçeğindedir.
- 38- Doğus
- 39- Kuzey
- 40- Batı
- 41- Güney
- 42- 1228 senesinde Maçın Kalesi'nde görevlendirilen Cıs-r-i Ergene eski mütevellisi Hassa silahşoru İbrahim Ağa'nın maiyetine verilen mühendis Mesud tarafından yapılan kale planıdır.
- 43- Maçın Kalesi'nin kesitinin boy ölçeğı.
- 44- Top seğırdimi
- 45- Piyade seğırdimi
- 46- Siper
- 47- Hendek
- 48- Eğimi
- 49- Sahra şevi
- 50- Maçın Kalesi'nin kesitinin elli mimarî arşınlık ölçeğı.

MAÇİN KALESİ'NİN RUS BİRLİKLERİNE TESLİMİ

İsakçı'yı ele geçiren Rus birliklerinin Maçin'i kuşattıkları, Maçin'de bulunan nefir-i âm askerleriyle, iki tabur süvari munsure askerlerinin firar ettikleri, kalede kalan asker ve muhafızların korkuya kapıldıkları, Maçin Muhafızı Cafer Paşa'nın Ruslarla mücadele edilmesi yönündeki bütün gayretlerine rağmen Maçin'de bulunan ahali ve askerlerin ortak kararı sonucu kaleyi Ruslara teslim ettikleri, bu hususta Maçin Muhafızı Cafer Paşa'nın zerre kadar suçu olmadığına dair Maçin Kalesi'nde bulunan topçu, humbaracı ve sair kale muhafızları tarafından sunulan mahzar.

5 Zilhicce 1243/18 Haziran 1828

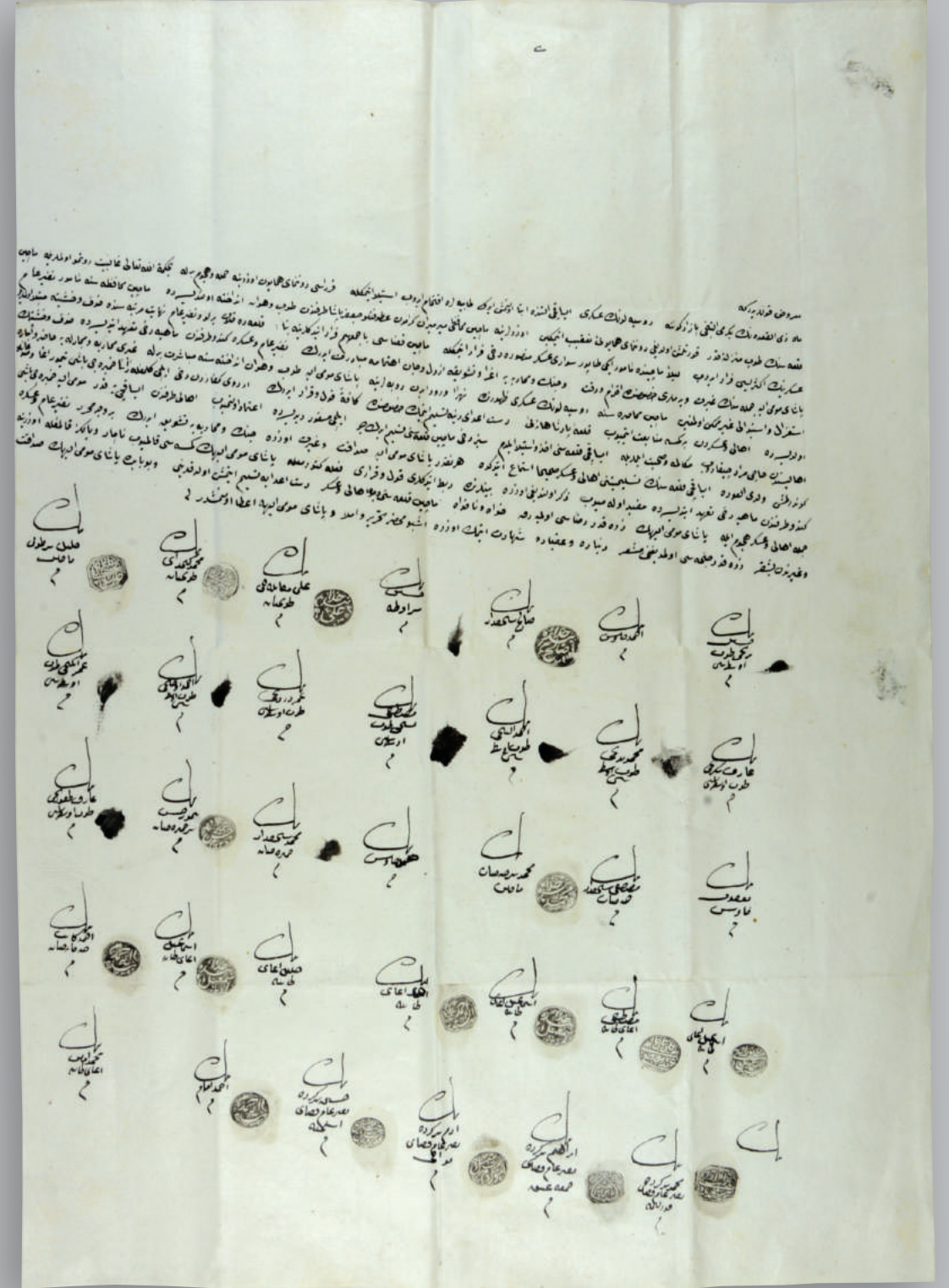
Ma'rûz-ı kullarıdır ki:

Mâh-ı Zilkade'nin yirmi altıncı pazar gününe Rusyalu'nun askeri İsakçı altında ebna olunmuş idüğü tabyalara iktitam edip istila etmekle ferdası donanma-yı hümâyûn üzerine cümle hücum birle bi-hikmetillahi Teâlâ galibiyet rû-nümü[n] olmalarıyla Maçin Kalesi'nin top menziline kadar kurtulmuş olduğu donanma-yı hümâyûnu takib etmeğin üzerlerine Maçin Muhafızı mîrimîrân-ı kiramdan atûfetli Cafer Paşa tarafından top ve havan endahte olunduysa da Maçin muhafazasına memur nefir-i âm askeri-nin ekserîsi firar edip leylen Maçin'de memur iki tabur süvari asker-i mansûre dahi firar etmekle Maçin kazası bi-ecma'ihim firar etdiklerine binâen kalede kâlen yerli ve nefir-i âm nihayet mertebesinde havf u haşyete mübtelâ olmalarıyla paşa-yı mûmâileyh cümlesinin gayret vermeleri hususunda ikdâm ve dikkat ve ceng ü muharebeye igra ve teşvike ez-dil ü can ihtimama mübâderet ederek nefir-i âm askere kendi tarafından mahiye dahi müteahhid etdiyse de havf u haşyetin isti'zâl ve istibdali gayr-ı mümkün olmağın Maçin muhasarasına Rusyalu'nun askeri zuhurunda nehren vürûd edip dubalarına paşa-yı mûmâileyh top ve havan endahtesine mübâşeret birle gayrı muharebe ve mücadeleye hâzır ve âmâde olduysa da ahali ve askerden bir kimesne mûtâbaat etmeyip kale-i padişahaneyi dest-i a'da-yı dine teslim etmek hususunda kâffeten kavî ü karar ordu-yı küffardan dahi elçi gelmekle re'sen

Humbaracıbaşı Timur Ağa ve Soğanlı ahalsinden Hacı Murad çıkarıp mükâleme ve sohbet eylemeleriyle "İsakçı Kalesi'ni ahz u istila eyledim. Siz dahi Maçin Kalesi'ni teslim edin" deyu elçi-i mesfûr dediyse de itimad olunmayıp ahali tarafından İsakçı'ya kadar mûmâileyh Humbaracıbaşı gönderilmiş ve lede'l-avde İsakçı Kalesi'nin teslimini ahali ve asker sahihan istimâ' etdikde her ne kadar paşa-yı mûmâileyh sadakat ve gayret üzere ceng ve muharebeye teşvik ederek ber-vech-i muharrer nefir-i âm ve askere kendi tarafından mahiye taahhüd etdiyse de mukayyed olamayıp zikrolunduğu üzere beynlerinde rabt etdikleri kavî ü kararı fi'le getirmekle paşa-yı mûmâileyhin kimesnesi kalmayıp naçâr ve yalnız kalmakla üzerine cümle ahali ve asker hücum ile paşa-yı mûmâileyhin zerre kadar rızası olmayarak hâh u nâ-hâh Maçin Kalesi'ni vücut-ı ahali ve asker dest-i a'daya teslim etmiş olduklarını ve bu bâbda paşa-yı mûmâ-ileyhin sadakat ve gayretinden başka zerre kadar cünhası olmadığını müş'ir dünyada ve ukbada şehâdet etmek üzere işbu mahzar tahrîr ve imlâ ve paşa-yı mûmâileyhe i'tâ olunmuştur.

Maçin Kalesi'nde bulunan topçu, çavuş, top ustası, humbaracı, tabya ağası, imam ve gönüllü muhafızların mühürleri.

HAT 1074/43934-H

MAGOSA KALESİ

Kıbrıs'ta bir liman şehri olan Magosa, Ada'nın doğusunda Poyraz ve İlyas burunları arasında kalan körfezde (Magosa Körfezi) yer alır. Kıbrıs Adası'nın yönetimi eski çağlardan itibaren birçok uygarlık arasında el değiştirmiştir. 1489 yılında buraya hâkim olan Venedikliler Magosa'yı askerî başşehir olarak kullanmayı tercih ettiklerinden şehri çevreleyen surları onararak muhkem bir kale haline getirmişlerdir. Kale surları Ortaçağ askerî mimarisinin en güzel örnekleri arasında sayılmaktadır. Surlar kareye yakın dikdörtgen şeklinde olup kara ve deniz kapısı olmak üzere iki kapısı vardır. Savunmada denizden yararlanmak için sur etrafına derin ve geniş kanallar açılmıştır. Othello Kalesi (İçkale, Citadel) liman girişini korumak amacıyla 14. yüzyılda Lüzinyanlar tarafından inşa ettirilmiştir. Deniz tarafındaki surlar, Martinengo Tabyası ve Kara Kapısı 14. yüzyılda inşa edilmiştir. Surun şehir dışındaki kısmına 46 metre genişliğinde hendek açılarak su ile doldurulmuştur. Kalede ayrıca burçlar, kapılar, rampalar, mazgallar, cephanelik, depo ve ahır bulunmaktadır. Sur duvarlarında 14 kule vardır.

Osmanlılar 1 Ağustos 1571'de Magosa'yı zapt ederek Kıbrıs'ın fethini tamamladılar. Magosa Kalesi'nin muhasara esnasına harap olan surları fetihden sonra onarılmaya başlandı. Canbolat Kulesi ve Akkule isimli burçlar temelden başlanarak yeniden yapıldı ve surların etrafındaki hendekler temizlendi. Bütün bu tamirat çalışmaları Haziran 1572'de tamamlandı. Magosa'da bulunan Aya Nikola Kilisesi camiye çevrildi. Kale içinde yaşayan Hristiyan halk kale dışındaki hanelere iskân

edildi ve bunların yerine kale içine ve kapılara muhafızlar yerleştirildi. 1572 yılında yapılan tahrir göre Magosa'da 1094 hane bulunmaktaydı. Bu da yaklaşık 5000 nüfusa tekabül etmektedir.

Evliya Çelebi'ye göre Magosa Kalesi, sarp ve sağlam bir kaledir. Kara kapısı yarım ay şeklindeki tabya ile korunmuştur. Kalede geçitler ve top yuvalarına ek olarak yer altı odaları bulunmaktadır.

Osmanlı dönemi boyunca Magosa Kalesi'nin muhtelif tarihlerde (1579, 1711, 1844, 1852, 1864, 1866, 1872 ve 1873 yıllarında) tamir edildiğine dair Osmanlı Arşivi'nde çok sayıda belge mevcuttur. Magosa Kalesi eski asırlarda mamur iken zamanla harap olup, kalenin içinde bulunan eski binalar yıkılıp taşları meydanda kalmış, kalenin civarında bazı göller oluşmuş ve liman dolmuş olduğundan özellikle yaz aylarında sağlığa son derece zararlı bir hal almıştı. Magosa Limanı'nın temizlenmesi ve kale içindeki cami ve sair yapıların tamiri için Kıbrıs Mutasarrıflığı tarafından 1872 yılında Bâbiâli'ye müracaatta bulunuldu. Kitapta kullanılan ve Magosa'yı ayrıntılı olarak gösteren harita bu dönemde hazırlanmıştır.

Magosa Kalesi Osmanlı Dönemi'nde sürgün ve kalebent cezalarına çarptırılan suçluların çokça gönderildiği bir yerdi. 307 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kıbrıs'ın yönetimi 1878 yılında hükümrânlık hakkı Osmanlı İmparatorluğu'nda kalmak şartıyla İngiltere'ye devredildi. Magosa günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 16/15; A.DVNS.MHM.d, 16/145; A.DVNS.MHM.d, 16/309; A.DVNS.MHM.d, 19/288; A.DVNS.MHM.d, 21/374; A.DVNS.MHM.d, 36/802; C.AS, 125/5600; İE.AS, 54/4886; İ.MVL, 259/9697; İ.MVL, 523/23506; İ.MVL, 560/25187; MVL, 798/15; ŞD, 2379/48; ŞD, 2379/60; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 7. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 152; Kemal Çiçek, "Magosa", *DİA*, Cilt 27, s. 311-313; Ebru Karakaya, "Kıbrıs", *DİA*, Cilt 25, s. 3883-392; Ata Atun, "Mağusa, Kaleiçi'nde Gün Işığına Çıkamamış St. Dominik Kilisesi", <http://academicjournal.info/pdf/04.11.02-Magusa-Kaleicinde-St-Dominik-Kilisesi.pdf>, s. 4; Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Özel Sayı, 2010, s. 1487-1530

MAGOSA KALESİ PLANI

- 1872 -

- 1- Magosa Kalesi
- 2- Ölçek: 1
santimetre 20
metre itibarıyladır.
Mühendis
Mehmed Ali
- 3- Göl
- 4- Kilise
- 5- Künk boruları
- 6- Varoş yolu
- 7- Kutub Osman
Efendi Tekke-i
Şerifi
- 8- Su yolu
- 9- Kabristan
- 10- Türbe
- 11- Çeşme
- 12- Türbe
- 13- Türbe
- 14- Tuzla yolu
- 15- Lefkoşe yolu
- 16- Akkule
- 17- Hapishane
- 18- Çeşme
- 19- Tatlı kuyu
- 20- Virane kilise
- 21- Virane cami
- 22- Hamam
- 23- Virane kilise
- 24- Tatlı kuyu
- 25- Canbolat (Kulesi)
- 26- Liman
- 27- Deniz Kapı

(ŞD, 2379/48)

- 28- Ayasofya Camii
- 29- Gümrük
- 30- Sinan Paşa Camii
- 31- Kışla
- 32- Kükürthane

- 33- Virane kilise
- 34- Hükümet konağı
- 35- Hamam
- 36- Virane kilise
- 37- Virane kilise

- 38- Kabristan
- 39- Cephane
- 40- İç kale
- 41- Hamam
- 42- Virane kilise

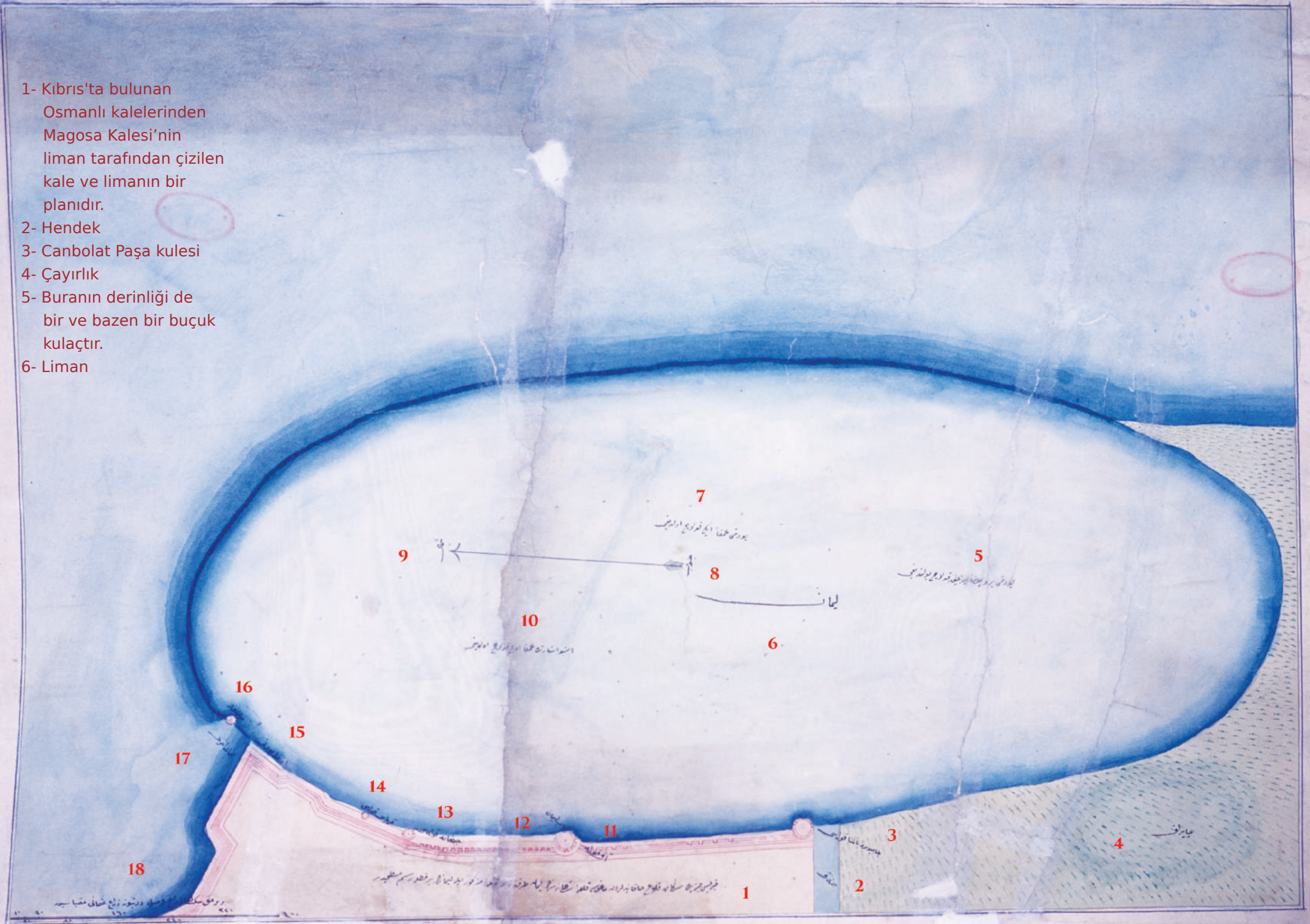
- 43- Virane kilise
- 44- Virane kilise
- 45- Evvel Karpas Kapısı
- 46- Karpas yolu
- 47- Bu dahi

- 48- Çifte mazgal
- 49- Eğrikapı
- 50- Körfez
- 51- Sığ

MAGOSA KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

- 1- Kıbrıs'ta bulunan Osmanlı kalelerinden Magosa Kalesi'nin liman tarafından çizilen kale ve limanın bir planıdır.
- 2- Hendek
- 3- Canbolat Paşa kulesi
- 4- Çayırılık
- 5- Buranın derinliği de bir ve bazen bir buçuk kulaçtır.
- 6- Liman

(PLK. p, 852)

7- Buranın derinliği de iki kulaçtır.	10- Buranın derinliği üç kulaçtır.	14- Karpas kulesi	18- Bir parmak, seksen zirâ' kabul edilerek dört yüz Osmanlı zirâ'ı ölçөгindedir.
8- Güney	11- Akkule	15- ... Burnu	
9- Kuzey	12- Liman Kapısı	16- Harap fener	
	13- Cephane kulesi	17- Liman ağzı	

CARTE DE CHYPRE

dressée pendant la domination Vénitienne par Baptiste Agnese au commencement de XVIe siècle
(Bibliothèque de Saint-Marc, class. ital. IV, cod. 62.)

15

Paris, Ernest Leroux, Editeur.

Venise, Lith. Kirchmayr, 1881

(HRT. h, 592_1)

MARGILIÇ KALESİ

Margiliç Epir yarımadasının batısında İyon Denizi'ne yakın mesafede olup Parga'nın hemen kuzeyinde yer almaktadır. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Margiliç önceleri Delvine Sancağı'na bağlı iken Kasım 1861 yılında Yanya Vilayeti'nin Preveze Sancağı'na bağlı bir kaza olmuştur.

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Margiliç Sultan Bayezid Dönemi'nde fethedilmiştir. Margiliç Kalesi verimli bir ova üzerinde beş köşeli sağlam yapılı güzel bir kaledir. Çevre uzunluğu 870 adımdır. Yontma taştan yapılmıştır. Kalenin içinde yüz tane kiremitli küçük ev vardır. Dizdarı ve iki yüz kale neferi vardır. Yeniçeri serdari vardır. Kale içerisinde sadece bir tane Hünkâr Camii bulunmaktadır. Çarşı, pazar, han ve hamamı yoktur. Kalenin bir kapısı doğu tarafına açılır.

Tepedelenli Ali Paşa isyanı esnasında Tepedelenli'ye bağlı kuvvetler tarafından işgal edilen Margiliç,

19 Ağustos 1820 tarihinde Marzan Kazası ileri gelenlerinden Cebbarzâde İlyas ve Tahir Ağaların iki bin kişilik birliklerinin yardımı sayesinde tekrar geri alınmıştır.

Haziran 1895 tarihinde Aydonat ve Margiliç kazalarında meydana gelen depremde toplam 848 hane zarar görmüştür. Bu depremde Margiliç Kalesi'nin zarar görüp görmediği hususunda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre Margiliç, Preveze'nin 50 kilometre güney batısında denizden 10 kilometre içerde kaza merkezi bir kasaba olup cümlesi Müslüman ve Arnavut olmak üzere nüfusu 3000 kadardır.

Balkan Savaşı ile birlikte 1913 yılında Yunanistan'ın egemenliğine giren Margiliç, günümüzde Yunanistan'a bağlı küçük bir kasaba olup Margariti ismiyle anılmaktadır.

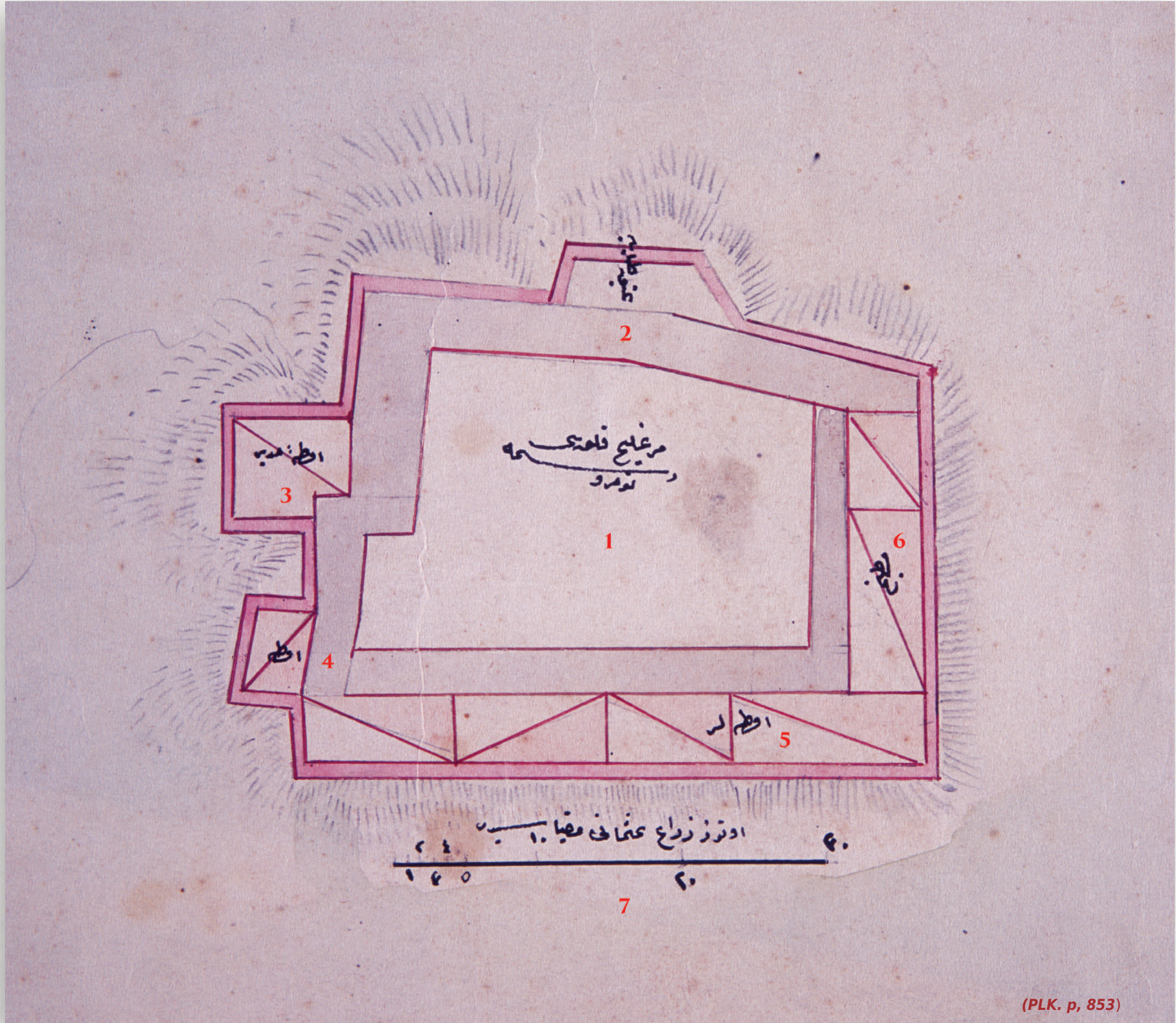
KAYNAKÇA

AE.SAMD.III, 129/12705; AE.SAMD.III, 166/16229; HAT, 1551/12; HAT, 1551/17; BEO, 670/50245; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 6, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996; s. 4095; Ferhat Ensar - Eyüp Coşkun, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Arnavutluk II", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, Sayı 17¹

¹ Dergiye <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/406/398> adresinden ulaşılmaktadır. Sayfa numarası verilmemiştir.

MARGİLİÇ KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 853)

1- Margiliç Kalesi

2- Eski tabya

3- Müdür odası

4- Oda

5- Odalar

6- Mutfak

7- 30 Osmanlı zirâ'ı
ölçөгіндєдїр.

Margiliç Kalesi

<http://www.margariti-gr.de/index.php/el/2012-09-27-18-40-43>

(HRT. h, 162_2)

Margiliç'in harita üzerindeki konumu

NARDA KALESİ

Narda Yunanistan'ın Epir Yarımadası'nın batısında, Preveze Körfezi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Eski adı Ambrakia (Ambpakia) olup milattan önce 7. yüzyılda Korintliler tarafından kurulmuştur. Şehir M.Ö. 189'da Romalılar'ın eline geçti. Narda 12. yüzyılda Bizans Dönemi'nde yeniden tahkim edildi ve dinî-mimarî eserlerle süslenendi.

1429'da Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa Yanya'yı fethedince Epir Despotu Karlo, vasal olarak Osmanlı Devleti'ni tanıdı. Şehir 1449'da tamamen Osmanlı hâkimiyetine girdi. Bu dönemde şehrin ismi Narda olarak değiştirildi.

Osmanlı yönetiminin ilk zamanlarında Narda'nın ortalama nüfusu 5000-5400 kişi civarında idi. Şehirdeki Müslüman nüfus 17. yüzyıldan itibaren artmıştır. Narda'da Müslümanlar kale içindeki Sultan Mehmed, Câvidan, Sultan Bayezid ve İlyas Bey mahalleleriyle Faik Paşa İmareti'nde oturuyordu. Şehir Yunanistan'a geçtikten sonra 1890'lardaki nüfusu 8000 civarındadır.

Narda Kalesi, Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre kayalık ve alçak bir dağın dibinde dörtgen şekilli bir yapıdır. Kibleye bakan tarafında büyük bir demir kapı vardır. Kapının solunda bulunan iç kale şehre bakmakta ve içinde kırk ev yer almaktadır. Kalenin kuzeyinde Narda Nehri, doğu ve güneyinde yüksek varoşu mevcuttur. Kalenin içinde kâgir minareli, kiremitli Sultan Mehmed Camii ve yanında medresesi vardır. İç kalenin şehre

bakan kısmında kale dizdarının oturduğu çok katlı bir saray bulunmaktadır.

Narda Kalesi uzun süre tamir edilmediğinden harap hale gelmesi ve üç kulesiyle kapısının yıkılması yüzünden 1717'de tamir görmüş ve bu tamirat bir yıl sürmüştür. Kalenin bir sonraki tamiri 1770 tarihindedir. Bu dönemde Narda Kalesi'nde yıkılmış bulunan Bâb-ı Kebir civarındaki sur, tabya ve hendek duvarları ile bazı merdiven ve kaldırımlar tamir görmüştür.

19. yüzyılın ilk yarısında Tepedelenli Ali Paşa ve Arnavut isyanlarına sahne olan Narda, 1819'da Tepedelenli'ye bağlı kuvvetlerden, 1830 yılında ise Arnavut eşkıyalarından kurtarıldı. 1830'da Yunanistan bağımsızlığını elde edince Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki sınır Golos Körfezi'nden Narda Körfezi arasında çizildi; Narda Osmanlılar'da kaldı. 1835-1858 yılları arasında Yunan hududunda bulunan Yanya, Parga, Narda ve Preveze kalelerinin tamirine ve asker ve mühimmatla takviye edilmesine önem verildi. 1858 yılında Narda hududunda Yunan askerî kuvvetlerinin arttırılması üzerine Osmanlı hükümeti Narda Kalesi'ndeki tabya ve kışlanın tamiri ve kaledeki asker sayısının arttırılması yoluna gitti.

93 Harbi'nden sonra imzalanan Berlin Antlaşması sonucunda (1878) Narda Yunanistan'a bırakıldı. Bu durum özellikle Arnavutluk coğrafyasında olumsuz etki yaptı. 1879'da Yunanlılar'ın Narda'yı alacakları haberi

üzerine Arnavut mebusları Bâbîâli'ye bir muhtıra vererek bölgeyi silâhla savunma kararı aldıklarını bildirdiler. Ancak Osmanlı Devleti, bir savaşı göze almak istemediğinden şehri 6 Temmuz 1881'de fiilen terk edip buraya bir şehbender tayin etti. Günümüzde Yunanistan Devleti sınırları içinde bulunan Şehir, Arta ismiyle anılmaktadır.

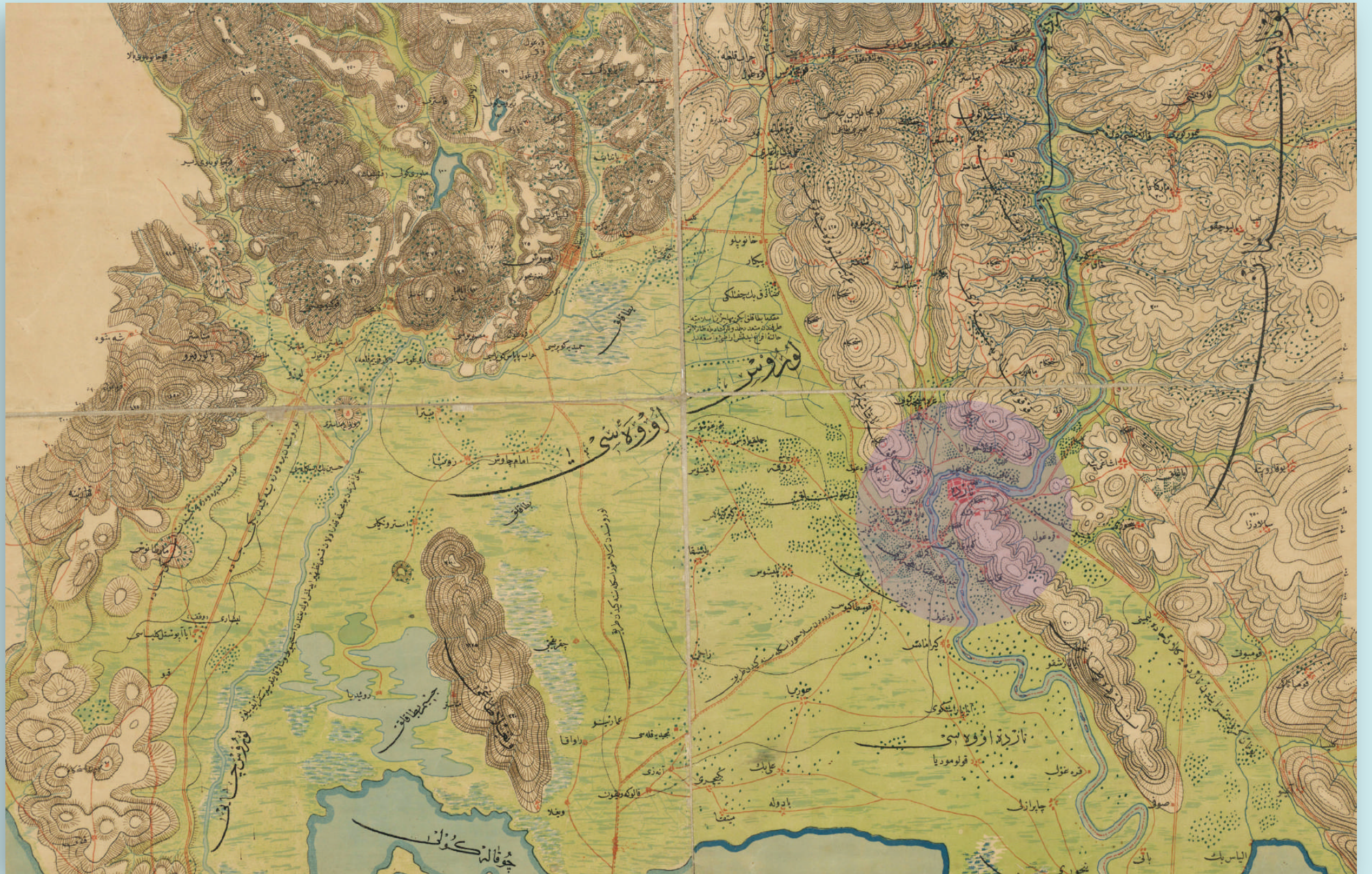
KAYNAKÇA

AE.SABH.I, 145/9801; AE.SMST.III, 1/37; AE.SMST.III, 2/96; A.MKT.MHM,158/64; HAT,407/21206; HAT,634/31298-D; HAT, 1553/47; İ.DH, 78/3869; İ.MVL, 230/7925; MVL, 231/31; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 285; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-Â'lâm*, Cilt 6, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 4542-4543; İdris Bostan, "Narda", *DİA*, Cilt 32, s. 385-387

NARDA KALESİ PLANI
(19. Yüzyıl)

- 1- Narda Kalesi
- 2- Top mahalli
- 3- Koğuş
- 4- Bahçe
- 5- Hane
- 6- Taşlık
- 7- Narda Nehri
- 8- Burç
- 9- Hane
- 10- Bahçe
- 11- Çay Burcu
- 12- Yeniden inşa olunacak Cephanelik Burcu
- 13- Su kuyusu
- 14- Hendek
- 15- Hane
- 16- Kuyu
- 17- İmam Tabyası
- 18- Tüfek tabyası
- 19- Tüfek tabyası
- 20- Burç
- 21- Kabristan
- 22- Burç
- 23- Tabya, altı mahzen
- 24- Fırın
- 25- Mühimmat ambarı
- 26- Kuyu
- 27- Tabya
- 28- Tabya
- 29- Tüfek siperi
- 30- Şevli merdiven
- 31- Kapı
- 32- İç kale
- 33- Mühimmat ambarı
- 34- Cephane
- 35- Eski cami yeri
- 36- Kapı
- 37- Subay odası
- 38- Büyük kapı
- 39- Koğuş
- 40- Kapı
- 41- Nöbetçi kulesi
- 42- Piyade seğırdimi
- 43- Boş alan
- 44- Kapı
- 45- Yeniden inşa olunacak topçu koğuşu
- 46- Nizamiye koğuşu
- 47- Sultan Mehmed Camii
- 48- Hane
- 49- Hane
- 50- Üçtoplar Tabyası
- 51- Karakol
- 52- Koğuş
- 53- Hane
- 54- Bahçe
- 55- Yeniden inşa olunacak tabyaların yeri
- 56- Derviş Tabyası
- 57- Havale-i mezkureye hatt-ı remil
- 58- Hane
- 59- Tüfek tabyası
- 60- Hane
- 61- Haneler
- 62- Bahçe
- 63- Burç
- 64- Merdiven
- 65- Nizamiye koğuşu
- 66- Tabya
- 67- Yirmi Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

Narda'nın harita üzerindeki konumu, (HRT. h, 351_2)

Narda Kalesi

http://maxitisartas.gr/imgs/kastro_artas_9.jpg

NİĞBOLU KALESİ

Niğbolu, Bulgaristan'ın kuzeyinde Tuna Nehri kenarında yer almaktadır. Osmanlı'dan önce Bizans ve Bulgar Krallığı idarelerinde bulunan Şehir 1395 yılında Yıldırım Bayezid tarafından fethedildi. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hızlı ilerleyişi Macarlar ve Venedikliler'in bir ittifak kurarak Osmanlılar'a karşı yeni bir Haçlı seferi başlatmalarına yol açmıştı. 1396'da Macar Kralı Sigismund idaresindeki Haçlı kuvvetleri Niğbolu'yu muhasara ettiler. Bu esnada İstanbul'u kuşatmış olan Yıldırım Bayezid kuşatmayı kaldırıp âcilen Niğbolu imdadına yetişti ve burada haçlıları büyük bir bozguna uğrattı (25 Eylül 1396).

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Niğbolu ve kalesi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Buna göre Niğbolu Kalesi gayet eski bir kale olup, Tuna Nehri kenarında çakmak taşlı bir kızıl yalçın kaya üzere dört köşeli sağlam bir kaledir ve çepeçevre dört bin adımdır. Tuna'ya bakan tarafı gayet yalçın kayalar olmakla o tarafta kale duvarı yoktur. Kale yirmi altı kuleli ve iki kapılıdır. Kapılardan biri doğuya açılan çarşı kapısıdır. Bu kapı kulesi içinde bir mescidi olup, pencereleri her yanı görmektedir. Ve bu kapı dibinde bir demir pencere vardır. Yağmur yağınca tüm kalenin suları bu pencereden dışarı akar. Ve bir kale kapısı dahi batıya nâzırdır. Kale içindeki yukarı çarşıya çıkar. Dizdar bu kalede oturup her gece davul çalınıp bekçiler "Allah yekdir yek!" diye feryat ederler. Zira Eflak serhaddidir. Tuna nehri buz tuttuğu zamanlarda bütün halk kıymetli eşyalarını aşağı şehirden bu kaleye koyarlar. Kale içinde altı yüz hane vardır. Kalenin doğusu ve kıblesi ve güney taraf duvarlarının burç ve hendekleri gayet metîn ve müstahkemdir. Hendeği çakmak taşlı kesme hendektir.

Belgelerden anlaşıldığına göre Tuna Nehri'nin diğer yakasında Niğbolu Kalesi'nin tam karşısında Kule Kalesi isimli bir kale daha bulunmaktaydı. Osmanlılar

bu sayede Tuna Nehri'ni kontrol altında tutmuşlardı. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı esnasında 1770 yılında Niğbolu ve Kule kaleleri onarım görmüştür.

19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile Rusya arasında meydana gelen savaşlarda Niğbolu birkaç kere Rus işgaline uğradı. 1806-1812 Osmanlı Rus-Savaşı'nda 10 günlük bir muhasaranın ardından önce Kule Kalesi, ardından 24 Ekim 1810'da Niğbolu Kalesi Ruslar'a teslim oldu. 1811 yılı ilkbaharından itibaren Ruslar, ikmal sıkıntısı nedeniyle ordularını Tuna Nehri'nin kuzeyine çekmeye başladılar. 1 Mayıs 1811 tarihinde Niğbolu Kalesi'nin önemli kısmını havaya uçurarak şehirden ayrıldılar. Rus kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Osmanlılar harap olan Niğbolu Kalesi'nin yerine ilk önce Ballica mevkiinde tamamen yeni bir kale yapmayı düşündüler. Fakat maliyetin çok yüksek olmasından dolayı bu girişimden vazgeçildi ve Niğbolu Kalesi'nin eski şekline göre yeni baştan inşası kararlaştırıldı. Ekim 1813'te başlayan inşaat çalışmaları üç yıl sürdü. 25 Ekim 1816 tarihinde tamiratı tamamlanan kalenin gümüş anahtarları Sultan II. Mahmud'a gönderildi.

Aynı dönemde Niğbolu'nun karşı sahilinde bulunan Kule Kalesi'nin doğusunda Niğbolu Kalesi'nin tam karşısına yeni bir kule daha inşa edildi. Yeni yapılan bu kuleye "Kule-i Cedîd", daha önce Kule Kalesi olarak zikredilen diğer kuleye ise "Kule-i Atîk" ismi verildi. Bu şekilde Niğbolu'da üçlü bir savunma sistemi oluşturulmuş oldu. 1828 yılı Mart ayında Tuna Nehri'nin donarak mecrasının genişlemesi ve Olt Nehri ile birleşmesi sonucu Kule-i Atîk ve Cedîd'in bazı yerleri yıkıldı, bazı yerleri de yıkılma derecesinde hasar gördü.

Bir sene sonra Niğbolu tekrar Rusların saldırısına uğradı. Eflak tarafından gelen Rus orduları öncelikle Kule-i Atîk ve Cedîd kulelerini muhasara ederek 14 Şubat 1829 tarihinde bu iki kuleyi; daha sonra iki haftalık

bir muhasaranın ardından 28 Şubat 1829'da Niğbolu Kalesi'ni ele geçirdiler. Savaşın sonunda imzalanan 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Niğbolu Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Bu tarihten sonra 1850, 1867, 1876 yıllarında Niğbolu Kalesi'nin tamiri gündeme gelmiş ise de bu dönemde esaslı bir tamirat yapılmamıştır.

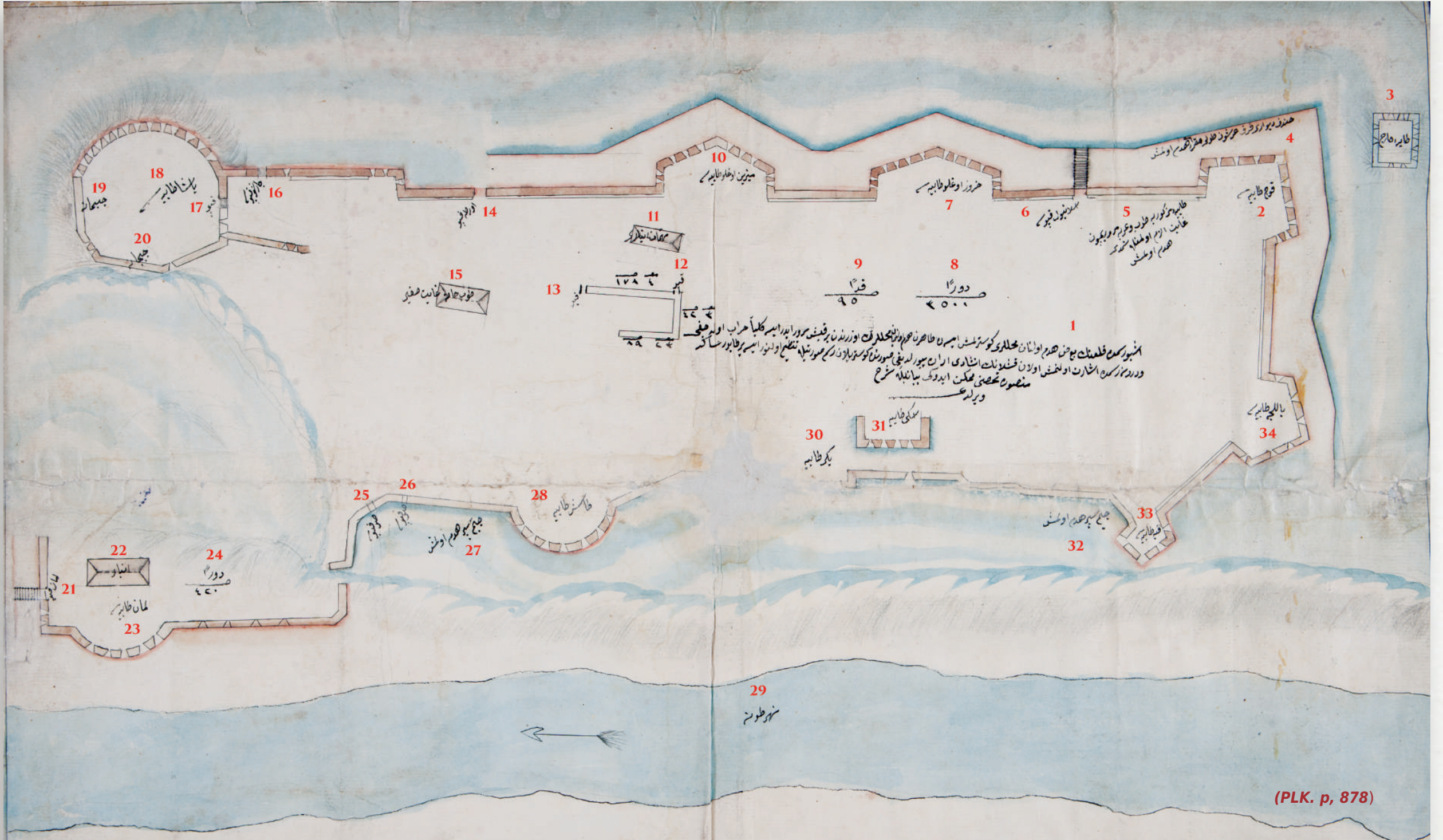
93 Harbi esnasında 4 Temmuz 1877 de Ruslar Niğbolu'yu ağır bir bombardıman neticesinde bir kez daha ele geçirdiler. Bu savaşın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgar Prensliği kuruldu. Niğbolu Bulgar Prensliği sınırları içerisinde kaldı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra 5 Ekim 1908'de Bulgar Prensliği "Bulgar Krallığı" adıyla bağımsızlığını ilân etti. Günümüzde Nikopol ismiyle anılan Niğbolu Bulgaristan Devleti'nin önemli şehirlerinden biridir.

KAYNAKÇA

AE.SABH.I, 101/6916; C.AS, 1165/51843; D.BŞM.BNE.d, 15975; C.AS, 199/8543; C.AS, 976/42532; C.AS, 1158/51521; C.DH, 102/5082; HAT, 47/2283-A; HAT, 598/29331-C; HAT, 598/29331-M; HAT, 600/29343-A; HAT, 997/41882; HAT, 1035/42931; HAT, 1086/44226; İ.DH, 561/39057; İ.DH, 731/50979; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 3. Kitab, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, YKY, İstanbul 1999, s. 178-181; Machiel Kiel, "Niğbolu", *DİA*, Cilt 33, s. 87-89; Halil İnalcık, "Bayezid I", *DİA*, Cilt 5, s. 231-235

NIĞBOLU KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Bu planda kalenin yıkılan yerleri gösterilmiş ise de yıkılmayan mahallerin üzerinden bir kış geçerse tamamen harap olacağı ve planda işaret olunmuş olan kışla inşa olunursa bir tabur mansûre askeri yerleştirilmesinin mümkün olduğu

2- Koç Tabyası
3- Dış Tabya
4- Hendek duvarı kırk arşınlık kısmı yıkılmıştır.
5- Adı geçen tabya, top ve araba geçişi için son derece gerekli olup şimdi yıkılmıştır.
6- İslanbol Kapısı
7- Horozoğlu Tabyası
8- Çevresi 3500 zirâ'

9- Boy, 95 zirâ'
10- Mizinoğlu Tabyası
11- Mühimmat ambarı
12- Kapı
13- 42,3 zirâ'
14- 79,23 zirâ'
15- 178,4 zirâ'
16- Kapı
17- Oldukça küçük tophane
18- Orta Kapı

19- Çarşı Kapısı
20- Kapı
21- Paşa Tabyası
22- Cephanelik
23- Cephanelik
24- Liman Kapısı
25- Ambar
26- Liman Tabyası
27- Çevresi 420 zirâ'
28- Su Kapısı

29- Su Kapısı
30- Yıkılmış büyük siper
31- Taş Tabyası
32- Yeni Tabya
33- Eski Tabya
34- Yıkılmış büyük siper
35- Kule Tabyası
36- Ballica Tabyası
37- Tuna Nehri

NIĞBOLU KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

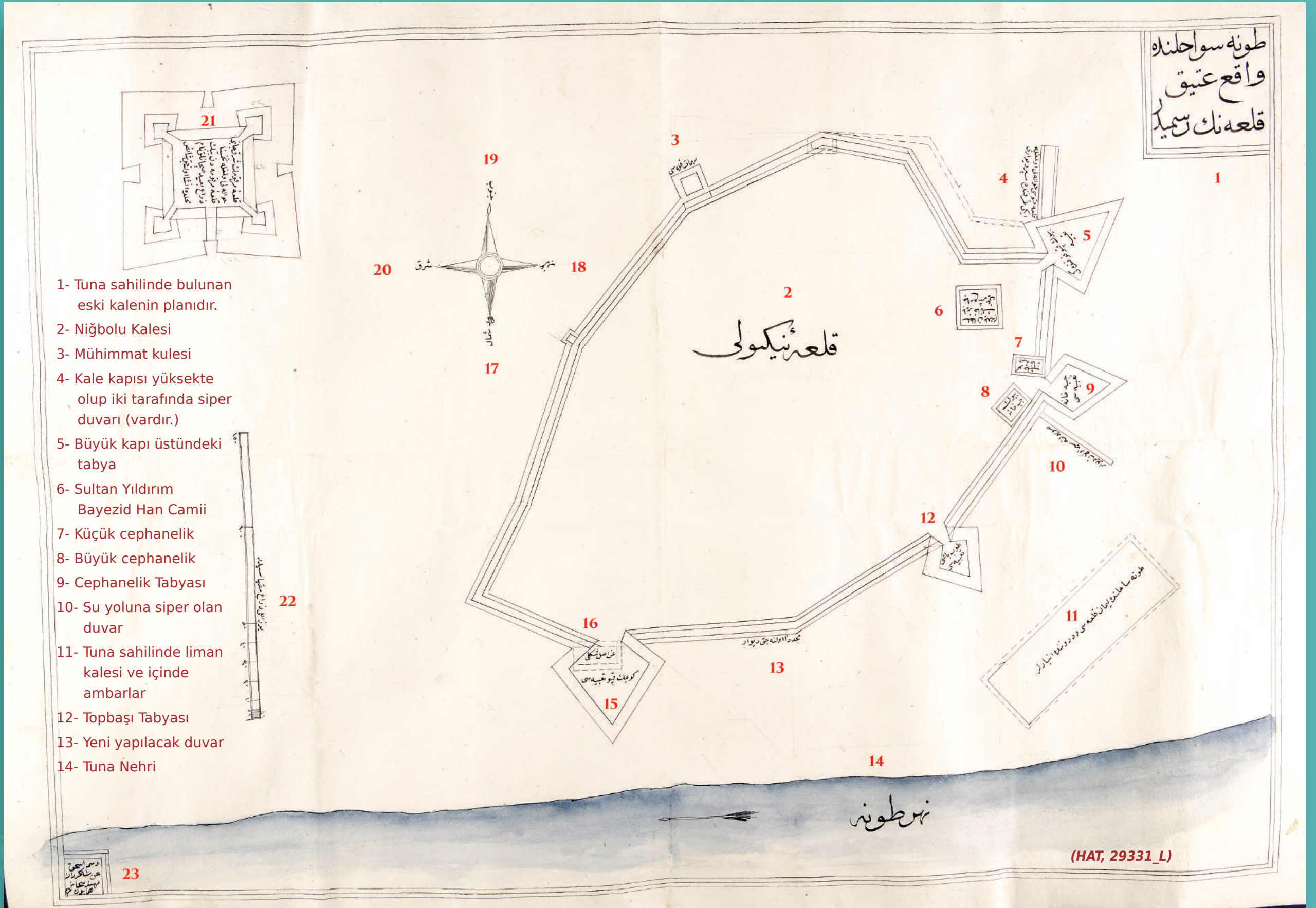

http://s257.photobucket.com/user/Ivanski_sf/media/bul/046580046750.jpg.html

1- Yeniden inşası irade buyurulan Niğbolu Kalesi binalarının bu ana değin inşa edilmiş ve edilmekte olan mahallerinin durumunu gösteren plan.	6- Bu mahalle som taştan liman tabyası inşa olunacaktır.	15- Hamam Tabyası	28- Doğu
2- İstanbul Kapısı'ndan bakış, bir perde ve kapının üç boyutlu resmidir.	7- Yeniden inşa olunan mühimmat cephaneliği	16- Kale kapısından inen mahalle yolu	29- Kanara Tabyası'ndan eski kale duvarına varıncaya ve yüksek yar başından
3- Mühendishane-i Hümayun birinci sınıf öğrencilerinden Niğbolu Kalesi memuru Mülazım-ı Sâlis Seyid Ömer Bey'in yaptığı resim.	8- Cephanelik	17- İnşa olunacak Tekke Kapısı	Tuna Nehri'ne kadar derinliği iki yüz zirâ'
4- Yeniden yapılan Şah Melek Paşa Camii'nin üç boyutlu resmidir.	9- Yıkılan eski kale. Bu yere büyük tabyalar inşa olunacaktır.	18- Tekke Tabyası	30- Tuna Nehri
5- İskele kenarı	10- Eski kale altından araba geçişi için yeniden kazılıp inşa olunan yol	19- Uğrun kapı	31- Yeniden inşa olunmakta olan Kule Kalesi'dir
	11- Dere yolu	20- Orta Tabya	32- Dört yüz mimarî zirâ' (ölçeğindedir).
	12- Pazar Kapısı	21- İstanbul Kapısı	33- Tamiri için irade çıkan eski kule kalesidir.
	13- Top sayvandı	22- Koçbaba Tabyası	34- Resmedilen kalenin boyu
	14- Harap hamam	23- Ballica Tabyası	
		24- Kanara Tabyası	
		25- Kuzey	
		26- Batı	
		27- Güney	

NIĞBOLU KALESİ PLANI

- 1813 -

- 1- Tuna sahilinde bulunan eski kalenin planıdır.
- 2- Niğbolu Kalesi
- 3- Mühimmat kulesi
- 4- Kale kapısı yüksek olup iki tarafında siper duvarı (vardır.)
- 5- Büyük kapı üstündeki tabya
- 6- Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii
- 7- Küçük cephanelik
- 8- Büyük cephanelik
- 9- Cephanelik Tabyası
- 10- Su yoluna siper olan duvar
- 11- Tuna sahilinde liman kalesi ve içinde ambarlar
- 12- Topbaşı Tabyası
- 13- Yeni yapılacak duvar
- 14- Tuna Nehri

- 15- Küçükkapı Tabyası
- 16- Önceki şekli
- 17- Kuzey

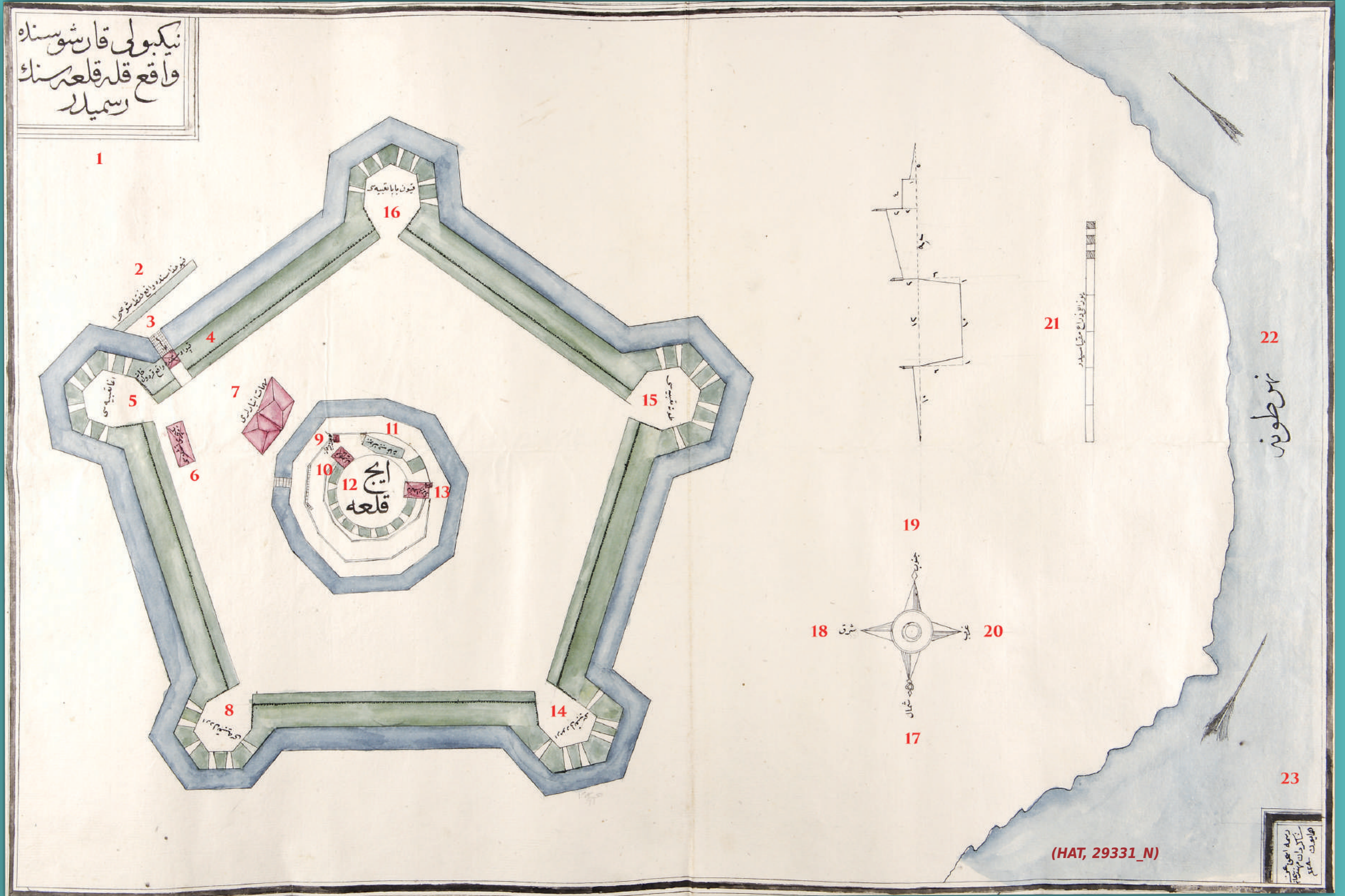
- 18- Batı
- 19- Güney
- 20- Doğu

- 21- Kalenin doğu tarafı yüksek olduğundan tahminen kaleden bin zirâ' uzaklıkta Sıçanlık adlı yerde inşa olunacak şanis

- 22- 150 zirâ' ölçeğindedir.
- 23- Çizen Mühendishane-i Hümayun şakirdânından İshak

KULE KALESİ PLANI

- 1813 -

- 1- Niğbolu karşısında bulunan Kule Kalesi'nin planıdır.
- 2- Kapı hizasında bulunan sahra şevi
- 3- Köprü

- 4- Kapı üstünde bulunan karakolhane
- 5- Ağa Tabyası
- 6- Yeniçeri kışlası
- 7- Mühimmat ambarları
- 8- Erdel Tabyası

- 9- Küçük cephane
- 10- Karakol
- 11- Büyük cephane
- 12- İç kale
- 13- Dizdar yeri
- 14- Armutlu Tabyası

- 15- Tuna Tabyası
- 16- Koyun Baba Tabyası
- 17- Doğu
- 18- Güney
- 19- Batı
- 20- Kuzey

- 21- 150 zirâ' ölçeğindedir.
- 22- Tuna Nehri
- 23- Resim, Mühendishane-i Hümayun şakirdânından İshak çizimidir. 1813

ÖZİ KALESİ

Özi Ukrayna'nın Karadeniz sahilinde Dinyeper (Özi) Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerin kuzeyinde yer alır. Özi'nin de içinde bulunduğu bölge, 1475 yılında Gedik Ahmed Paşa tarafından fethedilmiştir. Özi bölgesi fetihten sonra başlangıçta Kırım hanlarının kontrolüne bırakılmıştı. 1492 yılında Kırım Hanı Mengli Giray Dinyeper Nehri'nin ağzına Karakirman Kalesi'ni inşa etti. Bu kalenin adı sonradan Özi olarak değiştirilmiştir. Özi ve çevresi 1538'de Kanunî'nin Boğdan seferi sonunda doğrudan Osmanlı yönetimine bağlanmış ve Rumeli Eyaleti'nin bir sancağı hâline getirilmişti. Osmanlı kaynaklarında Özü hem bölge hem nehrin adı olarak kullanılmıştır.

Özi Kalesi Dinyeper ve Dinyester ırmakları arasında kalan bölgenin kontrolünü sağlamaktaydı. Kırım yarımadasını kontrol altında tutan ve uç nokta konumunda bulunan Kale, stratejik açıdan Osmanlı Devleti'nin Kuzey Karadeniz'deki en önemli savunma yapılarının başında gelmekteydi. Ayrıca Özi, Dinyeper Nehri boyunca yerleşmiş olan Kazaklar'ın Karadeniz'e çıkış noktası olması açısından da stratejik öneme sahipti. Osmanlı Devleti, Özi Kalesi'ni Karadeniz'in ve Tuna yollarının kilidi olarak gördüğü için bu kaleye her dönemde büyük önem vermişti. Özi Kalesi 1607 yılında yeniden inşa edildi ve içine çok sayıda muhafız yerleştirildi. 1630 tarihinde Özi'yi koruyabilmek için nehir etrafında birçok askerî istihkam yapıldı.

Evliya Çelebi Özi Kalesi'ni ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre Özi Kalesi birbirine bitişik üç kaleden oluşmaktadır. Eski kale bayır üstünde Macar Ali Paşa tarafından inşa edilmiştir. Burada tahta minareli bir cami, mahkeme binası, 200 hane ve yirmi kadar dükkan mevcuttur. Buna bitişik orta hisar önce ağaçtan yapılmış iken IV. Murad zamanında 1626-27'de Piyâle Paşa burayı taştan yeniden inşa ettirmiştir. 100 haneyi

barındıran bu kale içinde ayrıca Sultan IV. Murad adına bir cami yaptırılmıştır. Üçüncü kısım yine 1627 tarihinde Çatalcalı Hasan Paşa tarafından inşa ettirilmiş ve Özi Nehri'nin kıyısına kadar indirilmiştir. Kıyıda olduğundan son derece iyi tahkim edilmiş tabyalara sahiptir. Burada da IV. Murad Camii, 300 hane ve otuz dükkan vardır. Aynı tarihlerde Özü Kalesi'nin ilerisinde nehrin denize döküldüğü yerde Küçük Hasan Paşa ufak bir kale daha inşa ettirmişti. Bu kalenin önünde bir iskele bulunmakta ve küçük bir filo bu sulara görev yapmaktaydı. Akkirman, Kili ve İsmail'e buradan mal taşınmaktaydı.

16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın ilk yarısında Özi Kalesi, Kazak ve Leh saldırılarına maruz kaldı. II. Viyana Kuşatması'nın ardından bölgede Rusya'nın nüfuzunun artmaya başlaması ile birlikte Özü'nün askerî önemi de arttı. Ruslar Karadeniz'e çıkışın kilidi olan Azak, Kerç Boğazı, Bender ve Özi üzerinde bu yüzyılda büyük mücadeleler verdiler. Çar Petro, Özi Nehri'ni takiben Karadeniz'e çıkmak istedi ve Özü Nehri'nin ağzına iki önemli kale yaptırdı.

1736 yılında Kırım ve Azak üzerine saldıran Ruslar Özi ve Kılburun kalelerini ele geçirdiler. Yaklaşık bir buçuk yıl Rus işgalinde kalan Özi Kalesi Ekim 1738 yılında tekrar Osmanlı kuvvetleri tarafından savaşızsız geri alındı. Ruslar Özi Kalesi'nin sağlam kalan yerlerini tahrip ettikten sonra bölgeden çekilmişlerdi. Bu nedenle 1738'den 1743 yılına kadar Özi Kalesi esaslı bir tamir görmüştür.

1770-71 yıllarında kalenin içinde bulunan yeniçeri kışlaları ve Hasan Paşa Palangası tamir edildi. Bu dönemde Osmanlı Devleti Rusya ile savaş halindeydi. Savaş esnasında Rusların işgaline uğrayan kale ve Hasan Paşa Palangası savaşın sona ermesinden sonra 1775-1778 tarihleri arasında tekrar onarıldı. 1784 yılında Özi

Kalesi'nin deniz tarafına iki yeni tabya inşa edildi. 1787 yılında Fransız Mühendis Lakayit'in hazırladığı plan üzere kalenin deniz tarafına metris ve hendekler kazıldı.

1787'de başlayan Osmanlı-Rus savaşında Özü Ruslar'ın ana hedefi oldu. 1788 senesi Aralık ayında Rus Mareşali Suvarov, Özü Kalesi'ne saldırdı. Şiddetli kışın da etkisiyle kale müdafileri fazla dayanamadı. Yardıma gelen Osmanlı filosu da başarısızlığa uğradı. Ruslar 17 Aralık 1788'de Özi Kalesi'ni ele geçirdiler. 1792 yılında imzalanan Yaş Antlaşması'yla Özi resmen Rusya'ya bırakıldı. Günümüzde Ochakiv ismiyle anılan Özi, Ukrayna'ya bağlı küçük bir sahil kasabasıdır.

KAYNAKÇA

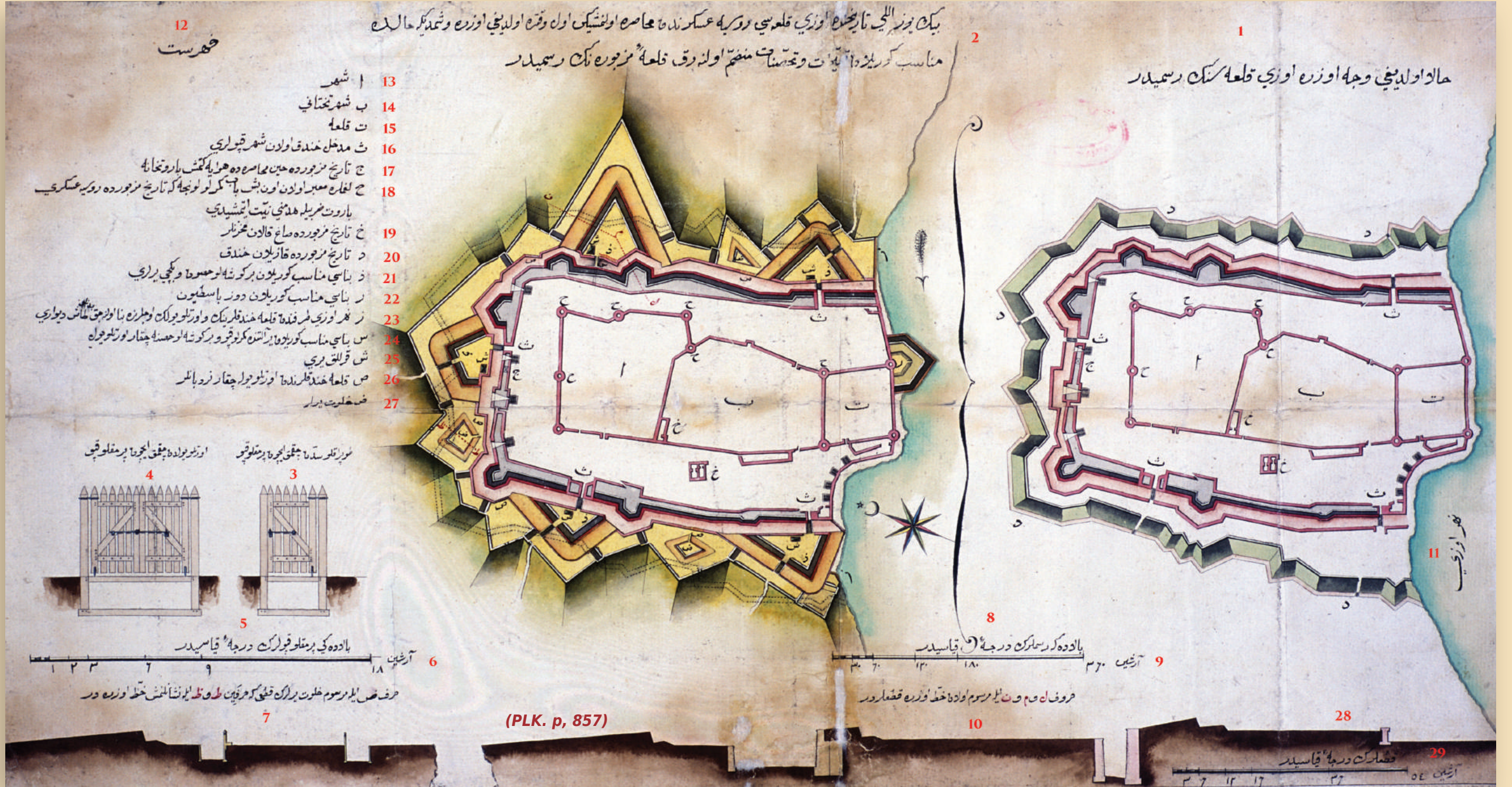
A.DVNS.MHM.d, 62/338; A.DVNS.MHM.d, 62/450; A.DVNS.MHM.d, 70/92; A.DVNS.MHM.d, 71/332; C.AS, 195/8410; C.AS, 209/8946; C.AS, 222/9478; C.AS, 227/9624; C.AS, 555/23294; C.AS, 772/32681; C.AS, 963/41878; C.AS, 968/42119; C.AS, 1065/46885; D.BŞM.BNE.d, 16011; HAT, 1451/5; İE.DH, 15/1405; İE.DH, 20/1888; İE.ML, 77/7221; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyyid Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 50, 82-83; Temel Öztürk, "Özü", *DİA*, Cilt 34, s. 133-134; Mustafa Güler, "1737 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Özi'nin Elden Çıkması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, Temmuz 2008, s. 137-156; L. İnciciyan-H.D. Andereasyan, *Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1974; Ali Boran, "Türk Sanatında Kale Mimarisi" *Türkler*, Cilt 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 878-892; M. Murat Öntuğ, Özü ile ilgili 17. Yüzyıl Mühimme Hükümleri ve Kalesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1995; Oya Şenyurt, "III. Selim Dönemi'nde İnşaat Ortamını Yönlendiren İki Fransız Mühendis ve Kale Tamirleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/2, 2013, s. 487-521

Özi Kalesi'nin harita üzerindeki konumu

ÖZİ KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Özi Kalesi'nin şimdiki halini gösterir plan.

2- 1150 (1738) tarihinde Ruslara karşı muhasara edildiği zamandaki şekliyle ve şimdiki halde gerekli görülen tamiratın gösterildiği Özi Kalesi'nin planıdır.

3- Toprak sedden çıkmak için parmaklı kapı

4- Örtülü yoldan çıkmak için parmaklı kapı

5- Yukardaki parmaklı kapıların derece-i kıyasıdır.

6- 18 arşın

7- "ط" harfi ile resmedilen halvet yerlerin kesiti ki "ظ" ve "ظ" harfleriyle işaretlenmiş hat üzeredir.

8- Yukardaki resimlerin derece-i kıyasıdır.

9- 360 arşın

10- "ل", "م" ve "ن" harfleri ile resmedilmiş olan hattın kesitidir.

11- Özi Nehri

12- Fihrist

13- ا : Şehir

14- ب : Aşağı şehir

15- ت : Kale

16- ث : Hendek girişinde olan şehir kapıları

[https://en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Ochakov_\(1737\)#/media/File:13.07.1737_Festung_Otschakow.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Ochakov_(1737)#/media/File:13.07.1737_Festung_Otschakow.jpg)

- 17- ج : 1738 tarihindeki kuşatmada havaya uçan baruthane
- 18- ح : Lağımlara geçit olup aynı tarihte Rusya askerinin barutla havaya uçurmaya niyetlenmiş olduğu on beş adet kemerli lonca.
- 19- خ : Kalede sağ kalan mahzenler
- 20- د : 1738 tarihinde kazılan hendek

- 21- ذ : İnşası uygun görülen bir köşeli kaleler ve bekçi yerleri
- 22- ر : İnşası uygun görülen düz burç
- 23- ز : Özi Nehri tarafında kale hendeklerinin ve örtülü yolun uçlarında bina olunacak taş duvar
- 24- س : İnşası uygun görülen yer altında kemerli kapı ve bir köşeli kaleye çıkan örtülü yol

- 25- ش : Kolluk yeri
- 26- ص : Kale hendeklerinden örtülü yola çıkan merdivenler
- 27- ض : Halvet yerleri
- 28- Kesitlerin derece-i kıyasıdır.
- 29- 54 arşın

PALERMO KALESİ

Palermo, Arnavutluk'un güneyinde, Korfu Adası'nın kuzeyinde, Adriyatik Denizi sahilinde yer alan küçük bir limandır. Palermo Kalesi ise limandan denize uzanan küçük bir tepenin üzerinde yer alan üçgen şeklinde bir kaledir. Kaleye "Porto Palermo Castle" yani Palermo Limanı Kalesi de denmekteydi. Bu kale daha çok o sahiller ile limanın muhafazası ve gemi geçişinin denetlenmesi amacıyla yapılmış olup kale etrafında yerleşim hemen hemen hiç yoktur. Kalenin etrafında depolar, bir ev ve bir Rum kilisesi mevcuttur.

Kalenin hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda yaygın görüş kalenin Tepedelenli Ali Paşa tarafından 1806 yılında yaptırıldığıdır. Diğer görüş ise kalenin Venedikliler tarafından yaptırılıp Tepedelenli Ali Paşa Dönemi'nde tekrar elden geçirildi-

ğidir. Osmanlı belgelerinden takip edilebildiği kadarıyla, 1863 yılında Palermo Kalesi'nin tamir edilmesiyle ilgili Yanya valisi talepte bulunmuştur. Bir başka belgede 1866 yılında kaleye yıldırım düştüğü ancak can ve mal kaybı olmadığı ifade edilmiştir. Diğer bir belgede de 1898 yılında Avlonya'dan gelen İtalyan bandıralı bir vapurun Palermo Kalesi'ni selamlayarak geçtiği ve ertesi gün yine aynı şekilde kaleyi selamlayarak Avlonya'ya doğru gittiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde Delvine Kazası'na bağlı olan Palermo Kalesi, 1912 yılında Balkan Savaşı ile Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak Arnavut Prenslığı'ne katılmıştır. Palermo günümüzde Arnavutluk Devleti'ne bağlı bir limandır.

KAYNAKÇA

A.MKT.MHM, 287/87; A.MKT.MHM, 363/14; Y.MTV, 175/153; Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler*, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 353; İbrahim Sezgin, "Osmanlı Döneminde Delvine Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2011, Sayı 36, s. 1-24

PALERMO KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

- 1- Palermo Kalesi
- 2- Tabya altında değirmen ve erzak ambarı
- 3- Uğru kapısı

- 4- Korfu Tabyası
- 5- Kule
- 6- Tabya altında ambar

- 7- Müstahfız dairesi
- 8- Başbozuk dairesi altında merdiven

- 9- Hela
- 10- Tabya altında cephane
- 11- Palermo Limanı

- 12- Kapı
- 13- Muhafaza duvarı
- 14- 30 Osmanlı zirâ'ı ölçөгindedir.

PARGA KALESİ

Parga şehri, Yunanistan'da Epir Bölgesi'nin batı sahilinde, Preveze'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Parga (Barga-Berge), Luvi dilinde yüksek yer, tepedeki hisar, burç anlamındadır. Parga sakinleri tarafından 11. yüzyılda inşa edilen kale, 13. yüzyılda, Venedikliler tarafından yeniden inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki fetihleri kapsamında Parga, 1430 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.

1571 yılında Osmanlı-Venedik savaşı Dönemi'nde Osmanlılar Parga Kalesi'nin Venedikliler tarafından zabt edilip bir üs olarak kullanılmasını engellemek amacıyla tahrip ettilerse de Venedikliler kaleyi ele geçirerek tamir ettiler. 1573 yılında Venedikliler barış talebinde bulunduklarında Osmanlılar barış şartlarından biri olarak Parga Kalesi'nin temelinden yıkılmasını ileri sürdüler. Fakat bu tarihte kalenin yıkılıp yıkılmadığına dair elimizde başka bir belge bulunmamaktadır.

Şehir 1718'de Venedikliler'in, 1797 yılında ise Fransızlar'ın eline geçmiştir. Parga, 1800 yılında Osmanlı ve Rus himayesinde kurulan Korfu, Kefalonya, Zanta, Ayamavra, Çuka, İtaki ve Pakso olmak üzere yedi adadan oluşan Yedi Ada Cumhuriyeti sınırları içine dahil edilmiştir. 1815 Viyana Kongresi sonucunda Yedi Ada Cumhuriyeti İngiltere'nin hâkimiyetine geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin itirazı üzerine 24 Nisan 1819'da İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında bir antlaşma yapılmış ve buna göre Osmanlı Devleti Yedi Ada'nın İngiltere'ye devrini; İngiltere de Parga, Preveze, Voniça ve Butrinto'nun Osmanlı egemenliğinde kalmasını onaylamıştır.

Bu tarihten itibaren Osmanlı idaresinde kalan Parga, 1913 yılında Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkmış ve Yunanistan topraklarına katılmıştır.

Evliya Çelebi'nin kale hakkında verdiği bilgiye göre, Parga Kalesi o zamanlar Venedikliler'in elindedir. Delvine toprağında bulunmaktadır. Hendekten dışarı ile alâkası yoktur. Beş yüz adım büyüklüğündedir ve bir kapısı doğuya bakar. Bir kapısı denize, güney tarafında iskele ve limana açılmaktadır. İçinde altmış-yetmiş hane, yedi-sekiz dükkan vardır. Hendeği gayet mamur olup deniz suyu ile doludur. Limanı ve karaya bakan dirsek tabyaları üzerinde topları vardır. Limanı yüz parça gemi alır.

Osmanlı Arşivi belgelerine göre kale, Arnavutluk'un Çamlık bölgesinde (Çameriya) bulunmakta olup bu bölgenin kilidi durumundaydı. Aynı zamanda mute-na bir hudut kalesi idi. Kale, deniz sahilinde taşlık bir tepe üzerinde bulunuyordu. Arazisi çoğunlukla taşlık olup ziraata elverişli arazisi çok azdı. Reayası, zeytin ve limon yetiştiriciliği, kayıkçılık ve balıkçılık ile uğraşmaktaydı. Kalenin tamiriyle ilgili muhtelif tarihlerde yapılan yazışmalar Osmanlı Dönemi'nde buraya verilen önemi göstermektedir. 1835 ve 1838 yılında kalenin tamirine muhtaç yerlerinin keşfi için memurlar gönderilmiş, 1843 ve 1849'da Parga Kalesi'nin tamiri için iki kez irade yayınlanmıştır. 1890 yılında kalenin tamir edilmesi ve etrafta bulunan taşların, parası askeriyeeye verilmek üzere ahaliye satılması kararlaştırılmıştır. 1909 tarihli

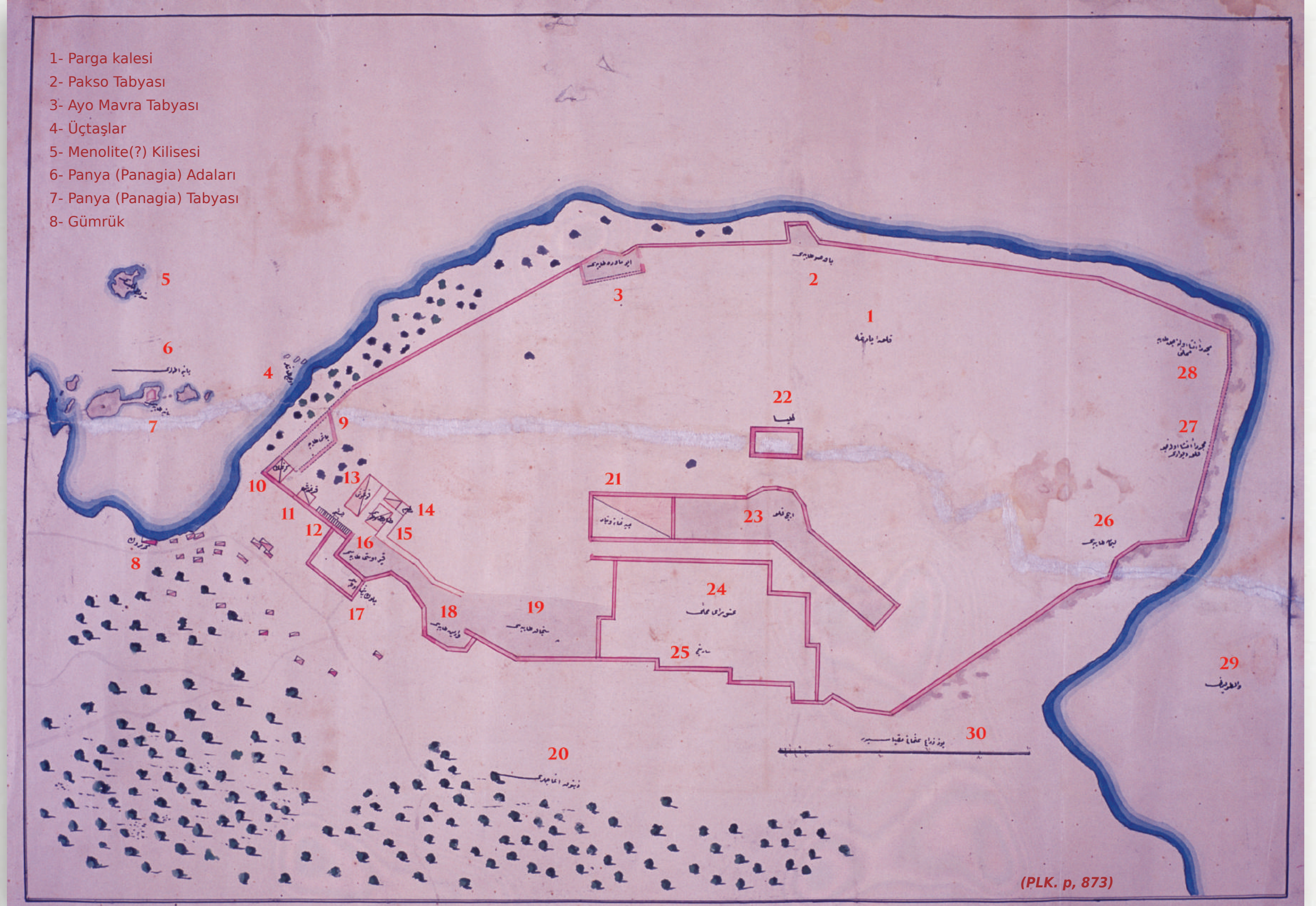
bir belgede, Parga Kalesi'nin artık önemi kalmadığı için kaldırılarak çok az olan muhafız askerlerinin en yakın topçu kıtalarına gönderildiği bildirilmektedir.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 12/497; A.DVNS.MHM.d, 12/514; A.DVNS.MHM.d, 14/1417; A.DVNS.MHM.d, 14/1507; A.DVNS.MHM.d, 16/34; A.DVNS.MHM.d, 21/342-343; A.AMD, 184/8; BEO, 294/22025; BEO, 3506/26294; C.AS, 1018/44611; C.HR, 21/1037; C.HR, 41/2024; C.HR, 96/4779; C.HR, 112/5592; C.SM, 32/1640; C.ML, 550/22615; DH.MKT, 1686/42; HAT, 415/21504; HAT, 589/28963; İ.DH, 78/3869; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 295; Maria Pia Pedani, "Venedik", *DİA*, Cilt 43, s. 44-47; Ali Fuat Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *DİA*, Cilt 43, s. 384-387; Kemal Beydilli, "Tepe-delenli Ali Paşa", *DİA*, Cilt 40, s. 476-479; Kahraman Şakul, "Adriyatik'de Yakobinler: Mehmed Şakir Efendi'nin "takrîr-gû-ne" Tahrîri", *Kebikeç*, Sayı 33 (2012), s. 231-250; Nebahat Oran Aslan, Fadimana Fidan, "Yunanistan'da Kalan Türk Esirler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XII/2 (Kış 2012), s. 249-264

PARGA KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 873)

- 9- Baş Tabya
- 10- Köşk
- 11- Koğuş
- 12- Çeşme
- 13- Koğuş

- 14- Mutfak
- 15- Subay odası
- 16- Kapı Üstü Tabyası
- 17- Bölükbaşı odası
- 18- Varış (Varoş) Tabyası

- 19- Sancak Tabyası
- 20- Zeytin ağaçları
- 21- Cephane ve ambar
- 22- Kilise
- 23- İç kale

- 24- Eski saray mahalli
- 25- Sarnıç
- 26- Liman Tabyası
- 27- Yeniden inşa olunacak kale duvarı

- 28- Yeniden inşa olunacak tabya mahalli
- 29- Valto Limanı
- 30- Yüz Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir

Parga Kalesi

https://thelostvagabund.files.wordpress.com/2015/02/mangeles2014_greece0490.jpg

(HRT. h, 224_7)

Parga'nın harita üzerindeki konumu

PODGORİÇE KALESİ

Podgoriçe (Podgorica), günümüzde Karadağ Devleti'nin başkentidir. Ribnica ve Morača nehirlerinin birleştiği yerde kuruludur. Tarihte birçok devletin sınırları içerisinde yer almıştır. Şehir, Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Ribnica ve Morača nehirlerinin birbirine kavuştuğu, dik sarp kayalıklar tarafından korunmuş olan bölgeye bir kale ve cami inşa ettirmiştir. Kale, 1477 yılında yapılmış ve hemen askerle istihkam edilmiştir. Podgoriçe Kalesi'nin inşa edilmesiyle Osmanlılar, 1478 yılına kadar Byelopavloviç'in büyük bir kısmıyla, Aşağı ve Yukarı Morača, Rovci, Jablyak'ı (Žabljak) ve İşkodra'yı da fethetmişlerdir. Burası, Osmanlı hâkimiyetine girdikten kısa bir zaman sonra sadece kalesi için Türkçe "Depedöğen" adı kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde bu isim unutulmuştur. Böylece bir üs haline getirilen Podgoriçe, Osmanlı idaresi süresince bölgenin güvenliği için son derece önemli bir yer olmuştur. Stratejik önemi yanında Podgoriçe, verimli Zeta Ovası'nda yer aldığı için ziraî ve ticarî anlamda da öneme sahipti. Bu sebeple Osmanlılar Podgoriçe'nin imarına da önem vermişlerdir.

Evliya Çelebi'nin, seyahatnamesinde kale hakkında verdiği bilgiye göre, amansız kayalıklar içinde burçları ve kale duvarları sağlam, bir kapılı ve kesme kaya hendekli olan kale içinde bir dizdar ve yedi yüz asker bulunmaktadır. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed Camii, Çavuş İskender Zaviyesi, askerlerin barınması için bir bina, askerî ve sivil idareciler ve onların yardımcıları için evler, cephanelik, su sarnıcı, hububat deposu gibi yapılar bulunmakta idi. 18. yüzyılda Şehir, Karadağ dağlarındaki kontrolsüz aşiretlerin saldırılarını bertaraf etmek için altı tabya ile güçlendirilmiş ve üç kapılı surlarla korumaya alınmıştır. Osmanlı Arşivi belgelerinde Podgoriçe Kalesi'nin 1834, 1858, 1864 ve 1867 yıllarında tamir görmesi ile alakalı yazışmalar yapıldığını görmekteyiz. 1867 yılında Podgoriçe Kalesi'nde harap durumda olan cephaneliğin yıkılarak yerine, aşağıdaki ikinci planda gösterildiği üzere yeni bir cephanelik yapılması kararlaştırılmıştır.

400 yıldan fazla bir zaman Osmanlı hâkimiyetinde kalan Podgoriçe, 1878 yılında Berlin Antlaşması ile Karadağ Devleti'ne verilmiş ve böylece Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkmıştır.

KAYNAKÇA

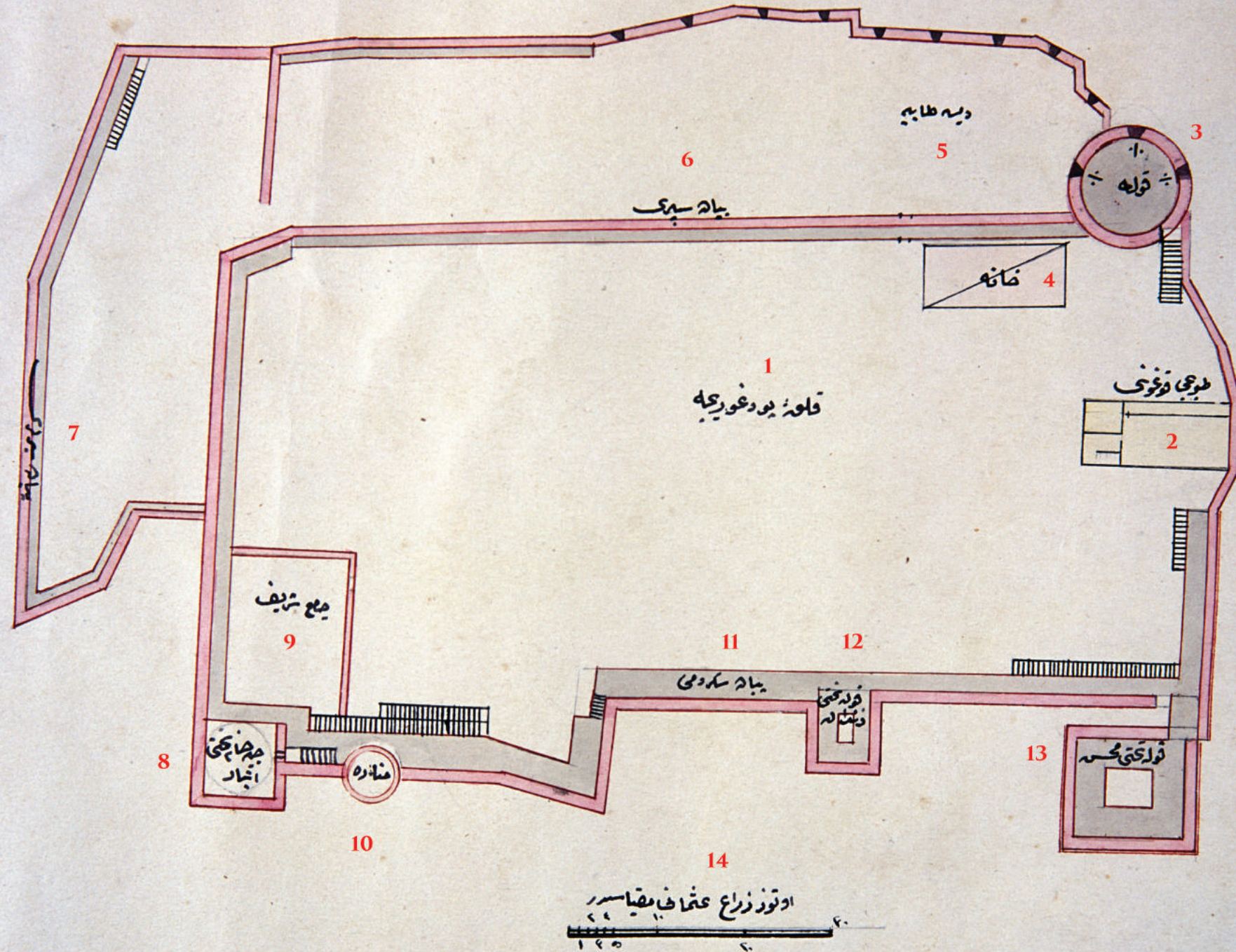
AE.SMST.III, 115/8777; A.MKT.MHM, 376/66; A.MKT.MHM, 387-A/32; C.AS, 1121/49663; C.DH, 214/10685; HAT, 599/29337-L; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul, 2002, s. 59-60; Adnan Pepiç, "Podgorica'nın Kısa Bir Tarihçesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 18, 2005, s. 276-287; Machiel Kiel, "Podgorica" *DİA*, Cilt 34, 2007, s. 306-307

Podgoriçe Kalesi

PODGORİÇE KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 863)

- 1- Podgoriçe Kalesi
- 2- Topçu koğuşu
- 3- Kule
- 4- Hane

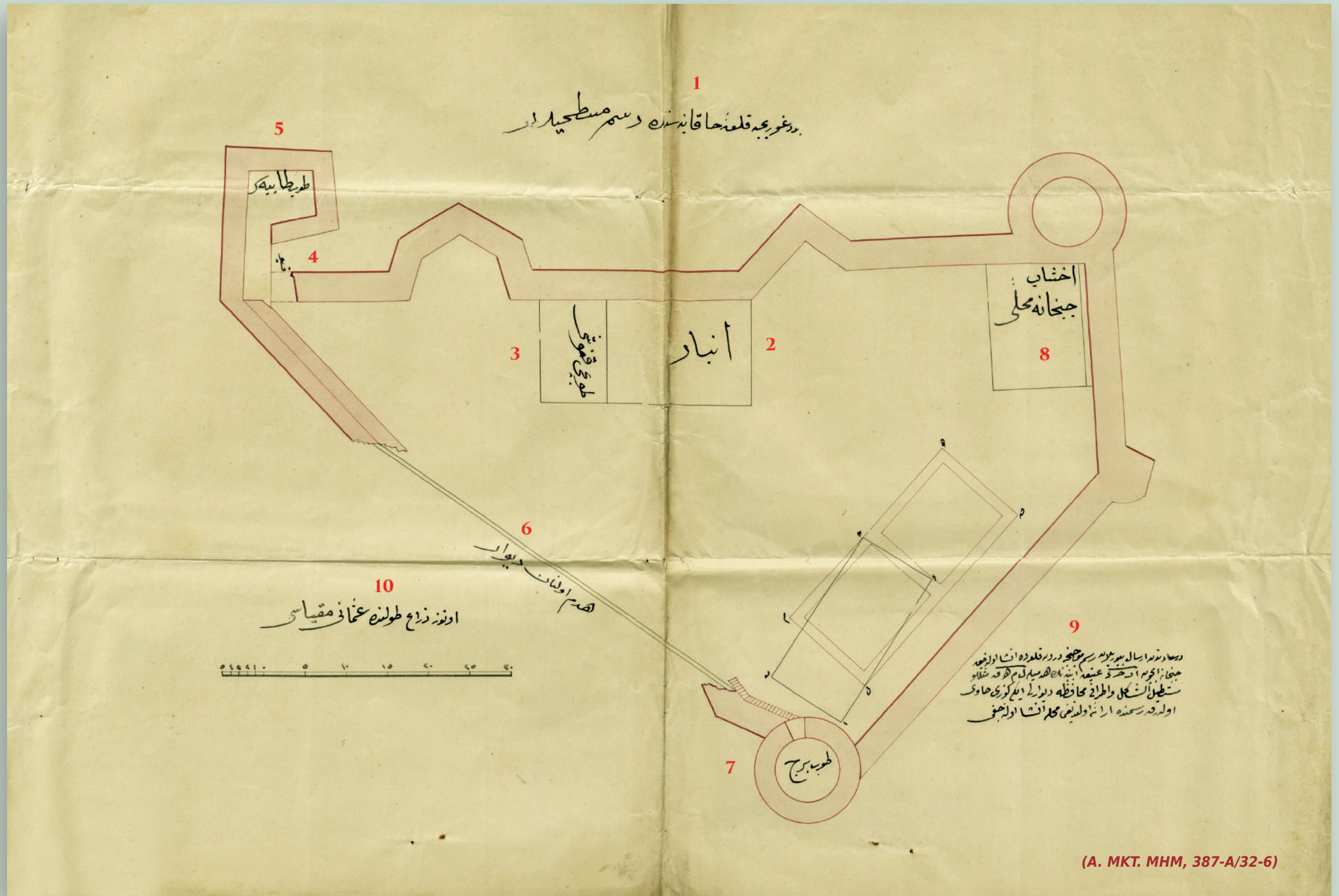
- 5- Dış tabya
- 6- Piyade siperi
- 7- Piyade siperleri
- 8- Cephane, altı ambar

- 9- Cami-i Şerif
- 10- Minare
- 11- Piyade seğirdimi
- 12- Kule, altında zindan

- 13- Kule, altında mahzen
- 14- Otuz Osmanlı zirâ'ı ölçөгindedir.

- 1867 -

- 1867 -

- 1- Podgoriçe Kalesi'nin planıdır.
- 2- Ambar
- 3- Topçu koğuşu
- 4- Kapı
- 5- Top tabyası

- 6- Yıkılan duvar
- 7- Top Burç
- 8- Ahşap cephanе mahalli
- 9- İstanbul'dan gönderilen resim uyarınca kalenin içinde inşa olunacak cephanе için eski binanın

- yıkılmasıyla (ل م هـ ق) harfleriyle gösterildiği üzere dikdörtgen şekilli ve etrafı muhafaza duvarlı iki gözden oluşan resimde gösterilen mahalle inşa olunacağı
- 10- Otuz Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

PRİZREN KALESİ

Prizren Kosova'nın güneyinde, Üsküb'ün kuzey batısında yer alır. Prizren Kalesi ise Prizren şehrinin güneydoğusunda şehre hâkim bir tepede bulunmaktadır. Kale ilk olarak, Romalılar Dönemi'nde inşa edilmiştir. 1454'te Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde Prizren'in fethiyle Osmanlılar'ın eline geçen kale, çeşitli eklemelerle geliştirilmiş büyük bir kale ve askeri üs haline dönüştürülmüştür. Osmanlı Dönemi'nde esas yerleşim yeri kale altıdır. Osmanlıların şehre hâkimiyeti ile birlikte kale geniş çaplı bir onarımdan geçmiştir. Kale surları moloz taştan yapılmıştır ve 5-6 m. genişliktedir.

1530 ve 1550 tarihli Osmanlı tahrir defterlerinde Prizren Kalesi'nin bir dizdar, kethüda ve bir imamla birlikte yirmi askere sahip bir garnizon olduğu anlaşılmaktadır. 1826-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda hasar gören kaledeki cami yıkılmıştır. Bunun üzerine 1831'de Prizren Mutasarrıfı Mahmud Paşa surları onartmış ve kale içinde yıkılan caminin yerine kendi adına yeni bir cami ve bir saat kulesi inşa ettirmiştir. 1842 yılında kale içindeki askerlere ait koşuşların tamiri; 1852 yılında ise kalenin lüzumu olmadığından buranın askerî kışlaya tahvili ve içine iki tabur asker ikame edilmesi;

bölgeye hamam ve hastane yapılması, su yolları ile kaleye giden caddenin düzeltilmesi kararlaştırılmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde birçok defa tamir geçiren kalede son tamir girişimi 1903 yılıdır. 23 Haziran 1903 tarihli bir belgede Rumeli Umumi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın emriyle reayanın hanelerine zarar veren Prizren Kalesi'nin duvarının yıkılıp kale dahiline alınacak muhafaza duvarının yeniden inşası ve kaledeki askerî koşuşların ahşap döşemelerinin tamiri için keşif yapılmıştır.

Prizren Osmanlı hâkimiyeti Dönemi'nde Kosova Vilayeti'ne bağlı idi. 93 Harbi'nden sonra imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla Kosova Vilayeti'nin yönetimi çoğu yerli halktan oluşan özel bir komisyona bırakılmıştı. Bundan sonraki dönemlerde Kosova, Arnavut milliyetçilerinin isyanlarına sahne oldu. Balkan Savaşı esnasında 1913 yılında Arnavutlar muhtariyetlerini ilân etmeye hazırlanırken bölge Sırp ordularının işgaline uğradı. 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile Kosova Vilâyeti Sırbistan'a terkedildi. Prizren 2008'de bağımsızlığını ilân eden Kosova Devleti sınırları içerisindedir.

KAYNAKÇA

A.MKT.MVL, 53/86; İ.MVL, 238/8421; MVL, 333/69; MVL, 1082/1; TFR.I.AS, 4/357; TFR.I.KV, 1/2; Machiel Kiel, "Prizren", *DİA*, Cilt 34, s. 350, 2007; Münir Aktepe, "Kosova", *DİA*, Cilt 26, s. 216-219; Neval Konuk, Mehmed Z. İbrahimgil, *Kosova'da Osmanlı Mimarî Eserleri*, Cilt 2, TTK Yayınları, Ankara, 2006, s. 834-835

PRİZREN KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Prizren Kalesi

2- Sarnıç

3- Değirmen

4- Konak

5- Tüfek tabyası

6- Şar Dağları

7- Tüfek tabyası

8- Ambar

9- Cami-i Şerif

10- Burç

11- Cephane

12- Cephane

13- Koğuş

14- Koğuş

15- Koğuş

16- Koğuş

17- Kurla Tabyası

18- Sundurma

19- Mahmud Paşa Tabyası

20- Büyük Kapı

21- Konak

22- Mutfak

23- Sundurma

24- Varış (Varoş) Tabyası

25- Kale yolu

26- Gayrimüslim mahallesi

27- İslâm mahallesi

28- Kırk Osmanlı zirâ'ı ölçөгиндегидир.

(PLK. p, 862)

Prizren Kalesi

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Prizren_Fortress.jpg

RODOS KALESİ

Rodos Ege Denizi'nin güneydoğusunda, Marmaris'in hemen güneyinde yer alan bir adadır. Oniki Ada olarak ifade edilen adalar içinde en büyüğüdür. Ticarî ve askerî bir üs olması sebebiyle eskiçağlardan beri bölgedeki hâkimiyet mücadelelerinde önemli bir yeri vardır. 7. yüzyıldan 9. yüzyılın başlarına kadar Rodos Adası Arapların hedefi olmuştur. Daha sonra ada 1309'da Saint Jean Şövalyeleri'nin eline geçişine kadar Bizanslılar, Cenevizliler ve Venedikliler arasında çekişmelere sahne olmuştur. Saint Jean Şövalyeleri, yıkılan Rodos şehrini tekrar inşa ederek burada 81 hektar alanı kaplayan surlarıyla birlikte Ortaçağ Avrupası'nın en sağlam kalesini yaptılar. Memlûkluların 1440-1444 yılları arasında Rodos'u ele geçirme teşebbüsleri başarısız olmuştur. Osmanlılar da ilk olarak 1480'de adaya sefer düzenlemişler ama netice alamamışlardır. Fakat bu durumun ardından şehir surları baştan başa yenilenmiş ve Avrupa'nın en sağlam istihkâmları hâline getirilmiştir.

Fatih Dönemi'ndeki bu ilk fetih hareketinin ardından ada, 1522'de Kanunî Sultan Süleyman tarafından fethedilmiş ve böylece Rodos'ta Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Fetihden hemen sonra kalede tahrip olmuş olan yerler onarılmıştır. Belgelerden takip edebildiğimiz kadarıyla 1568 ve 1584 yıllarında kale tekrar tamir görmüştür. 1572 yılında ise Rodos Kalesi haricinde ihdas edilen mezar taşları, köşkler ve bahçelerin kaldırılarak buraya metris kazılması kararlaştırılmıştır.

Evliya Çelebi'nin ayrıntılı olarak verdiği bilgilere göre, kale beşgen formunda, gayet sağlamdır. Dokuz tabyası ve yirmi kulesi vardır. Kale duvarının uzunluğu tabyalar hariç beş bin yedi yüz adımdır. Tabya ve kulelerin duvarları dahil edildiğinde dokuz bin yedi yüz adımdır. Bazı duvarları 40, 50, 60 adım eninde taş duvardır. Taşları yumuşak küfeki taştır. Kale duvarlarının dışında ana hendek bulunmaktadır. Ana hendek dışında ikişer üçer katlı hendek duvarları vardır. Bu hendeklerin içinde olan kalın duvarlar üzerinde mazgal delikleri bulunmaktadır. Hendeklerin hepsi kesme kayadır. Derinliği yirmi ve bazı yerlerde otuz kulaçtır. Hamam ve mescitleri hendek içindedir. Mahkemeleri bir kayalı sofadır. Avretler zindanı vardır. Kalenin etrafında kırk bir kapısı bulunmaktadır. Ortahisar bir kat sağlam eski kaledir ve iki bin adımdır. Ortahisarın üç tarafı kesme kayalı uçurum yerlerdir. Yedi büyük kulesi vardır. Frenk Hisarı Rodos'un iç kalesidir. Kalenin kuzey tarafında bütün kaleye ve şehre bakan bir kaya üzerinde yüksek bir kaledir. Etrafı sekiz yüz adımdır ve yıldız tarafında elli kulaç derinliğinde hendek vardır. Diğer üç tarafı şehir içine bakar ve hendeği yoktur.

19. yüzyılın ortalarında kalede yapılan incelemede kara tarafındaki surların gayet sağlam olduğu tespit edilmişti.

Arşiv belgelerinden takip edebildiğimiz kadarıyla Rodos Kalesi 19. yüzyılda çok defa tamir edilmiş ve kale

içinde yeni yapılar ihdas edilmiştir. 1837 yılında Rodos Kalesi'nde daha önce medrese olarak kullanılmış olan binanın tamir edilerek bir tabur asker ikamesi için kışla yapılmasına karar verildi. 1849 yılında bu kışlanın harap olan bazı kısımları tamir edildi. 1858 yılından sonra Rodos Kalesi'nin fenn-i istihkama uygun bir tarzda tamirine ve kaleye büyük bir hapishane inşasına başlandı ve bu çalışmalar 1862 yılına kadar sürdü. Bu hapishane 1874 ve 1889 yıllarında tamir gördü. Rodos'un fethi esnasında kiliseden camiye çevrilen ve "Enderun Camii" olarak isimlendirilen caminin Kasım 1862 tarihinde tamiri ve camiye padişahın (Sultan Abdülaziz) isminin verilmesi kararlaştırıldı. 1888 yılında Rodos Kalesi'nde askerî bir hastane inşa edildi.

Rodos Kalesi 19. yüzyıl boyunca fırtına, yıldırım ve deprem gibi doğal afetlerden dolayı çokça zarar görmüştür. 1850 yılında fırtına dolayısıyla Kızılkapı denen kapısının hendeği ile kaledeki Yahudi Mahallesi isimli mahallin duvarlarında yıkıntı meydana geldi. Bilâhare buralar tamir gördü. 13 Ekim 1856 tarihinde meydana gelen deprem neticesinde Rodos Kalesi'nin Arap Kulesi isimli kulesiyle, kale kapıları ve kale içinde bulunan Sultan Süleyman, Sultan Mustafa, İbrahim Paşa gibi bazı cami ve medreselerle, hastane, imaret ve sair bazı yapılar zarar gördü. Bu felâketin yaraları henüz sarılmamışken Kasım 1856 tarihinde bu sefer Rodos Kalesi'nin Eğrikapı civarında olan cepخانه, üzerine yıldırım düş-

Rodos Kalesi'nin Kara Tarafı**(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu 90804/23)**

mesi sonucu ateş aldı, etrafta bulunan hayli bina yıkıldı ve birçok kişi de hayatını kaybetti. Harap olan cephanenin yerine 1864 yılında kalenin Kızılkapı tarafına yeni bir cephane inşasına karar verildi. 24 Nisan 1863'te Rodos'ta tekrar deprem oldu. Bu depremde Rodos Kalesi'nin Arap Kulesi duvarı, deniz tarafındaki duvarlardan bir kısmı ve Fener Kulesi'nin tamamı yıkıldı.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre 19. yüzyılın sonlarında Rodos Adası'nın 4903 Müslüman, 2660 Yahudi ve 19553 Rum olmak üzere toplam nüfusu 27096'dır. Kalenin bulunduğu "Kastro" yani Kale ismiyle de anılan Rodos Kasabası'nın nüfusu ise 11000 civarındadır. Kale surları ve hendeği sağlamdır. Kale içinde şövalyeler zamanından kalma bazı binalar vardır. Kale haricinde varoşu, büyük bir hapishanesi, Süleymaniye isimli büyük ve güzel bir camii ile diğer birkaç camii, medrese, rüşdiye mektebi, kütüphane ve hamam gibi yapılar bulunmaktadır.

1910 yılında Osmanlı yönetimi Ege adalarında bulunan bazı kalelerin yıkılmasına karar verdi. Bu kaleler arasında Rodos Kalesi de bulunmaktaydı. Tarihî kalenin yıkılacak olması Rodos ahalesinde büyük bir teessüre sebep oldu. Kalenin yıkılmaması için Rodos'tan merkeze birçok telgraf gönderildi. Neticede "âsâr-ı atîkadan" olması hasebiyle Rodos Kalesi'nin yıkılması ve satılması Harbiye Nazereti'nce uygun görülmeyp olduğu gibi muhafazasına karar verildi. Bu sayede Rodos Kalesi yıkımdan kurtulmuş oldu.

1911 yılında Trablusgarb Savaşı Dönemi'nde İtalya Rodos Adası'nı işgal etti. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 15. maddesi ile Türk hükümeti, Rodos Adası ile birlikte Oniki Ada'nın İtalya'ya verilmesini kabul etmiş ve adalardaki her türlü hakkından vazgeçmiştir. Böylece Rodos Adası'ndaki 390 yıllık Türk hâkimiyeti sona ermiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 yılında imzalanan Paris Antlaşması'yla ada Yunanistan'ın yönetimine geçti.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 7/949; A.DVNS.MHM.d, 7/1553; A.DVNS.MHM.d, 19/263; A.DVNS. MHM.d, 55/61; A.MKT. MHM, 161/94; A.MKT.UM, 289/4; BEO, 3754/281538; HAT, 337/19299-E; İ.DH, 360/23818; İ.DH, 569/39624; İ.DH, 1110/86924; İ.MVL, 144/4038, İ.MVL, 165/4857; İ.MVL, 460/20741; MF.MKT, 1154/37; ML.d, 1708; ŞD, 2343/24; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 9. Kitap , haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY, İstanbul, 2005, s. 122-126; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 3, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 2273-2274; Cevdet Küçük, "Oniki Ada", *DİA*, Cilt 33, s. 355; Cabir Doğan, "Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2013, Sayı 30, s. 67-88; Machiel Kiel, "Rodos", *DİA*, Cilt 35, s. 155-158; Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi*, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 2008, s. 132

RODOS KALESİ PLANI

- 1849 -

(PLK. p, 29)

1- Rodos Kalesi'nin planıdır.
2- Eğrikapı'ya giden yol
3- İç Hisar
4- Sercivan Cami-i Şerifi
5- Hastane
6- Zeytinburnu Tabyası
7- Eğrikapı Tabyası
8- Köprü
9- Mezaristan
10- Yol
11- Kapı siperi
12- Yol
13- Ejderli Burcu
14- Seğirdim mahalli
15- Mezaristan
16- Ahmed Paşa Burcu
17- Yol
18- Bâb-ı Mestûr Burcu
19- Bâb-ı Mestûr
20- Karakol
21- Yol
22- Topkapı
23- Çeşme
24- Köprü
25- Bâb-ı Ahmer
26- Açıkgöz Burcu
27- Çanakkıran Burcu
28- Kargakule Burcu
29- Maguna Tabyası
30- Pişvâ Tabyası

31- Akkule
32- Âsiyab Tabyası
33- Sübye Tabyası
34- Tabya
35- Bostan mahalli
36- Yol
37- Gümrük Kapısı
38- Yalı Kapısı
39- Gümrük iskelesi
40- Taşlık mahalli
41- Arap Kulesi
42- Selenlik Tabyası
43- Damla Tabyası
44- Damla Kapısı
45- Çıralı Burçlar
46- Parmakkapı
47- Mühimmat ambarı
48- Bostan
49- Bahçe
50- Paşa konağı
51- Hendek
52- Emir Ahmed Burcu
53- Tersane
54- İskele
55- Murad Reis Türbesi
56- Karantina mahalli
57- Kumburnu
58- Mendirek Kulesi
59- Kuzey
60- Güney

61- Rodos Adası'nda bulunan kale, liman ve yollar ile haricindeki bahçelerin resmiyle hendese fennine uygun şekilde yapılmış bölgesel haritasıdır.
12.L.1265 (31 Ağustos 1849)

62- İki yüz Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

63-

١	Bâb-ı Ahmer'in resmi
٢	Ejderli Burcun resmi
٣	Maguna Tabyası'nın resmi
٤	Bâb-ı Mestûr'un resmi
٥	Zeytinburnu Tabyası'nın resmi
٦	Karanfil Burcu'nun resmi
٧	Eğrikapı'nın resmi
٨	Maguna Tabyası'nın resmi
٩	Mendirek Tabyası'nın resmi
١٠	Dörtgen burçların resmi
١١	Bâb-ı Ahmer'in resmi
١٢	Zeytinburnu kaleye kadar resmi
١٣	Bostan Tabyası'nın resmi
١٤	Eğriliman Burcu'nun resmi
١٥	Damlakapı'nın resmi
١٦	Yalıkapı'nın resmi
١٧	Yalıkapı'nın sağ ve solundaki burçların resmi
١٨	Arap Kulesi'nin resmi

Rodos Şehrinin Eski kapısı

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu 90803/30)

Eğri kapının içeriden görünüşü

(İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu 90807/16)

SATMANIS KALESİ

Satmanis Kalesi, Van'ın doğusunda İran sınırına yakın bir mevkide bulunmaktadır. Satmanis ve kalesi ile ilgili çok az bilgi ve arşiv belgesi mevcuttur. 15 Haziran 1817 tarihine ait bir belgede daha önce İranlılar tarafından tahrip olunan kalenin önceden olduğu gibi yine İranlılar tarafından tamir edilmesi hususu, İstanbul'da bulunan İran maslahatgüzarı tarafından taahhüt edilmiştir. Bunun üzerine kalenin keşif ve ölçümü için mimar kalfalarından Selim Şakir Efendi tayin olunmuştur. Tamir için gerekli paranın ödenmesi İranlılar tarafından taahhüt edildiğinden Osmanlı tarafının çıkardığı fiyat üzerinden keşif defteri ile elimizde bulunan ve bu kitapta kullanılan kale planı hazırlanmıştır.

Hazırlanan keşif defterine göre yeniden inşası ve tamiri gereken kısımlar şunlardır: Kale kapısı önünde cep hane kulesi, karaağaçtan yapılacak iki adet kale kapısı, kale içinde iki adet oda, cep hane kulesi, kale içinde sağ tarafta asker muhafazası için kule, sol tarafta mühimmat kulesi, cep hane kulesinin bitişiğindeki zahire ambarı, harem dairesi, su sarnıcı, kaledeki zabitanın mahsus bir adet oda, kale kapısı bitişiğindeki üç adet ahır, kale duvarına bitişik zabitanın mahsus iki adet oda.

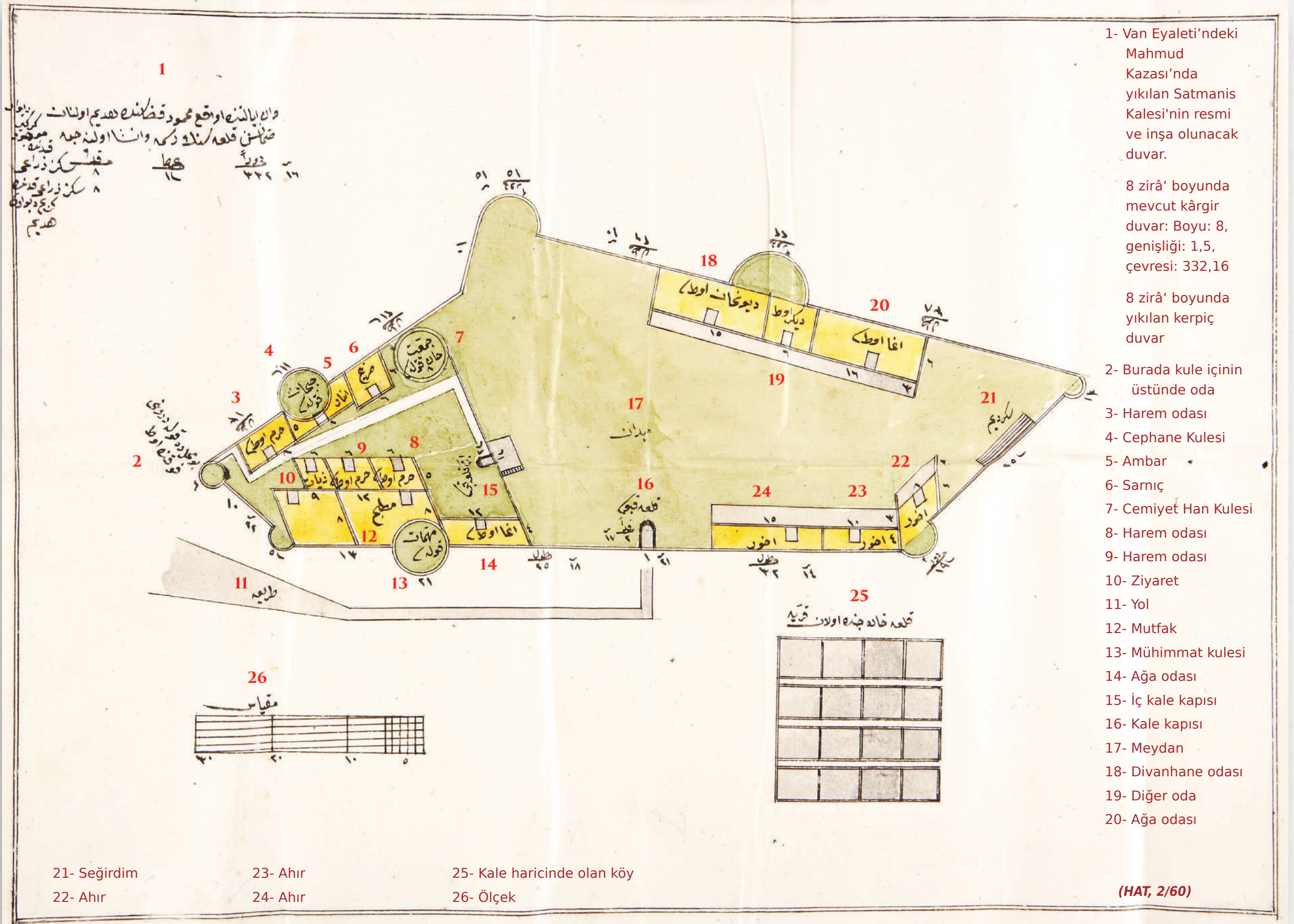
Satmanis, Van'ın Saray ilçesine bağlı bir köy olup günümüzdeki ismi Örenburç'tur.

KAYNAKÇA

HAT, 2/60; <http://www.haritatr.com/orenburc-koyu-haritasi-mb312>

SATMANİS KALESİ PLANI

- 1817 -

SELANİK KALESİ

Bugün Thessaloniki olarak anılan Selanik, Therme (Selanik) Körfezi'nin kuzey ucunda, Vardar Nehri ağzının 16 km. doğusunda yer alan bir liman şehridir. MÖ. 316 yılında Makedon Kralı Diadok tarafından karısı Thessaloniki adına kurulmuştur. MÖ.168'de Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olan şehrin etrafı, 4. yüzyılın sonlarında İmparator Teodosios tarafından surlarla çevrilmiştir. 10. ve 11. yüzyılların başında Arapların, Bulgarların, Normanların saldırısına uğrayan Şehir, 1205-1225 yılları arasında Latin Selanik Krallığı'nın merkezi olmuştur. Selanik, 1349'da yeniden Bizans hâkimiyetine geçmiştir.

Osmanlılar tarafından ilk defa 1387'de ele geçirilen şehirde tam bir idari kontrol sağlanamamıştır. Yıldırım Bayezid, Selanik karşısındaki bir tepeye bir kule yaptırmıştır. 1402 Ankara bozgunundan sonra Bizanslıların eline geçen şehrin kalesi yıktırılmıştır. II. Murad tarafından ablukaya alınan şehri koruyamayan Bizanslılar Selanik'i Venedikliler'e satmıştır. Buna itiraz eden Osmanlılar Venedik'e savaş açmış ve 1430'da Şehir Osmanlıların eline geçmiştir.

Fetihten sonra şehirde büyük imar faaliyetlerine başlanmış, bu arada II. Murad dedesinin yaptırdığı tepedeki kaleyi de (Yedi Kule/Heptapyrgion) yeniden inşa ettirmiştir (1431). 16. yüzyılda deniz surlarının doğu ucunda bir burç inşa edilmiştir. Kale 1552 ve 1573 yıllarında tamir görmüştür. Kalenin 1573 yılındaki tamir masraflarının bir kısmı (5 bin filori) şehir nüfusunun çoğunluğunu teşkil eden ve ticaret sayesinde hayli servet sahibi olan Yahudi ve Hristiyan ahaliden toplanmıştır. Bu tamirat esnasında kaleye yeni bir kule inşa edilmiştir.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Selanik Kalesi hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Buna göre kale, sahilde bulunmaktadır. İç kalesi topraklı ve kayalı bir yüksek tepe üzerinde üçgen şeklinde çok büyük ve sağlam yapılı geniş bir kaledir. Denizden uzunluğu üç

mildir. Kara tarafında genişliği iki mildir. Kuzeyinde Hortaç Sultan Dağları iç hisara uzak ve yüksektedir. Öyle ki asla top ulaşmaz. Kalenin iki tarafı karadır ve bir tarafı Bahr-i Sefîd'in bir körfezidir. İç hisarın bütün evleri birbiri üzerine kat kat bu körfeze bakar. Batı tarafında da Vardar Yenicesi'ne varıncaya kadar sahraya bakan güzel evler bulunmaktadır. Kale içi altı kat bölme bölme hisardır. Bu altı kat hisar dizdar ağalığıdır. İlk kat hisar, büyük şehir kalesidir. İkinci kat hisar Vardar Kalesi'dir. Üçüncü katı Kelemerye ağalığıdır. Dördüncü kat, Yedikule kalesidir. Beşinci kat, Kuşaklı Kule hisarıdır. Altıncı katı ise Tophane Kalesi ağalığıdır. Bu altı kat hisarın birer kapılarından başka Yedikule'den aşağı şehre inen iki demir kapısı daha vardır. Bu kapılar, yalın kat kapılardır ama otuzar arşın yüksekliğinde duvarları vardır.

Belgelerden takip edebildiğimiz kadarıyla Selanik Kalesi 1770, 1785, 1800, 1829, 1847, 1851 yıllarında tamir görmüştür. 1800 yılında yapılan tamirde kalenin harap olan duvar ve damlarıyla tophanesi elden geçirilmiştir. 1829 yılında meydana gelen depremde Selanik Kalesi'nin deniz kenarında bulunan Kanlıkule'den Yalıkapısı'na kadar olan kısımdaki sur duvarları ve karakolhane hasar gördü. Bilâhare bu kısımlar onarıldı. 12 Temmuz 1856'da Selanik'te çıkan yangında Yalıkapısı haricinde bulunan debbağhane, Mısır Çarşısı, dükkanlar, hububat mağazaları ve sair binalar tamamen yandı. Bu yangında Selanik Kalesi ciddi bir zarar görmedi. Kale yakınındaki dükkan ve binalar yeniden inşa edildi.

1863 yılında Selanik Kalesi'nin yeni usule göre tahkim edilmesi, deniz tarafındaki surun yıkılarak şehrin genişletilmesi, Kanlıkule'den başlayarak denizin doldurulması ve bu çalışmalar neticesinde elde edilecek toplam 385 bin zirâ' mahallin ve yıkılacak sur duvarının taşlarının satılmasına; buralardan elde edilecek gelirin Selanik, Galos ve Kavala kalelerinin yeni usule göre tahkimi ve Selanik'te hastane yapımında kullanılmasına karar verildi.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre 19. yüzyıl sonlarında 150.000 civarında nüfusu ile İstanbul'dan sonra Osmanlı'nın Avrupa kıtasındaki ikinci büyük şehri olan Selanik, bir tepenin güneybatı eteğinde kurulmuş olup surlar ve bir takım kulelerle çevrili olduğu halde deniz tarafındaki suru yıkılarak mükemmel bir rıhtım inşa olunmuş ve deniz tarafında şehir genişleyerek muntazam binalardan oluşan yeni mahalleler ve rıhtım boyunca büyük ticarethaneler, mağazalar ve oteller yapılmıştır. Şehre demiryolu hattı döşenmesiyle Avrupa, Ege Adaları, Mısır ve İzmir arasındaki ticarete önemli bir iskele konumuna gelmiş ve bu sayede Şehir günden güne gelişmiştir.

Tanzimat'ın ilânından sonra ticaret ve kültür alanında büyük gelişme gösteren ve ayrıca Meşrutiyet'in ilân edilmesinde önemli bir merkez olan Selanik, Birinci Balkan Savaşı sırasında 9 Kasım 1912'de Yunan ve Sırp taarruzu sonunda düşmana teslim edilmiş 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'yla resmen Yunanistan'a bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

A.DVNS.MHM.d, 12/1011; A.DVNS.MHM.d, 18/22; A.DVNS.MHM.d, 21/218; A.DVNS.MHM.d, 21 570; A.MKT. MHM, 270/21; C.AS, 135/5999; C.AS, 467/19504; C.AS, 762/32147, 1117/49491; HAT, 595/29217; İ.MVL, 96/2035; İ.MVL, 218/7302; MVL, 987/23; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul, 2003, s. 43-44; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 4, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 2591; Abid Yaşaroğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koşuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri (1a-260a. Tahlil ve Transkrip)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995; Machiel Kiel, "Selanik", *DİA*, Cilt 36, s. 356; Nuri Yavuz, "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı", *Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008, s. 139-154

SELANİK KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 1339)

- 1- Kara tarafında bulunan yukarı kale yeniden inşa olunmuştur.
- 2- Yalı Kapısı
- 3- Kule Kapısı
- 4- Ahmed Paşa Tabyası ki, Kuşaklıkule olarak adlandırılır, yeniden inşa olunmuştur.

- 5- Yeniden inşa olunan Kanlıkule ki, Kelemerye olarak adlandırılır.
- 6- Tophane Kulesi yeniden inşa olunmuştur.
- 7- Parmak Kapı (Bâb-ı Engüşt)
- 8- Vardar Kalesi olarak adlandırılan kulelerin tamamı yeniden inşa olunmuştur.

- 9- Vardar Kapısı
- 10- Tecdid Kapısı
- 11- Bu kalenin yeniden inşa edilen mahallerinin kenarlarına açıklaması yapılarak ve kalenin çepeçevre bütün duvarları eksiksiz bir şekilde gereği gibi tamir ettirilerek padişah tarafından görülmek üzere takdime cesaret olundu.

SELANİK ŞEHRİNİN HARİTASI

(19. Yüzyıl)

27

1. Mekteb-i Nispetiye
2. Mekteb-i Nispetiye
3. Mekteb-i Nispetiye
4. Mekteb-i Nispetiye
5. Mekteb-i Nispetiye
6. Mekteb-i Nispetiye
7. Mekteb-i Nispetiye
8. Mekteb-i Nispetiye
9. Mekteb-i Nispetiye
10. Mekteb-i Nispetiye
11. Mekteb-i Nispetiye
12. Mekteb-i Nispetiye
13. Mekteb-i Nispetiye
14. Mekteb-i Nispetiye
15. Mekteb-i Nispetiye
16. Mekteb-i Nispetiye
17. Mekteb-i Nispetiye
18. Mekteb-i Nispetiye
19. Mekteb-i Nispetiye
20. Mekteb-i Nispetiye
21. Mekteb-i Nispetiye
22. Mekteb-i Nispetiye
23. Mekteb-i Nispetiye
24. Mekteb-i Nispetiye
25. Mekteb-i Nispetiye
26. Mekteb-i Nispetiye
27. Mekteb-i Nispetiye

(HRT. h, 204/1)

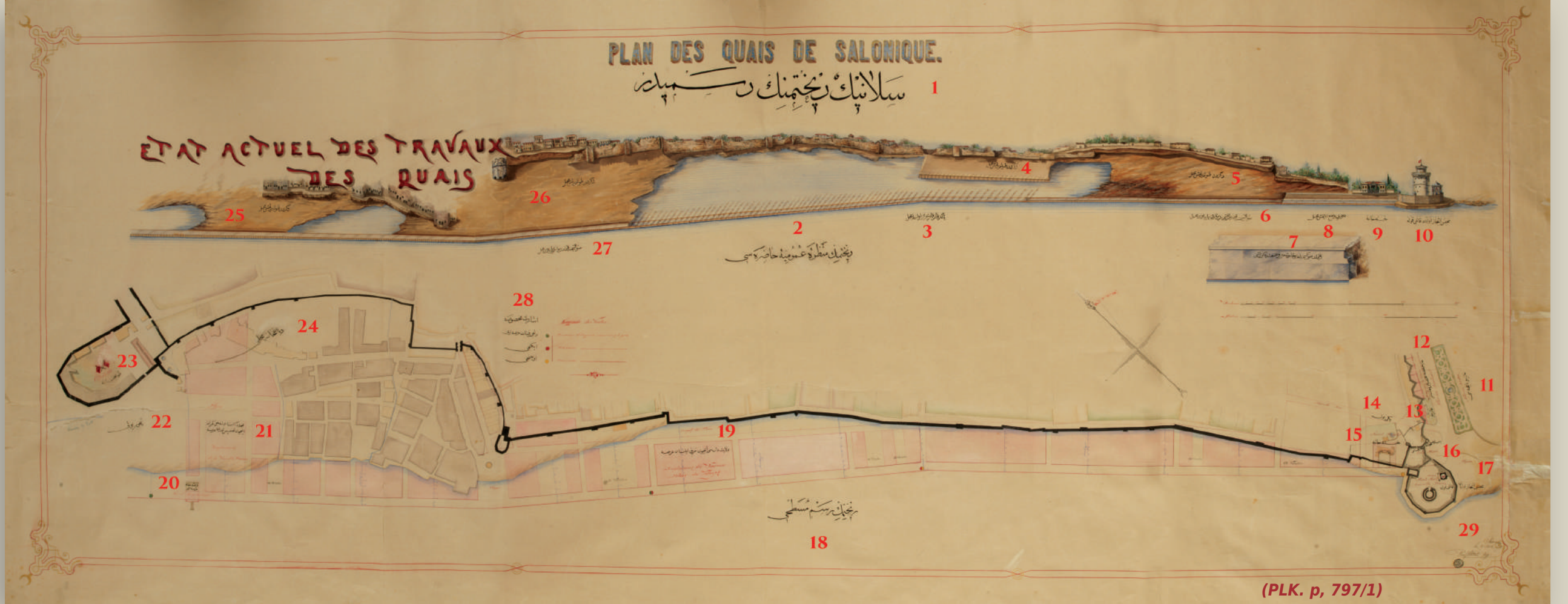
- 1- Selanik şehrinin haritasıdır.
- 2- Kara Hüseyin çiftliği
- 3- Tomba
- 4- Kuzey
- 5- Harman Gölü
- 6- Yenisu
- 7- Süvari kışlası
- 8- Tomba
- 9- Tomba
- 10- Siroz Caddesi
- 11- Selanik-İstanbul demiryolunun bağlantı noktası
- 12- Selanik-Manastır şosesi
- 13- Tomba
- 14- Selanik-Üsküp demiryolu hattı
- 15- Selanik-Manastır hattı
- 16- Bira fabrikası
- 17- Havagazı (gazhane)
- 18- Memleket bahçesi
- 19- Kale
- 20- Liman
- 21- Beyaz Kule
- 22- Kışla
- 23- Tomba
- 24- Depo
- 25- Selanik Körfezi
- 26- 1/20.000 metre ölçeğindedir.

27-

۱	Hükümet konağı
۲	Kazasker Hamamı
۳	Saatli Cami
۴	Mustafa Paşa Camii
۵	Islahhane Hamamı
۶	Sanayi Mektebi
۷	Rufaî Tekkesi
۸	Hurdacı Camii
۹	Hamzabey Camii
۱۰	Alyanz Kız Mektebi
۱۱	Osmanlı Bankası
۱۲	Frenk Kızları Hastanesi
۱۳	Rüsumat Nezareti
۱۴	Sainas Farikası
۱۵	İdare-i Askeriye

SELANİK RIHTIMI

- 1872 -

1- Selanik rıhtımının resmidir.

2- Rıhtımın şu anki görünüşüdür.

3- Yalnız kazıkları dikilen mahal

4- Denizden doldurulmuş mahal

5- Denizden doldurulmuş mahal

6- Su kesimine kadar rıhtım duvarı yapılan mahal

7- Rıhtımın su kesiminden yukarı mermer konduktan sonra görünüşü

8- Mermeri konmuş mahal

9- Hastane

10- Hapishane olarak kullanılan Kanlı Kule

11- Gazino bahçesi

12- Gaz hıfzına mahsus mağazalar

13- Gazino

14- Yeni yol

15- Hastane

16- Islahhane arsası

17- Hapishane olarak kullanılan Kanlı Kule

18- Rıhtımın planı

19- Vilâyet dairesi için ayrılan arsa

20- Karantinahane arsası

21- Yeniden inşa olunacak gümrük için tahsis olunan arsa

22- Demiryolu

23- Tophane

24- Debbağhane mahalli

25- Denizden doldurulmuş mahal

26- Denizden doldurulmuş mahal

27- Su kesimine kadar duvarı yapılan yer

28- İşaret-i mahsusa

(Yeşil): Birinci fiyat arsaları

(Kırmızı): İkinci

(Sarı): Üçüncü

29- Selanik

2 Nisan 187

Ruef Vitali

Beyaz Kule, Selanik

<http://mapio.net/s/63507262/>

SİNOP KALESİ

Sinop, Anadolu'nun kuzeyinde Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alan bir şehirdir. Şehrin Yunan efsanelerinde Teselyalı Autolykos tarafından kurulduğu ifade edilmektedir. M.Ö. 4. yüzyılda bir ara Persler, Kapadokya Krallığı ve Makedonya egemenliğinde kalan Şehir M.Ö. 220 yılında Pontus Krallığı'na bağlanmıştır. Sinop Kalesi'nin inşa tarihi ise M.Ö. 72'dir. Bu tarihte Pontus Kralı IV. Mithridates Sinop'ta mabed, tiyatro, gymnasium ve saray yaptırmış, şehrin çevresini de surlarla çevirmiştir. Sonraki dönemlerde Sinop Kalesi Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devirlerinde bazı ekler yapılarak hem büyütülmüş, hem de bakım ve onarımı yapılarak bugüne ulaşması sağlanmıştır.

Sinop Kalesi iç ve dış kale olmak üzere iki bölümdür. Dış kalenin uzunluğu kuzeyde 800 m, doğuda 500 m, güneyde 400 m, batıda 270 metredir. "İç Kale" olarak adlandırılan ve içinde hapishanenin bulunduğu saha 1214'te Sinop'u zapt eden Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus zamanında ana kalenin kuzeyden güneye inen dik bir surla kesilmesiyle kuzey ve güneyde iç içe iki bölümden meydana getirilmiş ve 11 adet burç ile desteklenmiştir. Burçların yüksekliği denize hâkim güney bedende 22 metredir. Kale surlarının yüksekliği ise 18 m olup, kalınlığı da 3 m civarındadır. Bu 3

metrelik duvarlar üzerinde İç Kale'yi bir uçtan diğerine kadar gezebilme imkânı veren muhafızların gezi yolları bulunmaktadır. Enine örülen bir duvar ile ikiye bölünen İç Kale'nin güney kısmı tersaneye dönüştürülmüş ve dönemin önemli sayılabilecek ticaret ve savaş gemileri burada inşa edilmeye başlanmıştır. Tersanedeki bu faaliyet 1853 Rus baskınına kadar devam ettirilmiştir. İç kale savunmanın depo ve cephaneliği niteliğinde idi. İçerisinde İbrahim Bey Camisi vardı. Sonraki yıllarda bu cami ile birlikte depolar yıktırılmış, içerisinden bir yol (bugünkü Sakarya Caddesi) geçirilmiştir.

Kalenin vaktiyle dört kapısı vardı. Güneydeki Tara Kapısı, doğudaki İskele Kapısı, kuzeyde, kale ile deniz arasındaki düzlüğe açılan Ova Kapısı, yine denize bakan Garb Kapısı bulunuyordu. İsfendiyaroğulları idaresinde son derece müstahkem bir mevki olan Sinop Kalesi 1461'de Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı hâkimiyetine girdi.

1640 yılında Sinop'a uğrayan Evliya Çelebi'ye göre Sinop Kalesi düz bir alanda kurulmuş dörtgen şekilli gayet metin bir kaledir. Bu kale I. Ahmed zamanında (1603-1617) Karadeniz'in kuzeyinden gelen Kazakların işgaline uğramışsa da daha sonra geri alınmıştır. Kalenin başlıca kapıları, Kum Kapısı, Meydan Kapısı,

Tersane Kapısı, Yenicekapı, Tabahane Kapısı, İç Kale'nin Lonca Kapısı, Uğrunkapı ve aşağı kaledeki Deniz Kapısı'dır. Kale içinde ve dışında yirmi dört mahalle bulunmaktadır. Gayrimüslimler kalenin sahil kısmında yaşarlar ve bunların nüfusu toplam 1200 kişidir. Bunlardan 100 kişi kaleyi tamir etmek şartıyla vergiden muaf tutulmuştur. Kale içinde kat kat toplam 1060 ev, Sultan Alaaddin, Süleymaniye, Ayasofya, Kefeli, Mehmed Ağa ve Yeni Cami isimli camilerle çok sayıda mescit, medrese ve hamam bulunmaktadır.

Arşiv belgelerinde Sinop Kalesi'nin 1559, 1671, 1712, 1780, 1787-90, 1807, 1822, 1854, 1862, 1893, 1900 tarihlerinde tamir edilmesine dair kayıtlar bulunmaktadır. Kırım'ın elden çıkmasının ardından Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaşlarda artık Karadeniz de savaş sahası olmuştu. Bu dönemde Sinop Limanı Osmanlı donanması için önemli bir üs konumuna gelmiş; limanın ve civar semtlerin muhafazası için "Anadolu'nun kilidi mesabesinde olan" Sinop Kalesi'ne yeni istihkâmlar yapılmaya başlanmıştı. 1787 yılında kalenin dört tarafına birer kârgir tabya yapıldı. 1790'da Sinop Kalesi'nde Akliman'da 16 adet tabya inşa olundu. 1807 ve 1822 yıllarında Sinop Kalesi'ndeki tabya ve sair binalar tamir gördü.

Sinop Kalesi

https://ssl.panoramio.com/photo_explorer#view=photo&position=431&with_photo_id=59478296&order=date_desc&user=826299

1826-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Sinop Kalesi'nin muhafazasına ve asker ve mühimmatla takviyesine önem verilmişti. Fakat Kırım Savaşı esnasında 30 Kasım 1853'te Sivastopol'den kalkan Rus gemileri Sinop Limanı'nda demirlemiş olan ve toplam 12 gemiden oluşan Osmanlı filosunu tamamen imha etti. Bu olay tarihleri "Sinop Baskını" olarak geçti. Bu olaydan sonra Sinop'taki istihkâmlar tahkim edildi.

Osmanlı'da kale ve kulelerin hapishane olarak kullanılması eski bir uygulamaydı. Sinop Kalesi de "kalebent" cezasına çarptırılan mahkûmların gönderildiği yerlerden biriydi. 19. yüzyılın sonlarına kadar Sinop Kalesi'nde müstakil bir hapishane bulunmayıp, kalenin burçları zindan vazifesi görmekteydi. Tanzimat'tan sonra zindan sisteminden modern hapishane sistemine geçilmeye başlandı. Sinop Hapishanesi taşrada kurulan ilk hapishanelerden biri oldu. Sinop'ta İç Kale'nin resmen

hapishane olarak tahsis edilmesi 1887 yılında gerçekleşti. O dönem Sinop Mutasarrıfı olan Veysel Paşa İç Kale'yi cezaevine dönüştürdü ve buraya yeni binalarla birlikte bir de hamam inşa ettirdi.

1911 yılında Kastamonu Vilâyet Meclisi'nce alınan bir kararla "hiçbir işe yaramayan, şehrin büyümesine mâni olan ve havayı ağırlaştıran" Sinop Kalesi'nin duvarlarının yıkılarak, buradan elde edilecek arsa ve taşların sahilde muntazam ve mükemmel bir rıhtım yapılmak üzere belediyeye verilmesi gündeme geldi. Bu konuda Müze-i Hümayun Müdüriyeti ve Maârif Nezareti'nden gelen yazılarda "ehemmiyet-i kadîme-i tarihîyesi bütün cihan-ı medeniyeye bilinen ve âsâr-ı atîka-i makbûle ve mefahir-i milliyeden" bulunan kale sur ve burçlarının hiçbir şekilde yıkılmasına izin verilemeyeceği bildirilmiş ve bu sayede Sinop Kalesi yok olmaktan kurtarılmıştır. Kale günümüzde hâlen ayaktaadır.

KAYNAKÇA

AE.SMMD.IV, 50/5752; A.MKT.MHM.d, 3/69; BEO, 1577/118222; BEO, 1594/119521; C.AS, 259/10795; C.AS, 396/16328; C.AS, 858/37605; A.MKT.NZD, 425/11; D.BŞM.d, 4955; DH.İD, 28/1-5; DH.MUİ, 25/2-1; İE.ML.; 99/9358; ML.d, 550; Y.MTV, 206/85; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2. Kitap, haz. Zekeriya Kurşun, Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 43-45; Mehmet ÖZ, "Sinop", *DİA*, Cilt 37, s. 252-256; Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Cilt 1, Ankara, 1959, s. 289-290; Cevdet Yılmaz, "Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 22, s. 1-16

SİNOP KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Sinop Limanı
2- Dış kale
3- Karantina
4- Ambar

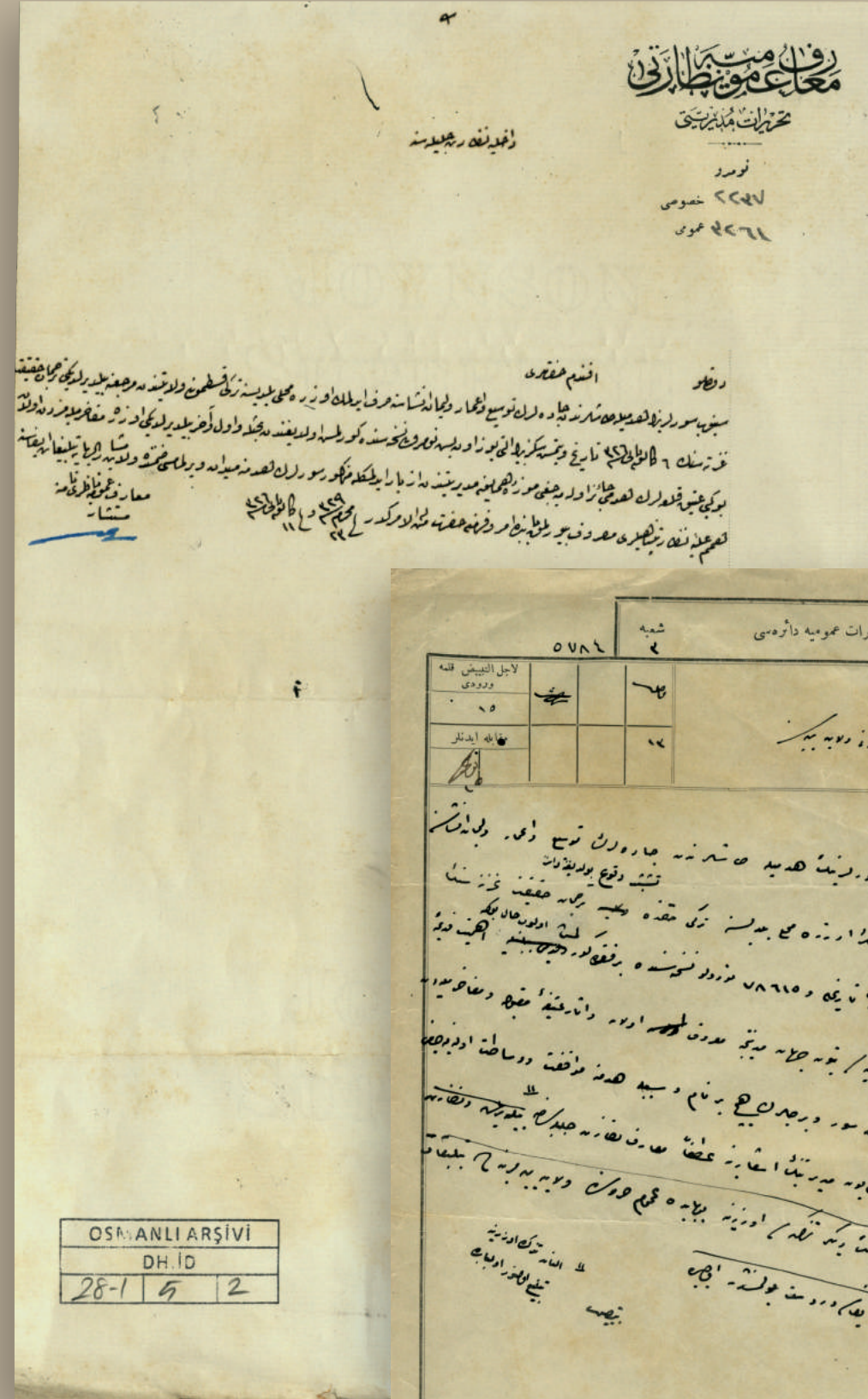
5- Subay odaları
6- Hastane
7- Ahır
8- Büyük hastane

9- Hendek
10- Yol
11- Kapı
12- Kumkapı

13- Harap beden duvarı
mahalli
14- Yol
15- İç kale

16- Cami
17- Büyük kale kapısı
18- Kale kapısı
19- Akliman

20- Bir parmak yüz
zirâ' kabul edilen
Osmanlı ölçeğidir.
(1/300)

SİNOP KALESİ'NİN YIKILMASINA İZİN VERİLMEMESİ

Sinop Kalesi'nin surlarının yıkılarak taşlarının caddelerin genişletilmesi ve liman inşasında kullanılacağına dair Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde çıkan haber üzerine Müze-i Hümayun Müdüriyeti ve Maârif Nezareti'nden gelen yazılar üzerine, tarihî ve millî değeri olan Sinop Kalesi'nin yıkılmasına hiçbir şekilde izin verilemeyeceğine dair Dahiliye Nezareti'nden Kastamonu Vilâyeti'ne yazılan yazı.

28 Ocak 1911

Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye Dairesi

Şube: 3

5784

Evrak Numarası: 190

Tarih-i Tebyizi: 15 Kânûn-ı Sâni sene [1]326

Hulâsa: Sinop surları hakkında

Kastamonu vilâyet-i behiyyesine

Sinop surlarının hedmiyle taşlarından caddelerin tevsî' ve imar ve liman inşasına sarf edilmek üzere mahallî belediyesine terki hakkında teşebbüs vuku bulunduğu dair Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nin 6 Kânûn-ı Sâni sene [1]326 tarihli ve 78615 numaralı nüshasında bir fıkra görülmüş olup halbuki ehemmiyet-i kadîme-i tarihiyesi bütün cihan-ı medenîce ma'rûf olan ve âsâr-ı atîka-i makbûle ve mefahir-i milliyeden bulunan kale sur ve burçlarının hiçbir nam ve sebeble hedmine muvâfakat ve vesatet olunamayacağı Müze-i Hümayûn Müdüriyeti'nin iş'ârına atfen Maârif Nezaret-i Celîlesi'nden alınan tezkiye üzerine tebliğ olunur. Ol bâbda.

DH. İD, 28-1/5-1

داخليه نظارتی مخابرات عمومیہ دائرہ سی		شعبہ	۵۷۸۶
اوراق نومبر و سی	مسودی	میشی	۱۹۰
قلم و درودی تاریخ	تاریخ تسوید	تاریخ امین	۱۹۰
ایمانت نامه		۵	
سینوب سور ریل هدیه صند نه جاده در توس دی. ولایت			
حد ایستار نه صج بدنه ترکی قنده یکجہ حقیقت قز نس			
کامنه تاریخ ۷۸۶۱۵ نردو نوسنه برقعو. دجسیند اکتب دیو			
سم نایب/ خیمه جلا- بدنه مدون لکساره دره دانرغیه قبه دغا فید			
بدنه قده سور در جدریج برنام دسید هدنه نوقفه دواسا ادرید			
سوره کدیو بدنه اکتب عفا مدون قنده جدریج بدنه دغا			
تاریخ نامه قلم ادرینه بلیه عجم وون ووبه برنه جلیقا			
نایب ایلم در دست بولنه اچ			
نایب			
کامنه ترک ادرینه			
تاریخ نامه ادرینه			

OSMANLI ARŞIVI
DH.İD
28-1 5 2

OSMANLI ARŞIVI
DH.İD
28-1 5 1

2vrk
(1st b=)

(DH. İD, 28-1/5-1)

SOHUM KALESİ

Sohum günümüzde Abhazya Cumhuriyeti'nin Karadeniz kıyısında yer alan bir şehir olup 1578 yılında Lala Mustafa Paşa'nın Safevî Devleti üzerine düzenlediği sefer sonucunda Güney Kafkasya ve Şirvan'la birlikte Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

I. Petro Dönemi'nde (1862-1725) Ruslar'ın Kafkaslardaki ilerleyişine karşılık Osmanlı Devleti 1723 yılından itibaren Faş ve Soğucak Kaleleri ile birlikte Sohum Kalesi'ni de tahkim etmiştir. Sohum Kalesi'nin 1724 senesinde yeniden başlanılan inşa süreci, 3 Haziran 1729 yılında tamamlanmıştır. Buna göre kale dört tabya ve üç kapıdan oluşmaktaydı. Kalenin içinde kârgir minareli bir cami, yine kârgir çifte un ve mühimmat mahzeni, kârgir cebehâne, tophane mühimmatı konulmak için bir tophane, topçular kışlası, topçubaşı konağı, cebeciler kışlası, ahşap yeniçeri ağası konağı, yeniçerilerin altıncı cemaatine ait kışla, yeniçeri yedinci sekbanlar kışlası, kârgir hamam, müftü ve kadı konağı, imam hanesi, iki katlı muhafız konağı ve muhafız odaları, ekmek fırını, değirmen, peksimet ambarı, iki katlı ahşap kahve odası, iki katlı mutfak, orada bulunan görevliler için yapılan oda ve mutfaklar, kale dışında ise iskele, ağaç köprü, mirî öküz ahırları, kaleye geldiğinde Abaza Meliki ve Abaza beylerinin misafir olarak kalmaları için bir hane, inşaatta çalışan usta ve kalfalar için odalar, Taşlık denen bölgede yapılan öküz ahır ve ekmek fırını ve köprü gibi çeşitli yapılar bulunmaktaydı.

Sohum'da Müslüman halkın sayısının fazla olması sebebiyle Ocak 1753 tarihinde Sohum Kalesi varoşunda bulunan mescit, cuma ve bayram namazları kılınmak üzere Sultan I. Mahmud'un izniyle camiye çevrildi. Sohum Kalesi'nde 1762-63 yıllarında yapılan tamirat esnasında kalenin yarısından fazlası elden geçirildi.

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında Kırım'ın kaybedilmesi ve Kuzey Karadeniz'de Osmanlı Devleti'nin limanı kalmaması nedeniyle Soğucak, Sohum ve Faş kalelerinin tamirâtı ve takviyesi yeniden gündeme geldi. 1773 yılında Sohum halkının Rus saldırısından ve aynı zamanda kontrolsüz Abaza ve Çerkezlerin tecavüzlerinden korunması için kalenin üç tarafına şaranpo yapılmış, kale içindeki cephane, tophane ve zahire ambarı tamir edilmiş ve kaledeki asker miktarı arttırılmıştı. Sohum Kalesi, 1782'den 1791 yılına kadar aralıklarla yine tamir görmüştür. 1785 yılından 1791 yılına kadar geçen süreçte Sohum Kalesi'nin cephane, zahire ve mühimmat mahzenleri ile kale içindeki cami ve hamam da tamir edildi.

Osmanlı Devleti Kırım'ı geri alabilmek için 1787 yılından itibaren Rusya ile savaşa girişti. Ruslar 26 Temmuz 1791 yılında Anapa Kalesi'ni ele geçirdiler. Anapa ve Soğucak kalelerinin işgalinden sonra Gelincik, Faş, Sohum, Anagra ve Ahışa Kalelerinin tahkimatına daha fazla önem verildi. Bu dönemde Sohum Kalesi merkez seçilmek suretiyle Anapa Kalesi'nin kurtarılma planları doğrultusunda önceden Anapa Kalesi'ne gönderilmek üzere tertip edilen askerler ve komutanlar Sohum Kalesi'ne yönlendirilmeye başlandı. Savaşın sonunda imzalanan Yaş Antlaşması (1792) ile Ruslar Kafkasya'da işgal ettikleri bölge ve kaleleri iade etti. Faş, Sohum, Soğucak ve Anapa gibi kaleler yeniden Osmanlı Devleti'nde kaldı.

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı Dönemi'nde özellikle 1808-1809 yıllarında Sohum Kalesi'nin istihkâmına önem verilmişse de kale, 10 Temmuz 1810 tarihinde Ruslar tarafından zabt edildi. Savaşın sonunda imzalanan 16 Mayıs 1812 tarihli Bükreş Antlaşması ile kale bir

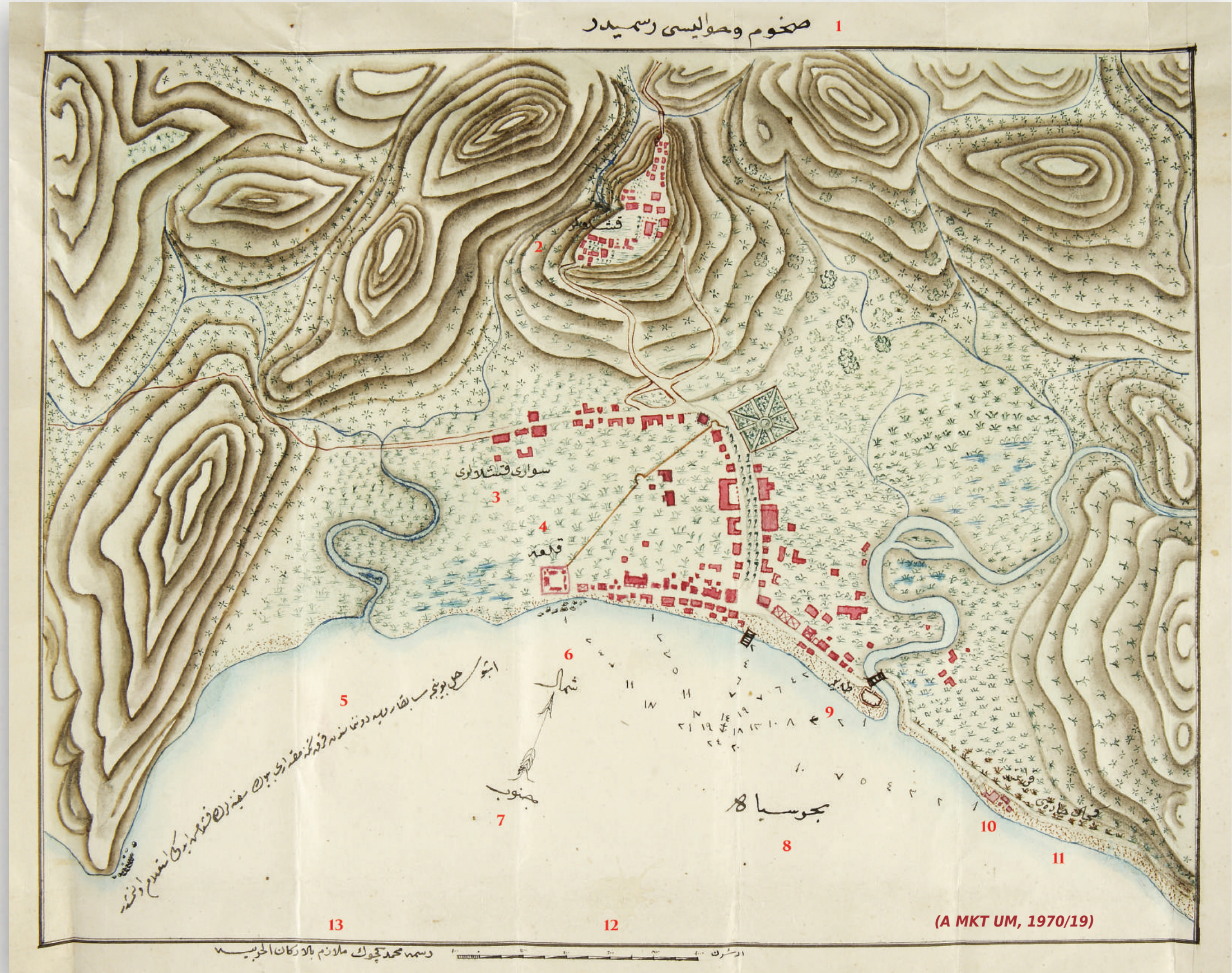
kez daha Rusya'ya bırakıldı. 93 Harbi'nde Mayıs 1877'de Sohum Kalesi kısa bir süre Osmanlı donanması ve kaled bulunan Çerkes ve Abazalar'ın girişimi ile Ruslardan alınmış ise de Ağustos ayında Ruslar kaleyi tekrar zapt ettiler. Günümüzde Sukhumi ismiyle bilinen Sohum, Abhazya Cumhuriyeti'nin başkentidir.

KAYNAKÇA

C.AS, 900/38759; C.AS, 1188/53048; C.AS, 1186/52923; C.AS, 874/37507; C.AS, 334/13862; C.AS, 879/37730; C.EV, 543/27409; MAD.d, 1471; Çetin Sungur, *Habeşistan'dan Kafkasya'ya bir Osmanlı Paşası: Özdemiroğlu Osman Paşa*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2012; Zübeyde Güneş Yağcı, "Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'daki Askerî Yatırımları", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3, Ankara 2004, s. 15-27; Cengiz Fedakar, *Anapa Kalesi: Karadeniz'in Kuzeyinde Son Osmanlı İstihkâmı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2010; Zafer Süren, "Sohumkale Kitabesi", *Jineps Dergisi*, Ağustos 2009

SOHUM KALESİ PLANI

- 1854 -

1- Sohüm ve havalisinin resmidir.

2- Kışlalar

3- Süvari kışlaları

4- Kale

5- Bu sahil boyunca önceleri Rusya donanmasından kırk tekne miktarı büyük gemilerin kışlamış olduğu bildirilmiştir.

6- Kuzey

7- Güney

8- Karadeniz

9- Tabya

10- Karantina

11- Kemhal Caddesi

12- Ölçek 100 arşın

13- Erkan-ı Harbiye Küçük Mülazımı Mehmed tarafından resmedilmiştir.

1877 YILINDA TOPKAPI SARAYI'NA GETİRİLEN SOHUM KİTABESİ

Fotoğraf Denis Çaçalıa'dan temin edilmiştir.

SOHUM KİTABESİ

1877-1878 Osmanlı-Rus harbi esnasında Hasan Paşa kumandasındaki Osmanlı Donanması 10 Mayıs 1877'de Sohum Kalesi önlerine geldi. Sohum ve civarı iki gün bombalandıktan sonra içerde ayaklanan Çerkesler ve Abazalar, Ruslara baskın yaparak Sohum kapılarını Osmanlı kuvvetlerine açtılar. Hasan Paşa'nın yanında bulunan Çerkes beyleri sahile çıktılar ve altı yüz atlı ile iç kaleyi de zapt ettiler. Ağustos ayında Ruslar, Sohum'a girdiler. Osmanlılar ise Sohum'u ateşe verip şehri terk ettiler. İşte

Osmanlılar bu çekilişlerinde III. Ahmed Dönemi'nde kaleye konmuş olan kitabeyi de alıp İstanbul'a getirdiler. Bu kitabe Damad İbrahim Paşa'nın sadareti zamanında Sohum Kalesi'nin 1724-1729 yılları arasındaki inşaatı esnasında kaleye konmuştu. Sultan II. Abdülhamid bu kitabeyi Topkapı Sarayı İkinci Avlu'da "Selvili Yol" denilen yolun Babüssade'ye yakın kısmında, solda bir kaideye, üzerine kendi kitabesi ve tuğrasını ekleyerek koydururdu.

Kitabenin üzerinde şu beyitler yazılıdır:

(Üstteki bölümde yazılı olan)

Sultan II. Abülhamid'in Kitabesi

Asr-ı Han-ı Ahmed-i Sâlis'de Sohum Kal'ası da
Sonra Moskof eline geçmiş iken nice zaman
Kaleyi Rusiye'den Han-ı Hamîd-i Sânî
Geldi fermân-ı Hümâyunu ile işte bu seng

Yapılıp bâbının üstüne bu taş kondı heman
Vatan-ı bûm olup oldu nizâmı talan
Zor ile aldı girüye şeh-i gâzi-i zaman
Buraya vaz'ını emreyledi şâh-ı deverân

(Alttaki bölümde yazılı olan)

Sultan III. Ahmed dönemine ait kitabe

Şehinşâh-ı cihan şevketlü Sultan Ahmed-i Gazi
O hakan-ı bülend-ikbal kim zât-ı hümâyûnı
O hakan-ı güzînin sıhr-ı hâssı sadr-ı âlisi
Cihanın eyleyüp her kuşesin te'min-i a'dadan
Yapıldı himmetiyle bu muazzam kal'a-i muhkem
Kıla Hakk şehriyâr-ı âlemin ikbâlini eفزûn
Vezir-i azamın dahi kıla dâim

Ki bâb-ı devleti İskender ve Dârâ'ya me'vâdır
Kemâl-i izz ü câh-ı ma'deletle âlem-ârâdır
Vezir-i pür-himem Damad İbrahim Paşa'dır
Bu semtin dahi oldu çünkü emri hıfzına sâdır
Ki heybetle sanursın kim ser-i Kaf üzre Ankâ'dır
Ki zat-ı akdesi sermâye-i ârâm-ı dünyadır
Ki bâis böyle emn ü rahata ol sadr-ı dânnâdır

SUHZIR KALESİ

Suhzır Kalesi Batum'un kuzeyinde "Tsikhisdziri" tepesinde yer almaktadır. Romalılar tarafından Lazları kontrol altında tutabilmek maksadıyla 6. yüzyılda yapılan bir dizi kaleden en müstahkem olanıdır. Bu dönemdeki adı Petra Kalesi'dir. Petra ve kalesi, 541 den 562 kadar, 20 yıl süren Bizans İmparatorluğu ve Sasâniler arasında devam eden Lazic Savaşı sırasında ana savaş alanlarından biri olmuştur. 1570'de Osmanlılar tarafından ele geçirilene kadar Guria Beyliği'ne aitti. Osmanlılar kaleyi onardı ve orada küçük bir garnizon tuttu. Osmanlı belgelerinde, Suhzır Kalesi'nin Batum ile Çürüksu arasında bulunan yol üzerinde ve yaya olarak Çürüksu'ya bir buçuk saat kadar mesafede olan bir mevkide bulunduğu belirtilmektedir. Osmanlı Arşivi'nde Suhzır Kalesi ile ilgili bulunan ilk belge 1764 senesinde Faş ve

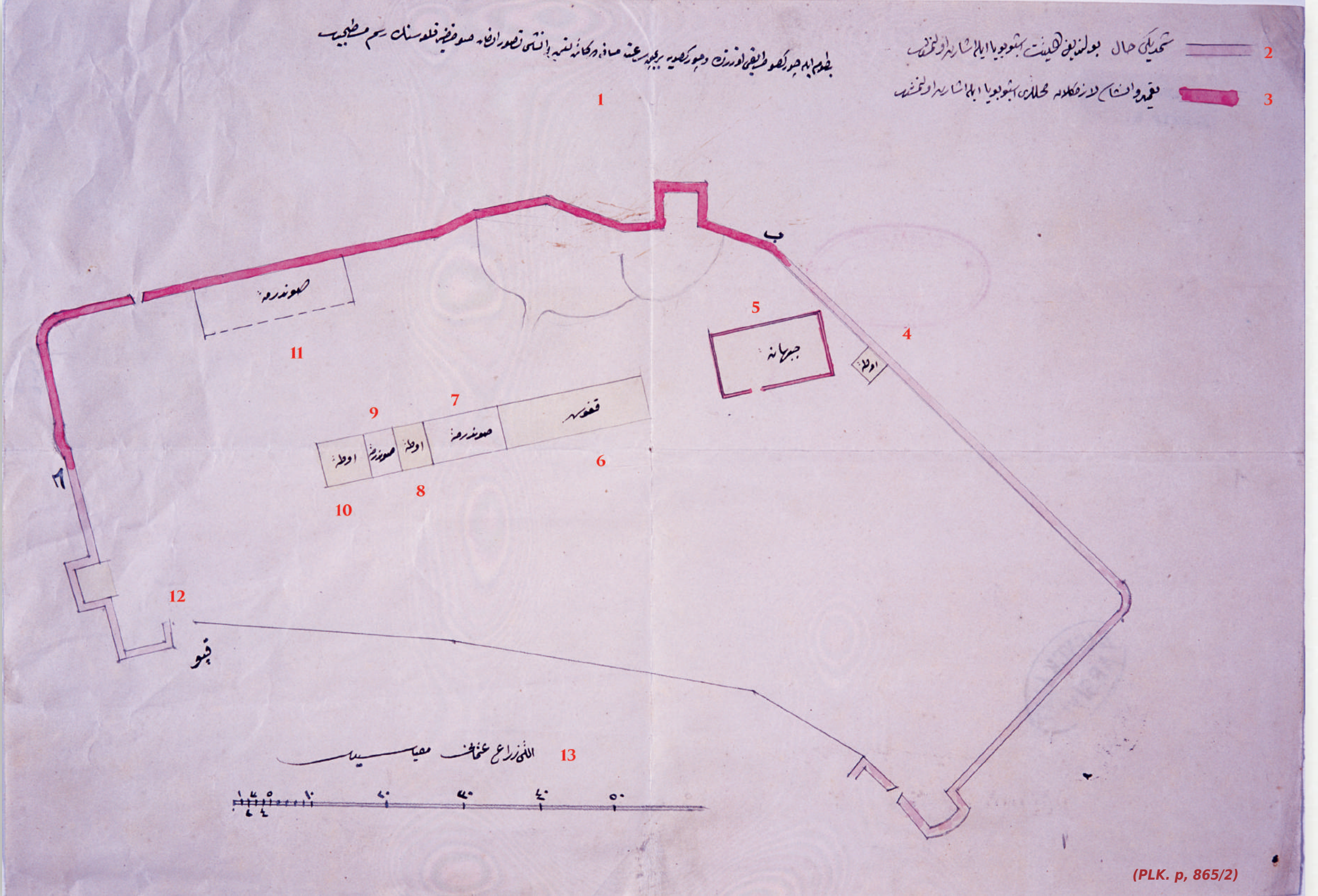
Gönye Muhafızı Mehmed Paşa ve Faş Kalesi Bina Emiri İbrahim'e yazılmış bir fermanıdır. Bu fermanla Guril ülkesinin bitişğinde ve Batum Sancağı'nın hudut başında bulunan kalenin "Guril keferesinin isyan ve azgınlıklarının arttığından" güzel bir surette tamir edilmesi istenmektedir. Bunun haricinde 1865 senesinde harap durumda olan ekser mahallerinin tamirine dair Osmanlı Arşivi'nde ayrıca kayıtlar bulunmaktadır. Elimizdeki çizimler de bu esnada hazırlanmıştır. Bugünkü adı olan "Tsikhisdziri" (Siheziri) ile arşiv belgelerinde geçen Suhzır kelimeleri telaffuz olarak birbirine benzemektedir. Tsikhisdziri, Gürcüce'de "aşağı kale" anlamına gelmektedir. Suhzır Kalesi ile birlikte bu bölge 1878'de Rusya İmparatorluğu tarafından Ayastefanos Antlaşması'na göre ilhak edilmiştir.

KAYNAKÇA

AE.SMST.III, 334/27015; MVL, 708/80; Ali İhsan Aksamaz, *Dil, Tarih, Kültür ve Gelenekleriyle Lazlar*, Sorun Yayınları, İstanbul 2000, s. 40

SUHZIR KALESİ PLANI

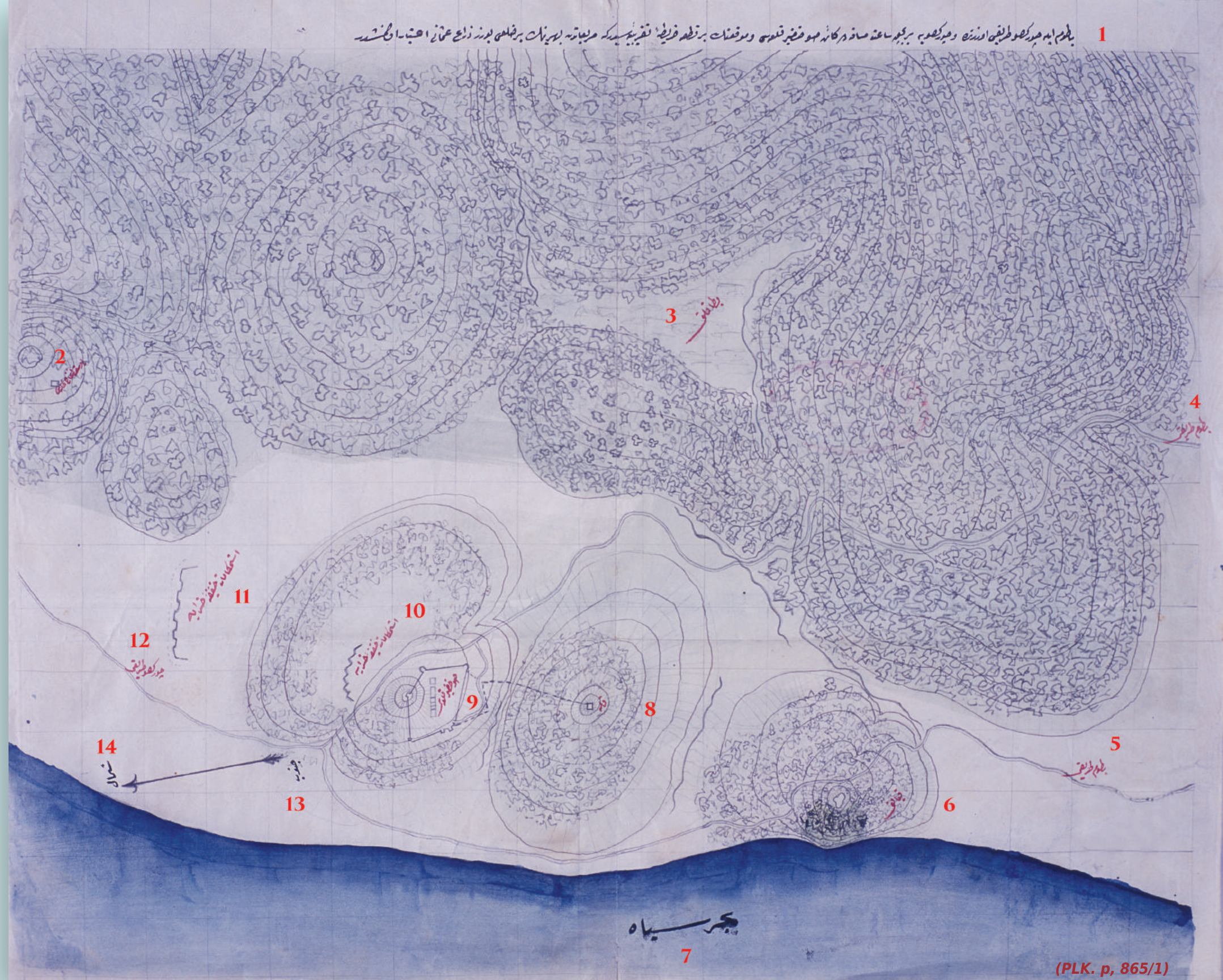
- 1865 -

(PLK. p, 865/2)

SUHZIR KALESİ ve CİVARININ HARİTASI

- 1865 -

(PLK. p, 865/1)

1- Batum ile Çürüksu yolu üzerinde ve Çürüksu'ya bir buçuk saat mesafede bulunan Suhzır Kalesi ve civarının haritasıdır

2- Yusuf Ağa'nın evi
3- Bataklik
ki, dört kenarın her biri yüz Osmanlı zirâ'ı kabul edilmiştir.

4- Batum yolu
5- Batum yolu
6- Kayalık
7- Karadeniz

8- Kule
9- Suhzır Kalesi
10- Hafif istihkamât harabesi
11- Hafif istihkamât harabesi

12- Çürüksu yolu
13- Güney
14- Kuzey

https://georgiaabout.files.wordpress.com/2013/08/petra-fortress_photo-courtesy-of-the-national-agency-for-cultural-heritage-preservation-of-georgia.jpg

ŞAKRA KALESİ

Şakra Arabistan'ın iç bölgesinde Medine-i Münevvere'nin doğusunda yer almakta ve Medine'ye on sekiz saatlik mesafede bulunmaktadır. Şakra ve Şakra Kalesi ile ilgili arşiv vesikalarının yoğunluk kazandığı dönem Kavalalı İbrahim Paşa'nın 1818 tarihinde Cidde Valisi olarak Vehhabî ve Suudlarla mücadele ettiği dönemdir. Bu dönemde Şakra Kalesi Vehhabîlerin tahassungâhı durumundadır. İbrahim Paşa Mısır Valisi olan babası Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya yazdığı 19 Rebîülevvel 1233 (27 Ocak 1818) tarihli mektupta Şakra Kalesi'nin evsafını ve kalenin fethini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Buna göre Dir'îye'ye üç konak mesafede bulunan Şakra Kalesi kum ve toprak ile karışık kerpiçten yapılp kaynamış sağlam bir kaledir ve iç kalenin etrafında derin ve geniş bir hendek bulunmaktadır. Dış kale toprak duvar ve burçlardan oluşmakta ve dış kale ile iç kale arasında hurma ağaçları yer almaktadır.

İbrahim Paşa dört günlük kuşatma ve sürekli top atışı neticesinde dış kaleyi ele geçirmiş ardından 5 gün

boyunca yine sürekli top atışlarıyla iç kaleyi muhasara etmişti. Şakra Kalesi'nde bulunan müdafiler direnemeceklerini anlayınca İbrahim Paşa'dan emân istemişlerdir. İbrahim Paşa silah ve topların teslim edilmesi, ihtiyaç fazlası zahirenin rayiç fiyatıyla kendilerine satılması ve kendisine muteber rehinler verilmesi şartıyla kaledekilerin emân taleplerini kabul etmiş ve böylece Ocak 1818 yılında Şakra Kalesi Vehhabîler'den alınmıştır.

Elimizde bulunan Şakra Kalesi'ne ait resim de yine İbrahim Paşa tarafından hazırlattırılmış olup Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya, Mehmed Ali Paşa'dan da üst yazıyla sadarete gönderilmiştir. Bu resmin yazılı kısımlarında Şakra Kalesi'nin muhasarası ve fethini anlatılmaktadır.

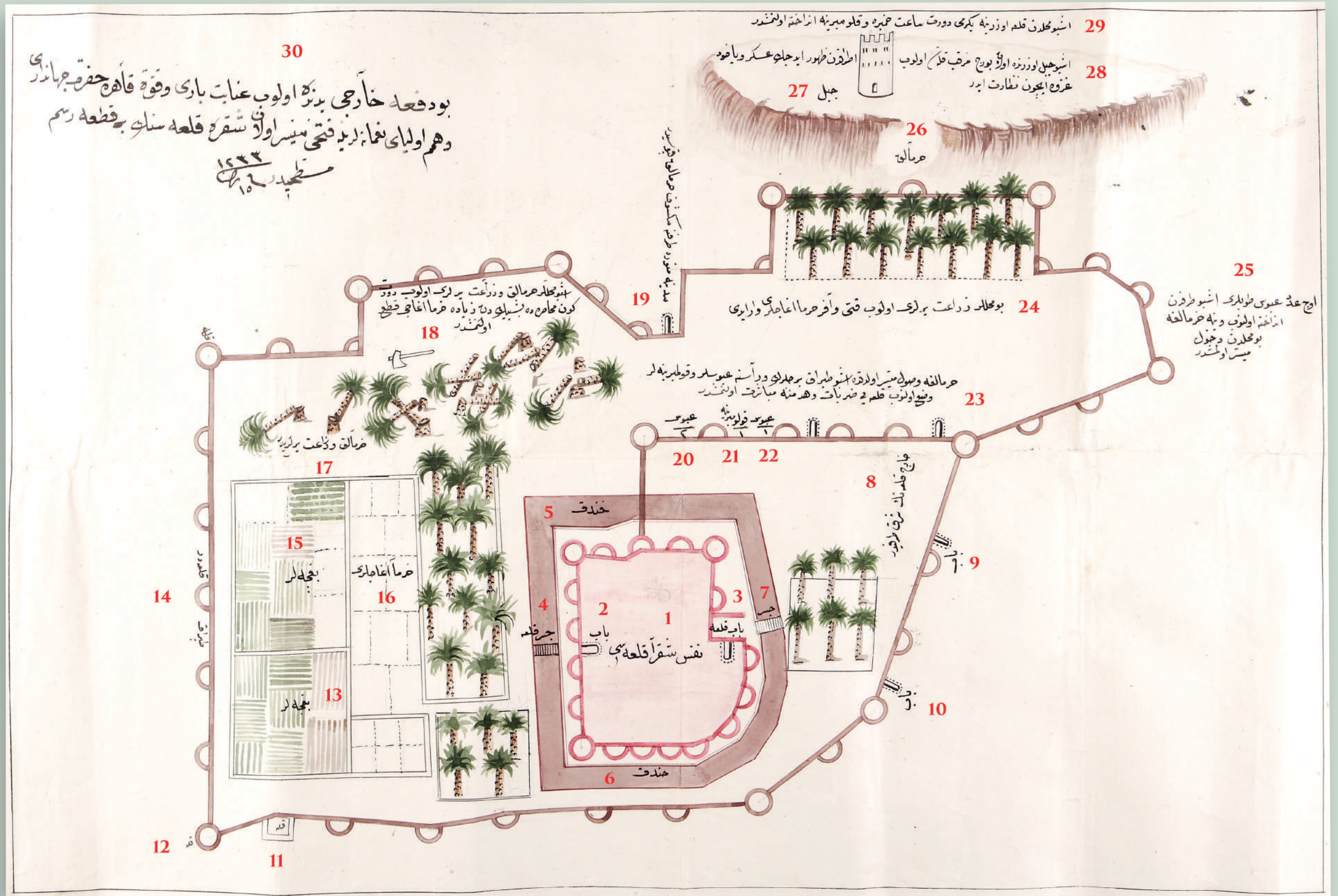
I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Şakra bu gün Suudi Arabistan Devleti sınırları içinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

HAT, 341/19538; HAT, 341/19538-B; HAT, 341/19538-C; HAT, 342/19560; HRT.h, 0478; Y.PRK.UM, 52/51

ŞAKRA KALESİ PLANI

- 1818-

(HAT, 341/19538-A)

- 1- Şakra Kalesi (İç kale)
- 2- Kapı
- 3- Kale kapısı
- 4- Kale köprüsü
- 5- Hendek
- 6- Hendek
- 7- Köprü
- 8- Kale haricinin doğu tarafı
- 9- Kapı
- 10- Kapı
- 11- Kule
- 12- Kule
- 13- Bahçeler
- 14- Toprak kale
- 15- Bahçeler
- 16- Hurma ağaçları
- 17- Hurmalık ve ziraat yerleri

- 18- Bu yerler hurmalık ve ziraat yerleri olup dört günlük muhasarada beş binden fazla hurma ağacı kesilmiştir
- 19- Medine-i Münevvere tarafına açılan hurmalık kapısı
- 20- 2 adet obüs
- 21- 1 adet kolonborna
- 22- 1 adet obüs
- 23- Hurmalığa girilince toprak burçların arasına yerleştirilen obüs toplarıyla kalenin tahrip edilmesine başlanmıştır.
- 24- Bu yerler ziraat alanı olup çok sayıda hurma ağacı vardır.
- 25- Bu taraftan 3 adet obüs topları atışı ile hurmalığa da buradan girilmiştir.
- 26- Hurmalık
- 27- Dağ
- 28- Bu dağ üzerinde olan burç Merkab Kalesi olup etrafından görülecek asker veyahut saldırılara karşı nezaret eder.
- 29- Bu mahalden Kale üzerine yirmi dört saat humbara ve kolonborna atışı yapılmıştır.
- 30- Allah'ın yardımıyla fethi müyesser olan Şakra Kalesi'nin planıdır.
15 Rebülevvel 1233 (23 Ocak 1818)

TEPEDELEN KALESİ

Tepedelen Arnavutluğun güneyinde Viyose (Vjosë) Nehri üzerinde yer alır. Tepedelen, 897 Ramazanında (Temmuz 1492) buraya gelerek bayramı geçiren ve Arnavutluk dağlarındaki âsilerle çarpışan II. Bayezid tarafından tesis edilmiştir. Tahrir kayıtlarına göre 1520 senesinde Tepedelen'de bir kadı bulunmakta ve kasaba 27 Hristiyan, 3 Müslüman hanesinden meydana gelmekteydi. Tepedelen Kalesi'nde bir dizdar ve ket-hüdanın idaresinde 183 muhafız görev yapıyordu. Hicrî 956 (1568) tarihli bir Maliye Defteri'nden Tepedelen Kalesi'nin bu tarihte tamir gördüğünü anlıyoruz.

Evliya Çelebi Tepedelen'in Gedik Ahmed Paşa tarafından fethedildiğini, kalesinin muhasara esnasında tamiri mümkün olmayacak derecede harap olduğunu, harap olan kalenin taşlarıyla eski kalenin hemen yakınına Gedik Ahmed Paşa tarafından dört köşeli bir kale inşa edildiğini bildirir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre yeni inşa edilen kalenin çevresi altı yüz adımdır. Kalenin hendeği yoktur fakat duvarları gayet kalın ve kırk arşın yüksekliğindedir. Biri doğuda ve biri yıldız tarafında olmak üzere iki adet kapısı vardır. Kale içinde kırk adet kırmızı kiremitli küçük asker evleri vardır. Kalede bulunan II. Bayezid Camii alçak minareli küçük bir camidir. Yine kale içinde su sarnıçları, cebehâne ve darı

ile dolu ambar vardır. Tepedelen'in varoşunda ise iki yüz adet avlulu geniş evler, altı adet dükkan, bir lonca cemiyeti köşkü ve bir cami vardır.

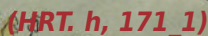
Tepedelen denince akla ilk gelen kişi olan Tepedelenli Ali Paşa burada 400 metre uzunluğunda büyük bir kale yaptırdı. 1820'de tamamlanan kale mevcut hisar ile birleştirildi. Bu dönemde isyan eden Toskalık eşkıyası Tepedelen Kalesi'ni zapt etti. 1821 yılı Ağustos ayında Osmanlı birlikleri Tepedelen Kalesi'ni eşkıyalardan geri aldı. Bu isyan sırasında Sultan II. Mahmud Tepedelen Kalesi'ni yıktırmayı düşünmüştü.

Kâmûsü'l-A'lâm'da yer alan bilgilere göre 19. yüzyılın sonlarında Tepedelen'in nüfusu 1800'dür. Kasabada 30 dükkan, biri Sultan Bayezid ve diğeri Tepedelenli Ali Paşa tarafından yapılan iki cami, Viyose Nehri üzerinde bulunan defalarca yıkılıp yapılmış bir kârgir köprü vardır. Ayrıca Tepedelenli Ali Paşa'nın konaklarının harabesi de mevcuttur.

Balkan Savaşı neticesinde Osmanlılar 1912 yılı sonunda Tepedelen'i ve bütün Arnavutluk'u kaybetti. Tepedelen günümüzde Tepelenë ismiyle Arnavutluk Devleti'nin sınırları dahilinde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

C.AS, 167/7340; D.KKL.d, 33093; HAT, 411/21395; MAD.d, 55; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 301-304; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 3, Mihran Matbaası, İstanbul 1308, s. 1626; Machiel Kiel, "Tepedelen", *DİA*, Cilt 40, s. 475-476

Tepedelen'in harita üzerindeki konumu

TEPEDELEN KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 866)

1- Tepedelen Kalesi	6- Seğirdim	12- Piyade siperleri	16- Tekke	22- Kuzey
2- Hakem Efendi Tabyası	7- Burun Tabyası	13- Kapıüstü Tabyası	17- Cephane	23- Güney
3- Seğirdim	8- Mahzen	14- Üstünde tüfekçi	18- Kapı	24- Otuz Osmanlı zirâ'ı
4- Kapı	9- Seğirdim	mazgallarının bulunduğu	19- Büyük kapı	ölçeğindedir.
5- Altında mühimmat ambarı	10- Cami-i Şerif Tabyası	mahzen	20- Kapı	
bulunan Mezaristan Tabyası	11- Ali Paşa Camii	15- Seğirdim	21- Müdür dairesi	

<http://wikimapia.org/7966837/Tepelena-Castle#/photo/1473908>

TOLCI KALESİ

Tolci Romanya'nın batısında, Kuzey Dobruca Bölgesi'nde üç kola ayrılan Tuna Nehri'nin sağ kolu yani Hızırilyas (Sfantu Gheorghe) kolu üzerinde yer almaktadır. Osmanlı kaynaklarında Tolçı, Tulça, Tulcı şekillerinde yazılır. Şehir Aegyssus adıyla M.Ö. 7. yüzyılda kuruldu. Tulça'nın bulunduğu Dobruca bölgesi Augustus zamanında (M.Ö. 27-M.S. 14) doğrudan Roma'nın idaresine girdi. Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye bölünmesinin ardından Dobruca bölgesi Aegyssus/Tulça dahil olmak üzere Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde kaldı. Bu hâkimiyet 602 yılındaki büyük Slav istilâsına kadar sürdü. 681'den sonra 14. yüzyıla kadarki karışık dönemde sırasıyla Bulgarlar, Bizanslılar, Cenevizliler ve Eflaklar burada egemenlik kurdu. 1419'da Dobruca Osmanlı topraklarına dahil oldu. Osmanlı idaresinde Silistre Sancağı'nın Hırsova Kazası'na bağlı olan Tulça 17. yüzyılda Tuna ve Karadeniz bölgelerinin önemi artınca bir kaza haline getirildi.

II. Osman 1621'de Lehistan seferi sırasında buradan geçerken bir kale, bir cami ve bir hamam inşa ettirdi. 1657 yılında Tolcı'yı gören Evliya Çelebi kalenin IV. Murad Dönemi'nde 1044'te (1634-35) yeniden

yaptırıldığını bildirir. Kale, Tuna kenarında alçakça bir kaya üzerinde dörtgenden biraz uzunca, sağlam kârgir bir yapıdır. Çevresi 1060 adım olan bu kalenin güney tarafına bakan küçük bir demir kapısı vardır. Etrafında hendek yoktur. Kale içinde bir cami, buğday ambarı ve cephanesi, Tuna'dan su gelen bir su yolu ve yetmiş adet asker haneleri ile toplam 300 nefer askeri vardır. Evliya Çelebi muhafızların en başta gelen görevinin bu bölgeyi Kazaklar'ın akınlarına karşı savunmak olduğunu yazar. Hatta kalede iken bir sabah kırk altı Rus (Kazak) şaykasının çok yaklaşıp saldırdığını, ancak askerlerin mukavemeti ve büyük topların ateşi üzerine Karadeniz'e kaçtığını ifade eder.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan süreçten itibaren 1878 yılına kadar Dobruca Bölgesi ve Tuna boyları belirli dönemlerde Rus işgaline uğradı. Osmanlı yönetimi Rusya ile yapılan savaşlar öncesinde bölgedeki kaleleri tahkim ettikleri gibi savaşın sonunda Rus işgaline ve saldırısına uğrayan kaleler yeniden tamir edildi. Tulça Kalesi'nin istihkam ve tamiri ile ilgili belgeler de Osmanlı-Rus savaşlarının yaşandığı dönemlerde yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda Tolcı Kalesi'nde

ilk olarak 1776 yılında başlayan onarım çalışmaları Haziran 1778 tarihinde tamamlandı. Bu tamirat esnasında kalenin surları ile kale kapısının sağ ve solundaki kuleler yeniden yapıldı. Kale önündeki hendek temizlendi ve hendeğin üzerindeki köprü tamir edildi.

Ruslar 1790 yılında nehirden ve karadan kuşatıkları Tolcı'yı istila ettiler ve burayı kendilerine bir üs yapmak amacıyla şehrin etrafına hendek kazıp, hendeğin iki başına birer toprak kale inşa ettiler. Savaşın ardından imzalanan Yaş Antlaşması'yla (10 Şubat 1792) Turla Nehri sınır kabul edildi, Tolcı Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Rus istilası döneminde Tolcı ahalisinin büyük kısmı başka yerlere göç etmişti. Osmanlı yönetimi Tolcı'yı imar etmek için buraya göç edecekleri imdad-ı hazariye, avarız, nüzul ve celep-keşan gibi bazı vergilerden muaf tuttu. 1794 yılına gelindiğinde Kırım ahali-sinden yaklaşık 1000 kadar hane Tolcı'ya gelip yerleşti.

Ekim 1809 tarihinde Tolcı bir kez daha Ruslar tarafından işgal edildi ise de savaştan sonra imzalanan Bükreş Antlaşması'yla (28 Mayıs 1812) Tolcı tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Ruslar tarafından harap

edilmiş olan kale, artık tamir edilmeyecek durumda olduğundan terk edilerek eski kaleye yarım saat mesafede yeni bir kale inşa edildi. Kalenin yapımı 1817 yılında tamamlandı. Kale dışında kalan ahali yeni yapılan kalenin içine yerleştirildi. Perişan bir halde bulunan kasabanın imarı için halka vergi muafiyeti tanınmasının yanı sıra, çiftçilere tohum ve öküz akçesi ismiyle para yardımı yapıldı. Böylece bölgeye hayli reayanın yerleşmesi sağlandı. 1819 yılında Tolcu Kalesi'ne altı adet yeni tabya inşa olundu ve buralara asker yerleştirildi.

1826-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Dönemi'nde Tolcu 10 bin kişilik Rus birliği tarafından nehirden ve karadan kuşatılıp, gece gündüz ağır top ve humbara ateşine maruz kaldı. Buna karşılık muhafazada bulunan asker sayısı 1500-1600 kişi civarındaydı ve bunlardan bir kısmı da firar etmişti. Ayrıca etrafta bulunan İsakçı, Maçın, Hırsova, İbrail ve Köstendil Kaleleri Ruslar tarafından zabt edilmişti. Etraftan yardım gelme ümidi kalmayan ve daha fazla direnemeyen Tolcu Kalesi 4 Temmuz 1828 tarihinde şehrin ileri gelenlerinin ortak kararı ve Tolcu müftüsünün fetvası üzerine Ruslar'a teslim olmak zorunda kaldı. Savaşın ardından imzalanan Edirne Antlaş-

ması'yla (14 Eylül 1829) Tolcu, tekrar Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. 1851 yılında Tolcu, Maçın, İsakçı ve Babadağı kazaları birleştirildi Tolcu kaza merkezi oldu.

Tolcu Kasabası İbrail ile Kalas arasında gidip gelen gemilerin konakladığı bir yer olup, buraya gelen gemilerdeki tayfaların uygunsuzlukları ahalinin emniyetine hanel vermeye başlamıştı. Kasaba ahalisinin emniyetinin sağlanması için Tolcu'ya üç adet karakolhane inşasıyla iki bölük piyade askeri yerleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu kitapta bulunan Tolcu'ya ait kroki bu amaçla Mühendishane Hulefâsından Kolağası Mehmed Emin tarafından 22 Receb 1266 (3 Haziran 1850) tarihinde hazırlanmıştır. Belgelerden takip edebildiğimiz kadarıyla bahsedilen bu karakolhaneler 1857 yılında tamir görmüştür.

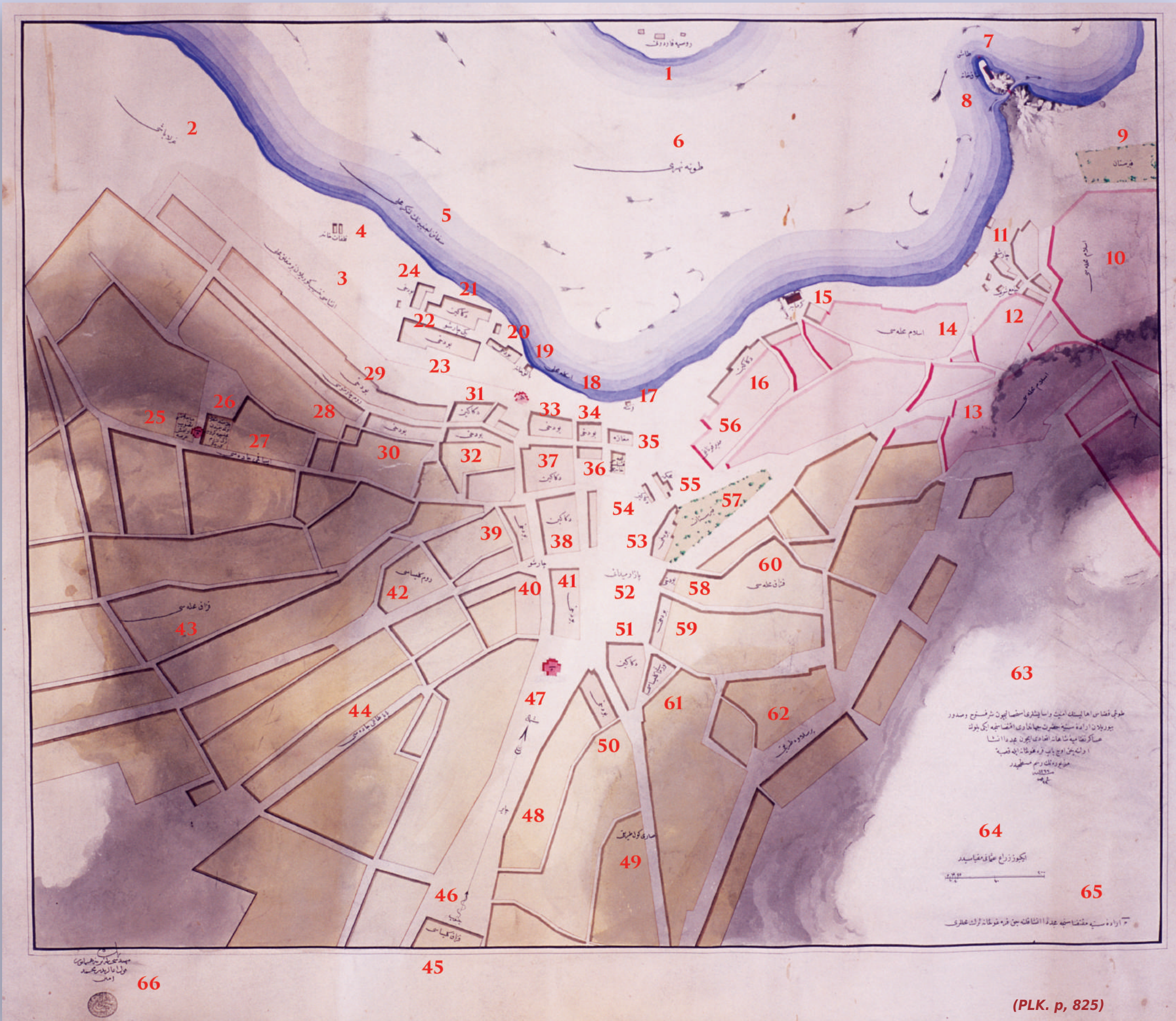
1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Tolcu'nın da içinde bulunduğu Dobruca bölgesi Romanya Devleti'ne terk edildi. Buradaki bir kısım Müslüman ahali Osmanlı topraklarına göç etti. Günümüzde Tulcea adıyla anılan Tolcu Romanya Devleti'nin önemli şehirlerinden biridir.

KAYNAKÇA

A.MKT.MHM, 120/24; A.MKT.MHM, 121/83; A.TŞF, 9/42; C.AS, 218/9296; C.AS, 219/9348; C.AS, 276/11448; C.AS, 510/21279; C.AS, 580/24406; C.AS, 618/26082; C.AS, 879/37723; C.AS, 929/40211; C.AS, 1182/52729; C.AS, 1212/54359; C.AS, 279/11593; C.DH, 97/4822; C.DH, 274/13658; D.BŞM.BNE.d, 16010; D.BŞM.BNE.d, 16190; HAT, 214/11752; HAT, 599/29333-C; HAT, 990/41959; HAT, 1058/43502-B; HAT, 1059/43533-D; HAT, 1059/43533-E; HAT, 1544/19; İ.MVL, 156/4485; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 59; Mihai Maxim, "Tulça", *DIA*, Cilt 41, s. 360-361; Kemal Karpat, "Dobruca", *DIA*, Cilt 9, s. 482-486

TOLCI ŞEHİR PLANI

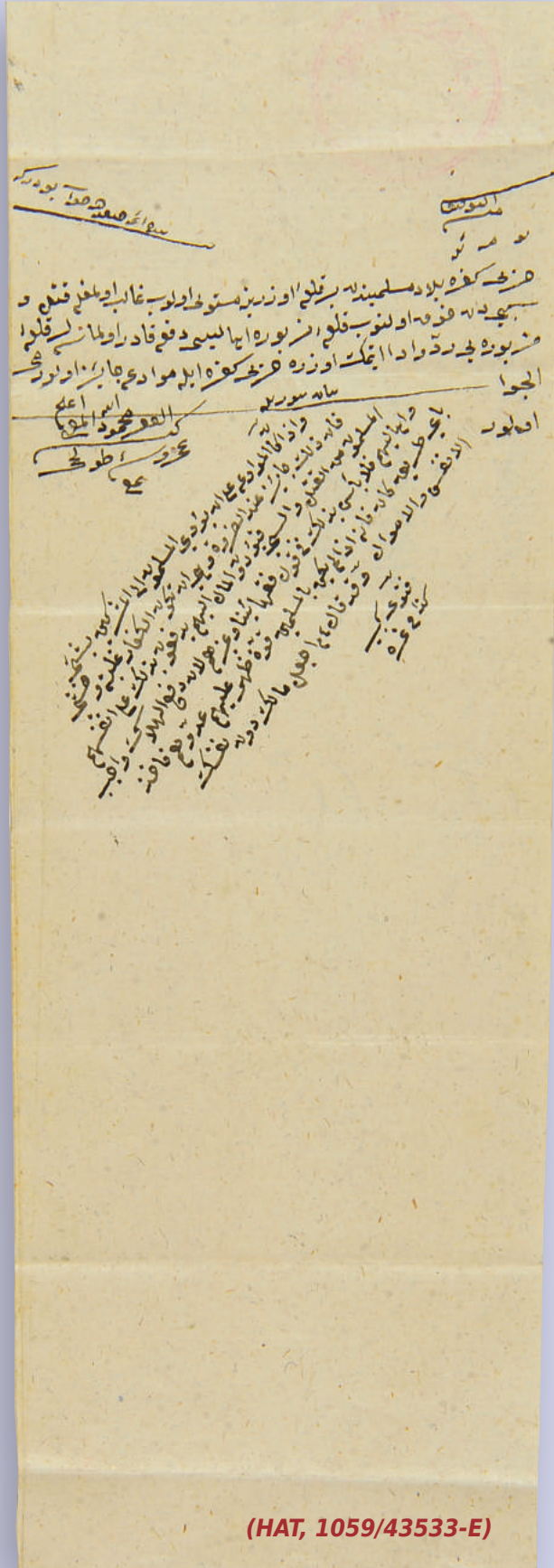
- 1850 -

- 1- Rusya kordonu
- 2- Garlabası
- 3- İnşası uygun bulunan parmaklık mahalli
- 4- Kalafathane
- 5- Yabancı gemilerin lenger (demir atma) mahalli
- 6- Tuna nehri
- 7- Taş
- 8- Tabakhane
- 9- Kabristan
- 10- İslâm mahallesi
- 11- Çarşı
- 12- Cami-i Şerif
- 13- İslâm mahallesi
- 14- İslâm mahallesi
- 15- Germabe (Sıcak su hamamı)
- 16- Dükkanlar
- 17- Karantina
- 18- İskele mahalli
- 19- Balikhane
- 20- Dükkanlar
- 21- Dükkanlar
- 22- Yeni Çarşı
- 23- Dükkanlar
- 24- Dükkanlar
- 25- Satın alınması uygun bulunmuş arsa
- 26- Senetsiz olarak tasarruf edildiğinden meclisçe geriye terki lazım geleceği
- 27- İsakçı Caddesi
- 28- Rum Çarşısı
- 29- Dükkanlar
- 30- Dükkanlar
- 31- Dükkanlar
- 32- Dükkanlar
- 33- Dükkanlar
- 34- Dükkanlar

- 35- Mağaza
- 36- Nemçe (Avusturya) Konsoloshanesi
- 37- Dükkanlar
- 38- Dükkanlar
- 39- Dükkanlar
- 40- Çarşı
- 41- Dükkanlar
- 42- Rum Kilisesi
- 43- Kazak Mahallesi
- 44- Babadağı Caddesi
- 45- Kazak Kilisesi
- 46- Güney
- 47- Kuzey
- 48- Çayır
- 49- Sarıgöl yolu
- 50- Dükkanlar
- 51- Dükkanlar
- 52- Pazar meydanı
- 53- Dükkanlar
- 54- Dükkanlar
- 55- Mahkeme
- 56- Meydan konağı
- 57- Kabristan
- 58- Dükkanlar
- 59- Dükkanlar
- 60- Kazak Mahallesi
- 61- Urmani Kilisesi
- 62- Breslava yolu
- 63- Tolcı kazası ahalisinin emniyet ve asayişlerini sağlamak için verilen irade gereğince iki bölük nizamiye askeri yerleştirilmek üzere inşa olunacak üç adet karakolhane ile kasabanın planıdır.
22 Receb 1266
[3 Haziran 1850]
- 64- 200 Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.
- 65- İrade-i seniyye gereğince yeniden inşa olunacak karakolhanelerin yeri.
- 66- Mühendishane-i Berriye-i Hümayun Kolağalarından Mehmed Emin

TOLCI KALESİ'NİN RUSLARA TESLİMİNE DAİR FETVA

Minhû't-tevfîk

Bu mesele beyanında e'imme-i Hanefiyyeden cevap budur ki:

Harbî kefere bilâd-ı Müslimînden bir kale üzerine müstevlî olup gâlib olmakla katl ve seby-den havf olunup kale-i mezbûre ahalisi def'e kâdir olmasalar kale-i mezbûreyi redd ü eda etmek üzere harbî kefere ile muvâde'a câiz olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb: -Allahu a'lem- Olur.

Ketebehu'l-fakîr
Mahmud
el-Müftî bi-mahrûse-i Tolcî
ufiye [anh.]

[Fetvanın dayanağı Arapça olarak yazılmıştır.]

وإذا كان الموادة على أن يؤدى المسلمون إلى المشركين بشيئ فإن ذلك جائز عند الضرورة وهي أن تكون الكفار غلبة وخشي المسلمون من القتل والسبي فيؤدون المال إليهم يدفعون بذلك على أنفسهم وأهاليهم فلا بأس بذلك فى قول فقهاءنا وغيرهم لأن دفع الهلاك واجب بأي طريق كان ، فإنه إذا لم يكن بالمسلمين قوة ظهر عليهم عدوهم فأخذ الأنفس والأموال. وقد قال ع. م" : .اجعل مالك دون نفسك". فتوى كبير. كذا في غره.

[Tercümesi: "Müslümanların müşriklere bir şey vererek muvâde'a yapmaları (savaşa son verip anlaşmaları) zaruret hâlinde caizdir. O zaruret hâli de; kâfirlerin galib olup Müslümanların öldürölmek ve esir edilmekten korkarak onlara mal verip nefislerini ve ahalilerini korumalarıdır. Bizim fakihlerimizin ve diğer fakihlerin görüşüne göre bunda bir beis yoktur. Çünkü helâki defetmek -her ne yolla olursa olsun- vacibdir. Bu helâk de; Müslümanların kuvveti olmayıp düşmanların onlara galip gelerek canları ve malları almasıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v); 'Nefsinden (canından) başka (önce) malını ver.' buyurmuşlardır. Bu, Kebîr'in fetvâsıdır. Gurre'de¹ de böyledir."]

¹ Muhtemelen "Kebîr" ile Hanefî Mezhebi imamlarından Muhammed Eş-Şeybânî'nin *Es-Siyeru'l-Kebîr*; "Gurre" ile de yine aynı mezheb fakihlerinden Molla Hüsrev'in *Gurerü'l-Ahkâm* isimli eserleri kastedilmektedir.

TOPRAK TABYA

Osmanlı Devleti'nde hudut ve stratejik mevkilerin savunma sistemini, çok büyük olmayan ve genellikle şehir dışında bulunan kale ve benzeri yapılar oluşturmaktaydı. Bu kalelerin hemen hepsi de 16. yüzyıldan önceki dönemlere ait olup, 17-19. yüzyıllarda bu tür kaleler az sayıda yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sınır kentlerinde, kalelerle yapılan savunma düşüncesi, ateşli silahların çoğalması ve tahrip gücü yüksek uzun menzilli top ve humbara türü silahların gelişmesiyle değişmiştir. 18. yüzyılın başlarında ordunun ıslah hareketi kapsamında, batıdan alınma tabyalı tahkimat sistemi denilen toprak setler biçimindeki yeni savunma yapı teknikleri benimsenmiştir.

Genel anlamda tabya; askeri, stratejik veya taktik yönden önemli bir yerin savunulması için toprak yığınları ardına gizlenmiş, kale benzeri, bağımsız tahkimli savunma yapısıdır. Tabyalar; stratejik öneme sahip bölgeyi korumak ve savunmak amacıyla geçici olarak askeri birliklerin barınmasına olanak sağlayacak biçimde inşa edilmiş müstahkem bina ve yerlerdir. Tabyalar diğer savunma yapıları olan kalelerden oldukça farklı özelliktedirler. Kalelerde askerin yanı sıra sivil halk da beraber kalabiliyorken, yerleşim yerlerinden uzakta önemli stratejik tepeler üzerine kurulan tabyalarda,

yalnızca askerin konaklamasına elverişli barınaklar ve istihkâmlar bulunmaktadır. Mimarî olarak da diğer askeri yapılardan farklılık gösteren tabyalar, kısmen toprağa gömülü olup uzaktan fark edilmeleri zordur. Düşman saldırılarına doğrudan karşı koyacak biçimde inşa edildikleri için, bu özellikleriyle de diğer askeri kışla yapılarından yine farklıdır.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaşlarda Kafkasya ve Doğu Anadolu bölgeleri de savaş alanı oldu. Dolayısıyla bu bölgelere yeni istihkam ve tabyalar yapıldı. Kars civarına tabya yapılmasına dair elimizdeki en erken tarihli belgeler 1803 ve 1807 yıllarına aittir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı Dönemi'nde 1807 yılında Kars Kalesi'nin haricinde bulunan mahallelerin düşman tehlikesinden muhafazası için Kars Kalesi'nin doğu ve batı tarafına kârgir olarak her birine altışar adet top konabilen iki adet tabya inşa edildi.

Kırım Savaşı Dönemi'nde Mayıs 1854 tarihinde Kars Kalesi'nin batı tarafında Toprak Tabyası ve kuzey doğu tarafına ise Arap Tabyası isimli tabyaların inşasına başlandı. Elimizdeki plandan anlaşıldığı kadarıyla Toprak Tabyası Kars'ın batısında iki top konulabilen küçük bir tabyadır.

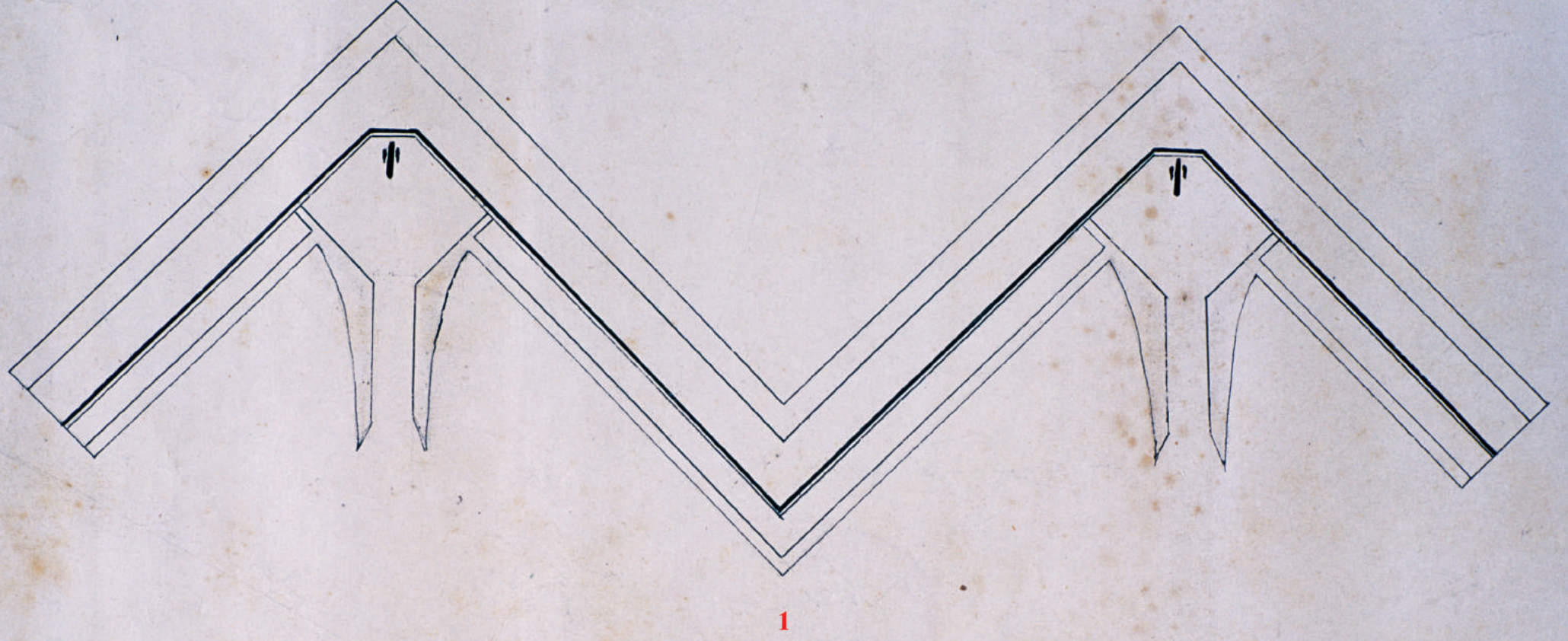
Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda kullanılmaya başlanan tabyalı tahkimat sistemi, 19. yüzyılda ortaya çıkan yeni askeri teknolojik gelişmelere paralel olarak I. Dünya Savaşı sonrasında önemini yitirerek kullanımdan kalkmıştır.

KAYNAKÇA

A.MKT.NZD, 24/15; C.AS, 134/5958; C.AS, 806/34213; C.AS, 856/36571; C.DH, 55/2741; Osman Ülkü, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Savunma Sistemi Olarak Tabya Mimari-si", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2007, Sayı 27, s. 245-270

TOPRAK TABYASI PLANI

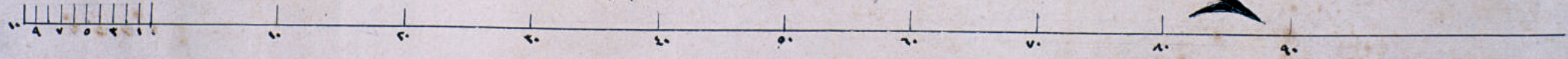
- 1854 -

قارصك جيت غريسته واقع طور ايد حليه سناك رسم مطويه نهجنا ۱۹ ماسو ۱۹۰۷

يوز نيزع معمارك مقاسيد

(PLK. p, 40)

1- Kars'in batısında bulunan Toprak Tabyası'nın planıdır.

2- Yüz mimarî zirâ'ı ölçөгindedir.

TUZLA KALESİ

Tuzla Kıbrıs'ın güney doğu sahilinde yer alan işlek bir liman şehri olup Larnaka ismiyle de anılmaktadır. Bölgenin güneyindeki tuz gölü havzasından önemli miktarda tuz çıkarılması sebebiyle burası Osmanlı Dönemi'nde "Tuzla" ismiyle anılmış ve kaza merkezi olmuştur. Larnaka M.Ö. 14. yüzyılda Antik Yunanlar tarafından "Kition" adıyla kurulmuştur. Roma Dönemi'nde imparatorluk sınırları içerisinde yer alan Şehir, 395'te Roma'nın ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır. 4. yüzyılın ortalarında Kıbrıs'ta arka arkaya büyük depremler meydana gelmiştir. Depremden zarar gören yerler İmparator Konstantios zamanında büyük çapta onarılmıştır. Bu arada günümüzde Larnaka civarında bulunan eski Salamis şehri de Konstantia adıyla yeniden kurularak Kıbrıs'ın merkezi olmuştur.

Hız. Osman Dönemi'nde 649 yılında İslâm orduları Tuzla Körfezi'nden Kıbrıs'ın merkezi Konstantia önünde karaya çıkarak şehri kuşatmışlardı. Bu kuşatmaya katılanlar arasında peygamber efendimizin süt teyzesi olan Ümmü Harâm bint-i Milhân'da bulunmaktaydı. Ordu karaya çıktığı sırada Ümmü Harâm bindiği katırdan düşüp şehit olmuş ve burada yani Tuzla'da defnedilmiştir. Hala Sultan Tekkesi adıyla bilinen kabri bugün de ziyaret edilmektedir.

Bizans İmparatorluğu'na bağlı olan Kıbrıs, 961 yılına kadar Emevî ve Abbasî Devletleri'ne yıllık vergi ödemiştir. 1191'de III. Haçlı Seferi esnasında Kıbrıs, İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard tarafından zabtedilerek idaresi Akka'daki Haçlı Krallığı'na devredilmiştir. 1291 yılına kadar Haçlı Krallığı'na bağlı olan ada bu tarihten itibaren Templier ve Hospitalier şövalyelerinin sığındığı bir merkez olmuş ve 1489 yılına kadar Kıbrıs Krallığı olarak varlığını devam ettirmiştir. Kıbrıs Krallığı 1426'dan

1489'a kadar Memlûk Devleti'ne yıllık vergi ödemiş; 1489 yılında ise Venedik Devleti'ne bağlanmıştır.

Osmanlılar 3 Temmuz 1570 tarihinde Larnaka'yı ele geçirdi. Burayı üs olarak seçen Osmanlı ordusu 1571'de Magosa'yı alarak Kıbrıs'ı tamamen fethetti. Osmanlılar Larnaka şehrini geliştirmek için bir takım iskân faaliyetlerinde bulundular. Magosa'nın alınması üzerine buradan çıkarılan Katolikler ile Anadolu'dan getirilen Türkler'in bir kısmı Larnaka'ya yerleştirildi. İlk Osmanlı tahrirlerinde Larnaka'da 63 hane ve 3 mücerred kayıtlıdır.

Osmanlı idaresi döneminde Larnaka ekonomik ve ticarî açıdan canlı bir şehir oldu. 1625 yılında Tuzla Kalesi tamir edilerek içine asker yerleştirildi. Ayrıca şehirdeki konsolos ve tüccarların can ve mal emniyetleri için kendilerine korumalar tahsis edildi. Böylece Larnaka'da ticarî hayat canlanmış, şehre yoğun bir yabancı akını başlamış, nüfus ve refah seviyesi yükselmişti. 1850'de yapılan bir sayımda Larnaka'da 849 Müslüman ve 2426 gayrimüslim hane bulunmaktaydı.

Tuzla (Larnaka) Kalesi deniz kıyısında kare planlı, kesme taştan yapılmış bir Osmanlı eseridir. Kapının üst bölümünde Sultan Abdülmecid'in tuğrası ve 1014 (1605-1606) tarihli bir kitabe yer almaktadır. Kalenin burcu bulunmamaktadır.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere 19. yüzyılın ortalarında Tuzla Kalesi harap bir vaziyettedir. Kale 1849 ve 1852 yıllarında ciddi bir tamir görmüştür. Bu tamirlerle kale genişletilmiş ve bazı kısımları yeniden inşa edilmiştir. 28 Kasım 1856 Cuma gecesi Tuzla Kalesi'nin içinde bulunan iki cephaneden küçük cephaneye yıldırım düşmesi sonucu kalenin kara tarafı, kapısı üstü mahzenleri ve deniz tarafındaki merdivenleri ile sair

bazı binaları ve kale duvarına bitişik bulunan medrese, bir adet han, bir hamam ile üç dükkan ve bir ev tamamen yıkılmış, etrafta bulunan cami ve bazı evlerde hasar meydana gelmiştir. Kalenin harap olan yerlerinin tamiri için keşif yapılmış ise de bu dönemde tamirat yapıldığına dair elimizde bir belge bulunmamaktadır.

1864-1866 yılları arasında kalenin deniz kenarında bulunan ve dalgaların aşındırması sonucu harap olmuş olan duvar ve rıhtımı tamir görmüştür. Elimizde bulunan Tuzla Kalesi'ne ait plan bu tamirat için hazırlanan keşif esnasında yapılmıştır.

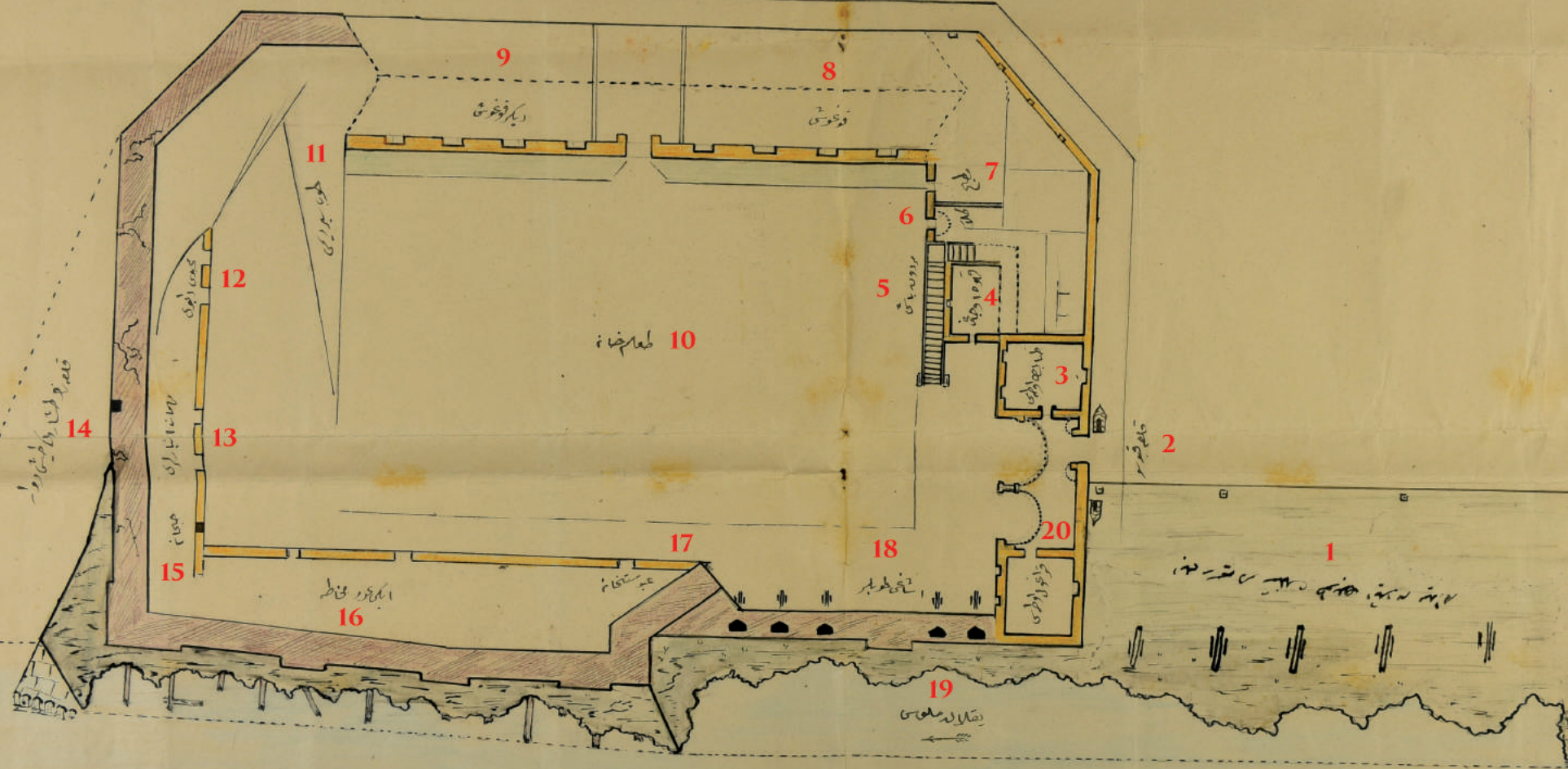
93 harbinden sonra 1878'de Kıbrıs'ın idaresi İngilizler'e devredilince Larnaka da onların kontrolü altına girdi. 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluncaya kadar Larnaka İngiliz yönetiminde kaldı. İngiliz idaresi döneminde polis okulu ve hapisane olarak kullanılan kale daha sonra müzeye çevrilmiştir.

KAYNAKÇA

A.MKT, 191/88; A.MKT.MHM, 318/87; C.AS, 125/5600; HRT.h, 724; İ.DH, 363/24014; İ.DH, 364/24118; İ.MVL, 139/3826; İ.MVL, 247/9010; İ.MVL, 525/23555; MVL, 798/22; Işın Demirkent, "Kıbrıs (Tarih)", *DİA*, Cilt 25, s. 371-374; Kemal Çiçek, "Kıbrıs (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, Cilt 25, s. 374-380; Kemal Çiçek, "Larnaka", *DİA*, Cilt 27, s. 105-107; Ebru Karakaya, "Kıbrıs (Mimarî)", *DİA*, Cilt 25, s. 383-392; M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Harâm", *DİA*, Cilt 42, s. 321-322

TUZLA KALESİ PLANI

- 1865 -

(i. MVL, 525/23555)

1- Resmî gecelerde şenlik
toplarının atıldığı
meydan

2- Kale kapısı

3- Subay odası

4- Kahve ocağı

5- Merdiven başı

6- Kiler

7- Mutfak

8- Koğuş

9- Diğer koğuş

10- Yemekhane

11- Top seğırdimi

12- Mahpus depo

13- Mühimmat ambarı

14- Kalenin dışardaki dış

duvarı

15- Cephane

16- İki adet muhata

17- Abdesthane

18- Aşağı toprak

19- Yığılan moloz

20- Karakol odası

21- (ölçek)

Tuzla Kalesi

<https://ssl.panoramio.com/photo/88452242>

ÜLGÜN KALESİ

Ülgün, Karadağ'ın güneyinde Adriyatik Denizi sahilinde yer almaktadır. Şehrin M.Ö. 5. yüzyılda kolonistler tarafında kurulduğu tahmin edilmektedir. Ülgün Kalesi ilk olarak M.Ö. 3. yüzyılda bölgede yaşayan Iliryalılar tarafından inşa edildi. O dönemden kalan duvar kalıntıları hâlen mevcuttur. Bölge M.Ö. 163 yılında Romalılar'ın eline geçti. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra şehir Bizans'ın hâkimiyeti altına girdi. Roma ve Bizans Dönemi'nde Ülgün önemli bir ticaret ve liman şehri oldu. 11. yüzyıldan itibaren bölgeye Bulgar ve Sırp saldırıları gerçekleşti. Bölgede 1405 yılında başlayan Venedik egemenliği 1571 yılına kadar devam etti.

Osmanlılar II. Selim Dönemi'nde 1571 yılında Venedikliler'i mağlup ederek Ülgün, Bar ve Budva kalelerini ele geçirdiler. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde verdiği bilgilere göre; Ülgün Kalesi Venedik Körfezi kenarında altıgen şeklinde olup, duvarları, mazgal delikleri, hendekleri ve mühimmatıyla gayet mamur ve müzeyyen bir kaledir. Kale içinde Sultan Mehmed Han Camii, çatılı evler, cephane ve su sarnıçları vardır. Kalenin 700 adet Arnavut muhafızı vardır. Bunların bir kısmı firkatecidir. Kale, deniz kenarında olduğundan kalenin limanında yirmi adet firkateleri vardır. Evliya Çelebi'nin Sultan Mehmed Camii diye bahsettiği kale içindeki camii arşiv belgelerinde Sultan Selim Camii olarak zikredilmektedir.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Ülgün Kalesi'nin depremde yıkılan bazı duvar ve tabyaları Temmuz 1697 tarihinde tamamen tamir edilmiştir. Ülgün Kalesi 1718 yılında Venedik ve Avusturyalılar tarafından muhasara olunmuş ise de fırtına dolayısıyla kuşatmaya ara verilmiş ve aynı tarihte sulh yapıldığından kale Osmanlılar'da kalmıştır. Kale 1790 senesinde bir kez daha tamir görmüştür. 1834 yılında İşkodra İsyanı esnasında Ülgün ve Bar ahalisi Osmanlı Devleti'ne sadık kalmıştı. Bu dönemde kalenin tamiriyle ve Ülgün'ün idaresinin İşkodra Sancağı'ndan ayrılarak doğrudan doğruya Tersane'ye bağlanması gündeme gelmişti. Bu tasarıların uygulamaya konduğuna dair elimizde başka bir bilgi yoktur.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre Ülgün kasabasının bir kısmı kale içinde olup, kalesi deniz tarafından hayli metîn ve manzarası güzeldir. Kara tarafında "Maşuri" ve "Kolonze" tepeleri kalenin üzerine hâkim bir vaziyette bulunmaktadır. Kale içinde 100 ve kale haricinde sahilin üstünde olan tepelerde 600 kadar hane bulunup toplam nüfusu 5000 civarında olup bunlar tamamen Müslüman ve Arnavut'tur.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalar neticesinde Avrupa devletleri Ülgün'ün Karadağ'a terkine karar verdiler. Ülgün ahalisi bu karara karşı direnmiş ise de Avrupa Devletleri bölgeye muhtelit bir donanma göndermiş ve 1880 yılında

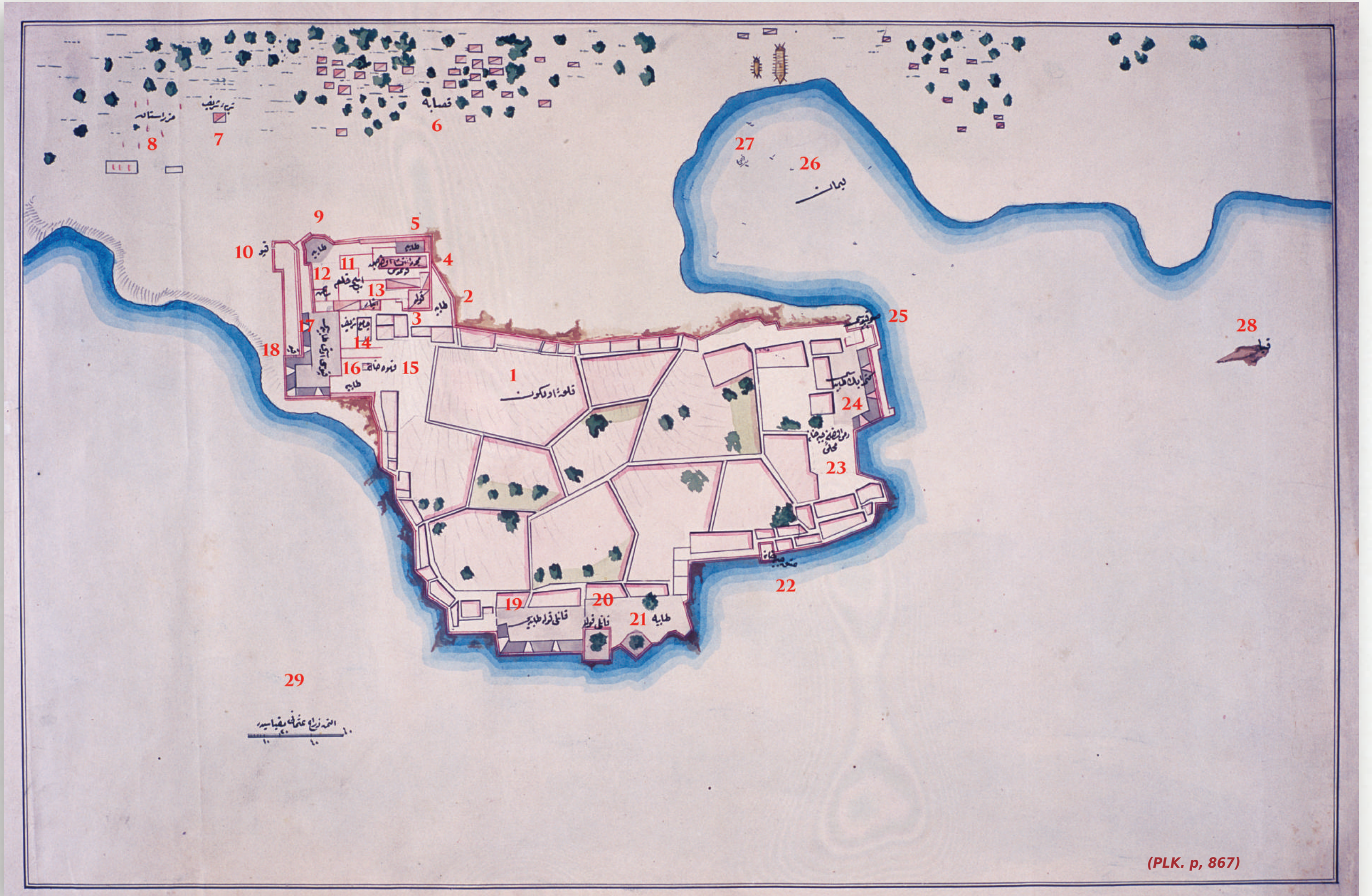
Ülgün Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Karadağ'a teslim olunmuştur. Günümüzde Ulcinj, Dulgino gibi isimlerle anılan Ülgün, Karadağ'a bağlı bir sahil şehridir.

KAYNAKÇA

A.AMD, 87/47; AE.SAMD.III, 223/21507; HAT, 599/29337-G; HAT, 599/29337-İ; HAT, 574/28129D; İE.AS, 36/3302; İE.DH, 27/2436; C.EV, 592/29898; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, haz. Seyyid Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 2002, s. 60-61; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 1098

ÜLGÜN KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

1- Ülgün Kalesi	5- Tabya	10- Kapı	15- Kahvehane	19- Kanlıkule Tabyası	24- Kethüda Bey Tabyası	28- Kaya
2- Tabya	6- Kasaba	11- İç kale	16- Tabya	20- Kanlıkule	25- Su kapısı	29- 60 Osmanlı zirâ'ı ölçөгиндедир.
3- Kule	7- Türbe	12- Saat	17- Kapı üstü tabyası	21- Tabya	26- Liman	
4- Yeniden inşa olunacak koğuş	8- Mezaristan	13- Ambar	18- Kapı	22- Eski Cephane	27- Kulaç / 1	
	9- Tabya	14- Cami-i Şerif		23- Cephane mahalli		

ÜSKÜP KALESİ

Üsküp, Makedonya'nın kuzeyinde Vardar Nehri üzerinde bulunmaktadır. Şehir Yıldırım Bayezid zamanında Sırlardan alınarak Osmanlı Devleti'ne dahil edilmiştir. İlk Osmanlı kronikleri fetih tarihini vermemektedir. Buna karşılık Batılı müellifler şehrin 6 Ocak 1392'de Osmanlı idaresine girdiğini kaydederler.

Şehrin en önemli mimarî yapısı olan kalesi, Vardar nehrinin sol kıyısında Yahudi mahallesiyle pazar meydanı arasında bulunmaktaydı. Kale Roma devri eserlerindendi ve tahminen 6. yüzyılda inşa edilmişti. Başka bir bilgiye göre de 1446 yılında II. Murad tarafından tamir edilerek kullanılan kale, beşgen planlı olup, çok sayıda burcu vardı. 16. yüzyılda kalede bir dizdar, yirmi beş muhafız bulunmakta iken 17. yüzyılda muhafızların sayısı 300'e kadar çıktı.

17. yüzyılın ortalarında Üsküp'ü ziyaret eden Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre şehir Hz. İsa Dönemi'nde Sırp despotu tarafından bina edilmiştir. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Gazi Evrenos Bey tarafından yedi aylık bir savaştan sonra fetholunmuştur. Kalesi iki katlı çok sağlam bir hisardır. Bütün duvar taşları parlak ve cilalı taşlardan olup her taşında olan letafet ve zerafet temaşa ettiğimiz kalelerin hiçbirinde yoktur. Kale şehrin ortasında çok sağlam, kavisli bir kale olup yetmiş adet sağlam burç ile süslenmiş ve kible tarafına çıkan üç kat demir kapısı vardır. Kapı araları bekçiler ile dolu olup her kapı arasında sağ ve sol duvarları silahlar ile donatılmıştır. Kalenin önünde bir perde yoktur. Son derece yüksek kayalar üzerinde olup bütün sahrayı görmektedir. Kalenin batı tarafında Vardar Nehri akmakta olup nehirden su alınır büyük bir su kulesi vardır. Bu taraf uçurum olduğundan asla hendeği yoktur. Ama doğu ta-

rafı ve kible tarafı ve kuzey tarafında kesme kaya, derin hendek vardır ve bu tarafta kapı önünde hendek üzerinde ahşap köprü vardır. Bazı zaman köprüyü makaralar ile bekçiler kaldırıp kapı önüne siper ederler ve bu kapının tamir tarihi, II. Murat Han zamanıdır, bu kapının burç ve bedenleri gayet metin ve sanatkârânedir. Ve hisar içinde yüz adet bahçesiz nefer evleri, ambarları ve cephane ambarı vardır, iç il olması sebebiyle cephanesi ve topları azdır.

Kâmûsü'l-A'lâm'da verilen bilgilere göre Selanik ile Kosova arasında önemli bir ticaret merkezi olan Üsküb'ün 25000 civarında nüfusu vardır. Üsküp'de âsâr-ı atîkadan yalnız kalesi mevcuttur. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde fethedilen şehre Anadolu'dan asker ve sivil halk getirilerek yerleştirilmiştir. Rumeli'nde en evvel Osmanlı ve Müslüman şehri kimliğini kazanan şehir Üsküp'tür.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Üsküp Kalesi'nin 1810, 1847, 1852, 1901 tarihlerinde tamiri gündeme gelmiştir. 1847 tarihine gelindiğinde kalenin daha önce tamir gören varoş tarafındaki büyük duvarının bir kısmı sağlam yapılmadığı için yıkılmıştı. Üsküp kasabasında, kale içinde askerler için halkın aynî ve nakdî yardımlarıyla yapımına başlanan 300 yatak kapasiteli hastane 1883 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. 26 Ocak 1890 tarihinde Üsküp Kalesi içinde bulunan Hıfzı Paşa Konağı isimli ahşap konak tamamen yanarak kül olmuştur. Üsküp Kalesi'nin tamiri ile ilgili en son tarihli belge, yıkılmaya yüz tutan ve etrafındaki hastane mutfağıyla redif deposu için tehlike arz eden Üsküp Kalesi duvarlarının mahallî idare tarafından yıkılarak yeniden tamir edilmesi için Dahiliye Nezareti'nden Kosova Vilâ-

yeti'ne gönderilen 31 Temmuz 1901 tarihli yazıdır. Bu dönemde harap vaziyette olan kale duvarlarının birçok yerinden büyük taşlar düşerek tehlike yaratmaktadır.

Balkan Savaşlarıyla Osmanlıdan çıkan Üsküp Kalesi'nden günümüze birkaç sur kalıntısı ulaşmıştır. Günümüzde Skopje ismiyle anılan Üsküp Makedonya Devleti'nin başkentidir.

KAYNAKÇA

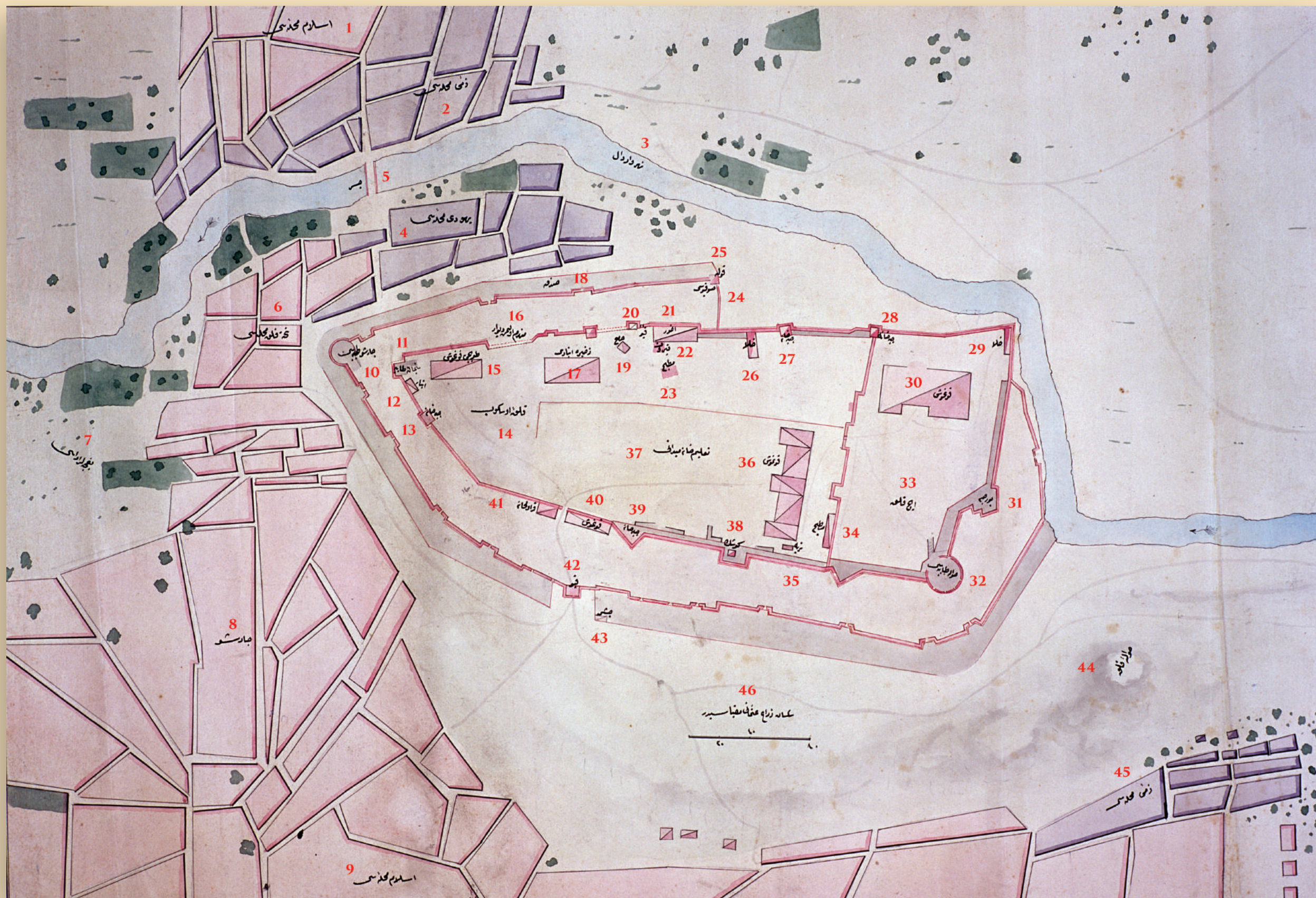
C.AS, 758/31978; DH.MKT, 2520/78; İ.DH, 153/7946; MVL, 234/8188; İ.MVL, 331/1; Y.PRK.ASK, 68/85; Y.PRK.MYD, 3/16; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul 2007, s. 295-297; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 932-933; Mehmet İnbaşı, "Üsküp", *DİA*, Cilt 42, s. 377-381; Ali Boran, "Türk Sanatında Kale Mimarisi", *Türkler*, Cilt 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 878-892; Mustafa Özer, Üsküp'te Türk Mimarisi (14.-19. yüzyıl), TTK Yayınları, Ankara 2006; Mucize Ünlü, "II. Abdülhamid Döneminde Üsküp'te İmar Faaliyetleri", *Gamer*, 1, 1 (2012), s. 165-186

Üsküp'te Eski Kale ve Üzerinde Askerî Hastane

(İ.Ü. Nahir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu 90623/068)

ÜSKÜP KALESİ PLANI (19. Yüzyıl)

(PLK. p, 868)

<http://www.exploringmacedonia.com/fortress-kale.nsp>

1- İslâm mahallesi	13- Cephane	25- Kule	37- Talimhane meydanı
2- Hristiyan mahallesi	14- Üsküp Kalesi	26- Hela	38- Köşk
3- Vardar Nehri	15- Topçu koğuşu	27- Cephane	39- Cephane
4- Yahudi mahallesi	16- Yıkılmış duvar	28- Cephane	40- Koğuş
5- Köprü	17- Zahir ambarı	29- Hela	41- Karakolhane
6- Tahtakale Mahallesi	18- Hendek	30- Koğuş	42- Kapı
7- Bahçeler arası	19- Cami	31- Burç	43- Çeşme
8- Çarşı	20- Kapı	32- Havale Tabyası	44- Havale-i kale
9- İslâm mahallesi	21- Ahır	33- İç kale	45- Hristiyan mahallesi
10- Çarşı Tabyası	22- Fırın	34- Mutfak	46- Seksen Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.
11- Sancak Tabyası	23- Mutfak	35- Türbe	
12- Ambar	24- Su kuyusu	36- Koğuş	

ÜSKÜP ŞEHİRİ HARİTASI
(19. Yüzyıl)

(HRT. h, 1891)

<http://www.exploringmacedonia.com/fortress-kale.nsp>

1- Kosova Vilayeti'nin hükümet merkezi olan Üsküp şehrinin hal-i hazırdağı şeklini gösteren haritadır.

2- Bitişme hattı

3- Kuzey

4- Kumanova yolu

5- Vardar İstasyonu

6- Mahmud Paşa Bahçesi

7- Selanik hattı

8- Un fabrikası

9- Kabristan

10- Aşar ambarı

11- Gümrük

12- İstasyon

13- Gazi Menteş Mescidi

14- Burmalı Cami

15- Taş köprü

16- İbn-i Bayko Camii

17- Vardar nehri

18- Hamam

19- Askeriye dairesi

20- Faik Paşa Camii

21- Kasaphane

22- Cami

23- Cami

24- Yelen Kapan Camii

25- Yiğit Paşa Camii

26- Serdova Deresi

27- Belediye

28- Kale

29- Pazar meydanı

30- Askerî barakalar

31- Mustafa Paşa Camii

32- Hükümet konağı

33- Kazancı Camii

34- Meddah Camii

35- Sultan Murad Camii

36- Muradiye Camii

37- Hacı Taceddin Camii

38- Borizanbaşı Camii

39- Kebir Mehmed Çelebi Camii

40- Cami

41- Gazi İskender Camii

42- Tütünsüz Cami

43- İbn-i Bari Mescidi

44- Gazi İsa Bey Camii

45- İshakiye Camii

46- Dükkâncık Camii

47- Kabristan

48- Malik Bey Camii

49- Tarla

50- Serdova Deresi

51- Yahya Paşa Camii

52- Gazi Mehmed Paşa Camii

53- Gazi Baba Türbesi

54- Ölçek: 1/5000

VARNA KALESİ

Varna, Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Karadeniz kıyısında yer alan bir liman şehridir. Şehir, M.Ö. 6. yüzyılda Odesos (deniz şehri veya su şehri) adıyla bir Yunan (Milet) kolonisi olarak kurulmuştur. Şehir ismini, 7. yüzyılın sonlarına kadar Varna diye anılan Devne Nehri'nden almıştır. 10. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olan Şehir, Bizans ve Bulgaristan tarafından idare edilmiştir. Varna, 1201'den itibaren İtalyan denizcilerinin sık sık geldikleri bir Bulgar limanıdır. Karadeniz kıyısında stratejik öneme haiz bu liman şehri, Yıldırım Bayezid'in Bulgaristan seferinde 1389 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine girdi. Bir kale ve iskeleyle sahip Varna'nın asıl yerleşim yeri kale dışındadır.

Şehrin ana yapılarından olan kale, denize doğru uzanmış iki burnun teşkil ettiği körfezin kuzey kıyısındadır. Bizans zamanından kalma Kale, çift duvarları, kuleleri ve kışlaya siper olacak kadar geniş bir iç kale, bir Müslüman mahallesi, bir cami, bir hisar ve baruthane-den oluşmaktadır ve 1829'da Rus istilasına kadar şehri ve limanı korumuştur.

Varna Kalesi ile ilgili ulaşabildiğimiz en erken tarihli belge 16 Rebülevvel 993 (18 Mart 1585) tarihli Mühimme kayıdır. Buna göre Varna Kalesi'nin batı tarafı önceden hendekle çevrili iken zamanla dolup üzerine dükkanlar yapılmış ve bu dükkanlar bir yangın esnasında yanıp, hisar ve kulelere büyük zarar vermişti. Daha sonraki yıllarda kalenin hendek yerlerine Müslim ve Hristiyan ahalî tarafından binalar yapılmıştı. Kaleye zarar veren bu binaların yıktırılması için 18 Mart 1585 tarihinde Varna kadısına ferman gönderilmiştir.

17. yüzyılın ilk çeyreğinde Varna'da yaklaşık 580 gayrimüslim hane olup, bunlardan 100 hane Varna Kalesi'nin tamiri şartıyla cizyeden muaf tutulmaktaydı. Bunlar gerektiğinde kale tamirâtı işinde çalışmakta ve her sene Varna Kalesi'nin tamiri için kendi aralarında 12000 akçe toplayıp kale dizdarına teslim etmekteydiler.

Evliya Çelebi, 17. yüzyılın ortalarında Varna'yı ziyaret etmiş, seyahatnamesinde şehir ve kale hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Buna göre Varna Kalesi, Karadeniz kenarında dörtgen şeklinde bir güçlü yapı, güzel bir surdur. Çepeçevre büyüklüğü 3.000 adımdır. Hemen bir tarafı karadır. Bütün çevresi hendek içi denizdir. Batı tarafa bakan şehre açılır bir demir kapısı önünde şehre köprü ile geçilip dört köşesinde dört sağlam kuleleri vardır. Bütün burç ve kuleleri ve beden dışları, mazgal delikleri ile bezenmiş ve limana bakar şahane toplar ile süslenmiş sağlam bir hisardır ki hisar içinde müstahfizân haneleri, tahıl ambarları ve bir cami vardır. Çarşısı, hamamı yoktur ancak mükemmel cephanesi ve topları çoktur.

1771 yılından itibaren Varna Kalesi'nin tamir, tahkim ve yeniden inşası ile ilgili belgelerde artış görülmektedir. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaşlarda kale sürekli asker ve mühimmatla tahkim edilmiş ve gerekli onarımlar yapılmıştır. 1771-73 tarihleri arasında kalenin Rus saldırısından korunması için gerekli mahallerine yeni tabyalar inşa edilmiştir. Nitekim Kasım 1773'te Varna üzerine hücum eden Rus askerleri yenilgiye uğratılmış ve bütün top ve cephanesi ele geçirilmişti. Savaşın sonu 1777-78

senelerinde kalenin bazı kısımları ve tabyaları yeniden inşa edilmiştir.

Varna Kalesi 1786-88 yıllarında Fransız mühendisi Brognard'ın hazırladığı plan doğrultusunda hendeklerine varıncaya kadar önemli ölçüde yenilenmiştir. 1790 yılına gelindiğinde kalenin toplam 13 tabyası bulunmaktaydı. Kale 1798 ve 1810 yıllarında tekrar tamir gördü. Haziran 1810'da Ruslar Varna Kalesi'ni kara tarafından şiddetle muhasara ettiler de başarılı olamarak geri çekildiler.

1818 yılında başlayıp Aralık 1820'de biten onarım çalışmalarında Varna Kalesi yontma taştan, 16 adet tabya, 16 perde duvar ve 138 adet top mazgalları, 7 adet büyük kale kapısı, cephanesi, büyük zahire ambarı, bekçi odaları, kale dışındaki hendek ve köprülerine varıncaya kadar yapılmak suretiyle gayet müstahkem bir şekilde yeniden inşa edildi. 17 Aralık 1820 tarihinde kalenin anahtarları padişaha gönderildi.

1826-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Dönemi'nde 1828 yılında tekrar tamir gören Varna Kalesi 11 Ekim 1828 tarihinde Ruslar tarafından işgal edildi. Yaklaşık bir yıl Rus işgalinde kalan şehir Edirne Antlaşması'yla (1829) tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Rus işgali döneminde Varna Kalesi'nin 12 kitabesi Rusya'ya götürülmüştür.

Savaşın ardından, 1830-1836 yılları arasında, Varna'da yıkılan askerî istihkâmlar ve surlar Sultan II. Mahmud'un emriyle tekrar yapıldı. Yeni surlar modern biçimde ve Batı yapım tekniğine göre inşa edil-

Osmanlı-Rus Savaşı, 1828-1829

https://en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Varna#/media/File:Siege_of_Varna_1828.jpg

di. Bu surlara üç sağlam kule eklendi. Kalenin içerisine büyük baraka ve dükkanlar ile bir de hastane inşa edildi. İhtiyaç durumunda askerleri barındırmak için geniş bir askerî kışla yapıldı. Bu tamirat sonunda yapılan çalışmaları yerinde incelemek üzere 27 Nisan 1839'da Sultan II. Mahmud Varna'yı ziyaret etti. Üç gün kaldığı Varna'da yoğun bir inceleme gezisi yaptı. İlk etapta Varna'da yeni yaptırılan kışla, hastane ve demirhanenin açılışını yaptı. Teşrikiye Cami, 200 bin İstanbul keyli hububat alacak büyüklükte zahire ambarı ve mühimmat ambarlarını tetkik edip; inşa olunan kale ve tabyaların her yerini detaylı inceledi.

Varna Kalesi 1840-1854 yılları arasında birkaç defa daha tamir gördü. 1855 yılında meydana gelen sel neticesinde Varna Kalesi'nin Yenikale ile Nusret Palangası arasındaki duvarı yıkıldı. Burası bilâhare onarıldı.

1854-56 Kırım Harbi'nde Varna Osmanlı, İngiltere ve Fransa müttefik ordularının üssü olmuştu. Bu savaş

esnasında çıkan kolera salgını ve 10 Ağustos 1854'te meydana gelen yangında şehir oldukça zarar görmüştü. Ayrıca bu savaş döneminde Kırım ve Kafkaslar'dan gelen göçmenlerle şehrin Müslüman nüfusu günden güne artmış, şehirde göçmenler için ayrı köyler kurulmuştu.

Varna Balkanlar'daki ürünlerin gemilerle İstanbul'a gönderildiği önemli bir liman şehriydi. 1860'lı yıllarda Varna-Ruscuk demiryolunun inşasından sonra Varna'nın ekonomik canlılığı daha da artmıştır. *Kâmûsü'l-A'lâm*'da verilen bilgiye göre bu yüzyılın sonunda şehrin nüfusu 28174 civarındadır.

Ruslar 93 Harbi'nde Varna'nın güçlü istihkâmlarını arkasında hiç bir iz bırakılmadan yerle bir ettiler. Savaştan sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması'yla (1878) Varna yeni kurulan Bulgar Devleti sınırları içerisinde kaldı. Günümüzde de Varna ismiyle anılan Şehir Bulgaristan'ın önemli bir liman şehridir.

KAYNAKÇA

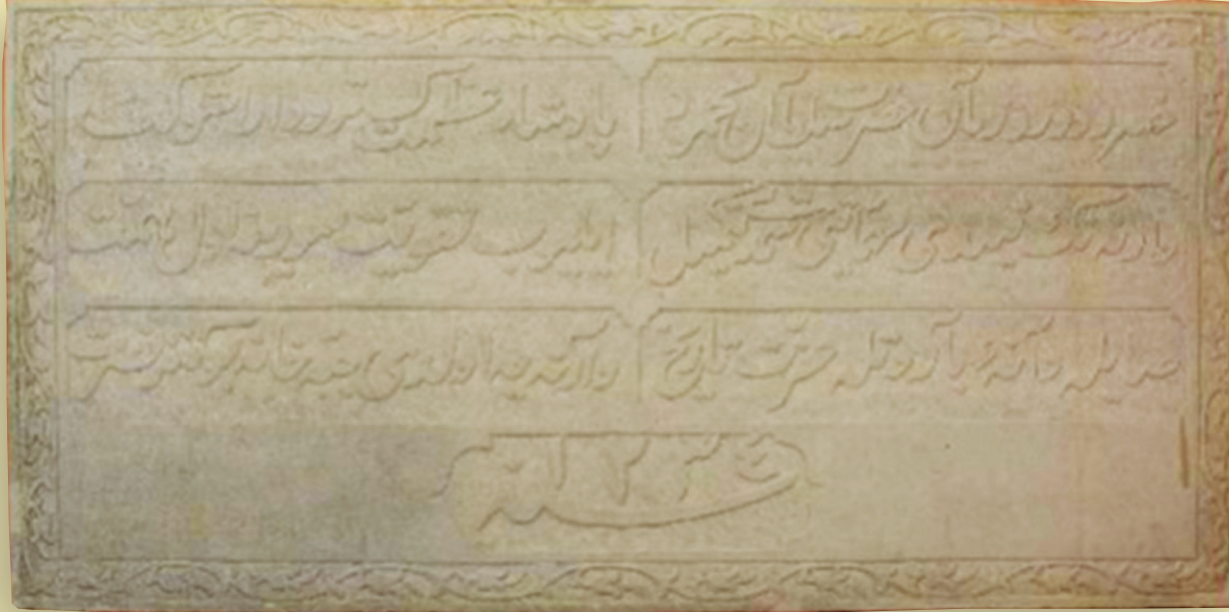
AMD, 61/80; A.DVNS.MHM.d, 55/407; A.DVNS.MHM.d, 83/95; C.AS, 34/1549; C.AS, 133/5906; C.AS, 332/13735; C.AS, 498/20829; C.AS, 549/23038; C.AS, 600/25314; C.AS, 773/32727; C.AS, 897/38607; C.AS, 933/40394; C.AS, 1111/49206; D.BŞM.BNE.d, 16048; HAT, 596/29234; HAT, 597/29318; HAT, 601/29358-A; HAT, 978/41544; HAT, 1015/42494; İ.DH, 287/18050; İ.DH, 328/21420; İ.DH, 356/23507; İ.MVL, 178/5320; ML.MSF.d, 2295; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul 2007, s. 48-52; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 6, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 4656-4657; Samettin BAŞOL- Kemal İBRAHİMZADE, "Rusya'nın Pavlovsk Sarayı Müzesi'nde Bulunan Varna Kalesi Kitabeleri", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/1 Winter 2015, s. 175-181; Machiel Kiel, Varna, *DİA*, Cilt 42, s. 524-527; Miyase Koyuncu Kaya, "Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Varna (1774-1878)", *Turkish Studies*, Volume 10/1 Winter 2015, s. 383-418

VARNA KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

RUSYAYA GÖTÜRÜLEN VARNA KALESİ KİTABELERİ

Hasr ve devr u zamân-ı Hazret-i Sultân Mahmûd
Pâdişâh azamet gösteru dârâ şevket

Varna'nın kıldı mühimmatı şimdi tekâmîl
Eyleyub takviyyet surına ol himmet

Sâyile dâne-i bârutla 'izzet-i târîh
Varna'ya oldı cebbehâne bu kenz-i nusret

Sene 1234

Yerinde hayr idüb yapırdı nev anbâr 'âlemsûd
Veliyyü'n-ni'met-i Dünya Hüdâvend-kerem-i fermûd

Mükemmel kıldı esbâb-ı cihâd ol şeye gâzî
Bu nev hısn-ı metîne her ne lâzımsa idüb mevcûd

Hurûf-ı dâne dârından hesâb itdim bu târihî
Mücedded Varna'ya anbâr inşa kıldı Hân-ı Mahmûd

Sene 1235

(Samettin BAŞOL- Kemal İBRAHİMZADE, "Rusya'nın Pavlovsk Sarayı Müzesi'nde Bulunan Varna Kalesi Kitabeleri, s. 190-191)

VIVAR KALESİ

Vivar kalesi bugün, Arnavutluk'un Butrint şehrinde, İyon Denizi ile antik Butrint (Buthrotos) şehrini birleştiren Vivar Kanalı'nın güney kıyısında bulunmaktadır.

Butrint'ten bir şehir olarak M.Ö. 5. yüzyıl başında veya 6. yüzyıl sonunda Miletoslu Heketaios tarafından bahsedildi. Bugün Vivar Kanalı üzerinde bulunan ve köşelerinde üç kulesi olan kale, üçgen şeklinde bir plana sahiptir. Kale avlusunun ortasında silah deposu olarak kullanılan yuvarlak kubbeli bir bina bulunmaktadır. Batı tarafında, iki kulenin dışında, ateşli silahlar için bırakılmış boşluklarla çevrili bir duvar vardır.

Kale, çok önemli beş inşaat aşamasından geçti. Başlangıçta kalenin iki kulesi yoktu. Kale, 2.40 m kalınlığında, iki sıra, ateşli silah boşlukları bulunan ve yuvarlak köşeli bir üçgen sahayı çevreleyen bir duvar ile kuşatılmıştı. Üçgenin her bir kenarı yaklaşık 50 m. uzunluğunda idi. Kalenin güney tarafında bir tepe mazgalı tarafından korunan bir kapısı vardı. Diğer bir mazgal kuzey duvarının orta noktasında ve diğer ikisi de batı duvarında bulunuyordu. Tahta çatı ile kaplı garnizon odaları duvarların iç yüzlerinin karşısında inşa edilmişti. İkinci ana bina aşamasında kalenin güneybatı köşesine top için boşluklar ile donatılmış iki katlı bir kule eklendi.

Bu durumda, biri batıda biri güneyde olan ve Vivar Kanalı tarafından görülmeyen, daha az korunan iki duvarı kontrol etmek mümkün olabildi. Kule, 15.yy sonu veya 16.yy başı Venedik askerî mimarisinin tipik bir yapısıydı.

Diğer iki kule aynı yapının üçüncü aşamasına ait idi ve ilkinden tamamen farklıydı. İkisi tahta zeminli ve iki katlıydı. Her iki kulenin zemin katı dört top boşluğu ile donatılmıştı. Üst kat garnizonun barınması için hizmet vermekteydi. Onlar Türk işgali döneminde diğer ilgili binalar ile olumlu olarak karşılaştırılabilir. En muhtemel inşaat süresi, Türkler'in Butrint'i ele geçirdikleri ve istihkâmlarını güçlendirdikleri 1655-60 yılları olabilir. Hâlâ korunmuş olan iç yapılar, yapının dördüncü aşamasına aittir. Daha yüksek olanlar 17. ve 18. yy arkeolojik özelliklerini ortaya koyarlar. Bu yapının her bir odası, kalenin avlusundan yönlendirilmiş ateşli silahlar için silah boşluklarıyla kuşatılmıştır.

Kalenin iki kulesine bitişik olan dış duvarı, yapının beşinci aşamasına aittir. Ateşli silahlar için olan boşluklar ve yapı malzemeleri yaklaşık 1700'lerin Venedik karakteristiğindedir. Bu aşama (katman), Türkler'in Butrint'i kısa işgalini takip eden 1717-1718 civarında inşa edilmiş olmalıdır. Kale sonra tekrar Venedikliler'in

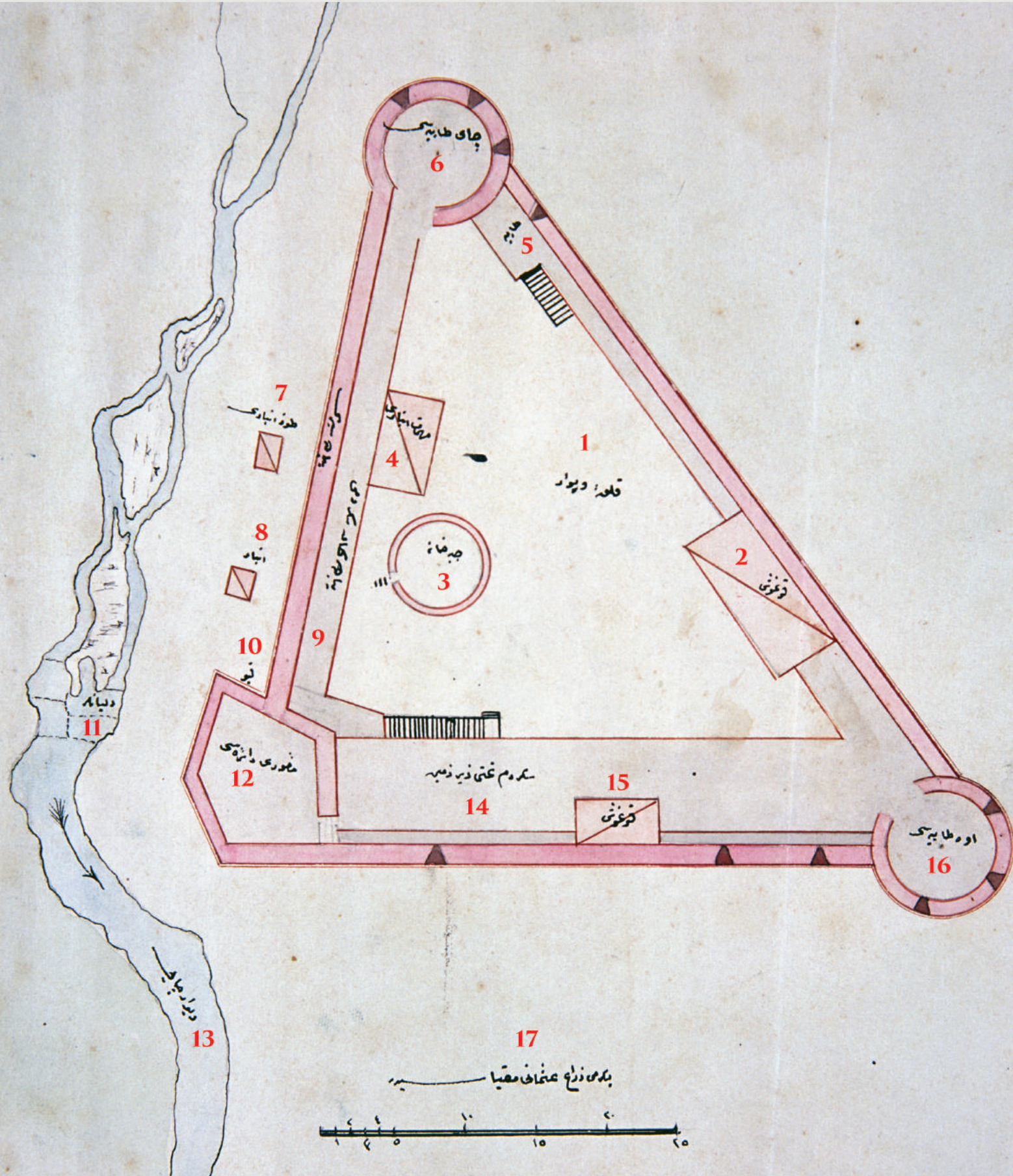
eline düştü. O zaman orada 2000 kişilik bir garnizon yerleştirilmişti. 1797'de Campoformio Antlaşması'nın imzalanmasından sonra kaledeki Venedik kuvvetleri Fransızlar tarafından değiştirildi. 26 Ekim 1798'de kale Tepedelenli Ali Paşa tarafından ele geçirildi ve 1820'ye kadar onun elinde kaldı. Onların çekilmesinden önce Fransızlar Kalenin kulelerinden birini havaya uçurdu ve bir daha inşa edilmedi.

KAYNAKÇA

Gjerak Karaiskaj, "Triangular Fortress. Butrint, Albania", *Secular Medieval Architecture in the Balkans (1300-1500)*, s. 152-153

VİVAR KALESİ PLANI
(19. Yüzyıl)

- 1- Vivar Kalesi
- 2- Koğuş
- 3- Cephane
- 4- Mühimmat ambarı
- 5- Tabya
- 6- Çay Tabyası
- 7- Tuz ambarı
- 8- Ambar
- 9- Piyade seğirdimi
- 10- Kapı
- 11- Dalyanlar
- 12- Memur dairesi
- 13- Vivar Çayı
- 14- Altında mahzen bulunan seğirdim
- 15- Koğuş
- 16- Ova Tabyası
- 17- Yirmi Osmanlı zirâ'ı ölçөгündedir.

19. yüzyılın ortalarında Vivar kalesinin görünüşü

Ilir Parangoni, Trial excavations at the Triangular Fortress, Butrin 2014, Final report, s. 22

Vivar Kalesi'nin batı tarafının görünüşü

Ilir Parangoni, Trial excavations at the Triangular Fortress, Butrin 2014, Final report, s. 4

VODICE KALESİ

Vodice günümüzde Sırbistan'ın Voyvodina bölgesinde bulunan Kikinda şehri yakınlarında aynı isimli kanalın kenarında bulunan bir kasabadır.

Kitapta planı verilen Vodice Kalesi bir nehrin kenarında, çevresi pirinç tarlaları ile çevrili bir konumdadır. Günümüzde kalenin yeri net olarak tespit edilememekle birlikte, Vodice'nin Kikinda şehri yakınında ve

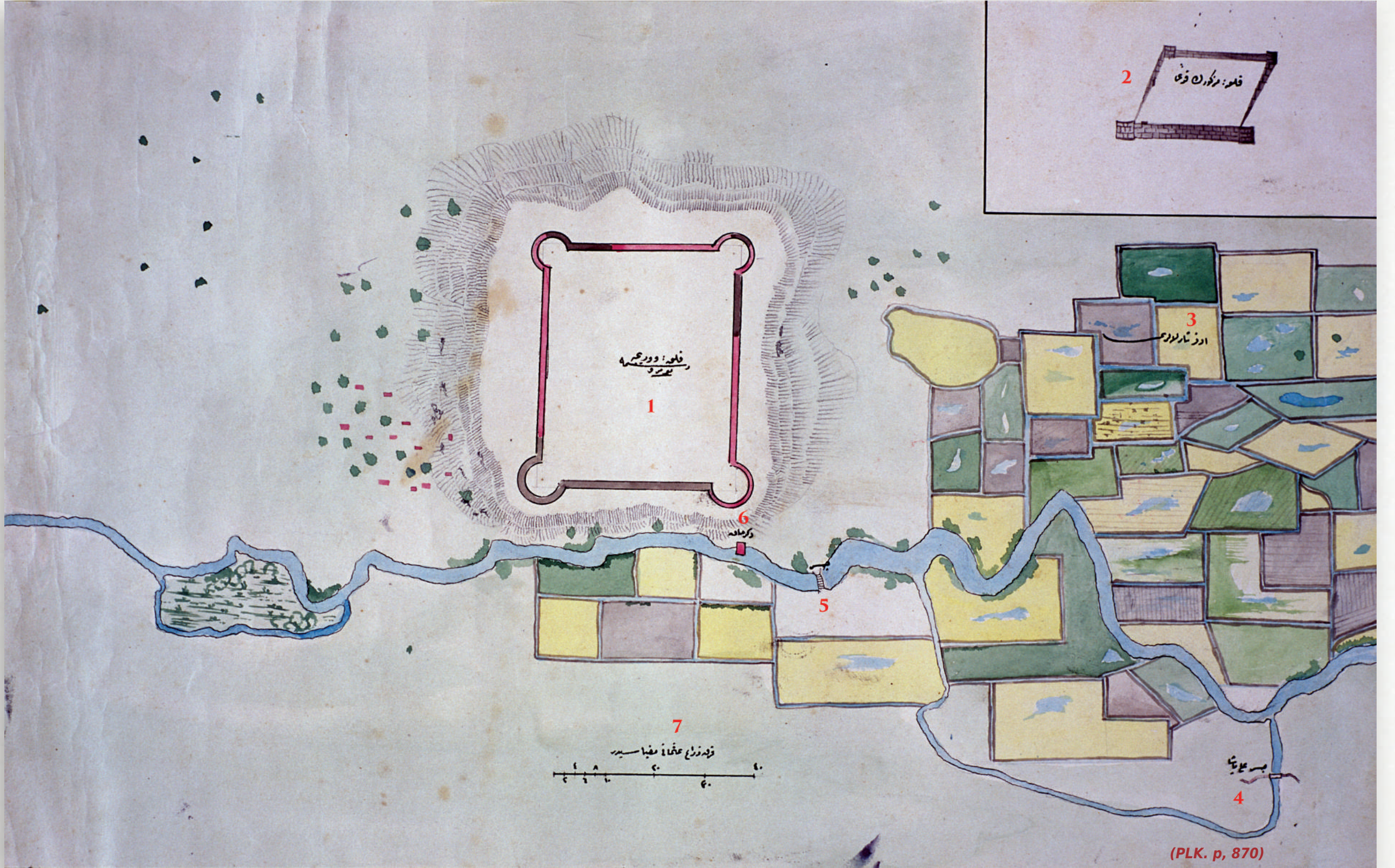
tıpkı plandaki gibi bir nehir kenarında pirinç tarlaları arasında bulunması hasebiyle Vodice Kalesi'nin bu bölgede bulunduğu tahmin edilmektedir.

Vodice Kalesi, dörtgen plana sahip olup köşelerinde birer kule bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu nehrin üzerinde iki köprü vardır. Ayrıca kale ile nehir arasında bir de değirmen bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

<https://www.google.com.tr/maps/@45.8068634,20.4422481,392m/data=!3m1!1e3>

VODİCE KALESİ PLANI
(19. Yüzyıl)

- 1- Vodice Kalesi
- 2- Kalenin boyu
- 3- Pirinç tarlaları

- 4- Ali Paşa Köprüsü
- 5- Köprü
- 6- Değirmen

- 7- Kırk Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.

VULÇITRİN KALESİ

Vulçitrin, Kosova'da tarihi bir şehirdir. Kosova'nın başşehri Priştine ile Mitroviça arasında, Kosova Sahrası adı verilen düzlüğün kuzey kenarında, Priştine'nin 27 km. kuzeybatısında ve Mitroviça'nın 10 km. güneydoğusunda kurulmuştur. İlk olarak Vicianum (Vitianum) adıyla İliryalılar tarafından iskân edilen, 1-5. yüzyıllarda aynı isimle Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde de mevcut olan şehir, daha sonra Bizans hâkimiyetine ve ardından Sırp idaresine geçmiştir. Slav kaynaklarına göre şehirde 1405-1426 yılları arasında Brankovi ailesi döneminden kalma bir kale olduğu zikredilmekteyse de günümüzde kalenin o döneme ait olduğu şüphelidir. Bununla beraber kalenin Romalılar Dönemi'nde inşa edildiğine dair kayıtlar da bulunmaktadır.

1389 Kosova savaşının ardından Vulçitrin'da Osmanlı nüfuzu başlamıştır. Vulçitrin 1455'te kesin olarak Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1659-1660 yıllarında Kosova Ovası'ndan geçen Evliya Çelebi, Vulçitrin Kalesi hakkında; kurucusunun Sırp kralları olduğunu, Gazi Hüdavendigâr tarafından fethedildiğini ve fetihten sonra yıkıldığını söyler. Evliya Çelebi'ye göre kalenin temelleri bu tarihlerde

hâlâ görülebilmektedir. Osmanlılar tarafından yeniden yaptırılan Vulçitrin Kalesi'nde askerî, mülkî görevlilerle beraber dört bin askeri, Şühedâ Mahallesi, Alaybeyzade Mahallesi, Eski Mahalle, Yukarı Mahalle, Aşağı Mahalle olmak üzere beş mahallesinde toplam iki bin hanesi vardır. Çelebi, ayrıca çarşı içinde Hüdavendigâr Evkafı olan Eski Cami, mescit, medrese, tekkeler ve mektepleri, mahkeme yakınında bir hamamı yer aldığını da zikretmektedir. Kale surları moloz taşından yapılmıştır ve 10 m. yüksekliğindedir.

17. ve 18. yüzyıllarda sancak statüsünü koruyan Vulçitrin, 1868'de Prizren daha sonra 1879'da Priştine Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi haline gelmiştir. Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*'da kaza merkezi olan Kasaba'nın 4000 nüfusu, on dört cami ve mescidi, iki medresesi, rüşdiye ve ilkokulları, Sitnica Nehri üzerinde bir kârgir köprüsü ve onun yakınında bir tren garı ve harabeye dönmüş bir kalesi bulunduğunu kaydeder.

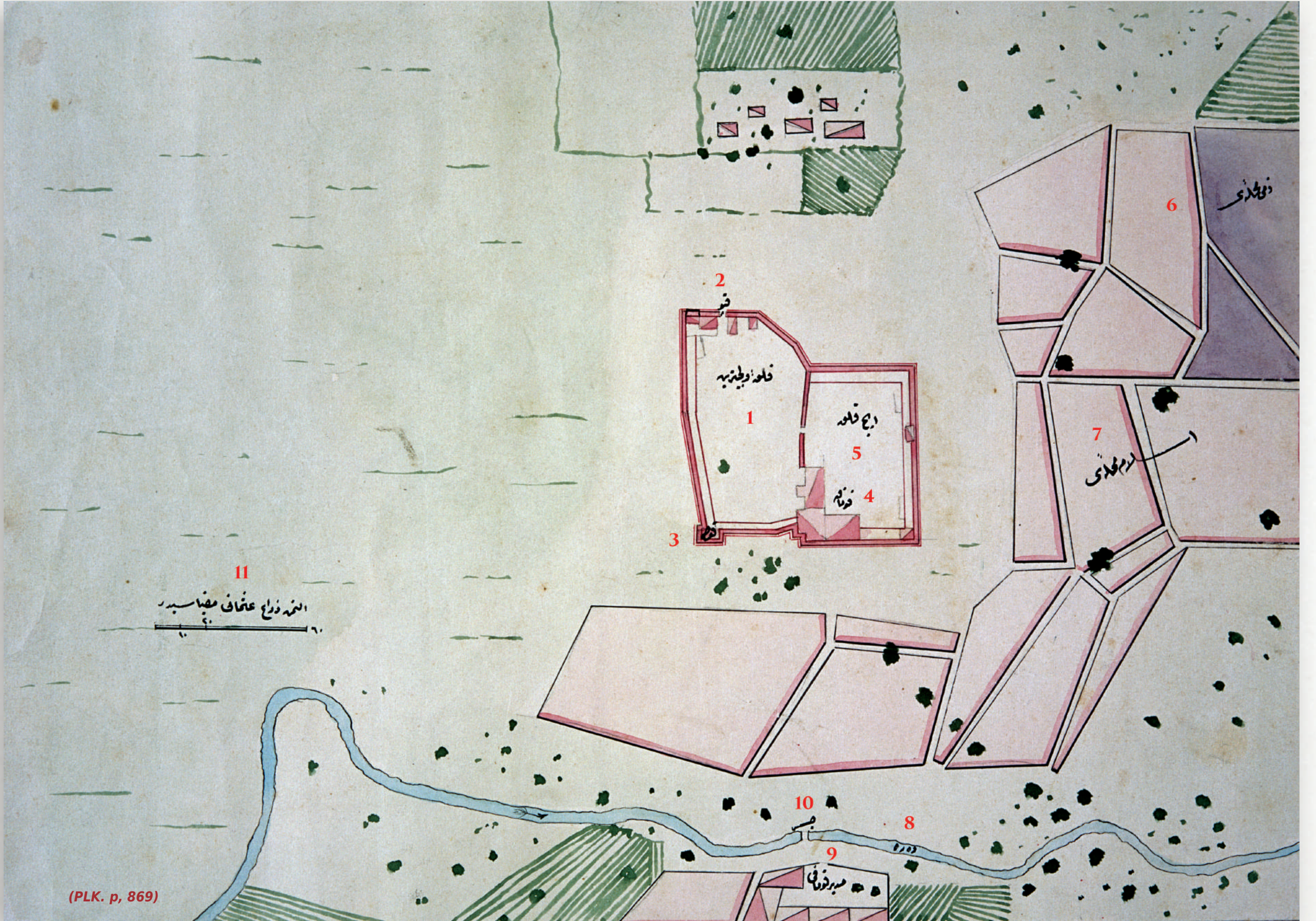
1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda hasar gören kalede pek çok Osmanlı yapısı yakılmıştır. Vulçitrin 1912 yılında Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 5. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul 2007, s. 293; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt 6, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 4691; Machiel Kiel, "Vulçitrin" *DİA*, Cilt 43, s. 132-133; Mehmed Z. İbrahimgil, Neval Konuk, *Kosova'da Osmanlı Mimarî Eserleri*, Cilt 2, TTK Basımevi, Ankara 2006, s. 915

VULÇITRIN KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 869)

1- Vulçitrin Kalesi

2- Kapı

3- Kule

4- Konak

5- İç kale

6- Gayrimüslim mahallesi

7- İslâm mahallesi

8- Dere

9- Müdür konağı

10- Köprü

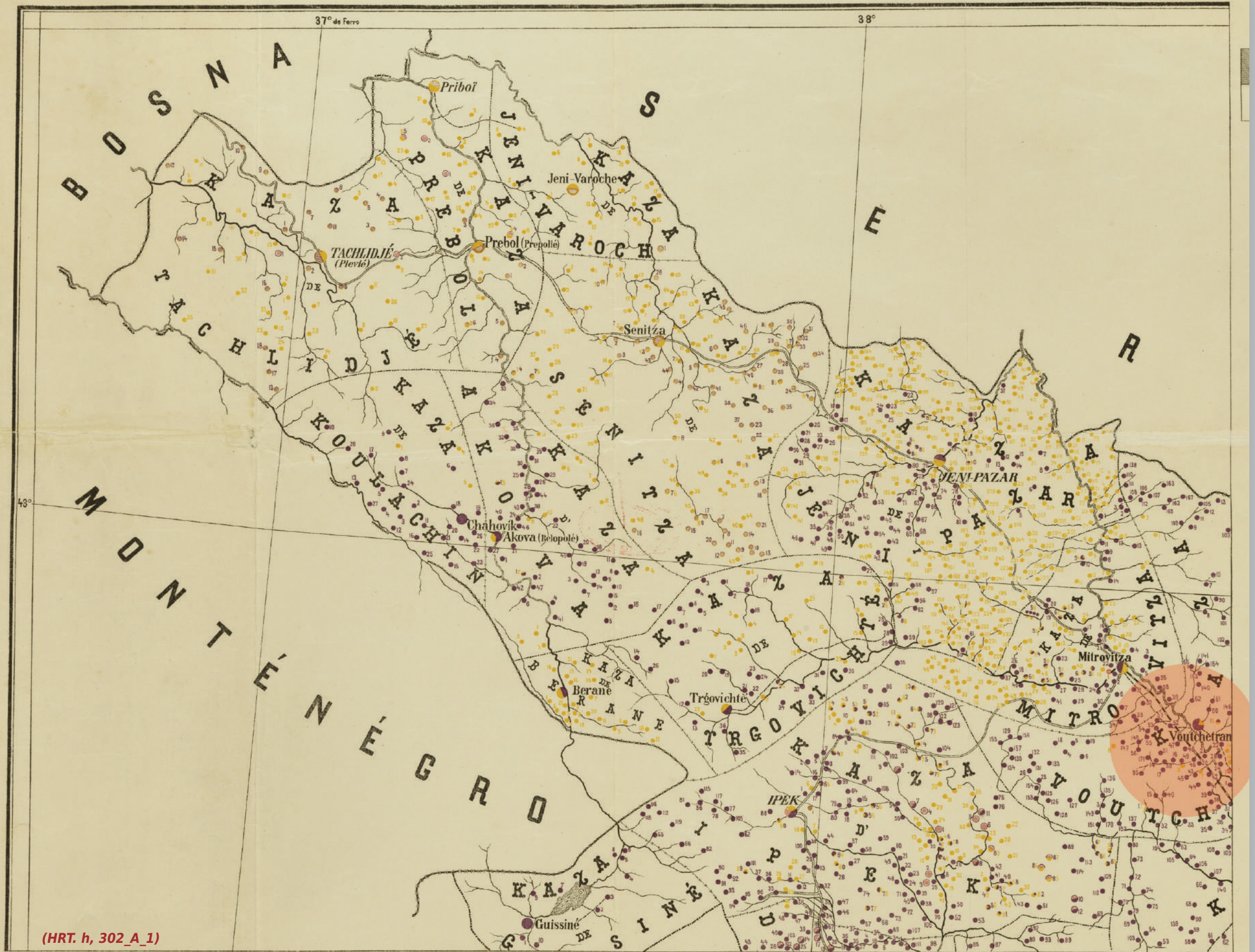
11- Altmış Osmanlı zirâ'ı
ölçeğindedir.

https://ssl.panoramio.com/photo_explorer#view=photo&position=1&with_photo_id=87921470&order=date_desc&user=7565443

https://ssl.panoramio.com/photo_explorer#view=photo&position=7&with_photo_id=117715018&order=date_desc&user=8293519

(HRT. h, 302_A_1)

Vulçitrin'in harita üzerindeki konumu

YENİ KALE

Eski Foça'dan İzmir'e kadar deniz yoluyla 74 km. olan İzmir Körfezi, körfezin ana girişi, Sancak Burnu ile Menemen sığırları arasındaki boğazdan itibaren İzmir'e doğru olan bölge ve körfezin sonundaki İzmir limanı olmak üzere üç bölüme ayrılabilir.

Körfezin bu üç bölümüne de giriş, kaleler tarafından kontrol edilmektedir. Bu kaleler, körfeze giriş sırasına göre Eski ve Yeni Foça Kaleleri, Sancak Kale, St. Pierre veya Liman Kalesi'dir. Ayrıca Pagos Dağı üzerinde bulunan Kadifekale, körfezin ve İzmir'in savunma zincirinin son halkasını oluşturmaktadır.

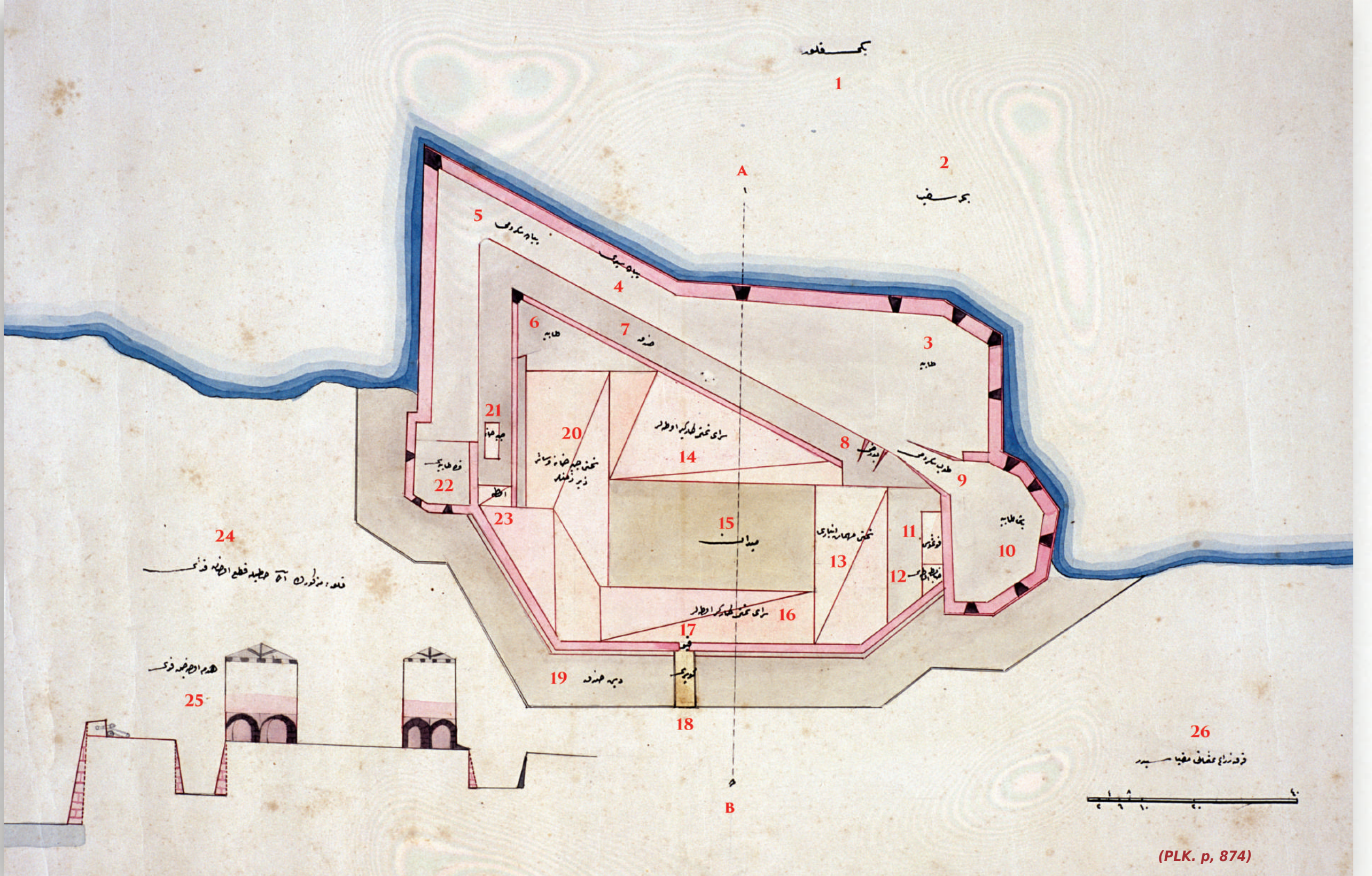
17. yy da İzmir'i denizden gelebilecek tehlikelere karşı savunan kalelerin en önemlisi Sancak Kale'dir. Yeni Kale olarak da bilinen bu kale, İzmir Körfezi'nin en dar yeri olan Sancak Burnu'ndadır. Kalenin yapımı Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında 1656'da Venedikliler'le olan bir olayın sonucuna bağlamaktadır. Buna göre, Köprülü Mehmed Paşa Venedikliler'le olan bir savaş sırasında İzmir Körfezi'nde bulunan Hristiyan gemilerini kiralamak ister. Bu teklifi reddeden Hristiyan gemilerin kaptanları İzmir önlerinden demir alıp hemen körfezi terk ederler. Bu durumdan etkilenen sadrazam böyle bir olayla tekrar karşılaşmamak için körfezin en

dar yerine bir kale yaptırmaya karar verir. Kalenin yapılma nedenlerinden biri de *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde açıklanmaktadır. Seyahatnamede Sancakburnu Kalesi olarak geçen kalenin inşa ediliş sebebi, yük taşıyan yabancı gemilerin istedikleri gibi gümrük vermeleri veya vermeden kaçıp gitmelerinin önüne geçmek idi. Nitekim kalenin inşasından sonra gemiler gümrük vermeden geçememişler ve gümrük gelirlerinde de artış olmuştur. Kalenin ayrıca yabancı gemilerin İzmir Koyu'na girip çıkarken Osmanlı bayrağını selamlamalarını zorunlu tutmak için inşa edildiği de ifade edilmektedir. Çok sağlam ve dört köşe planda yapılan kalenin etrafı bin yüz adımdır. Hendeği olmayan kalenin denize bakan ve içine adam sığacak boyda şayka topları bulunmaktadır. Kale içinde seksen avlusuz ve kiremitli hane, bir Hünkâr Camii vardır. Han, hamam, çarşı ve pazarı yoktur. Kalenin yedi kulesi bulunmaktadır ve bir dizdar, iki yüz nefer görev yapmaktadır. Cephanesi çoktur, yetmiş adet topu vardır. Kalenin kibleye bakan bir kapısı, hendek üzerinde üç asma köprüsü bulunmaktadır. Kalenin kible tarafı önünde büyük bir meydanda iki yüz kiremitli, bir camili, han ve hamamlı, on dükkanlı küçük bir kasaba kurulmakta olduğu da ifade edilmektedir.

KAYNAKÇA

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 9. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Mankoff, YKY, İstanbul 2005, s. 54; Melih Gürsoy, *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz*, MG Yayınları, İzmir 2013

YENİKALE
(19. Yüzyıl)

1- Yenikale	7- Hendek	13- Mühimmat ambarı altı	19- Dış hendek	24- Kalenin A ile B hattı arasındaki kesiti
2- Bahr-i Sefid	8- Top seğirdimi	14- Saray altı kârgir odalar	20- Cephane altı ve sair mahzenler	25- Yıkılacak boyu
3- Tabya	9- Top seğirdimi	15- Meydan	21- Cephane	26- Kırk Osmanlı zirâ'ı ölçeğindedir.
4- Piyade siperi	10- Baş Tabya	16- Saray altı kârgir odalar	22- Kara Tabyası	
5- Piyade seğirdimi	11- Koğuş	17- Kapı	23- Oda	
6- Tabya	12- Subay odası	18- Köprü		

YENİŞEHİR KALESİ

Yenişehir günümüzde Larissa adıyla bilinmektedir. Bir liman şehri olan Volos'un (Golos) 50 km. kuzeybatısında Teselya Ovası'nda yer alır. Larissa, "kale, hisar" anlamında bir kelimedir. Yenişehir'in Osmanlılar tarafından fethi tarihi konusunda farklılıklar vardır. Yenişehir'in de dahil doğu Teselya'nın, 1386 yılında Gazi Evrenos tarafından fethedildiği, kendisi ve oğullarının daha sonra buraya Anadolu'dan Türk yerleşimcileri getirerek bölgede ilk İslamî yapıları inşa ettirdiğine dair kayıtların yanı sıra, 1393 yılında Evrenos Bey'in Teselya'ya hâkim olduğu, Larissa'nın Türkleşerek Yenişehir adını aldığı ve bütün eyaletin Evrenos Bey'e timar olarak verildiğine dair kayıtlar da vardır. Bölge Osmanlı ve Bizans arasında el değiştirdikten sonra II. Murad'ın 1431 yılında Selanik'i Venedikliler'den aldığı sefer sırasında tekrar ve kesin olarak ele geçirilmiştir. Ortadan kalkmış olan Larissa şehrine ait olan kalıntıların aşağısındaki ovaya yeni bir şehir kurulmuş ve buraya Yenişehir ve Bursa Yenişehir ile karışmaması için Yenişehir-i Fener adı verilmiştir. 1668'de burayı ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre Yenişehir Kalesi, bedestenin bulunduğu yüksek bir yerde, diğer bütün binalar ovada yer alıyordu. Kale yı-

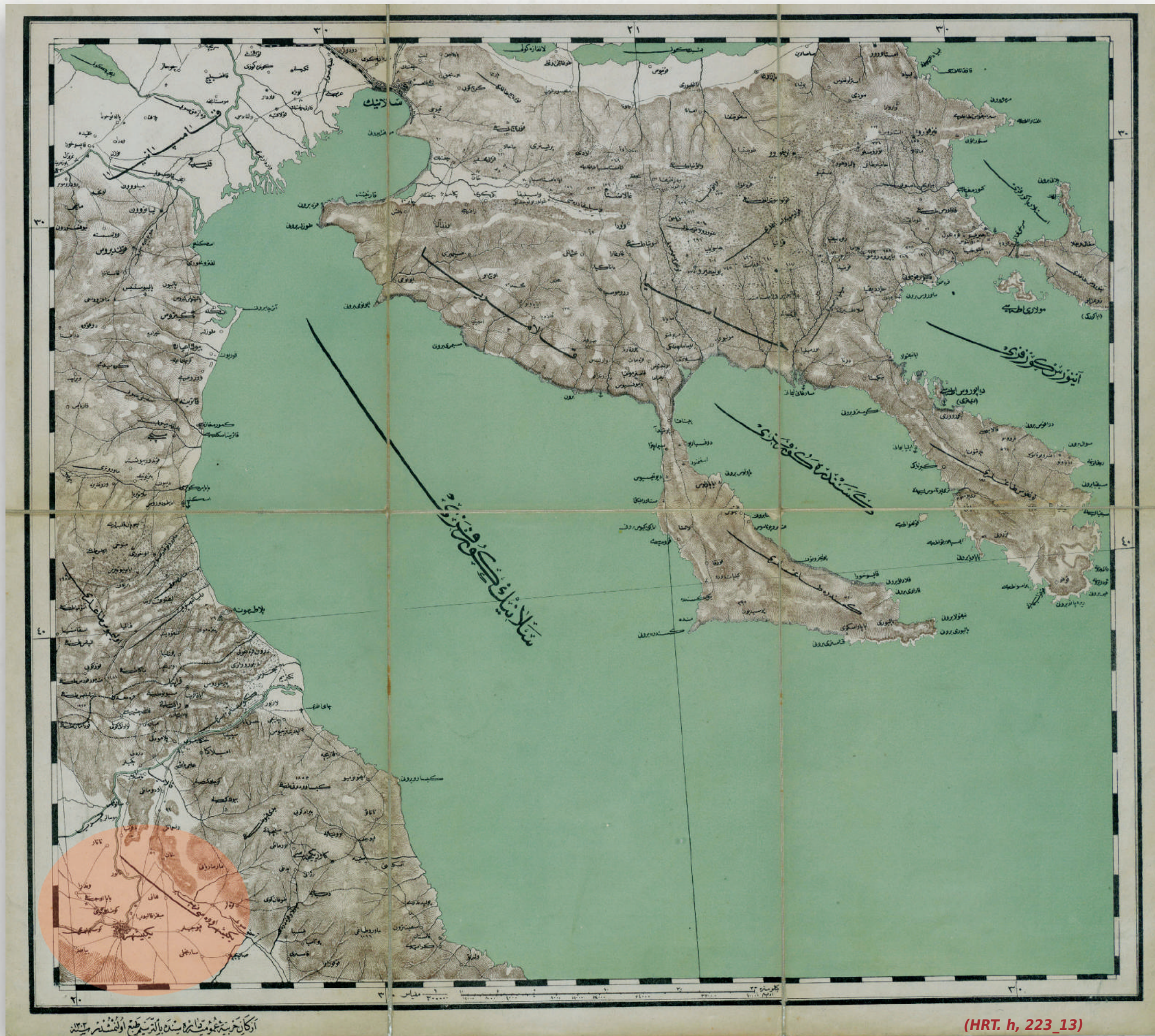
kıldığı için dizdar yoktu. Civarda taş olmadığı için yıkılan kalenin taşları cami, mescit, medrese, han ve imaretlerin inşasında kullanılmıştı. Şehrin bazı yerlerinde kalenin temelleri görülmekteydi.

Yenişehir Kalesi (Kale-i Fener-i Âbâdân), Yenişehir ve Tırhala bölgesinde beş konaklık bir mesafeyi gören yalçın kayalı bir dağ başında kurulmuş olup dörtgen şeklinde idi. Batı yönüne bakan bir kapısı bulunmaktaydı. Çevresi bin adımdır. Etrafı uçurumlarla çevrili olduğundan hendek yoktur. Kalenin içinde bir dizdar hanesi, neferler için on adet hane ve Mehmed Han Camii, cephane, su sarnıcı, erzak ambarı bulunmaktadır.

1828 yılında Yunan İsyanı'nın devam ettiği sıralarda Yenişehir 4300 m uzunluğunda, önünde derin bir kuru hendek bulunan, kerpiçten sağlam savunma hattıyla güçlendirildi. Bu hatta on iki tabya bulunuyordu. Şehir 1854 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin Tırhala Eyaleti'nin sancak merkeziydi. 1881 yılında Yunanistan'a bırakılan bölge, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda kısa bir süre Osmanlı idaresine geçmişse de savaş sonunda Yunanistan'a terkedilmiştir.

KAYNAKÇA

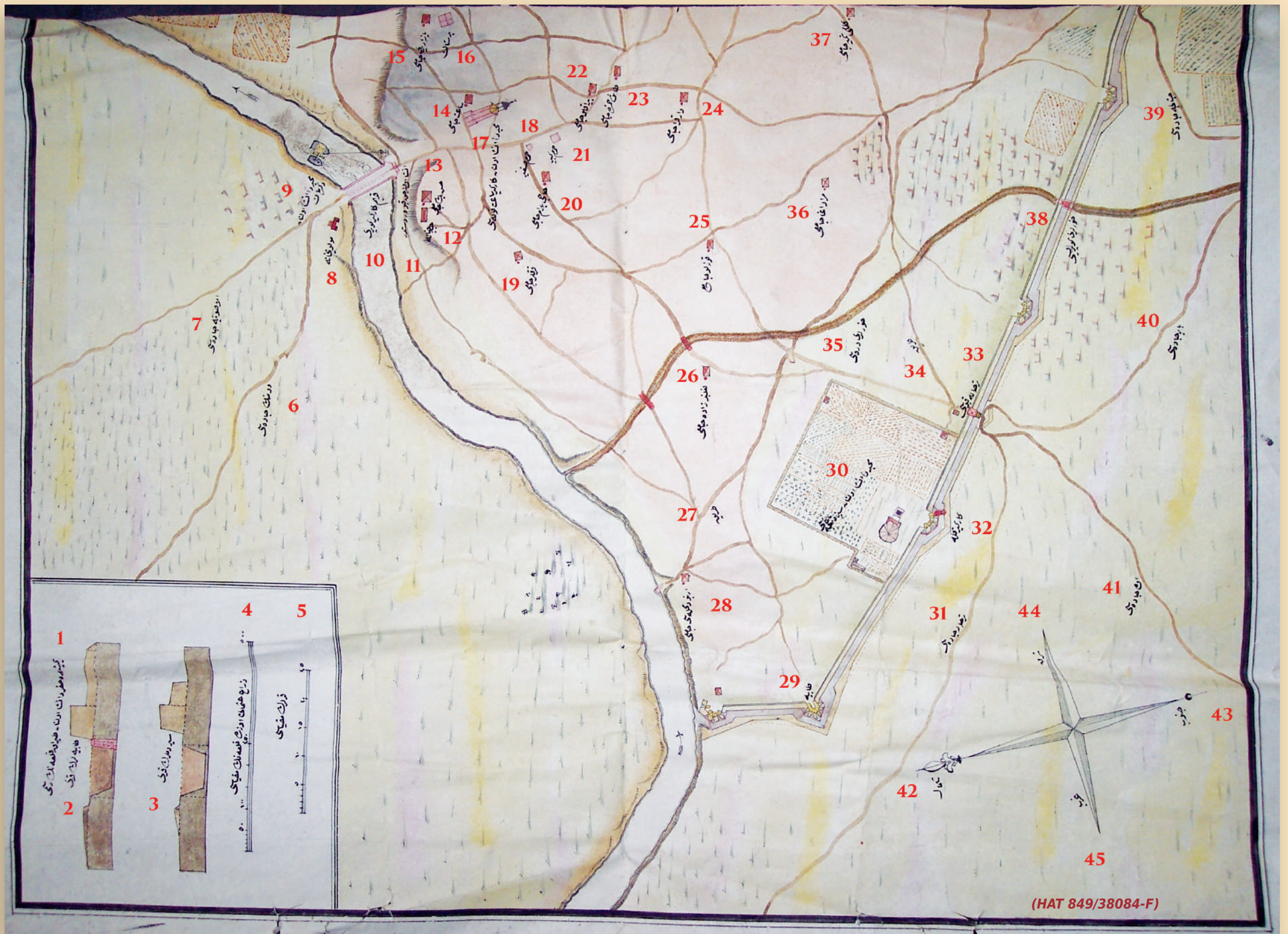
HAT, 849/38084-F; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul 2003, s. 96; Machiel Kiel, "Yenişehir", *DİA*, Cilt 43, s. 473-476; Machiel Kiel, "Teselya" *DİA*, Cilt 40, s. 522-526; Bülent Akyay, *Teselya Meselesi (1881)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001

Yenişehir'in harita üzerindeki konumu

YENİŞEHİR KALESİ PLANI

- 1828 -

(HAT 849/38084-F)

1- Yenişehir'de inşa olunan toprak kalenin planı
2- Tabyaların boyu
3- Seğirdimlerin boyu
4- Osmanlı zirâ'ı olarak kalenin ölçeği
5- Boyların ölçeği
6- Dömenek Caddesi
7- Alasonya Caddesi
8- Mevlevihane
9- Yeniden inşa olunan değirmen
10- Kadim kârgir köprü
11- İnşa olunacak varoş kapısıdır
12- Cephane
13- Hasan Bey Camii
14- Saat Camii
15- Pazaryeri Camii
16- Bedesten
17- Yeniden inşa olunan kârgir saat kulesi
18- Küçük Hamam
19- Kırklar Camii
20- Hacı Behram Camii
21- Büyük Hamam
22- Bayraklı Camii
23- Taş Hamza Camii

24- Dâr-ı Kurrâ Camii
25- Kozlu Cami
26- Nalbantzade Camii
27- Yol
28- Arnavut Mahallesi Camii
29- Tabya
30- Yeniden inşa olunan sebze bahçesi
31- Tırhala Caddesi
32- Kârgir kule
33- Tırhala Kapısı
34- Yol
35- Horları Deresi
36- Murad Ağa Camii
37- Güllü Tekke Camii
38- Horları Köprüsü
39- Çatalca Caddesi
40- Bayır Caddesi
41- Ova caddesi
42- Kuzey
43- Güney
44- Doğu
45- Batı

ZABYAK / JABYAK KALESİ

Zabyak (Jabyak/Zabljak/Zabliak), günümüzde Karadağ Devleti'nin kuzeyinde küçük bir kasabadır. Zabyak, 1485 yılı tahrir defterlerine göre Osmanlı Dönemi'nde İşkodra Sancağı'na bağlı bir nahiyedir. İşkodra 1479 yılında Fatih Sultan Mehmed zamanında Venedikliler'den ele geçirilmiştir. Dolayısıyla kale de bu tarihte Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Zabyak Kalesi, İşkodra gölü kenarında, tam Karadağ ile İşkodra Mutasarrıflığı sınırında, Moraça Nehri kenarında yer alan stratejik bir mevkidedir. Nehre bağlı Luka Deresi, kale ile Zabyak kasabasını ikiye ayırmaktadır. Podgoriçe'ye 4, İşboz'a 3 saat mesafededir. Burası, Karadağlılar için manevi değeri ve geçmişi olan bir yerdir. Karadağlıların Ortaçağ'da kurdukları Zeta Devleti'nin başkenti burasıydı. Osmanlı belgelerinden

anlaşıldığına göre, dağlık bir arazide bulunan kalenin 1834, 1853, 1862 yıllarında tamir edilmesi ile ilgili yazışmalar yapılmıştır.

Zabyak Kalesi 1852 yılı Aralık ayında Karadağ eşkıyası tarafından istila edilmiş ise de çok geçmeden Rumeli Ordusu Kumandanı Ömer Paşa'nın birlikleri tarafından geri alınmıştır. II. Karadağ isyanının patlak vermesiyle 1862 yılında kalenin âcilen tamirine başlanmış da isyanın şiddetlenmesiyle tamirat yarım kalmış ve üstelik kale daha çok hasar görmüştür. İsyanın bastırılmasının ardından kalenin tamirinin tamamlanması için 1865 yılında irade çıkmıştır.

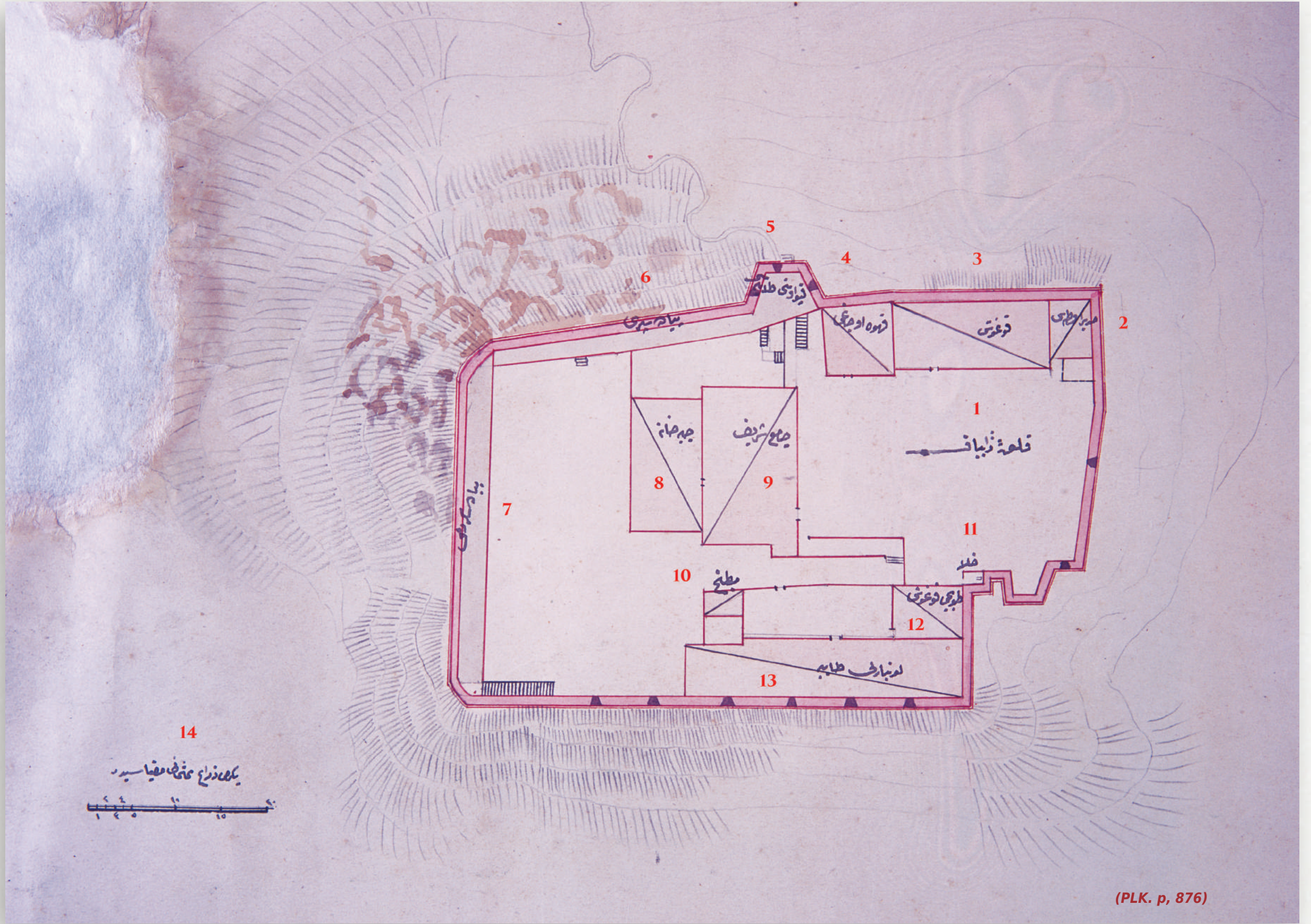
Zabyak, 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış ve bu antlaşma ile bağımsızlığını kazanan Karadağ Devleti'ne bağlanmıştır.

KAYNAKÇA

A.MKT.MHM, 245/33; A.MKT.NZD, 99/56; A.MKT.UM, 120/9; C.AS, 442/18402; İE.AS, 63/5695; İ.MVL, 521/23452; Machiel Kiel, "İşkorda", *DİA*, Cilt 23, s. 433-434; Abidin Temizer, "Karadağ'da Öteki Sorunu: Müslümanlar (1878-1913)", *History Studies* Volume 5. Issue 3, May 2013, s. 223-240; Uğur Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasî İlişkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta 2009; Nenad Moacanin, "Karadağ", *DİA*, Cilt 24, s. 384-385; Zafer Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", *History Studies*, Volume 1/1 2009, s. 212-296

ZABYAK KALESİ PLANI

(19. Yüzyıl)

(PLK. p, 876)

<https://ssl.panoramio.com/photo/27121847>